

פרשת נח ה'תשס"ז

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ת, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קה

זה המזמור אמר דוד כשהעלה הארון לעיר דוד ויהי משורר אותו לפני הארון, וסיפר כל הניסים שעשה במצרים והיאך שלח לפניו יוסף ובא לבית האסורים והוציא אותם עד שבא למעלה גדולה לאסור שרי פרעה בלי רשות פרעה:

א הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בְשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילוֹתָיו: ב שִׁירוּלוֹ וּמְרוּלוֹ שִׁיחוּ
בְּכָל־נַפְלְאוֹתָיו: ג הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קִדְשׁוֹ יִשְׁמַח לָב | מִבְּקִשֵׁי יְהוָה: ד דִּרְשׁוּ יְהוָה וְעֹזוֹ בִּקְשׁוּ
פָּנָיו תִּמְיֹד: ה זְכוּרוּ נַפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה מִפְתּוֹ וּמִשְׁפָּטֵי־פָּיו: ו זֶרַע אֲבֹרָה־ם עֲבָדוּ בְּנֵי יַעֲקֹב
בְּחִירָיו: ז הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: ח זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דְּבַר צְוֹה לְאַלְף
דוֹר: ט אֲשֶׁר בָּרַת אֶת־אֲבֹרָה־ם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׁחָק: י וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית
עוֹלָם: יא לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶת־אֶרֶץ־כְּנָעַן חֶבְל נַחֲלַתְכֶם: יב בַּהֲיוֹתָם מִתִּי מִסַּפֵּר כְּמַעֲט וַיְגַרְמִ
בָּה: יג וַיִּתְהַלְכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי מִמַּמְלַכָּה אֶל־עַם אֲחֵר: יד לֹא־הִנִּיחַ אָדָם לְעַשְׂקֶם וַיִּזְכַּח
עֲלֵיהֶם מְלָכִים: טו אֶל־תִּגְעוּ בְּמִשְׁיַחִי וְלִנְבִיאֵי אֱלֹהֵי־תִרְעוּ: טז וַיִּקְרָא רַעֲב עַל־הָאָרֶץ
כָּל־מִטְהַה־לֶּחֶם שָׁבַר: יז שְׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ לְעַבְדֵּךָ נִמְכַר יוֹסֵף: יח עֲנֵנו בְּכַבֵּל רִגְלוֹ בְּרוּל בָּאָה
נַפְשׁוֹ: יט עַד־עַתָּה בְּאֶדְבָרוֹ אִמְרַת יְהוָה צִרְפָּתָהּ: כ שְׁלַח מֶלֶךְ וַיִּתִּירָהּ מִשָּׁל עַמִּים
וַיַּפְתַּחְהּ: כא שְׁמוֹ אֲדוֹן לְבֵיתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל־קַנְיָנוּ: כב לְאִסֹּר שָׂרְיוֹ בְּנַפְשׁוֹ וּזְקָנוֹ יַחֲפֵם:
כג וַיָּבֵא יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם וַיַּעֲקֹב גַּר בְּאֶרֶץ־חָם: כד וַיִּפַּר אֶת־עַמּוֹ מֵאֵד וַיַּעֲצֵמָהּ מִצְרָיו:
כה הִפְךָ לָבֶם לְשֵׁנָא עַמּוֹ לְהַתְנַפֵּל בְּעַבְדָּיו: כו שְׁלַח מִשָּׂה עֲבָדוֹ אֶהֱוֶן אֲשֶׁר בָּחַר־בוֹ:
כז שְׁמוֹבָב דִּבְרֵי אֹתוֹתָיו וּמִפְתִּים בְּאֶרֶץ חָם: כח שְׁלַח חֲשֹׁד וַיַּחֲשֹׁד וְלֹא־מָרוּ אֶת־דְּבָרוֹ:
כט הִפְךָ אֶת־מִימֵיהֶם לְדָם וַיִּמַּת אֶת־דֹּגְתָם: ל שָׂרֵץ אֲרָצָם צִפְרֹדְעִים בְּחַדְרֵי מְלֻכֵיהֶם:
לא אָמַר וַיָּבֵא עָרֹב בְּנֵים בְּכָל־גְּבוּלָם: לב נָתַן גְּשָׁמֵיהֶם בְּרֹד אֵשׁ לַהֲבוֹת בְּאֲרָצָם: לג וַיִּדַּךְ
גִּפְנָם וַתֵּאֲנַתֶּם וַיִּשְׁפַּר עַץ גְּבוּלָם: לד אָמַר וַיָּבֵא אֲרֵבָה וַיִּלַּק וַאֲיִן מִסַּפֵּר: לה וַיֵּאֱכַל כָּל־עֵשֶׂב
בְּאֲרָצָם וַיֵּאֱכַל פְּרֵי אֲדָמָתָם: לו וַיִּדַּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּאֲרָצָם רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם: לז וַיִּזְצִיאוּם בְּכֶסֶף
וַזָּהָב וַאֲיִן בְּשִׁבְטָיו כּוֹשֵׁל: לח שְׁמַח מִצְרַיִם בְּצֵאתָם כִּי־נִפְלַח פְּחָדָם עֲלֵיהֶם: לט פָּרַשׁ עֲנַן
לְמִסְדָּ וְאֵשׁ לְהַאִיר לַיְלָה: מ שָׁאֵל וַיָּבֵא שָׁלוֹ וְלַחֵם שָׁמַיִם יִשְׁבִיעֶם: מא פָּתַח צוּר וַיִּזְוֹבוּ
מַיִם הִלְכוּ בְּצִיּוֹת נָהָר: מב כִּי־זָכַר אֶת־דְּבַר קִדְשׁוֹ אֶת־אֲבֹרָה־ם עֲבָדוֹ: מג וַיִּזְצֵא עַמּוֹ בְּשִׁשּׁוֹן
בְּרָנָה אֶת־בְּחִירָיו: מד וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ: מה בְּעַבְדוֹ | יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו
וְתוֹרֹתָיו יִנְצְרוּ הַלְלוּיָהּ:

קו

זה המזמור קאי על הקודם, ואמר המשורר חודו לח' על שעשה לנו עוד ניסים מה שלא זכרנו מקדם כאשר מי ימלל גבורות ה' אם באנו לספר מי יוכל למלל הכל:
 א תללויה | הודו ליהוה בִּיטוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ב מִי יִמְלֵל גְּבוּרֹת יְהוָה יִשְׁמִיעַ כְּלִי־תְהִלָּתוֹ:
 ג אֲשֶׁר־י שִׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכֹל־עֵת: ד זְכַרְנִי יְהוָה בְּרִצּוֹן עֲמָךְ פִּקְדֹנֵי בִישׁוּעָתְךָ:
 ה לְרֵאוֹת | בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ לְשִׁמְחָה בְּשִׂמְחַת גּוֹיֶךָ לְהִתְהַלֵּל עִם־נַחֲלֹתֶיךָ: ו חֲטֵאֵנוּ עִם־אֲבֹתֵינוּ הֵעֵינּוּ
 הַרְשָׁעֵנוּ: ז אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרִים | לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רֵב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עֲלֵי־ם
 בַּיַּם־סוּף: ח וַיִּזְשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחַרֵּב וַיִּזְלִיכֵם בְּתַהֲמוֹת
 כַּמַּדְבָּר: י וַיִּזְשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנֵא וַיַּגְאֵלם מִיַּד אוֹיֵב: יא וַיִּכְסּוּ־מַיִם צְרִיָּהֶם אַחַד מֵהֶם לֹא נֹתַר:
 יב וַיֹּאמִינוּ בְּדַבְּרֵי יִשְׁרָאֵל תְּהִלָּתוֹ: יג מָה־רוּ שָׁכְחוּ מַעֲשֵׂיו לֹא־חָזְרוּ לַעֲצָתוֹ: יד וַיִּתְאוּוּ תַּאֲוָה בַּמַּדְבָּר
 וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם שְׂאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רוּחַ בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן
 קְרוֹשׁ יְהוָה: יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתָן וְאֶת־כָּמֶר־עֵדֶת אַבְיָרָם: יח וּתְבַעַר־אֵשׁ בְּעֵדָתָם לְהַכֶּה
 תְּלַהֲטֵי רִשְׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בַּחֲרֵב וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְמַסְכָּה: כ וַיִּמְירוּ אֶת־כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכַל
 עֵשֶׂב: כא שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעֵם עֲשֵׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם: כב נַפְלְאוֹת בָּאָרֶץ חָם נֹרְאוֹת עֲלֵי־סוּף:
 כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוֹלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עֲמַד בַּפָּרָץ לִפְנֵינוּ לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מִהַשְׁחִית: כד וַיִּמְאָסוּ
 בָּאָרֶץ חֲמֻדָּה לֹא־הֵאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בְּאֹהֲלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם
 לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמַּדְבָּר: כז וּלְהַפִּיל זֶרַעַם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרֹתָם בָּאֲרָצוֹת: כח וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ
 זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיִּכְעִסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וּתְפָרֵץ־בָּם מַגְפָּה: ל וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל וַתַּעֲצֵר הַמַּגְפָּה:
 לא וַתַּחֲשֵׁב לוֹ לְצַדִּיקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם:
 לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטְאוּ בְּשִׁפְתָיו: לד לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם:
 לה וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם: לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עֲצִבֵיהֶם וַיְהִיו לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לו וַיִּזְבְּחוּ
 אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לְשָׂדִים: לה וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לַעֲצִבֵי כְנָעַן
 וַתַּחֲנַף הָאָרֶץ בְּדָמַיִם: מט וַיִּטְמְאוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחַר־אָף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיִּתְעַב
 אֶת־נַחֲלָתוֹ: מא וַיִּתְנַם בַּיַּד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׂנְאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם וַיִּפְּנְעוּ תַּחַת יָדָם:
 מג פְּעָמַיִם רַבּוֹת יִצְלִיָם וְהָמָּה יִמְרוּ בַּעֲצָתָם וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם: מד וַיִּרְא בָּצָר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם:
 מה וַיִּזְכַּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחָם כָּרֵב חֲסִדָיו: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמַיִם לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵייהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנוּ |
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וּקְבָצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתִהְלֹתֶיךָ: מח בְּרוּךְ־יְהוָה | אֱלֹהֵי

יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם | וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעַם אֲמֵן הַלְלוּיָהּ:

בית דין רבני אנ"ש בארה"ק

ב"ה

אדר ה'תשס"ו

לכבוד

כל המקבלים את ה"דבר מלכות"
שלום וברכה!

כולנו רואים שב"ה הקונטרס "דבר מלכות" הולך ומתפשט בכל רחבי תבל בצורה יוצאת מהכלל, והמוציאים לאור משתדלים לעמוד בבקשות ובדרישות המגיעות מכל רחבי תבל.

כיום מודפסת חוברת "דבר מלכות" בכ 150,000 עותקים בחודש, שהגיעו כבר לעתים לעלות הדפסה של כ- \$100,000 לחודש, כשעל זה נוספות הוצאות של אריזה ומשלוח לכל רחבי תבל - בעלות חודשית של כ- 100,000 שקל. דבר אשר המוציאים לאור לא העלו כלל על דעתם בעת שהחלו להוציא לאור את ה"דבר מלכות".

משבוע לשבוע גוברות הבקשות ל"דבר מלכות" מכל החוגים והקהלים, כולל יהודים שלצערנו לעת עתה אינם מגדירים עצמם כשומרי תורה ומצוות. במקומות ציבור רבים מחלקים ומספקים את החוברת לכל מבקש, ומיום ליום נראים יותר ויותר יהודים מחוגים שונים, גם שלא מאנ"ש, המעיינים ולומדים בשיחותיו הקדושות של הרבי ומקיימים את תקנותיו הקדושות בלימוד החומש התניא והרמב"ם.

כמו כן במוסדות רבים הן של אנ"ש והן מחוגים אחרים, מתקיימים שיעורים ב"דבר מלכות" כחלק מתוכנית הלימודים הקבועה בכיתות, עובדה שגרמה בין השאר לביקוש כמויות גדולות מאותם מוסדות על מנת שיוכלו לקיים את השיעורים. (זה עתה קבלנו ידיעה שרק בשבוע שעבר הגיעה פנייה מבית חב"ד נתיבות, אשר מבקשים להוסיף עוד 150 חוברות לשבוע - מעבר ל- 300 חוברות שקבלו עד עתה בכל שבוע - עבור ישיבת נווה דקלים שהייתה בגוש קטיף ועברה לכפר מימון הנמצא לידם ואשר החליטו ללמוד שם שיעור קבוע ב"דבר מלכות", כמו"כ ביקשו גם מהמוסד "אהלי תורה" בקראון הייטס 150 חוברות "דבר מלכות" לשבוע, כאשר היו בקשות נוספות בכמויות גדולות למקומות נוספים אשר אי אפשר למנותם.

אך כדי שתהיה אפשרות למוציאים לאור להמשיך ולספק את הדרישות ההולכות וגוברות ואשר החוברות "דבר מלכות" יגיעו לכל מאן דבעי - חייבים אנו לפנות לכל המקבלים ולומדים את ה"דבר מלכות" - ולבקשם להשתתף בעלות האריזה והמשלוחים אשר כאמור הגיעה גם היא לעלויות גבוהות מאוד.

אי לכך אנו מבקשים מכל המקבלים והלומדים בחוברות הדבר מלכות להשתתף בעלויות המשלוחים בסכום שנקבע להלן:

תושבי ארץ הקודש סך של 20 ₪ לחודש.

תושבי שאר העולם סך של 10 \$ לחודש.

מובן שכל מי שיכול ורוצה להוסיף על כך תבוא עליו הברכה!

את הסכומים הנ"ל הננו מבקשים להעביר לחשבון:

חשבון ע"ש:

סניף:

בנק:

409-112321 מס' "דבר מלכות" מס' 177

ביתר עילית, מס' 177

פועלי אגודת ישראל, מס' - 52

ניתן להפקיד תרומה בכל סניפי הבנק הבינלאומי עבור חשבון "דבר מלכות" ללא כל עמלה

כמו כן ניתן לשלוח המחאות לפקודת "דבר מלכות" (נא לציין "למוטב בלבד") והוראות-קבע לכתובת:

דבר מלכות, ת.ד. 1855 רמת גן, מיקוד 52118.

בברכה והצלחה

הרב יוסף העכט

הרב מנחם מענדל גלובבסקי

הרב אליהו יוחנן גורארי

הרב מרדכי שמואל אשכנזי

הרב זאב דב סלונים

הרב בן ציון ליפסקר

הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הוראה לחיוב חשבון

בס"ד, תאריך

קוד מסלוקה		סוג חשבון		מספר חשבון בבנק	
בנק	סניף				
קוד המוסד / מס' מזהה של הלקוח בחברה				קוד המוסד	
				4 2 7 5 2	

לכבוד
בנק
סניף
כתובת הסניף

1. אני/הח"מ

(מס' זהות/ח.פ.)

(מס' בעלי החשבון כמופיע בספרי הבנק)

כתובת

רחוב מס' עיר מיקוד

- נותק/ים לכם בזה הוראה לחייב את חשבונו/נו הני"ל בסניפכם, בגין **תיומה** בסכומים ובמועדים שיומצאו לכם מדי פעם בפעם באמצעי מגנטי, ע"י "דבר מלכות" כמפורט מטה ב"פרטי ההרשאה".
- דוע לילנו כי:
    - הוראה זו ניתנת לביטול ע"י הודעה ממני/מאתנו בכתב לבנק ול"דבר מלכות" שתכנס לתוקף, יום עסקים אחד לאחר מתו הודעה בבנק וכן, ניתנת לביטול ע"י הוראת כל דין.
    - אהיה/נהיה רשאים לבטל מראש חיוב מסוים ובלבד, שהודעה על כך תימסר על ידינו לבנק בכתב, לפחות יום עסקים אחד לפני מועד החיוב.
    - אהיה/נהיה רשאים לבטל חיוב, לא יותר מתשעים ימים ממועד החיוב אם אוכיה/נוכיה לבנק, כי החיוב אינו תואם את המועדים או הסכומים שנקבעו בכתב ההרשאה, אם נקבעו.
  - דוע לילנו כי הפרטים שצוינו בכתב ההרשאה ומילויים, הם נושאים שעלינו להסדיר עם המוטב.
  - דוע לילנו, כי סכומי החיוב עפ"י הרשאה זו, יופיעו בדפי החשבון וכי לא תישלח לילנו ע"י הבנק הודעה מיוחדת בגין חיובים אלה.
  - הבנק יפעל בהתאם להוראות בכתב הרשאה זה, כל עוד מצב החשבון יאפשר זאת, וכל עוד לא תהיה מניעה חוקית או אחרת לביצועו.
  - הבנק רשאי להוציאני/נו מן ההסדר המפורט בכתב הרשאה זה, אם תהיה לו סיבה סבירה לכך, ויודיע לילנו על כך מיד לאחר קבלת החלטתו, תוך ציון הסיבה.
  - לא לאשר ל"דבר מלכות" בספח המחובר לזה, קבלת הוראות אלו ממני/מאתנו.

פרטי ההרשאה

1. סכום החיוב ומועדו יקבעו מעת לעת ע"י "דבר מלכות" עפ"י המוסכם בינינו.

2. פרטי החיוב:

מועד חיוב אחרון	מועד חיוב ראשון	הצמדה		תדירות החיוב	מס' חיובים	סכום לחיוב בודד
		בסיס	סוג			
				☐ חודשי ☐ דו-חודשי ☐		

חתימת בעלי החשבון

קוד מסלוקה		סוג חשבון		מספר חשבון בבנק	
בנק	סניף				
קוד המוסד / מס' מזהה של הלקוח בחברה				קוד המוסד	
				4 2 7 5 2	

אישור הבנק

בס"ד
לכבוד
"דבר מלכות"
רח' בצלאל 27
רמת גן 52521

קיבלנו הוראות מ _____ לכבד חיובים בסכומים ובמועדים שיופיעו באמצעי מגנטי שתצוינו לנו מידי פעם בפעם, ואשר מספר חשבונו/נסם בבנק יהיה נקוב בהם, והכל בהתאם למפורט בכתב ההרשאה.

רשמנו לפנינו את ההוראות, ונפעל בהתאם כל עוד מצב החשבון יאפשר זאת; כל עוד לא תהיה מניעה חוקית או אחרת לביצועו; כל עוד לא התקבלה אצלנו הוראת ביטול בכתב על-ידי בעלי החשבון, או כל עוד לא הוצאו/ בעלי החשבון מן ההסדר.

אישור זה לא יפגע בהתחייבויותיכם כלפינו, לפי כתב השיפוי שנחתם על-ידיכם.

בכבוד רב,

בנק _____

סניף _____

חתימה וחותמת הסניף

תאריך _____

מקור טופס זה, על שני חלקיו, ישלח לסניף הבנק, העתק הימני ימסר למשלם.

כתובת להעברות כסף מחו"ל

Address for Telex transfers :
First International Bank of ISRAEL
Tel-Aviv

Branch: Pagi Beitar ilit branch
Branch no. 177
Acc name: DVAR MALCHUT
Acc no: 155-112321

Swift code no. FIRBILITXXX

There is no need for ABA# or other identification
Our us \$ correspondents include the Major New York Banks.
eg: Republic, Citibank, Chase Manhattan, Bankers.

BANK POALEY AGODAT ISRAEL
BEITAR ILIT BRANCH
972-2-5723204

מפתח כללי

- א) מזמורי תהלים ק"ה ק"ו ..... ב
- ב) מאמר ד"ה אלה תולדות נח וגו' ש"פ בראשית (התוועדות ב') ה'תנשי"א ..... ה
- ג) משיחות ש"פ נח, ערב ז' מרחשון ה'תש"נ ..... ט
- ד) לקוטי שיחות (בלה"ק) פרשת נח ..... טז
- ה) שיעורי תניא לשבוע פרשת נח ..... יט
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת נח ..... כט
- ז) אגרות קודש ..... לא
- ח) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת נח ..... לג
- ט) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת נח ..... סו
- י) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת נח ..... עד
- יא) לקוטי תורה מבואר - אתם נצבים פרק ו ..... עו
- יב) שולחן ערוך אדמו"ר הזקן ..... עט
- יג) ספר הזכרונות (בלה"ק) – פרק קל"ו ..... פ
- יד) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת נח ..... פב

בס"ד. ש"פ בראשית (התועדות ב'), ה'תנש"א*

אלה תולדות נח נח גו'¹, ומבאר הצמח צדק במאמרו ד"ה זה², דמ"ש נח נח שתי פעמים הוא, כי נח הוא בחינת שבת (כדלקמן), ובשבת יש שתי בחינות, כמאמר רז"ל³ אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים, וידוע⁴, דפירוש שתי שבתות הוא⁵ שתי השבתות שישנם בכל שבת⁶, מעלי דשבתא ויומא דשבתא. ולכן נאמר נח נח ב' פעמים, כנגד⁷ שתי השבתות שבכל שבת, מעלי דשבתא ויומא דשבתא. ומוסיף בהמאמר², דפירוש זה שנח הוא שבת הוא ע"פ דאיתא במדרש⁸ דנח נח שתי פעמים הוא נייחא לו ונייחא לעולם, נייחא לאבות ונייחא לבנים, נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים, נייחא בעוה"ז ונייחא לעוה"ב. ומאמר זה (דהמדרש) שנח הוא לשון נייחא כולל גם הפירוש שנח הוא בחינת שבת, כי בשבת כתיב⁹ וינח ביום השביעי. ונח נח שתי פעמים הם שבת תתאה ושבת עילאה, שהם⁶ מעלי דשבתא ויומא דשבתא. ויש לומר, דמהטעמים על זה שמבאר עוד פעם (לאחרי שמביא ראי' מהמדרש שנח הוא בחינת שבת) שנח נח הם מעלי דשבתא ויומא דשבתא, הוא, בכדי לרמז, שהשייכות דהפירוש שבהמאמר עם הפירוש שבמדרש הוא בנוגע לנח [דמזה שנח הוא לשון נייחא מוכח שנח הוא בחינת שבת] ובנוגע לנח נח שתי פעמים. דהפירוש (שבהמאמר) שנח נח הם שבת תתאה [מעלי דשבתא] ושבת עילאה [יומא דשבתא] הוא ע"ד פירוש המדרש שנח נח הם נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים¹⁰. והענין הוא, שמעלי דשבתא (עלית המלכות) בעבודת האדם הוא בירור והעלאת הגוף ונה"ב¹¹, תחתון שבאדם¹², ויומא דשבתא (המשכת ז"א) הוא המשכת הגילוי דנפש האלקית¹¹, עליון שבאדם¹². ועל ידי שישראל שומרים שתי השבתות, שע"ז נעשה המנוחה (מהענינים המבלבלים מעבודת ה') הן בהתחתון שבאדם והן בהעליון שבאדם, ע"ז נמשך גילוי המנוחה מלמעלה בכל העולמות, בעליונים ובתחתונים, נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים¹³.

השבתות הם שבת דמעלי שבתא ודיום השבת, ולאחרי שמביא המדרש, אומר דב"פ נח הם "שבת תתאה ושבת עילאה" (ומפרש "והוא שבת דמעלי שבתא ושבתא דיומא") – כי הלשון "שבת תתאה ושבת עילאה" הוא ע"ד לשון המדרש "נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים".

(11) כן משמע באוה"ת לתהלים (יהל אור) במילואים ס"ע תרכח.

(12) ראה ב"ר פ"ח, יא. פ"ב, ח. וראה תו"א בראשית ג, ד ואילך. קונטרס ומעין מאמר טו. המשך תרס"ו ע' תצה. ובכ"מ. (13) ויש לומר, דבהמאמר מדבר בעבודת האדם (משמרין ישראל שתי שבתות), דעבודת האדם היא (בכלל) בסדר דמלמטה למעלה – ולכן אומר שבת תתאה ושבת עילאה; ובמדרש מדבר בהמשכה מלמעלה (שע"י עבודת האדם), שהיא בסדר דמלמעלה למטה, ולכן אומר "נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים".

* יצא לאור בשעתו, "לקראת ש"ק פ' נח . . עש"ק ור"ח מ"ח, שנת ה'תנש"א".

(1) ריש פרשתנו (נח).

(2) אוה"ת פרשתנו נז, א. ביאוה"ז להצ"צ ע' יג.

(3) שבת קיח, ב.

(4) לקו"ת ר"פ בשלח (ב, ג). ובכ"מ.

(5) וזהו שבירושלמי (תענית פ"א סוף ה"א) אמרו אילו היו ישראל משמרין שבת אחת כתיקונה מיד הי' בן דוד בא, שאינו סותר להמאמר אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות, כי פירוש שתי שבתות הוא שתי שבתות שבכל שבת (לקו"ת בהר מא, א).

(6) זהר ח"א (בהקדמה) ה, ב. ח"ב קלח, א.

(7) וכ"ה בתו"א ריש פרשתנו (ח, ג).

(8) ב"ר ריש פרשתנו (פ"ל, ה). וראה גם זח"א נח, ב.

(9) יתרו כ, יא.

(10) ועפ"ז יומתק שבתחלת הענין אומר בהמאמר ששתי

(ב) וביאור הענין בפרטיות יותר, יובן בהקדים המבואר בכ"מ¹⁴]וגם במאמר הנ"ל דהצ"צ¹⁵ [דשתי השבתות שישנם בכל שבת שייך לזה שכל עיסקא דשבתא כפול¹⁶. וזהו אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים, כי כפל שייך לגאולה¹⁷. ויש לומר, דברדז"ל כל עיסקא דשבתא כפול נכלל גם שכל אחד משתי השבתות הוא כפול, היינו שכל אחד מהם כלול משניהם. והענין הוא, דאהבה ויראה הם (בכללות) העבודה שמצד הנשמה (יומא דשבתא) וקיום מצוות מעשיות היא העבודה שמצד הגוף (מעלי דשבתא). וענין עיסקא דשבתא כפול הוא, שאהבת ה' שמצד הנשמה (עליון שבאדם) תומשך בנפש הבהמית ובהגוף (תחתון שבאדם), וכמ"ש¹⁸ ואהבת את הוי' אלקיך בכל לבבך (בשני בתי"ן), שהאהבה תהי' בחלל הימני מקום משכן נפש האלקית ובחלל השמאלי מקום משכן נפש הבהמית, כמארז"ל¹⁹ בכל לבבך בשני יצריך²⁰. ויתירה מזו – בכל נפשך, שהאהבה מתפשטת בכל הכחות והאברים (וי"ל שהוא כמו הרץ²¹ לדבר מצוה)²², ויתירה מזו – בכל מאדך, שאהבתו את הוי' נמשכת וניכרת גם בחלקו בעולם (בכל מאדך בכל ממונך²³), וסיום הפרשה הוא²⁴ וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך, שע"י המזוזה שקובע בפתח ביתו ניכר²⁵ שה' אחד הוא המושל והוא השומר את הבית ואת כל אשר בתוכו²⁶, ושומר את האדם גם בצאתו מביתו, ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם²⁷. ועד"ז הוא לאידך, שקיום המצוות מעשיות (עבודה שמצד הגוף) צ"ל באהבה ויראה (עבודה שמצד הנשמה).

(ג) וממשיך בהמאמר²⁸, דמנחת שבת וכן סעודה שלישית דשבת, היא למעלה משתי השבתות (מעלי דשבתא ויומא דשבתא), ועד שלגבי בחינה זו, שתי השבתות הם בשוה. וזהו זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו²⁹, דזכור ושמור הם יומא דשבתא ומעלי דשבתא [זכור לדכורא³⁰ (משפיע) הוא יומא דשבתא, המשכה מלמעלה למטה, ושמור לנוקבא³⁰ (מקבל) הוא מעלי דשבתא, העלאה מלמטה למעלה³¹], ולגבי גילוי הבחינה

קונטרסים ח"ב שנא, א.

(23) ברכות ופרש"י שבהערה 19.

(24) ואתחנן שם, ט.

(25) ראה תו"א מקץ מב, ג "וקובעין (המזוזה) בפתח הבית להעלות הבית וכל אשר בו כו' להיות בטלים לאהבת ה' בכל מאדך בכל ממונך", ושם מג, ד "ובכל מאדך היא המזוזה שהיא בסוף ביתו עם כל הרכוש שבתוכו".

(26) ע"ז יא, א. מנחות לג, ריש ע"ב. וראה ירושלמי פאה

פ"א ה"א. זהר ח"ב לו, רע"א (וראה לקו"ש ח"ט ע' 121

בשוה"ג). ח"ג רסו, א.

(27) תהלים קכא, ח. זח"ג רסג, ב.

(28) אוה"ת פרשתנו סא, א.

(29) ר"ה כז, א. מכילתא (הובא בפרש"י) עה"פ יתרו כ, ח.

(30) זהר ח"א מח, ב. שם (בהשמטות) רסה, א. ח"ב צב, א

(ברע"מ). שם קלח, א. ח"ג צב, סע"ב (בהקדמת הרע"מ). שם

רכד, סע"א. וראה ג"כ שם פא, סע"ב.

(31) תו"א יתרו עג, סע"א ואילך. ובכ"מ.

(14) לקו"ת בשלח ב, ג. אוה"ת לתהלים שם ריש ע' תרכט. שם בהשמטות ע' תשכד ואילך. ד"ה לך לך תרכ"ז (סה"מ תרכ"ז ע' טו) ותר"ל (סה"מ תר"ל ע' ט). ובכ"ח.

(15) אוה"ת שם נח, ב.

(16) מדרש תהלים עה"פ (תהלים צב, א) מזמור שיר ליום השבת. יל"ש עה"פ (בשלח טז, כט) ראו כי ה' נתן לכם השבת (רמז רסא).

(17) יל"ש ר"פ לך ובכ"מ בענין אותיות כפולות (מנצפ"ך).

ובסה"מ תרכ"ז ותר"ל שבהערה 14 מקשר זה עם מרז"ל אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כו' נגאלים.

(18) ואתחנן ו, ה.

(19) ברכות נד, א (במנשה). ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ.

(20) תו"א וישב כט, ג. שערי אורה שער החנוכה י, ב. אוה"ת חנוכה רפה, ב ואילך. וראה גם תניא פ"ט.

(21) ראה אבות פ"ד מ"ב. ברכות ו, ב. שו"ע (ואדה"ז) או"ח ס"צ סי"ב (סי"ג).

(22) המשך תרס"ו ע' תצז. סה"מ תרפ"ט ע' 263. סה"מ

דמנחת שבת, המשפיע והמקבל הם בשוה, זכור ושמור בדיבור אחד. ויש לקשר זה עם מה שאומרים במנחת שבת כי מאתך היא מנוחתם, שהמנוחה דשבת (שמתגלית במנחת שבת, רעוא דרעוין³²) היא מאתך, מאתך ממש³³. ומנוחה זו היא כוללת גם המנוחה דיומא דשבתא ודמעלי שבתא, זכור ושמור.

ויש לומר, דענין זכור ושמור בדיבור אחד בעבודת האדם הוא, שקיום המצוות שלו הוא [לא מפני שהורגל כן והרגל נעשה טבע³⁴, טבע הגוף ונפש הטבעית, תחתון שבאדם, וגם לא מפני שאוהב את הוי' וחפץ לדבקה בו ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פיקודין שהם³⁵ רמ"ח אברין דמלכא³⁶, דקיום המצוות באופן זה הוא מצד הנשמה (נפש האלקית), עליון שבאדם, אלא שקיום המצוות שלו הוא] מצד המצוה עצמה, מצוה מלשון צוותא וחיבור³⁷, שהוא מתאחד ומתחבר עם אוא"ס מצוה המצוות שלמעלה מהגדר דעליון ותחתון (נשמה וגוף) וכולל שניהם. וזהו"ע זכור ושמור בדיבור אחד, דכוונת המצוה השייכת לנשמה (זכור) ומעשה המצוה השייכת להגוף (שמור), הם כולא חד.

ויש לומר, שהמעלה דמנחת שבת על הכפילות (וההתכללות) דשתי השבתות שכל אחת מהם כלולה משתייהן (כנ"ל סעיף ב), היא, דבענין ההתכללות (דלעיל שם), כל אחד מהם הוא ענין לעצמו, אלא שכלול גם מענין השני. דואהבת את ה' אלקיך הוא מצד הנשמה, אלא שהאהבה דהנשמה נמשכת גם בחלל השמאלי³⁸, ועד שמתפשטת גם בכל הכחות והאברים וניכרת גם בחלקו בעולם. והענין דמעשה המצוות שייך בעיקר לגוף האדם, אלא שבכדי שקיום המצוה תהי' לשמה הוא ע"י האהבה ויראה³⁹. וענין זכור ושמור בדיבור אחד שבמנחת שבת הוא שכוונת המצוה (דהנשמה) ומעשה המצוה (דהגוף) הם כולא חד.

ד) וע"פ הידוע⁴⁰ בפירוש כי מאתך היא מנוחתם (שואמרים במנחת שבת), שמנוחתם הבאה מאתך, מאתך ממש, היא המנוחה (דשבת) שבעשי' בפועל (שביתה ממלאכה בגשמיות), שבה כל ישראל שוים, יש לומר, שעד"ז הוא בהענין דקיום המצוה מצד המצוה עצמה, צוותא וחיבור עם אוא"ס מצוה המצוה, דענין זה מתגלה בעיקר בקיום המצוות בעשי' בפועל, שכל ישראל שוים בזה. והענין הוא, דהטעם האמיתי לזה שישראל מקיים מצוה (גם כשאין לו חיות בזה) הוא, מפני שכל אחד מישראל בעצם מהותו הוא רוצה לעשות כל מה שהוא רצון ה'⁴¹. דרצון זה שמצד עצם הנשמה הוא הסיבה האמיתית לזה שרוצה בגילוי לעשות את המצוה [אלא שברצון הגלוי שלו אינו נרגש שסיבתו הוא

32) זח"ב פח, סע"ב. וראה המשך תרס"ו ע' תקמב ואילך.
33) ראה ד"ה אתה אחד לאדמו"ר האמצעי (מאמרי אדמו"ר האמצעי קונטרסים ע' יו"ד).

34) תניא פמ"ד (סג, ב). וראה גם שם ספי"ד. פט"ו (כא, א).
שבילי אמונה (לר' מאיר אלדבי) נתיב ד שער ב. שו"ת הרמ"ע מפאנו סל"ו.

35) ראה תקו"ז ת"ל (עד, סע"א). הובא בתניא רפכ"ג. ועוד.

36) תניא פ"ד.

37) לקו"ת בחוקותי מה, ג. ובכ"מ – נסמנו לקמן ח"ג ע' נט

הערה 55.

38) להעיר מתניא פ"ט "שתפשט גם בחלל השמאלי", היינו שהאהבה שבחלל הימני מתפשטת גם בחלל השמאלי, ובהמשך הענין שם "בכל לבבך בשני יצריך".

39) תניא פל"ט (נג, ב).

40) ד"ה אתה אחד דלעיל הערה 33. וראה לקו"ש חט"ו ע' 227 ואילך. לקמן ח"ב ע' נד. ובכ"מ.

41) וכפס"ד הרמב"ם הידוע בהל' גירושין ספ"ב.

הרצון שמצד עצם הנשמה, ולכן נדמה לו שקיום המצוה שלו הוא מפני ההרגל, או בשביל איזו פני'. ויתירה מזו יש לומר, דגם כשעושה שלא במתכוין (נפלה סלע מידו ומצאה עניי),⁴² הסיבה האמיתית לזה הוא הרצון דעצם הנשמה לעשות את רצון ה'⁴³. כי עצם הנשמה היא למעלה מידיעה, ולכן פעולת הרצון דעצם הנשמה על כח המעשה הוא גם כשאינו יודע מזה. וזהו שהענין דקיום המצוה באופן דצוותא וחיבור עם עצמות אוא"ס מצוה המצוה מתגלה בעיקר במעשה המצוה, כי הסיבה האמיתית לזה שעושה את המצוה הוא לפי שנתגלה בו הרצון שמצד עצם הנשמה שקשורה עם עצמות אוא"ס.

ויש להוסיף, שגם בקיום המצוות באופן זה ישנו הענין דזכור ושמור בדיבור אחד. דכיון שהסיבה האמיתית לזה שעושה את המצוה הוא לפי שמתגלה בו הרצון דעצם הנשמה, הרי המצוה שנעשית היא מצוה בשלימות, שיש בה גוף (מעשה המצוה⁴⁴) ונשמה (כוונת המצוה⁴⁴, שמצד הרצון דעצם הנשמה). [אלא שהגוף דהמצוה הוא בגילוי והנשמה דהמצוה היא בהעלם]. וכיון ששני הענינים [הכוונה והמעשה] הם מצד עצם הנשמה שלמעלה מהתחלקות, לכן הם כולא חד, זכור ושמור בדיבור אחד.

ה) וזהו אלה תולדות נח נח, דהטעם לזה שאומר נח נח שתי פעמים גבי תולדות נח, הוא, כי אמיתית הענין דנח נח שתי פעמים הוא, ששני הענינים דנייחא לעליונים ונייחא לתחתונים הם נקודה אחת שכוללת שניהם⁴⁵, וגילוי ענין זה הוא בעיקר בתולדות נח, דתולדותיהם של צדיקים הם מעשים טובים⁴⁶, כנ"ל (סעיף ד) שאמיתית הענין דזכור ושמור בדיבור אחד הוא במעשה המצוות.

ויש לומר, דהטעם שענין זה נאמר גבי נח, הוא, כי נח שייך לתשובה [דעבודתו של נח גרמה לאמירת ה' לא אוסיף גו' לא ישבותו⁴⁷], דע"י התשובה הוא גילוי עצם הנשמה⁴⁸. ולכן נאמר בו נח נח שתי פעמים, ענין אחד שכולל שני הענינים דנייחא לעליונים ונייחא לתחתונים. ויש לקשר זה עם פירוש הידוע⁴⁹ בלשון רז"ל⁵⁰ תשובה ומעשים טובים, שע"י התשובה נעשים המעשים (מעשה המצוות) מעשים טובים ומאירים⁵¹, דמעשים הוא גוף המצוה וטובים הוא האור והחיות דהמצוה (כוונת המצוות), וע"י התשובה, שעל ידה הוא גילוי עצם הנשמה, המעשים (דהמצוות) עצמם הם טובים ומאירים, שמאיר בהם בגילוי הכוונה שמצד עצם הנשמה.

(הענין דנח נח שתי פעמים) – ג' הענינים דתורה עבודה וגמ"ח הם כולא חד.

47) פרשתנו ח, כא-כב. ולהעיר, שע"י הקרבנות שהקריב נח נעשה קיום העולם עוד יותר מכמו שהי' בתחילה (קיום באופן ד"לא ישבותו"), ע"ד המעלה דבע"ת לגבי צדיקים.

48) ולהעיר מהמשך תער"ב ח"א פר"א (ע' תח) דענין "וגם את נח באהבה זכרת" הוא "מפני האהבה עצמית", מצד עצם מעלת נש"י.

49) לקו"ת דרושים לשמע"צ פה, א. שה"ש יז, ג. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1053 ואילך.

50) אבות פ"ד מ"ז.

51) דפירוש טובים הוא מאירים כמ"ש (בראשית א, ד) את האור כי טוב (לקו"ת שה"ש שם).

42) ראה ספרי הובא בפרש"י עה"פ תצא כד, יט. תו"כ הובא בפרש"י עה"פ ויקרא ה, יז.

43) ועפ"ז מובן, שגם כשנתינת הצדקה היא בלי ידיעתו, מתברך עלי' (ספרי ותו"כ שם).

44) דמצוה בלא כוונה היא "כגוף בלא נשמה" – ראה תניא פל"ח (ג, א). של"ה רמז, סע"ב. וראה בהנסמן במפתח פסוקים ומחז"ל בתניא (קה"ת תשמ"ה) ע' צ הערה 11.

45) וכמו שהוא בפשטות, שהוא איש אחד שנכפל שמו.

46) פרש"י ריש פרשתנו.

ולפירוש הראשון שבפירוש רש"י שתולדות נח הם כפשוטם – יש לומר, דג' בני נח הם ג' הקיני חג"ת (אוה"ת פרשתנו סג, א. תו"א ר"פ וישב), שהם תורה עבודה וגמ"ח. וכאשר קיום המצוות הוא באופן דצוותא וחיבור עם אוא"ס מצוה המצוות

ו) ויהי רצון, דכיון שנמצאים כעת בסעודה שלישית דשבת ששייכת למנחת שבת, ובפרט שהקריאה בתורה דמנחת שבת זה היא אלה תולדות נח נח, תהי' מנוחה מכל הענינים המבלבלים לעבודת ה', הן בנוגע לעניני הגוף והן בנוגע לעניני הנשמה, וכנ"ל (סעיף ג) שהמנוחה דמנחת שבת כוללת שני הענינים. וכיון שאת העולם נתן בלבו של האדם⁵², עי"ז תומשך המנוחה גם בכל העולמות, נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים (כנ"ל סעיף א). ויתירה מזו, דכמו שנח ראה עולם חדש⁵³ (דנוסף לזה שהי' נייחא בכל העולמות, נעשה גם חידוש בעולם), כן נזכה בקרוב ממש לעולם חדש, השמים החדשים והארץ החדשה⁵⁴, ובפרט לאחרי הקריאה בתורה (בשחרית) בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ⁵⁵, שע"ז פועלים שהקב"ה בורא מחדש את השמים ואת הארץ וכל צבאיהם. ובקרוב ממש יהי' בנין בית המקדש השלישי שכנגד יעקב⁵⁶, שבו נכללים גם ביהמ"ק הראשון והשני⁵⁷ שכנגד אברהם ויצחק⁵⁶ – בדוגמת מנחת שבת וסעודה השלישית דשבת, נחלת יעקב⁵⁸, הכוללת גם שתי השבתות דמעלי שבתא ודיומא דשבתא. ועוד ועיקר, שכל זה יהי' בקרוב ממש, ממש.

(52) ע"פ ל' הכתוב – קהלת ג, יא. וראה לקו"ת במדבר ה, ריש ע"ב.
 (53) ב"ר פרשתנו פ"ל, ח.
 (54) ישע"י סו, כב. וראה ד"ה כי כאשר השמים החדשים בתו"א בראשית (א, סע"ג ואילך) ובלקו"ת שה"ש (מח, ג ואילך).
 (55) בראשית א, א.
 (56) פסחים פח, א. וראה לקו"ת מטות פג, ג-ד.
 (57) זח"ג רכא, א.
 (58) ישע"י נח, יד. שבת קיח, סע"א ואילך. זח"ב פח, ב. וראה אוה"ת פרשתנו סב, סע"ב ואילך.

בס"ד. משיחות ש"פ נח, ערב ז' מרחשון ה'תש"נ.

הפרטיים, ה"ז הזמן המתאים לעורר ולזרוז ("אין מזרזין אלא למזורזין"¹⁰) בכל הקשור לקיום התקנה שנתתקנה ע"י משה רבינו, שבכל מקום שבו נמצאים בני"י בכל קצוי תבל, ישתדלו וירכו בהקהלת קהילות בכל שבת ושבת לעסוק בתורה, ולעורר ולחזק איש את אחיו בכל עניני יהדות, תורה ומצוותי'.

ב. ויש להוסיף בביאור השייכות ד"ויקהל משה" ליום השבת, החל משבת פ' נח, השבת הראשונה וחדשי השנה, שממנה מתברכים כל ימי השבוע¹¹ הראשון השייך כולו לעבודה וחדשי השנה הפרטיים, ובפרט בקביעות שנה זו ששבת פ' נח היא ערב שבעה במרחשון.

ובהקדמה:

שבעה במרחשון הוא היום שבו מתחילים לשאול גשמים – לאחרי שהגיע "אחרון שבישראל שעלה לרגל לביתו לנהר פרת שהוא מקום ישוב היותר רחוק מירושלים ולא יעצרנו הגשם"¹², היינו, שמגיע לביתו בשש במרחשון, ומיד לאח"ז (כליל שבעה במרחשון) מתחילים לשאול גשמים.

כלומר: עד ששה במרחשון¹³ נמשך עדיין המעמד ומצב דעלי' לרגל בחג הסוכות, "דומה להם כאילו הם עדיין בארץ ישראל עסוקים בעניני הרגל"¹⁴; ובשבעה במרחשון מתחיל עיקר העבודה בעניני העולם, חרישה וזריעה כו', החל משאלת גשמים, שע"ז תהי' צמיחת התבואה והאילנות.

ומזה מובן שביום השבת¹⁵ שחל בששה במרחשון, ערב שבעה בו, מודגש החיבור דמועדי חודש תשרי

א. שבת פרשת נח היא לעולם השבת הראשונה בחודש מרחשון – השבת הראשונה בחדשי השנה הפרטיים¹⁰, ולכן, בשבת זו צריך לקבוע סדר העבודה על השבתות דכל השנה כולה.

ולכל לראש – בנוגע להנהגה דיום השבת שנתפרשה בתורה באופן ד"מעשה רב"² – "ויקהל משה"³:

איתא במדרש⁴ "מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה ויקהל אלא זאת בלבד, אמר הקב"ה, עשה לך קהילות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת, כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהילות בכל שבת ושבת ולכנוס בבתי מדרשות ללמד ולהורות לישראל דברי תורה כו'".

כלומר, מזמנו של משה רבינו נקבע יום השבת להקהיל קהילות ולדרוש בתורה, כפי שנהג משה רבינו עצמו – "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל", האנשים והנשים והטף⁵, "ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' גו'⁶, ציוויים כלליים ועיקריים בתורה⁷, ומאז נקבע בכל המקומות ובכל הזמנים עד סוף כל הדורות, שביום השבת מתקהלים בני"י בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועוסקים בתורה, החל מענינים שהזמן גרמא, כמו "הלכות שבת"⁸, פרשת השבוע, עניני המועדים דשבוע זה, וכיו"ב, ובלשון רבינו הזקן בשולחנו⁹ – "לקבוע מדרש להודיע לעם את חוקי האלקים ולדרוש בדברי אגדה להכניס יראת שמים בלבבם".

ולכן, בעמדנו בשבת הראשונה וחדשי השנה

(אע"פ שכבר נאמר בעשרת הדברות, ובמרה כו'), ורק אח"כ המשך ע"ד ציווי מלאכת המשכן, דיש לומר, שהטעם לזה הוא גם* להיותו ענין שהזמן גרמא.

(9) שבעה ערה 4.

(10) ספרי ר"פ נשא. במדבר פ"ז, ו. וראה מכות כג, א.

(11) ראה זח"ב סג, ב. פת, א.

(12) שו"ע אדה"ז או"ח רסק"ז (מתענית יו"ד, א).

(13) ראה זח"ב בהוספות (ערה, א): ומאלול כו' עד שיתא יומין בחשון עד דיהדרון ב"נ מחובייהו ויתכפר לון. – ומזה מובן שההמשך ד"עסוקין בעניני הרגל" מסתיים בששה במרחשון, ואינו כולל שבעה במרחשון (וראה בארוכה שיחת ש"פ לך לך תשד"מ).

(14) ש"ך חו"מ סמ"ג סקמ"ז.

(15) להעיר, שביום השבת מודגש החיבור דימים שלפניו עם ימים שלאחריו – העלי' והשלימות ("ויכולו") דימים שלפניו, והמשכת הברכה לימים שלאחריו (וראה גם קונטרס משיחות ש"פ בראשית ס"ט).

(1) שהתחלתם בחודש מרחשון, כי, חודש תשרי הוא חודש כללי על כל השנה כולה (ראה סה"מ תרנ"ד ע' לו. תרנ"ו ע' רעה. תש"ב ע' 49. ועוד).

(2) ראה שבת כא, א. וש"נ.

(3) ר"פ ויקהל.

(4) יל"ש עה"פ. וראה תו"ש עה"פ (אות ה). ולש"נ. – והובא להלכה בשו"ע אדה"ז או"ח סר"צ ס"ג.

(5) להעיר מדברי הזהר עה"פ (זח"ב קצה, א): ויקהל משה, רבי אבא פתח קהל את העם האנשים והנשים והטף, מה להלן כללא דכלהו ישראל אוף הכא כללא דכלהו ישראל, ומאן אינון שתיין רבוא. (6) להעיר גם מפירוש האוה"ח עה"פ (בהמשך לדברי המדרש קהל קהילות ודרוש ברבים): ויקהל משה גו' ויאמר אליהם אלה הדברים, פי' הקהלת העדה ודרשת התורה צוה ה' לעשות אותם.

(7) ע"ד שמצינו בכיו"ב ש"פרשה זו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלוין בה", "יש בה מששים ששים מצוות" או "משבעים שבעים" (ויק"ר פכ"ד, ה). וראה לקמן הערה 26.

(8) כפי שלמדים ממה רבינו – שהתחיל בציווי דשמירת שבת

(* נוסף לכן ש"הקדים להם אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת) (פרש"י ר"פ ויקהל).

שהעבודה בעניני העולם תהי' חדורה בעניני קדושה, לעשות לו ית' דירה בתחתונים.

ד. ומהענינים שבהם ניכרת ומודגשת נתינת-כח זו (הן בנוגע לכללות השנה והן בנוגע לכל שבוע) – ההתאספות וההתקהלות דכו"כ מישראל יחדיו:

הפיזור דבני" שנמצאים איש איש במקומו קשור עם עבודתם בעניני העולם – "איש תחת גפנו ותחת תאנתו"²¹, בחלקו הפרטי בעולם; ואילו ההתאספות וההתקהלות דכו"כ מישראל יחדיו קשורה עם עבודתם בעניני קדושה, תורה ומצוותי' – "תורה אחת", שניתנה מ"ה' אחד", ועל ידה נעשים "עם אחד"²².

ולכן, כאשר מזמן לזמן מתאספים ומתקהלים כו"כ מישראל יחדיו, ה"ז פועל שתומשך האחדות גם לאחרי שכאו"א חוזר למקומו, היינו, שבעבודתו בחלקו בעולם, "תחת גפנו ותחת תאנתו", יהי' ניכר בגלוי התכלית והמטרה המאחדת את כל בני" – להמשיך ולגלות אחדותו ית' בעולם.

וענין זה מודגש בחודש תשרי – בעלי' לרגל בחג הסוכות, "בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר"²³, ועד"ז בזמן הגלות, כמ"ש רבינו הזקן בשו"ע²⁴ שאף לאחר החורבן היו מתאספים ג"כ מכל הסביבות בירושלים לרגל כמו שעושים גם היום"²⁴, ועד להתאספות וההתקהלות דבני" בכל מקומות מושבותיהם בבתי-כנסיות ובתי-מדרשות שנעשית במשך חודש תשרי ה"מרוובה במועדות" יתור מבכל שאר חדשי השנה; וזוהי הנתינת-כח להמשיך ולפעול ענין האחדות במשך שאר חדשי השנה, כשנמצאים איש איש במקומו"²⁵.

(שהמשכם וסיומם בששה במרחשון) עם העבודה דכל השנה (שהתחלתה בשבעה במרחשון), ולכן, מודגש יותר גם קביעת סדר העבודה דיום השבת ופעולתו בכל ימי השבוע במשך כל השנה כולה.

ונקודת הענין – שמעין ודוגמת החילוק הכללי שבין חודש תשרי לחודש מרחשון ושאר חדשי השנה, ישנו גם בהחילוק שבין שבת לימי החול בכל שבוע, ובהדגשה יתירה בשבת זו, בששה במרחשון, שהיא סיום ההמשך דעניני הרגל, וממנה נכנסים להתחלת העבודה דימי החול במשך כל השנה, כדלקמן.

ג. והביאור בזה:

החילוק שבין תשרי לשאר חדשי השנה, הוא – שבחודש תשרי עיקר ההתעסקות היא בעניני קדושה, להיותו "מרוובה במועדות"¹⁶, שיש בהם ריבוי מצוות מיוחדות, כמו: שופר, סוכה ולולב¹⁷, משא"כ בחודש מרחשון (ועד"ז בשאר חדשי השנה¹⁸) שעיקר ההתעסקות היא בעניני העולם.

וזוהו גם החילוק שבין יום השבת לימי החול – שיום השבת הוא "שבת לה"¹⁹, היינו, שעבודתו של יהודי אינה אלא ב"מלאכת שמים", בעניני קדושה, תורה ותפלה כו', משא"כ בימי החול שעיקר העבודה היא בעניני העולם, עובדין דחול, "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך"²⁰.

ובשניהם (בכללות השנה, ובכל שבוע) צ"ל הפעולה וההשפעה והחיבור שבין העבודה בעניני קדושה לעבודה בעניני העולם, היינו, שחודש תשרי מהוה נתינת-כח לעבודה דשאר חדשי השנה, ויום השבת מהוה נתינת-כח לעבודה דכל ימי השבוע,

16 ב"י לטווא"ח סתצ"ב (ד"ה ומ"ש). שו"ע אדה"ז שם ס"ב. וראה גם השלמה לשו"ע אדה"ז או"ח סקל"א ס"ח.
17 כולל גם ההכנות לקיום מצוות אלו לפני זמן חיובם, ובלשון המדרש (ויק"ר פ"ל, ז) בנוגע לד' הימים שבין יוהכ"פ לסוכות – "כל ישראל עסוקין במצוות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו כו'".
18 גם החדשים שיש בהם ימים טובים (דלא כחודש מרחשון), כי המעלה ד"מרוובה במועדות" מצינו רק בחודש תשרי.
19 יתרו כ, יו"ד. ואתחנן ה, יד.
20 יתרו שם, ט. ואתחנן שם, יג. – ואחז"ל "זו מ"ע" (נסמן בלקו"ש ח"י"ז ע' 245 הערה 20).
21 ל' הכתוב – מ"א ה, ה. מיכה ד, ד.
22 וע"ד החילוק שבין הנשמה לגוף – שמצד הנשמה "כולן מתאימות ואב א' לכולנה", וההתחלקות היא מצד הגוף (תניא פל"ב).
23 לשון הכתוב וילך לא, יא – בנוגע למצות הקהל ("הקהל את העם האנשים והנשים והטף") "במועד שנת השמיטה בחג הסוכות".
24 ראה בארוכה קונטרס משיחות ש"פ נח תשמ"ז ס"ג, שענין זה הוא בהדגשה יתירה כשבאים רבים מבני" מכל קצוי תבל לשהות יחד בביהכ"ס וביהמ"ד בד' אמותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, עיי"ש.
25 החל משבעה במרחשון, לאחרי שמגיע אחרון שבישראל לנהר

פרת. ולהעיר, שהתחלת שאלת הגשמים בשבעה במרחשון מודגישה את החילוק שבין בני ארץ ישראל לבני חוץ לארץ (לא רק מצד החילוק במקום, אלא גם) בדיני התורה – שבארץ ישראל מתחילים שאלת גשמים בז' במרחשון, ובחוץ לארץ מתחילים משך זמן לאח"ז (בליל ס' אחר תקופת תשרי).
ולהעיר גם מאריכות הדברים בשו"ע של רבינו הזקן שם, שלאחרי שמבאר החילוק שבין א"י לבבל, וכותב ש"אנו מנהגנו כבני בבל בכ"מ", ממשיך, "ויש שתמחו וחלקו על זה אף שאנו הולכים אחרי חכמי בבל בכ"מ ועושים כמותם. . . זהו בדבר או"ה וחיוב ופטור וטומאה וטהרה, אבל בדבר התלוי בצורך השעה. . . ראוי לילך אחר השנים והמקומות והזמן כו'", וממשיך לבאר סברתם באריכות גדולה, ומסיק ש"לענין הלכה לא נתקבלה סברא זו שכבר נהגו מעולם בכל תפוצות ישראל שבחז"ל לילך אחר בני בבל בזה" – דיש לומר שבאריכות הדברים בסברא הנ"ל (אף שאינה להלכה) מודגשת אחדותם של ישראל גם לאחרי ז' מרחשון, שאף שההלכה היא שיש חילוק בין בני חז"ל לבני א"י בשאלת גשמים, מ"מ, יש טברא חזקה שהובאה בשו"ע שבני חז"ל צריכים לנהוג כבני א"י, ועד ש"יכול לסמוך על סברא זו" אם טעה כו' (ראה שיחת ליל ז' מרחשון תשמ"ו).

שניכרת מעלת הציבור, ואילו מציאותו של היחיד – "נאבדת" בהכלל דהציבור, אלא אדרבה – שההתאחדות עם הציבור מדגישה ומבליטה יותר את מעלתו של כל יחיד ויחיד, שהוא גם חלק מהציבור כולו.

ולדוגמא: בתפלה בציבור – ישנה גם תפלתו של כל יחיד ויחיד בתור פרט, שמבקש צרכיו הפרטיים והמסויימים – ובהמסויימים – ה"ז קיום מ"ע מה"ת – באיזה נוסח ובאיזה זמן שיהי²⁹; אלא שניתוסף בזה מעלת וכח הציבור, כיון שהיחיד אינו בפ"ע, אלא גם חלק מהציבור כולו. וכמרומו גם בהר"ת ד"ישראל", "יש ששים ריבוא אותיות לתורה"³⁰, שכל בני"הם כמו ספר תורה אחת – שבזה מודגש תוקף המציאות דכל יחיד ויחיד, שהוא כמו אות בס"ת שצריכה להכתב בפ"ע, מוקפת גויל³¹, ועד שבשלימותה תלוי כשרות הס"ת כולה.

ו. ויש לומר, שהדגשת מעלת היחיד ע"י ההתאחדות עם הציבור קשורה עם בחי' הייחודה:

התאחדות אמיתית נעשית עי"ז שמתעלים לשרשם ומקורם האמיתי שבו שוים כולם ממש, שזהו"ע בחי' היחידה – "יחידה לייחדך"³², שהיא אצל כל בני"ה בשוה, ונמצא, שההתאחדות עם הציבור לאמיתתה ובשלימותה מדגישה את מעלתו של כל יחיד, מצד בחי' היחידה שבו.

וענין זה מודגש בחודש תשרי – ביוהכ"פ, "אחת בשנה"³³, שבו נעשה הגילוי דבחי' היחידה שבנפש, ובפרט בתפלת נעילה, תפלת החמישית, כנגד דרגא החמישית מה"חמשה שמות (ש)נקראו לה"³⁴, בחי' היחידה, וכידוע³⁵ הפירוש ד"נעילה" שנועלים את כל השערים ונשארים רק ישראל והקב"ה לבדם³⁶ –

ועפ"ז יש לבאר גם תוכן הענין ד"ויקהל משה" ביום השבת – שנוסף על העילוי דלימוד התורה ברבים, יש בהענין ד"ויקהל" גם נתינת-כח בנוגע לפעולת האחדות בימי השבוע (ע"ד ובדוגמת הנתינת-כח מחודש תשרי על העבודה דשאר חדשי השנה), שעבודתו הפרטית דכאו"א מישראל בעובדין דחול שלו, תהי' חדורה בהתוכן ד"ויקהל משה"²⁶ (אחדותם של ישראל), שיהי' ניכר בה התכלית והמטרה המאחדת את כל בני"ה – להמשיך ולגלות אחדותו ית' בעולם²⁷.

וענין זה הוא בהדגשה יתירה בשבת הראשונה בחודש מרחשון, ובפרט בקביעותה בששה במרחשון, ערב שבעה בו – שההמשך והחיבור דמועדי חודש תשרי (שהמשכם וסיומם בששה במרחשון) עם העבודה דכל השנה (שהתחלתה בשבעה במרחשון) בא ביחד עם ההמשך והחיבור דיום השבת עם ימי השבוע²⁸.

ה. ליתר ביאור ובעומק יותר:

אע"פ שמעלת הציבור (הקהלה ואחדות) גדולה יותר ממעלת היחיד בפ"ע, מ"מ, כיון שהעבודה דעשיית דירה לו ית' בתחתונים בפועל ממש נעשית ע"י העבודה של כל יחיד ויחיד בעובדין דחול שבחלקו בעולם (בימי החול שבמשך חדשי השנה), יש בזה עילוי לגבי מצב ההקהלה והאחדות דכל הציבור. ולכן, גם ההתאחדות עם הציבור (בחודש תשרי, וכן בשבתות שבכל חדשי השנה), כיון שתכליתה ומטרתה היא נתינת-כח לעבודתו ושליחותו העיקרית בתור יחיד בחלקו בעולם, ה"ה באופן שמודגש בה המעלה דכל יחיד ויחיד.

כלומר, ההתאחדות עם הציבור אינה באופן

קדושה), ושמח"ת ושבעה במרחשון ביום הראשון, התחלת ימי המעשה בעובדין דחול, אבל, באופן ד"יום אחד", שניכר בו ש"הקב"ה יחיד בעולמו" (ראה בארוכה קונטרס משיחות ליל ויום שמח"ת שנה זו ס"ט).

29 רמב"ם ריש הל' תפלה. וראה סהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה בתחלתו. וש"נ.

30 מגלה עמוקות אופן קפו.

31 מנחות כט, א. רמב"ם הל' תפילין פ"א הי"ט. טוש"ע יו"ד סרע"ד ס"ד. או"ח סל"ב ס"ד. שו"ע אדה"ז או"ח שם ס"ה. וראה לקו"ת בחוקותי מה, ד ואילך. שה"ש ה, א. מה, ג. מו, ג. ואילך.

32 נוסח הושענות ליום ג' דחגה"ס.

33 ס"פ תצוה. אחרי טו, לד.

34 ב"ר פי"ד, ט. דב"ר פ"ב, לו.

35 ראה לקו"ש ח"ד ע' 1154.

36 ועד"ז בשמע"צ – "עצרת תהי' לכם", "היהו לך לבדך ואין לזרים אתך", "ישראל ומלכא בלחודויה" (ראה זח"א סד, א-ב. רח, ב. ועוד).

26 ועפ"ז תומתק הדגשת הענין ד"ויקהל", ש"מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה ויקהל אלא זאת בלבד" – כיון שהתוכן דפרשה זו (הציווי דשבת והציווי דמלאכת המשכן) הוא התוכן דכללות עבודת האדם – לעשות מעניני העולם משכן ומקדש לו ית', ע"י ההקדמת העבודה דשבת, שהיא הנתינת-כח לעבודה בעניני העולם (וראה גם קונטרס משיחות ש"פ ויקהל תשמ"ט).

27 ועפ"ז יומתק המשך המאמר במדרש "אמר משה לישראל אם אתם עושים כסדר הזה הקב"ה מעלה עליכם כאילו המלכתם אותו בעולמו" – ע"ד ובדוגמת תוכן העבודה דחודש תשרי, החל מר"ה, שענינו "תמליכוני עליכם", ועד להקליטה בפנימיות דזה בשמע"צ.

28 להעיר, שהקביעות דששה ושבעה במרחשון בימי השבוע היא באותם ימים שבהם חלים שמע"צ ושמח"ת, כי, שמע"צ ענינו הקליטה דכל המועדים, ודוגמתו בששה במרחשון שעד אז עסוקין בעניני הרגל, ואילו בשמח"ת מתחילה כבר ההדגשה על ההמשכה בעולם (שקורין "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ"). ודוגמתו בשבעה במרחשון שבו מתחילה העבודה בעניני העולם בפועל ממש. ובשנה זו – שמע"צ וששה במרחשון ביום השבת (עבודה בעניני

שלמעלה מהם ומאחדת אותם – בחי' היחידה. ואדרבה: מבחינה מסויימת יש מעלה במצב ד"יחיד" – שנקל לגלות כחותיו ומעלותיו בתור יחיד, עד לבחי' היחידה, יותר מאשר בהיותו ביחד עם הציבור (ועאכו"כ "ברוב עם"), כיון שההמצאות של אנשים נוספים יכולה לבלבל אותו, משא"כ בהיותו ביחידות; וכיון שההשגחה העליונה הביאה אותו למצב שנמצא יחיד, בודאי שהכוונה בזה היא (גם) כדי לנצל עובדת היותו יחיד לגלות כחותיו ומעלותיו בתור יחיד (משא"כ כשיש לו אפשרות להתקהל עם הציבור, שאז הדרך לזה היא עי"ז שמתאחד עם הציבור).

ועפ"ז יש לבאר מארז"ל⁴⁶ "לפיכך נברא אדם יחיד" – שבזה נכלל לא רק השינוי מ"כל המינים"⁴⁷ שנבראו זכר ונקבה⁴⁸, אלא גם השלילה דבריית ריבוי נבראים עד אין-סוף – כדי להדגיש המעלה דכל יחיד בפ"ע, עד לבחי' היחידה.

ח. ויש להוסיף ולקשר המבואר לעיל בתוכן דיום השבת שבכל חדשי השנה ("ויקהל משה", "עשה לך קהילות גדולות", ובאופן שמתגלה מעלת היחיד, שזוהי הנתינת-כח לעבודתו הפרטית בימי השבוע), החל מהשבת הראשונה שבחדשי השנה הפרטיים, ובפרט כשקביעותה בששה במרחשון, ערב שבעה בו – עם פרשת השבוע⁴⁹, פרשת נח, והמשכה בפ' לך⁵⁰ שקורין במנחה:

"נח" – "הוא נייחא דרוחא, שהוא בחינת שביתה כאדם השוכת ממלאכתו, וכמ"ש⁵¹ וישבות ביום השביעי ותרגומו ונח ביום שביעאה כו'. ומ"ש נח נח ב"פ, הם נייחי דעילאי ונייחי דתתאי⁵², שהוא בחי' שבת תתאה ושבת עילאה שיהי' לעתיד שנק' יום⁵³

שהכוונה בזה היא לא רק לכלל ישראל בתור ציבור, אלא לכל יחיד ויחיד, שנמצא הוא והקב"ה לבדו³⁷.

ועד"ז בכל שבת, שהוא מעין ודוגמת יוהכ"פ שנקרא "שבת שבתון"³⁸, ובפרט ביום השבת לאחר חצות, "רעוא דרעוין"³⁹ – שאז נעשה הענין ד"ויקהל"⁴⁰ משה⁴¹ את כל עדת בני ישראל" במיוחד, האחדות האמיתית דכלל ישראל, ובאופן שמודגשת מעלתו של כל יחיד ויחיד, מצד בחי' היחידה שבנפש⁴².

וכיון שהכוונה היא שגילוי בחי' היחידה ישפיע ויאיר בעבודתו של כל יחיד ויחיד בחלקו בעולם (בימות החול במשך כל חדשי השנה), היינו, שבחי' היחידה שבנפש תחדור ותאיר גם בגדרי העולם, זמן ומקום⁴³ – מובן, שע"י עבודת היחיד במקומו הוא ניתוסף עליו לגבי בחי' היחידה כפי שהיא במצב דהקהלה ואחדות עם הציבור⁴⁴.

ז. ע"פ האמור שההתאחדות עם הציבור ("ויקהל") מדגישה את מעלת היחיד (בחי' היחידה) – יש לומר, שענין זה שייך גם בזמן ומצב שיהודי נמצא יחיד (מאיזו סיבה שתהי'), ואין לו אפשרות להיות יחד עם ציבור:

כיון שהכוונה בהקהלת קהילות היא כדי להדגיש המעלה דכל יחיד ויחיד, לגלות בחי' היחידה שבו (כנתינת-כח לעבודתו הפרטית בחלקו בעולם בתור יחיד) – מובן, שבהיותו יחיד במקום שאין אפשרות להתאסף ולהתקהל עם ציבור, צריך ויכול לפעול את תוכן המכוון ד"ויקהל" (גילוי בחי' היחידה) ביחיד, עי"ז שמקהיל את הציבור שבנפשו פנימה, עשר כחות הנפש⁴⁵, ומגלה את הנקודה הפנימית והעיקרית

עבודת כה"ג (אחת בנפש) בקד"ק (אחת בעולם) ביוהכ"פ (אחת בשנה).

44 ועד כללות הענין דירידת הנשמה בגוף – שע"י הירידה למטה למצב של התחלקות ניתוסף עליו גם בשרש ועצם הנשמה כמו שהיא למעלה במצב של הקהלה ואחדות.

45 כידוע פתגם הרה"ק ר' יוסף יצחק בנו של הצ"צ (זקנו של כ"ק מו"ח אדמו"ר ושנקרא על שמו) – שמתפלל עם הציבור דעשר כחות נפשו ("התמים" ח"ב ס"ע מה ואילך).

46 סנהדרין לז, א – במשנה. רמב"ם הל' סנהדרין פ"ב ה"ג.

47 ועד למין הדומם – שגם בו יש "משפיע ומקבל" (זכר ונקבה).

48 חדא"ג מהרש"א סנהדרין שם.

49 כפתגם הידוע ש"צריכים לחיות עם הזמן" – פרשת השבוע שקורין ולומדים באותו זמן ("היום יום" ב' חשון. ובכ"מ).

50 הפרשה דיום ראשון שבעה במרחשון.

51 בראשית ב, ב.

52 ראה ב"ר פרשתנו פ"ל, ה.

53 תמיד בסופה.

37 כמודגש בתפלת לחש שכל יחיד ויחיד מתפלל בעצמו, עם הכוונות שלו כו'.

38 אחרי טז, לא. אמור כג, לב. וראה לקו"ת דרושי יוהכ"פ ע, ב ואילך. ובכ"מ.

39 זח"ב פח, סע"ב. וראה המשך תרס"ו ע' תקמב ואילך. ועוד.

40 להעיר מאוה"ת ויקהל ס"ע ב'צב: "זח"ב ר"פ ויקהל . . ויקהל משה ר' אבא פתח הקהל את העם, וכ' הרמ"ז הוקשה לו יתור ויקהל כו' ומתריץ שבא להורות על שורש ישראל כו' כמו שהם במקורם כו'". ומקשר זה עם שמע"צ (הקליטה גם דיוהכ"פ) – "וא"כ יש להעיר ממ"ש בלק"ת בד"ה ביום השמיני עצרת, כנישין יאה לכוון, וכן תרגום ויקהל וכנש משה . . להיות דבוקות באו"ס ב"ה . . וזהו עצרת תהי' לכם התאספות והתקבצות יחד לשרשם . . וזהו"ע ויקהל משה".

41 ראה אוה"ת ויקהל ס"ע ב'קא ואילך, שמשה מגלה בחי' היחידה שאין לה רק רצון לה' ליחידו של עולם ממש.

42 ועפ"ז יומתק ש"ויקהל משה" הי' "למחרת יום הכפורים" – להמשיך גילוי בחי' היחידה דיוהכ"פ.

43 ע"ד ובדוגמת האחדות דבחי' "אחת" בעולם שנה ונפש* ע"י

(* "אשר על ענין ג' בחינות אלו הוא יסוד של הספר יצירה" (אוה"ת יתרו ע' תתטז ואילך).

הציווי "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" נאמר לאברם בלשון יחיד (אף שהיו עמו שרי אשתו, לוט בן אחיו, והנפש אשר עשו בחרן)⁶³ – וי"ל שזהו כדי להדגיש גודל מעלת היחיד שע"י הפעולה שלו בתור יחיד עושה מארץ כנען "ארץ ישראל", כמסופר בהמשך הפרשה "קום התהלך בארץ גוי"⁶⁴, שע"י קנה הארץ כולה⁶⁵ (אף שכיבוש הארץ בפועל ממש הי' ע"י רבים מישראל).

ודוגמתו בהציווי "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" בעבודת כא"א מישראל⁶⁶ – שצריך לצאת מארצו ומולדתו ובית אביו שבה נמצא במצב של הקהלה עם כו"כ מישראל, ולילך לעבודתו בתור יחיד בחלקו בעולם, לגלות שם אחדותו של הקב"ה, ע"ד פעולת אברהם אבינו⁶⁷ לגלות אלקות בעולם⁶⁸.

ט. ויש לקשר האמור לעיל גם עם ענינו של שבעה במרחשון – שבו מתחילים לשאול גשמים בארץ ישראל⁶⁹:

ענין הגשמים קשור עם כללות עבודת האדם (מלמטה למעלה) – כידוע⁷⁰ החילוק שבין גשם (מטר) לטל, שטל הוא באופן של אתערותא דלעילא, ואילו גשם הוא באופן של אתערותא דלתתא דוקא, כמ"ש⁷¹ "כי לא המטיר גוי על הארץ" לפי ש"אדם אין לעבוד את האדמה", ו"כשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו", ועד שירידת הגשמים בפועל היא ע"י ש"אד יעלה מן הארץ"⁷² דוקא.

שכולו שבת כו"⁵⁴ – שבזה מודגש הקשר והשייכות דפ' נח עם ענין השבת.

זאת ועוד: בתיבת נח הי' מעמד ומצב ד"ויקהל" (לא רק דבני-אדם, אלא גם) ביחס לכל הברואים שבעולם (שנשארו מן המבול), שנתאספו כולם במקום אחד. ובפרט ע"פ המבואר בדרושי חסידות⁵⁵ ש"בתיבת נח הי' דוגמת ומעין לע"ל, שהרי בתיבת נח היו כל החיות וכל הבהמות יחד, ועכ"ז לא עשו רעה זל"ז כלל ולא השחיתו זל"ז, שנמצא גם עכשיו בעוה"ז גר זאב עם כבש . . הכל יחד בתיבה . . מעין לע"ל שלא⁵⁶ ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשיי", והרי השלימות דלעתיד לבוא קשורה עם גילוי בחי היחידה הכללית, נשמתו של משיח צדקנו⁵⁷, שעל ידה נעשה הגילוי ד"יחידו של עולם" בכל העולם כולו, ויש לומר, שמעין זה הי' גם בתיבת נח – שכל הברואים שבעולם⁵⁸ היו יכולים להמצא במקום אחד, מצד הגילוי ד"יחידו של עולם"⁵⁹.

אמנם, המצב של "הקהלה" בתיבת נח הי' רק למשך זמן, ובתור נתינת-כח לעיקר העבודה – "צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך כל החי גוי היצא אתך גוי ופרו ורבו על הארץ"⁶⁰, "פרו ורבו ומלאו את הארץ"⁶¹, ע"י שכל יחיד ממלא תפקידו ושליחותו בחלקו בעולם בכל קצוי תבל⁶².

ובהמשך לזה באים לפ' לך לך (שמתחילין לקרוא במנחה) – שבה מודגשת המעלה דעבודת היחיד דוקא:

נאמר בהציווי "אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך", עד ל"כל החי אשר אתך גוי".

(64) יג, יז.
(65) ראה לקו"ש חט"ו ע' 100 ואילך. וש"נ.

(66) להעיר מהמבואר בדרושי חסידות (ראה ד"ה לך לך תשל"ח. וש"נ) ש"לך לך" מורה גם על ירידת הנשמה בגוף, שע"י מתעלית דדרגא נעלית יותר, ועד שהעלי' היא אפילו בבחינת היחידה.

(67) ועל ידו נמשך גם בכאו"א מישראל, האנשים והנשים והטף. – ולהעיר גם מהנהגת הבעש"ט שהשתדל שאנשים נשים וטף יאמרו "ברוך השם" וכיו"ב, כיון שע"י נעשה המשכת וגילוי אלקות בעולם (ראה סה"מ אידיש ע' 138 ואילך. וראה גם לקו"ש ח"ז ע' 135 ואילך).

(68) ראה סוטה יו"ד, סע"א ואילך. ועוד.
(69) ושייך גם בחוץ לארץ – בנוגע לעבודה הרוחנית ד"עשה כאן (בחו"ל) ארץ ישראל" (אג"ק אדמו"ר מהור"י צ"ח ע' תפה). ועוד ועיקר – כיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", מקווים ומצפים לביאת המשיח היום ממש, שאז יאמרו כל בני "ותן טל ומטר" בליל ז' מרחשון בארץ ישראל.

(70) לקו"ת האזינו עג, א ואילך. ובכ"מ.

(71) בראשית ב, ה ובפרש"י.

(72) שם, ו.

(54) תו"א ריש פרשתנו.

(55) המשך וככה תרל"ז רפצ"ה. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 29. וש"נ.

(56) ישע"י יא, ט.

(57) ראה רמ"ז לזח"ב מ, ב (מק"מ קמו, ב), ולזח"ג רס, ב (מק"מ קצ, ב). ועוד.

(58) וגם בנוגע למציאות העולם שמחוץ לתיבה (בחי' הדומם) – שהעולם כולו הי' מכוסה במים (כמו בהתחלת הבריאה ש"כל העולם כולו מים במים"), ע"ד ובדוגמת השלימות ד"כמים לים מכסים" לעתיד לבוא (ראה בארוכה לקו"ש נח תשמ"ז. וש"נ).

(59) ויש לומר, שמ"ש במדרש (ב"ר פרשתנו פ"ל, ח) שנח "עולם חדש ראה" קאי (לא רק על ה"עולם חדש" שלאחרי המבול, אלא גם על מצב העולם בזמן המבול מעין ודוגמת לע"ל, "עולם חדש" לאמיתתו (לא רק החידוש דהעולם שלפנ"ז), מעין ודוגמת "השמים החדשים והארץ החדשה" דלעתיד לבוא.

(60) פרשתנו ח, טז-יז.

(61) שם ט, א.

(62) ומודגש גם בהמסופר בהמשך הפרשה אודות דור הפלגה – "ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ", לא רק בתור עונש סתם, אלא גם ובעיקר בהתאם לכוונת הבריאה מתחילה – "מלאו את הארץ וכבשוה", "בקצוי תבל . . ולא יהיו במקום אחד כמחשבת אנשי דור הפלגה" (רמב"ן בראשית א, כח. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 45).

(63) משא"כ בהציווי "צא מן התיבה", שאף שנאמר בלשון יחיד,

היא במצב של הקהלה בשמע"צ⁸², אבל הענין בפועל ממש נעשה בז' מרחשון, כשמתחילה העבודה לגלות מלכותו של הקב"ה בעולם ע"י כל יחיד ויחיד כפי שהם מפורדין⁸³ בכל קצוי תבל, שע"ז דוקא נשלמת הכוונה לעשות לו ית' דירה בתחתונים.

[ולהעיר, שענין זה מתבטא גם בהחילוק שבין תפלת גשם בשמע"צ לשאלת גשמים בז' מרחשון – שתפלת גשם בשמע"צ נאמרת בציבור דוקא⁸⁴, עם פיוטים וניגונים מיוחדים כו', ואילו שאלת טל ומטר כליל ז' מרחשון היא בתפלת היחיד, וללא ענינים מיוחדים].

י. ההוראה מהאמור לעיל בפועל ממש – "המעשה הוא העיקר"⁸⁵:

בעמדנו בשבת הראשונה דחדשי השנה הפרטיים, ובפרט שקביעותה בששה במרחשון, ערב שבעה במרחשון, התחלת העבודה דחדשי השנה הפרטיים בפועל ממש (לאחרי גמר ההתעסקות בעניני הרגל), יש לקבל החלטות טובות להוסיף בעניני העבודה דיום השבת בקשר ובשייכות להשפעתם על ימי השבוע, ולכל לראש – "ויקהל משה", "להקהיל קהילות בכל שבת ושבת . . . ללמד ולהורות לישראל כו".

ולכן, יש לעורר ולפרסם בכל מקום ומקום שבו נמצאים בני"ע ד' ההשתדלות "להקהיל קהילות בכל שבת ושבת", ו"ברוב עם הדרת מלך"⁸⁶, לעסוק בלימוד התורה, נגלה דתורה ופנימיות התורה, שנתגלתה בתורת החסידות⁸⁷, ובפרט בעניני התורה השייכים לזמן זה, ולהתחזק בקבלת החלטות טובות בנוגע לשיעורי תורה במשך ימי השבוע, וכן בנוגע

[ולכן, תפלת גשם היא בשמע"צ, בסיומו של חודש תשרי, שענינו עבודת הבעלי תשובה, העלאה מלמטה למעלה; ואילו תפלת טל היא בחגה"פ, בחודש ניסן, שענינו עבודת הצדיקים, המשכה מלמעלה למטה⁷³].

ועוד וג"ז עיקר – שברכת הגשמים היא "גדולה שבברכות" לפי שפועלת הטבה ריבוי וברכה בכל עניני העולם⁷⁴. ונמצא, שבשאלת גשמים מודגשת בעלותם של ישראל על כל העולם, שעל ידם נמשכת בעולם השפעת הגשמים.

ויש להוסיף, שבעלותו של יהודי על העולם מודגשת גם בשם "שמיני עצרת" – כידוע⁷⁵ שא' הפירושים ד"עצרת" הוא מלשון מלוכה (כמ"ש⁷⁶ "זה יעצור בעמי"), שרומז על מלכותו של הקב"ה על העולם כפי שמתבטאת גם בזה שכאו"א מישראל נעשה בעה"ב ומלך על העולם⁷⁷.

ובענין זה יש חילוק בין שמע"צ לז' מרחשון, שבשמע"צ מתחילים להזכיר גשמים⁷⁸, ואילו שאלת הגשמים (שמיד לאח"ז באים הגשמים בפועל, שלכן מאחרים שאלת גשמים עד שיגיע אחרון שבישראל לביתו לנהר פרת ולא יעצרנו הגשם שבודאי ירד מיד אחר השאלה) היא בז' מרחשון – כי, עיקר עבודת האדם ופעולתו בעולם (תוכן ענין הגשמים), היא, לא כשנמצא במצב של הקהלה עם כו"כ מישראל, כבשמיני-עצרת⁷⁹, אלא בהיותו במקומו בחלקו בעולם לעבוד עבודתו בתור יחיד, החל מז' מרחשון, ובו מתחילה בפועל ממש ברכת הגשמים, "גדולה שבברכות"⁸⁰.

כלומר, הנתינת-כח לכל זה (ע"י הזכרת גשמים⁸¹)

עליכם כאילו המלכתם אותו בעולמו" (כנ"ל הערה 27) – שזוהי הנתינת-כח לעבודה בפועל בימי השבוע.

(83) להעיר מלשון רש"י בפי' הכתוב (ברכה לג, כח) "וישכון ישראל בטח בדר" – "כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפורדיו, ואין צריכים להתאסף ולישב יחד", ונתבאר במק"א (שיחות ליל ג' וליל ה' דהג הסוכות תשמ"ח) שזוהי ברכה הכי נעלית, שלכן נאמרה בסיום כל הברכות, לאחרי הברכות הפרטיות דכל שבט בפ"ע.

ולהעיר, שברכה זו קורין בשמח"ת, שבו מתחילה ההדגשה ע"ד המשכה בעולם (משא"כ בשמע"צ שעיקרו הקליטה ברוחניות), עד לעיקר העבודה בפועל ממש – בז' מרחשון (שקביעותו באותו יום בשבוע שבו חל שמח"ת, כנ"ל הערה 28).

(84) וגם בנוגע להזכרת גשמים – "אסור להזכיר הגשם עד שיכריזו הציבור" (שו"ע אדה"ז שם).

(85) אבות פ"א מ"ז.

(86) משלי יד, כח.

(87) להעיר מהשייכות לפרשת השבוע – כמובן ממאמר הזהר (פרשתנו ק"ז, א) על הפסוק (ז, יא) "בשנת שש מאות שנה לחיי נח גו' נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו" (ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 42 ואילך).

(73) ראה לקו"ש ח"א ע' 233 ואילך. ח"ב ע' 545.

(74) רמב"ן ר"פ בחוקותי.

(75) ראה אוה"ת דרושי שמע"צ ע' א'תרעו ואילך. וש"ג.

(76) ש"א ט, יז.

(77) טושו"ע ואדה"ז או"ח רסקי"ד (מתענית בתחלתה).

(78) ע"ז שמגלה בחי' היחידה שבו, ניצוץ מנשמתו של משיח צדקנו (יחידה הכללית) שיהי' מלך על כל העולם.

(79) להעיר ש"עצרת" הו"ע של "הקהלה" – כנ"ל הערה 40.

(80) וזוהו גופא – לא רק טפת גשמים, כמרומו בשמו של החדוש, "מרחשון", מלשון "מר מדלי", טפת גשמים, אלא ריבוי גשמים, שמורה על ריבוי השפעה עד לאופן של תגבורת החיות, "גבורות גשמים". – ולהעיר מהשייכות לפרשת השבוע ע"ד המבול, שענינו בתורה הוא בתכלית הטוב, וכמ"ש "ויהי הגשם על הארץ", "גשמי ברכה" (פרש"י פרשתנו ז, יב. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ה ע' 23 ואילך).

(81) "ריצוי שאלה, שטרם שישאלו הגשמים בעונתם כשיגיע זמן השאלה מרצין לפניו בהזכרת גבורותיו שמוריד גשמים" (שו"ע אדה"ז שם).

(82) ודוגמתו גם ע"י "ויקהל משה" ביום השבת – ש"הקב"ה מעלה

ודרכי שלום, מתוך קירוב הלבבות, ובפרט ע"י התועודות – "גדולה לגימה שמקרכת"⁹⁰, ובלשון הכתוב⁹¹ "כטוב לב המלך (מאן מלכי רבנן⁹²) ביין", שע"י ניתוסף עוד יותר בכל ענינים אלה ע"י השמחה שפורצת גדר⁹³.

והוראה ונתינת-כח נוספת מהפרשה שמתחילין לקרוא במנחה, פ' לך לך – שכל ענינים אלו צריכים להיות באופן של הליכה, "הלוך ונסוע"⁹⁴, כמ"ש⁹⁵ "ילכו מחיל אל חיל".

ועוד והוא העיקר – שע"י באים תיכף ומיד למ"ש בסיום הכתוב⁹⁵ "יראה אל אלקים בציון"⁹⁶, כיון שנעשה "לך לך גו' אל הארץ אשר אראך"⁹⁷, ארץ ישראל בשלימותה, כמ"ש בהמשך הפרשה אודות הבטחת הקב"ה לאברהם "לזרעך נתתי את הארץ הזאת"⁹⁸, "עשר אומות יש כאן", כולל גם "קיני קניזי וקדמוני (ש)עתידיים להיות ירושה לעתיד"⁹⁹, ובארץ ישראל עצמה – לירושלים עיר הקודש ולבית המקדש ולקדש הקדשים, ושם "יראה אל אלקים בציון"¹⁰⁰, ותיכף ומיד ממש.

לקיום המצוות בהידור, בכל הענינים דתורה עבודה וגמ"ח, והעיקר – לא להסתפק בהתעוררות ע"ד קבלת החלטות טובות, אלא לבחון את קיומן של ההחלטות בפועל ממש במשך ימי השבוע.

ונקודה עיקרית בזה – שביחד עם הדגשת מעלת הציבור, "להקהיל קהילות", "ברוב עם הדרת מלך", צ"ל הדגשה מיוחדת בנוגע לכל יחיד ויחיד מה"קהל", האנשים והנשים והטף, ככל הקשור לעבודתו הפרטית בתור יחיד⁸⁸, הן בנוגע לה"מקהיל" ("ויקהל משה"), רב העיר וכיו"ב, שנוסף על השתדלותו ב"צרכי ציבור" ("מפקחין על צרכי ציבור בשבת"⁸⁹), מתעניין ומשתדל גם בטובתו הפרטית של כל יחיד, והן (ועאכו"כ) בנוגע לה"מתקהלים", שההתעוררות הכללית במעמד הציבור נמשכת ובאה בענינים פרטיים בעבודתו הפרטית של כל יחיד בפ"ע.

ובכל זה ישנה גם ההוראה והנתינת-כח מפרשת השבוע, פ' נח – שענין זה נעשה באופן של "נייחא", "נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים", מנוחה ונחת ברוחניות ובגשמיות, כולל גם בנוגע לההתעוררות על עניני העבודה ("ויקהל משה"), שנעשית בדרכי נועם

96) ובלשון הכתוב שאומרים בסיום פסוקי "אתה הראת" לפני ההקפות בשמ"ע ושמח"ת: "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעי' ב, ג).

97) "אראך" דייקא, כידוע גודל מעלת הראי' שעל ידה נעשית תכלית ההתאמתות (ראה לקו"ש ח"ו ע' 121. וש"נ).

98) טו, יח.

99) פרש"י שם, יט.

100) כולל גם הגילוי דבחי' ציון שבנפש, פנימיות הנפש, בחי' היחידה (ראה לקו"ת ר"פ דברים. ובכ"מ).

88) כולל גם קיום ההוראה "להקהיל קהלות" גם כשמצא יחיד, כנ"ל ס"ז.

89) ראה שבת קנ, א.

90) ראה סנהדרין קג, סע"ב ואילך.

91) אסתר א, יו"ד.

92) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג רנג, ב – ברע"מ.

93) ראה בארוכה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך.

94) יב, ט.

95) תהלים פד, ח.

לקוטי שיחות פרשת נח כרך ג'

מתורגם ללשון הקודש

כדי שעל המגדל יהיו שומרים שישמרו שלא יכנס שונא לעיר.

כאמור, אין נראה בזה לכאורה כל חטא. אלא מה? - כאשר מתאספים בני אדם יחד לבנות עיר כשהמטרה היחידה היא להנציח את שמם, "ונעשה לנו שם"³, מבלי שיהיה להם בזה מטרה נעלית יותר, מלבד הנצחת שמם הם - הרי מלבד עצם הפגם שחושבים רק על עצמם בלי שום תוכן נעלה יותר בחיים⁴; הנה, כאשר זו היא המטרה היחידה, אין בוררים באמצעים שעל ידם יגשימו אותה מטרה, ועלולים להשתמש באמצעים שהם היפוכם של צדק ויושר.

בפרט שזה היה לאחר המבול, שלפני המבול הבהיר⁵ נח מראש את סיבת בוא המבול: עקב התנהגות בלתי רצויה של אנשי אותו הדור; היו צריכים ניצולי המבול לדאוג לתיקון המצב הרוחני, על ידי שיכניסו תוכן נעלה יותר בחייהם, ועל כך לא נתנו את דעתם כלל, ותחת זאת חיפשו, ניצולי המבול, רק אמצעי על ידו יוכלו להנציח את שמם בדברי הימים.

בזה התבטא חטאם ומשום כך לא נראה הדבר בעיני הקב"ה.

ג. ההוראה מכך ברורה:

כאשר ניצולים ממבול צריכים לכל לראש להזהר ולהשמר שלא יחזור על עצמו ח"ו אותו המצב שהביא את המבול, וש"לא תקום פעמיים צרה" ח"ו. ואת זאת שוללים לא ע"י שבונים עיר ומגדל בלבד, מבלי שיהיה בזה תוכן אחר מאשר זה שהעיר והמגדל יהיו גדולים יותר וגבוהים יותר. לא על ידי גישה כזו משרפים את המצב, כי בכדי שהעיר והמגדל יהיה להם קיום חייבים להכניס בזה תוכן נעלה יותר, שאז נבנית העיר בהצלחה וגם הדברים המפריעים לעיר הופכים ומסייעים לה.

ד. יש עיר ומגדל של קדושה⁶: כזו שנקראת "עיר אלוקינו", עיר שיש בה תוכן של קדושה ואלקות, לעיר זו יש צורך ב"מגדל": בית כנסת ובית מדרש, המהווים את מגדל העיר, וכנפסק בהלכה שבנין בית הכנסת צריך להיות גבוה מכל בתי העיר⁷.

א. כנהוג בכל פעם בהזדמנות כזו, פותחים בענין מן התורה שקוראים בשבוע זה. שהרי תורה והוראותיה נצחיות הן¹ - בכל דור ודור, בכל זמן ובכל מקום; ומזה עצמו שבכל שבוע קוראים פרשה אחרת בתורה מוכח שמרומז בפרשת השבוע ויש בה הוראות בנוגע למאורעות המתרחשים באותו שבוע בו נקראת פרשה זו².

בסיום פרשתנו (נח) מסופר, שאנשים אשר חיו לאחר המבול בנו עיר ומגדל, מחשש: "פן נפוץ על פני כל הארץ", בעיני ה' לא מצא הדבר חן והוא הפר עצתם לבנות העיר עם המגדל.

לכאורה אינו מובן: לשם מה התורה מספרת זאת לנו - מה אנו יכולים ללמוד עתה ממאורע זה? כיון שהתורה מספרת זאת, ועוד באריכות כזו ובפירוט כזה - בעוד שדינים רבים נכתבו בתורה רק ברמז - בעל כרחנו, שבסיפור זה ישנה הוראה עמוקה לכל הדורות: לאבותינו בדורות שחלפו, לנו בדור זה ולבנינו ובני בנינו בדורות הבאים.

ההוראה ממאורע זה לדורנו:

בהתבונן, מתי ובאיזה מצב אירע הדבר - זה קרה לאחר שהיה המבול, ממנו ניצלו רק חלק מהאנשים - רואים מיד את הדמיון לדורנו זה. וזוהי ההוראה לזמננו:

לאחר ה"מבול" לפני שנים מעטות, שהכחיד מיליוני יהודים ורק חלק מהיהודים שליט"א ניצול, צריכה עתה שארית הפליטה ללמוד ולהזהר מלהתנהג ח"ו כשארית הפליטה של המבול ההוא. ובכך גם למנוע את התוצאות הלא-טובות שבאו בשל כך.

ב. במבט שטחי על המאורע של דור הפלגה אין רואים כל כך בבירור במה התבטא החטא של בניית עיר ומגדל, ועד כדי כך היה זה נגד רצון הקב"ה עד שהיתה השתדלות מיוחדת לא להניח לרצונם לבוא לידי ביצוע.

התורה מספרת שרצו לבנות עיר ומגדל במטרה של "ונעשה לנו שם". הם חששו פן יפוצו על פני תבל כולה, ולכן רצו לבנות עיר בה ידורו יחדיו, וכן לבנות מגדל גבוה שלפי המבואר במפרשים מטרת המגדל הן: (א) כדי שגם מרחוק יוכלו להבחין ולראות שבמקום זה נמצאת עיר; (ב)

(1) ראה תניא רפ"ז. קרי"א סימן ה.

(2) ראה ג"כ שלי"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב וז"ל: המועדים של כל השנה... ככולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן כי הכל מיד ה' השכיל.

(3) ראה זח"א כה, ב. תר"א ס"פ נח. תורת חיים ד"ה ויהי כל הארץ.

(4) ראה מו"נ ח"ג פי"ג. עבודה"ק חלק התכלית בתחלתו. פרדס שער כ"ד

פ"י. עיקרים מ"ג פ"א. משנה סוף קדושין. לקר"ת פ' ראה סד"ה ושמתי כדכוד

(השני). קונטרס ב' ניסן ה'תש"ח. שיחת ליל שמח"ת ה'תשכ"ג.

(5) סנהדרין קח, סע"א.

(6) ראה לקר"ת לג"פ ס"פ נח. ד"ה והי' הנשאר בציון, י"ג תשרי תרצ"א

(ספר המאמרים - קונטרסים - ע' 278).

(7) שבת יא, א. שו"ע או"ח סי' ק"נ סעי' ב'.

נח, להודיע וכו' עד שהביא עליהם את מי המבול". וכאן, בעשרה דורות אלו אין המשנה מסיימת שנח קיבל שכר כולם; ומובן הדבר בפשטות: כיון שכל העשרה דורות מאדם עד נח "היו מכעיסין ובאין", לא הגיע להם כל שכר. אלא שאם כן תגדל התמיהה: מדוע בעשרה דורות אלו שמנח עד אברהם, שגם הם הכעיסו לפני הקב"ה, מסיימת המשנה שאברהם אבינו קיבל שכר דורות אלו?

ויובן בהקדים החילוק בין דור המבול - שסיים וכלל בתוכו את עשרת הדורות שמאדם עד נח (שלכן המבול מחק גם את חטאי תשעת הדורות הקודמים) - ובין דור הפלגה שסיים וכלל בתוכו כל העשרה דורות מנח עד אברהם.

בעונשי דור המבול ודור הפלגה מצינו שני הפכים: לגבי העונש בעולם הזה היה עונשם של דור המבול גדול משל דור הפלגה¹¹ - דור המבול הושמד לגמרי מן העולם, "וימח את כל היקום", ודור הפלגה רק נפוץ על פני העולם, "ויפץ ה' אותם וגו'"; לעומת זאת, באשר לעונשים בעולם הבא, דבר פשוט הוא שדור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא¹², ואילו לגבי דור המבול הדעות חלוקות: במשנה נאמר¹³, וכך גם יש דעה בזה, ש"אין להם חלק לעולם הבא". אבל ישנה דעה נוספת בזה¹⁴ שיש להם חלק לעולם הבא. ואינו מובן ההבדל ועד כדי ניגוד בין עונשם בעולם הזה ובעולם הבא.

ז. "לפי חילוק הפגם - חילוק העונש"¹⁵. ההבדל בין חטא ופגם דור המבול וחטא ופגם של דור הפלגה מבואר בדברי רז"ל, ועל פי זה יבואר גם ההבדל בעונשיהם: דור הפלגה חטא בכך ש"פשטו יד בעיקר להלחם בו"¹⁶, הם רצו להלחם כביכול בהקב"ה, אף על פי כן לא נאבדו מן העולם, כי אם נפוצו, מפני שנהגו בעניני העולם, בינם לבין עצמם, באהבה ורעות, כמ"ש בהם "שפה אחת ודברים אחדים"; לעומתם בני דור המבול, אף ש"לא פשטו יד בעיקר", כיון, שהיו גזלנים¹⁷ והיו מריבות ביניהם, על כן נמחו ונאבדו מן העולם.

לפי זה גם יובן מה שבעולם הזה היה עונש דור המבול גדול יותר משל דור הפלגה, לפי שדור המבול חטא בעיקר בחטאים של "בין אדם לחבירו": גניבה, גזילה וכו', שמשבשים את סדרי ההנהגה שקבע הקב"ה בעולם הזה, לכן גם עונשם היה גדול בעולם הזה; אבל חטאי דור

במילים ברורות יותר: יש לבנות בעיר מקומות לתפילה ולתורה, שהם בתי כנסיות, בתי מדרשות ושיבות; בהם צריך להשקיע את עיקר הכוחות ורוב המרץ שיהיו גדולים ביותר וגבוהים ביותר, שכן הם מהווים את מגדל העיר, שעליו נאמר⁸ "מגדל עוז שם הוי' בו ירוץ צדיק ונשגב", ומגדל זה שומר מכל השונאים, לא רק מאויב גלוי אלא גם מאויב נסתר⁹.

וכשמתנהגים כן זוכים לשני דברים: ראשית מקבלים את עיקר השכר, שמקיימים את רצון הקב"ה בהצלחה גדולה בבנין העיר ומגדל דקדושה, ונוסף על כך תוספת-שכר של "ונעשה לנו שם", ששםם של אלו שעסקו בזה מונצח בדברי הימים של היהדות ושל התורה, הצדק והיושר; כשנזכר לעד הסיוע של פלוני ופלוני בבניית העיר ומגדל הנצחי.

ה. יש להשתדל בבניית ישיבות בהן מחנכים ילדים ללמוד תורה ולהפיץ תורה בכל העולם. הרי הישיבות הם מגדל העיר, ויש להשתדל להגדיל ולהרחיב את הישיבות שיוכלו לפתוח מחלקות נוספות ולקלוט יותר תלמידים.

וכאמור לעיל, שעל ידי בניית מגדל דקדושה זוכים גם לשכר העיקרי, שממלאים בזה את רצון העליון, וכן לשכר הטפל, שהדבר מסייע גם שיצליחו בענינים האישיים שיהיו בהצלחה, וגם נזכרים לעד בדברי ימי היהדות, שהיא ההסטוריה הנצחית.

יתן הקב"ה הצלחה בבנין הישיבות "כמה פעמים ככה", ולפעם הבאה כשיתאספו לצורך זה לא יחשבו בדבר כיסוי הגרעון, כי אם על הגדלת המגדל יותר ויותר. ושיתן הקב"ה שתהיה הצלחה בענין זה וגם בעניניכם הפרטיים.

(משיחה לעסקני ישיבות תומכי תמימים לירבאוויטש, ה' פ' נח תש"כ)

ו. בענין הדורות מנח עד אברהם (המנויים בפרשת נח) נאמר במשנה¹⁰: "עשרה דורות מנח עד אברהם, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כלם".

וצריך ביאור: מה פירוש הדבר שאברהם קיבל את שכר כל העשרה דורות? והרי היו "מכעיסין ובאין", ואיזה שכר הגיע להם אותו קיבל אברהם?

באותה משנה לפני כן, נאמר: "עשרה דורות מאדם ועד

12) סנהדרין קז, ב. ואין מי שיחלוק ע"ז.

13) שם.

14) ח"א סט, א. וראה תו"ח עה, ד.

15) תניא ספכ"ד.

16) רש"י בראשית יא, ט. סנהדרין קט, א. ב"ר פל"ח, ו.

17) רש"י שם. סנהדרין קח, א. ב"ר שם.

8) משלי יח, יו"ד. וראה לקר"ת לג"פ ס"פ נח.

9) ראה ד"ה אני חומה, י"ט כסלו תרצ"ב (ספר המאמרים - קונטרסים -

ע' 422).

10) אבות פ"ה מ"ב.

11) בראשית רבה פל"ח, ו. הובא בפירושו רש"י עה"ת בראשית יא, ט. ועיין

ג"כ תו"ח נח סד, א ואילך.

שכר משום שנהגו ביניהם באהבה ורעות. אלא שהם עצמם לא יכלו לקבל השכר אפילו בעולם הזה. משום שמפני החטא הגדול ש"פשוטו יד בעיקר", כל ה"המשכות" שנמשכו ע"י האהבה ורעות שלהם ירדו לקליפה. על דרך שפוסק אדמו"ר הזקן²³ שכשרשע לומד תורה ומקיים מצוות בטרם עשה תשובה, הוא "מוסיף חיות בקליפה", כי הענינים הנמשכים ע"י לימוד התורה וקיום המצוות נמשכים גם על ידו, אלא שבמקום שיבואו לקדושה יורדים הם לקליפה.

"עד שבא אברהם וקיבל שכר כולם" - אברהם על ידי עבודתו בקו החסד: השתדל לקרב כל אדם לאלוקות ואפילו עורר רחמים על אנשי סדום - על ידי עבודה זו של התעסקות עם העולם הוא גם בירר את הדורות הקודמים ולכן קיבל גם את שכרם. על דרך שפוסק שם אדמו"ר הזקן שעל ידי תשובה, מוציאים התורה ומצוות שנמשכו בקליפות, ויחד עם הבעל-תשובה שבים לקדושה.

לא כן ב"עשרה דורות מאדם ועד נח", שלפי המשנה לא קיבל נח שכר כולם, כי (א) לא הגיע להם שכר, (ב) מכיון שנח לא פעל בעולם ולא התפלל על אנשי דורו (ולכן נקרא המבול על שמו "מי נח")²⁴ - הרי לא בירר את הדורות הקודמים, לפיכך לא היה יכול לקבל שכרם גם אילו היו זוכים בשכר כלשהו.

ההוראה מכל הנ"ל אלינו:

אנו נמצאים עתה בדור של עקבתא דמשיחא, דור אחרון לפני משיח. לאחר הדורות שעברו, שהיו הכנה לביאת המשיח, שאז תושלם תכלית כל הבריאה²⁵. ובעבודת דור זה תלויים עניני הדורות הקודמים.

ועל ידי ההנהגה עתה בקו החסד, מדתו של אברהם אבינו, לקרב כל ישראל באהבת ישראל ולעוררם ליהדות, מגלים את הניצוצות הקדושות החבויים בכל יהודי - מאבותיו ואבות אבותיו עד לדורות הראשונים, והמקרב יהודים אלה ומגלה הניצוצות שלהם, מקבל שכר כולם, בכך שהוא מביא את הניצוצות לתכליתם - גאולה האמיתית והשלימה בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

(משיחות ש"פ בחוקותי תשכ"ב)

הפלגה היו בעיקר "בין אדם למקום", לכן גם עונשם ברוחניות היה גדול משל דור המבול, שדור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא לכל הדיעות ולגבי דור המבול ישנה דיעה שיש להם חלק לעולם הבא.

אף שבאמת חטא שבין אדם למקום נוגע גם בעולם הזה, כי בריאת העולם הרי היתה בשביל התורה, "בראשית - בשביל התורה שנקראת ראשית"¹⁸ ו"אם בחוקתי תלכו" כשמתנהגים כרצון הקב"ה, הרי מקבלים גם גשמיות בעולם הזה, "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'"; וכך גם החטאים שבין אדם לחברו נוגעים גם בעולם הבא, ברוחניות - שהרי גם הם מצוות התורה - מ"מ הענינים שבין אדם לחברו נוגעים בגלוי יותר לעולם הזה וענינים שבין אדם למקום שייכים יותר לעולם הבא¹⁹.

ה. טעם נוסף לכך שעיקר עונש של דור המבול היה בעולם הזה:

על חטאים שבין אדם לחבירו אין תשובה מועילה ואפילו יום כיפור אינו מועיל על כך "עד שירצה את חבירו"²⁰, ואם חבירו לא מחל לו, אין תשובתו מתקבלת. אף שעשה כל התלוי בו - ועד כמה שזה נוגע לעניני שמים היתה תשובתו כדבעי - כיון שזה נוגע לעניני עולם הזה (בין אדם לחבירו) אין תשובה מועילה עד שיקיים את "והשיב את הגזילה", ששייב את הגזילה לחברו, עד ש"יוליכנו אחריו אפילו למדי"²¹ אפילו נמצא בקצה העולם.

כלל זה הוא רק בעניני עולם הזה. שהרי בעניני שמים - כיון שעשה כל התלוי בו לרצות את חבירו, ואינו אשם במה שחבירו אינו רוצה למחול לו או שלא מצאו - תשובתו מתקבלת. אלא שבנוגע לעניני עולם הזה - שהוא הרי עיקר בחטאים שבין אדם לחבירו - הרי בכל זאת לא תיקן את אשר שייב סדרי העולם הזה, אין מועילה על כך תשובה²². ולכן אף שיש דיעה שדור המבול יש להם חלק לעולם הבא, כי לפי דעה זו עשו תשובה, נענשו, עם זאת בעולם הזה משום שהיה חסר אצלם ה"והשיב את הגזילה".

ט. בזה יובן מה שאברהם קיבל את השכר של עשרה דורות "שהיו מבעיניו ובאין" - כי באמת היה מגיע להם

(22) עיין יבמות כב, ב. חו"מ שם.

(23) הלכות ת"ת פ"ד ס"ג. תניא פ"ל. תו"א פ' חיי שרה ס"ד להבין כו' יפה שעה אחת.

(24) ראה לקוטי שיחות [המתורגם] ח"ב ע' 27.

(25) תניא פ"ל.

(18) אותיות דר"ע"ק. סדר רבה דבראשית ה. רש"י ורמב"ן בראשית א, א. וראה ב"ר פ"א, ויק"ר פ"ו.

(19) ראה ג"כ פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה.

(20) יומא פה, ב. שו"ע אדמוה"ז ח"א"ח ס"י תר"ו סעי' א'.

(21) בבא קמא קג, א. ועיין שם קד, רע"א. פוסקים חו"מ ס"י שס"ז.

יום ראשון ל' תשרי

– כמו שכתוב בוהר שחכמה דאצילות נקראת "אבא", ו"בינה" נקראת "אימא", וספירת ה"דעת" נכללת בשתיקה, כפי המוסבר בחסידות, ומדות אהבה ויראה וכו' שבנפשו – של יהודי – הן דונמא למדות שבי' ספירות, – דאצילות, הנקראות בשם "עיר אנפיו"; וכח הדבור שבנפשו דונמא לדבור העליון, הנקרא בשם "מלכות" ו"שכינה", – כפי שהוסבר לעיל. ולכן – כיוון שדיבורו של יהודי הוא דונמא לדיבור שלמעלה, לשכינה, שבמדרג דברי תורה – מעורר דבור העליון ליחד השכינה, ומשום הכי נקרא לוי – ולכן מקובל, בקריאת שמע וברכת המזון ודברי תורה – לא יצא בהרהור בלא דבור:

והנה, נפש האדם, – היהודי, ידוע לכל שהיא פלולה מי' ספירות: חכמה בינה דעת וכו'. – כמבואר ב"תניא" חלק א' פרק ג', ואף שכלן – כל עשר הכוחות שכנגד עשר הספירות, באים מ"רוח פיו" ותפורה, גדבתיב: – כמו שכתוב: "ויפח באפיו כו", – נשמת חיים, הלשון "ויפח" מורה שהנשמה באה מהרוח והחיות הפנימיים שנופחים מבפנים, כמוסבר בפרוטרוט ב"תניא" חלק א' פרק ב' וחלק ג' פרק ה', מכל מקום – יש קשר בין כל אחד מעשרה הכוחות לבין כל אחת מעשר הספירות שלמעלה, דרך פרט – חכמה בינה דעת שבנפשו הן דונמא לחכמה בינה דעת שבי' ספירות, – שלמעלה, המכנות בשם "אבא" ו"אימא";

אגרת הקדש

והנה נפש האדם ידוע לכל שהיא כלולה מי"ם חב"ד וכו' ואף שכולן מרוח פיו ית' כדכתיב ויפח באפיו כו' מ"מ דרך פרט חב"ד שבנפשו הן דונמא לחב"ד שבי"ם המכונות בשם או"א ומדות אהבה ויראה וכו' שבנפשו הן דונמא למדות שבי"ם הנקראות בשם ז"א וכו' הדבור שבנפשו דונמא לדבור העליון הנקרא בשם מלכות ושכינה ולכן כשמדבר ד"ת מעורר דבור העליון ליחד השכינה ומשום הכי קי"ל בק"ש ובהמ"ז וד"ת לא יצא בהרהור בלא דבור:

יום שני א' מרחשון

אשר השכינה מתלבשת בבחינת גלות בתוכה. – כדי שהן תהיינה השולטות. ורבונו הזקן מסכם: והנה, אף שזה – אופן התלבשות השכינה בגלות בתוך הקליפות, צריך ביאור רחב אך ומה, מכל מקום האמת כן הוא. אלא שאף על-פירבן, אין הקליפות והאמות יונקים ומקבלים חיות אלא מהארה הנמשכת להם מבחינת אחרים דקדושה, כמאן דשדרי בטר כתפיה, – כמי שמשליך אל מאחורי כתפו (כפי המוסבר ב"תניא" חלק א' פרק כ"ב). ואף גם זאת – דבר זה עצמו בא על ידי צמצומים ומסכים רבים ועצומים, עד שנתלבשה הארה זו בחמריות עולם הזה, ומשפעת לאמות אשר וכבוד וכל תענוגים נשמיים. מה שאין כן ישראל, יונקים – חיותם, מבחינת פנים העליונים, – מהפנימיות של הקדוש ברוך הוא, כמו שבכתוב: "יאר ה' פניו אליה", כל אחד ואחד לפי שרש נשמתו עד רום המעלות:

– כשם שבקדושה ישנם עשר הספירות ועשרה כוחות הנפש האלקית, כך גם "זה לעמת זה", – עשה האלקים, שכנגד כל ענין בקדושה ישנה דוגמה בצד הנגדי, ב"סטרא אחרא", יש עשרה בתי דמסאבותא, – עשרה כתרים מן הטומאה, כשם שישנן עשר ספירות בקדושה, ומתן נמשכות נפשות האמות, גם כן כלולות מעשר בחינות אלו ממש. ומודעת זאת בארץ, – וידוע הדבר על פני תבל, מה שבכתוב בספר הגלגולים על פסוק: "אשר שלט האדם באדם לרע לו", שהוא סוד גלות השכינה בתוך הקליפות, להחיותם ולהשליטם בזמן הגלות, – זה משמעות "אשר שלט האדם באדם", שאדם בליעל שמהקליפה שולט באדם שמהקדושה, אבל הוא "לרע לו" וכו'. – כפי המוסבר ב"ספר הגלגולים"

שם, שזה כדי לברר ניצוצי הקדושה מהקליפה. ולכן האמות היו שולטין על ישראל, להיות נפשות האמות – באות מהקליפות

יום שלישי ב' מר-חשון

להחיותם, – באופן כללי הארה זו היא בגלות בתוך הקליפות, כדי להחיותן, ועתה הפעם ניצוץ הארתה מתלבש בכחית גלות דרך פרט בדבור נכרי זה, המדבר דברים המבלבלים עבודת ה', היא פגנת התפלה, – שברצון הגוי להפריע לתפלה זו, וכמו

שנתפאר לעיל, כי "זה

לעמת זה וכו'", – עשה

אלקים, ודבור העליון

מתלבש בדבור התחתון

וכו', – כלומר בחינת

הדיבור שלמעלה מתלבשת

בדרגה תחתונה בדיבור, ועל

ידי השתלשלות היא יורדת

עד להחיות את הקליפות,

וזהו ממש "אשר שלט

האדם באדם לרע לו" –

כלומר, במקרה זה, שהגוי

יש בו, בבחינת גלות, ניצוץ

של קדושה, מנצל את

הניצוץ להפריע ליהודי

בתפלתו, הרי זה ממש כפי

שקליפה שולטת בקדושה,

וזאת כדי להוסיף חיות

בקדושה, להתפלל ביתר

כוונה. הרי בשעה שאדם

יתבונן בירידה הגדולה

והנפלאה של השכינה

בגלות, שהיא במיוחד בענין

זה עצמו של הגוי המפריע

לו בתפלתו – יעורר דבר זה

עצמו את האדם להתפלל

ביתר כוונה, שתהיה כבר

גאולת השכינה ובלשון רבנו

הזקן: דחינו שעל ידי זה –

על ידי ההתבוננות בכל האמור, מתעורר האדם להתפלל יותר

בכוונה מעמקא דלבא, – מעומק הלב, עד שלא ישמע דבוריו.

– של הגוי. מכל האמור מוסברים דברי הבעל שם טוב ב"צוואת

הריב"ש", שהגוי המדבר בשעת תפלתו של יהודי ומפריע לו בכך,

הרי השכינה היא בהתלבשות בזה – שכן, לכל דבר בעולם יש ניצוץ

של קדושה, והוא במצב של גלות בתוך הגוי, ויתירה מזו – יש בכך

מכוון חיובי, להביא את היהודי להתבוננות בגלות השכינה ולתפלה

ביתר כוונה. ומה שכתב המלקט – של "צוואת הריב"ש",

"שרתה" – שהשכינה "שרתה" בגוי, לא ידע לבון הלשון

בדקדוק, כי הפעל-שם-טוב ז"ל היה אומר דברי תורה בלשון

אחר ולא בלשון הכתש, – במילא מלקט התורות בלשון הקודש

ואחר הדברים האלה הגלויים וידועים לכל, נחזור לענין ראשון, – אודותו מדובר באגרת זו, בענין הפעם שהוא פעוּבד עבודה זרה, והינו במילי דעלמא, – בעניני העולם, כי "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", – ומכיוון שהכל בידי הקדוש ברוך הוא, הרי

שאינן מה לבעוס, מה שאין

כן בעניני יראת שמים יש

מקום לענין הכעס, ולכן

במילי דשמאי לאפרושי

מאפורא⁷ – כשמדובר

בענינים של יהדות ויראת

שמים, להפריש יהודי

מלעשות איסור, לא שייך

האי מעמא דאמרו, – לא

שייך הטעם שנאמר לעיל,

בעניני העולם, שהם בידיו

של הקדוש ברוך הוא, אשר

לכן אין מה לבעוס על מי

שגרם לו את הנזק וכדומה,

וכמו שכתוב⁸: "ויקצה

משה, והינו משום –

מפני, כי ה' הקרה לפניו

מצוה זו, לאפרושי

מאפורא, – לפרוש

מאיסור, כרי לזבות: –

ההיפך ממש מכפי שהדבר

לגבי נזק בעניני העולם, כפי

המוסבר לעיל.

אך זהו – כל זה מדובר,

כשיש בידו למחות –

ולהניא את חברו בקצפו

וכעסו על חברו; – אז

מותר לו לבעוס בענינים של

יהדות ויראת שמים, כפי

שהיה הדבר במשה רבנו, אבל כשאין בידו למחות, כגון –

למשל, נכרי – גוי, המדבר ומבלבלו בתפלתו, אם כן –

מתעוררת השאלה, מה זאת עשה ה' לו, – שגוי יפריע לו

בתפלתו, אין זאת כי אם כרי שיתגבר ויתאמץ יותר בתפלתו,

בעמק הלב ובכוונה גדולה כל כך, עד שלא ישמע דבורי

הנכרי. – שכן, הוא יהיה כל כך שקוע בתפלתו, שאין הוא שומע

כלל את הנעשה סביבו. אך שלמדנוה זו צריך התעוררות רבה

ועצומה. ועצה היעוצה להתעוררות זו, היא מ – ההתבוננות

ביענין זה עצמו, כשישים אל לבו ויתבונן ענין ירידת השכינה

בכיבו, "ותרד פלאים", להתלבש ניצוץ מהארתה – בתוך

הקליפות, אשר היא בכחית גלות בתוך הקליפות דרך כלל

אגרת הקדש

ואחר הדברים והאמת האלה הגלויים וידועים לכל

נחזור לענין ראשון בענין הכעס שהוא כעובד

ע"ז והיינו במילי דעלמא כי הכל בידי שמים חוץ

מי"ש ולכן במילי דשמאי לאפרושי מאיסורא לא

משום כי האי טעמא דאמרו וכמ"ש ויקצוף משה והיינו

משום כי ה' הקרה לפניו מצוה זו לאפרושי מאיסורא

כדי לזכותו:

אך זהו כשיש בידו למחות בקצפו וכעסו על חברו

אבל כשאין בידו למחות כגון ע"ז המדבר

ומבלבלו בתפלתו א"כ מה זאת עשה ה' לו אין זאת

כ"א כדי שיתגבר ויתאמץ יותר בתפלתו בעומק הלב

ובכוונה גדולה כ"כ עד שלא ישמע דבורי העו"ג אך

שלמדנוה זו צריך התעוררות רבה ועצומה. ועצה

היעוצה להתעוררות זו היא מענין זה עצמו כשישים

אל לבו ויתבונן ענין ירידת השכינה ככיבו ולתור

פלאים להתלבש ניצוץ מהארתה אשר היא בבחי'

גלות בתוך הקליפות דרך כלל להחיותם ועתה הפעם

ניצוץ הארתה מתלבש בבחי' גלות דרך פרט בדבור

עו"ג זה המדבר דברים המבלבלים עבודת ה' היא

כוונת התפלה וכמ"ש ל כי זה לעומת זה וכו' ודבור

העליון מתלבש בדבור התחתון וכו' וזהו ממש אשר

שלט האדם באדם לרע לו דהיינו שעי"ז מתעורר

האדם להתפלל יותר בכוונה מעומקא דלבא עד שלא

ישמע דיבוריו. ומ"ש המלקט שרתה לא ידע לבוין

הלשון בדקדוק כי הבעש"ט ז"ל היה אומר ד"ת בל"א

ולא בלה"ק ור"ל נתלכשה והיינו בבחי' גלות וזהו

שהיה הדבר במשה רבנו, אבל כשאין בידו למחות, כגון –

למשל, נכרי – גוי, המדבר ומבלבלו בתפלתו, אם כן –

מתעוררת השאלה, מה זאת עשה ה' לו, – שגוי יפריע לו

בתפלתו, אין זאת כי אם כרי שיתגבר ויתאמץ יותר בתפלתו,

בעמק הלב ובכוונה גדולה כל כך, עד שלא ישמע דבורי

הנכרי. – שכן, הוא יהיה כל כך שקוע בתפלתו, שאין הוא שומע

כלל את הנעשה סביבו. אך שלמדנוה זו צריך התעוררות רבה

ועצומה. ועצה היעוצה להתעוררות זו, היא מ – ההתבוננות

ביענין זה עצמו, כשישים אל לבו ויתבונן ענין ירידת השכינה

בכיבו, "ותרד פלאים", להתלבש ניצוץ מהארתה – בתוך

הקליפות, אשר היא בכחית גלות בתוך הקליפות דרך כלל

6. ברכות לג, ב. 7. שבת מ, ב. 8. מטות לא, יד. 9. ע"פ איכה א, ט.

ניצוץ מן הארת שכינה נקרא - ב"צוואת הריב"ש, בשם "שכינה", דהא אשכחן - שהרי מוצאים אנו, שאפילו מלאך נברא - לא ניצוץ של השכינה, נקרא בשם ה' כפרשת וירא -

בפסוק¹⁰: "ויאמר אד' אל נא תעבור מעל עבדיך", לפרוש הרמב"ן, - שאברהם אמר כך לאחד המלאכים שבאו אליו, וכמו שכתוב¹¹: "ותקרא - הגר, שם ה' הדבר אליה וכו'", - שם כתוב במפורש,

בפסוקים שלפני זה, שמדובר אודות מלאך, ובהא' ונא טובא. - ובדומה לכך בהרבה מקומות.

כתב רק את התוכן ולא את לשונו של הבעל שם טוב, והוא טעה בביטוי הנכון של תיאור האופן איך השכינה בגלות בתוך הגוי, וירצה לומר "נתלבשה", - לא "שרתה" שמשמעותה ענין של גילוי שכינה, כי אם "נתלבשה",

והינו כפחית גלות. - ולא גילוי. וזהו - מה שכתוב שם: "וכפרט אם הוא נכרי כו'", - שלפי הפירוש שהכוונה היא להשראת השכינה, מדוע שתהיה השראת השכינה בגוי

המדבר ומפריע ליהודי בתפלתו, יותר מאשר ביהודי - אלא שאז - בגוי, היא - השכינה, פחית גלות ביותר. ואין לתמה אם

אגרת הקדש

וכפרט אם הוא עו"ג כו'. שאז היא בחי' גלות ביותר ואין לתמוה אם ניצוץ מן הארת שכינה נקרא בשם שכינה דהא אשכחן שאפילו מלאך נברא נקרא בשם ה' בפ' וירא לפי הרמב"ן וכמ"ש ותקרא שם ה' הדובר אליה וכו' וכה"ג טובא

יום רביעי ג' מרחשון

התלבשות השכינה - מדוע, איפוא, אי אפשר שיהיה כך בנפשות אומות העולם? אך באמת צריך באור רחב, איך הוא התלבשות זו, - שהשכינה מתלבשת בקליפות, גם בקליפות הרוחניות וגם באומות העולם למטה, אבל לא עלינו - על מגלי תורת החסידות,

הבעל שם טוב, המגיד ורבנו הזקן, תלונתם - וטענותיהם, כי אם על כתבי האר"י ז"ל. - שם כתוב ענין התלבשות השכינה בקליפות. ואל יחשדני שומע, שאני בעיני שהבנתי דברי האר"י ז"ל להפשיטן מגשמיותו; כי לא באתי רק לפרש דברי הבעל שם טוב ז"ל ותלמידיו על פי קבלת האר"י ז"ל. בשגם - וגם יתירה מזו, שהאמת היא שענין זה - שהקדוש ברוך הוא נמצא בכל מקום ובכל מדריגה, גם בדרגות הנמוכות ביותר, אינו מהכמת הקבלה ומ"הנסתרות לה' אלקינו¹³, כי אם מ"הנגלות לנו ולבנינו¹⁴,

להאמין אמונה שלמה במקרא מלא שדבר הכתוב¹⁵: "הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, נאם ה'", שאין מקרא יוצא מידי פשוטו. - שהקדוש ברוך הוא מלא ונמצא גם בשמים וגם בארץ, גם בענינים הרוחניים וגם בענינים הגשמיים, וגם היא אמונה פשוטה - מקובלת בפתם כללות ישראל, ומסורה בידם

וכמדתה לי, - כותב רבנו הזקן, שתפיסתם - וקושייתם על "צוואת הריב"ש", אינה מצד דקדוק הלשון, - "שרתה", אלא מעקר ענין התלבשות השכינה בקליפות, שאין להם אמונה כמה שכתב האר"י ז"ל בספר הגלגולים¹², - אודות התלבשות השכינה גם בקליפות. אי אפשר לומר שמה שאין הם סוברים מהתלבשות השכינה בגוי תואם למה שהאר"י ל כותב אודות התלבשות השכינה בקליפות, מפני שהאר"י ל דן בקליפות "רוחניות", ואילו כאן מדובר אודות גוי גשמי בעולם הזה - שאם ירצו לחלק בין קליפות הרוחניים לעוברי גלגולים הגשמיים - חלוקה זו אין לה ביסוס, שהרי אין לה גשמי כעפר הארץ, ואף על פי כן - כתוב ב"קבלה", מתלבשת בו מלכות דמלכות ד - עולם עשיה וכתובה מלכות דיצירה כו', - "מלכות דבריאה" ו"מלכות דאצילות", וכנזכר לעיל.

אגרת הקדש

וכמדומה לי שתפיסתם - וקושייתם על "צוואת הריב"ש", אינה מצד דקדוק הלשון, אלא מעקר ענין התלבשות השכינה בקליפות, שאין להם אמונה כמה שכתב האר"י ז"ל בספר הגלגולים¹², - אודות התלבשות השכינה גם בקליפות. אי אפשר לומר שמה שאין הם סוברים מהתלבשות השכינה בגוי תואם למה שהאר"י ל כותב אודות התלבשות השכינה בקליפות, מפני שהאר"י ל דן בקליפות "רוחניות", ואילו כאן מדובר אודות גוי גשמי בעולם הזה - שאם ירצו לחלק בין קליפות הרוחניים לעוברי גלגולים הגשמיים - חלוקה זו אין לה ביסוס, שהרי אין לה גשמי כעפר הארץ, ואף על פי כן - כתוב ב"קבלה", מתלבשת בו מלכות דמלכות ד - עולם עשיה וכתובה מלכות דיצירה כו', - "מלכות דבריאה" ו"מלכות דאצילות", וכנזכר לעיל.

ואם - קשה להם לומר שהשכינה מתלבשת בגוי, משום טמאת נפשות הנכרים, הרי נפשותיהם מזווג ז"ן - ז"א ומלכות, דקליפות הרוחניים, כמו שכתוב בכתבי האר"י ז"ל, נמצא - הרי, שהרוחניים - הקליפות הרוחניות, הן מקור טמאתם. - ובאשר לקליפות הרוחניות הרי סוברים הם שיכולה להיות בהן

10. יח, ג. 11. שם טז, יג. 12. שבהערה 36. 13. ע"פ נצבים כט, כח. 14. ירמ' כג, כד.

רק אלה שדורשים את ה' להבין אלקות שנתגלתה בפנימיות התורה בכלל ובאה בהשגה באופן של "יתפרנסו"18 בתורת החסידות.

הנה, אתם ראייתם - כותב רבנו הזקן למנגדי תורת החסידות,

פְּרוּשׁ מְאֹמֵר אֶחָד מִסְפָּרִים הַיְדוּעִים, - שֶׁל תּוֹרַת הַחֲסִידוֹת, לְדוּגְמָא וְלֵאוֹת, כִּי גַם כָּל הַמְּאֹמְרִים הַתְּמוּהִים - וְשִׁמְקִישׁ עֲלֵיהֶם קוֹשִׁיּוֹת, יֵשׁ לָהֶם פְּרוּשׁ וּבִיאוּר הַיִּטֵּב לְיִדְעֵי חָן. - חֲכֵמָה נִסְתָּרָה (תּוֹרַת הַקְּבֵלָה). אֵךְ לֹא יָקוּוּ מְעַלְתֶּם - רַבְּנוּ הַזְּקֵן אֲלֵיהֶם בְּכַבּוּד, אֲלֵי לְבָאֵר לָהֶם הַכֹּל בְּמִכְתָּב, כִּי הִיא מְלֵאכָה כְּבֹדָה וּמְרֻבָּה, וְאֵי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם אִפְסָן, רַק אִם תִּרְצוּ שְׁלַחוּ מִכֶּם אֶחָד וּמְיֻחָד שְׂבַעְעָדָה, וּפְחָ אֵל פְּחָ אֲדִבֵּר בּוֹ אִם יִרְצֶה ה', וְח' יִהְיֶה עִם פִּי בְּהַטִּיפִי, וְיִהְיֶה לְרַצּוֹן אִמְרֵי פִי:"

מֵאֲבוֹתֵיהֶם הַקְּדוּשִׁים שֶׁהִלְכוּ בְּתַמִּימוֹת - בְּאִמּוּנָה תְּמִימָה, עִם ה', כָּלִי לְחֶקֶר בְּשִׁבְלֵי אֲנוּשֵׁי - לְהִבִּין עֵינֵי הָאֱלֻקוֹת אֲשֶׁר הוּא לְמַעַלָּה מִהַשְּׁכַל עַד אֵין קֵץ, לִידַע - בְּשִׁבְלֵי, אֵיךְ הוּא "מְלֵא כָּל הָאָרֶץ". רַק שְׁחַדְשִׁים מְקֻרָב בָּאוּ לְחֶקֶר - בְּשִׁבְלֵי, בְּחֶקְרָה זו,

אגרת הקדש

ומסורה בידם מאבותיהם הקדושים שהלכו בתמימות עם ה' בלי לחקור בשכל אנושי עיני האלקות אשר הוא למעלה מהשכל עד אין קץ לידע איך הוא מלא כל הארץ רק שחדשים מקרוב באו לחקור בחקירה זו וא"א לקרב להם אל השכל אלא דוקא עפ"י הקדמות לקוחות מכאריז"ל מופשטות מגשמיותן וכפי ששמעתי מרבותי נ"ע אך א"א לבאר זה היטב במכתב כי אם מפה לאזן שומעת ליחידי סגולה קמבולשרידים אשר ה' קורא כדכתיב ומבקשי הוי' יבינו כל ומכלל הן אתה שומע כו'.

הנה אתם ראייתם פי' מאמר אחד מספרים הידועים לדוגמא ולאות כי גם כל המאמרים התמוהים יש להם פי' וביאור היטב לי"ח. אך לא יקוו מעלתם אלי לבאר להם הכל במכתב כי היא מלאכה כבידה ומרובה וא"א בשום אופן. רק אם תרצו שלחו מכם אחד ומיוחד שבעדה. ופא"פ אדבר בו אי"ה. וה' יהי' עם פי בהטיפי. ויהיו לרצון אמרי פי:

- איך אלקות מלאה בכל העולם, ואי אפשר לקרב להם אל השכל אלא דוקא על פי החקירות לקוחות מכתבי האר"י ז"ל, מפשטות מגשמיותן, וכפי ששמעתי מרבותי נשמעת עדין. - מהבעל שם טוב, מהרב המגיד ותלמידיהם, אך אי אפשר לבאר זה היטב במכתב, כי אם מפה לאזן שומעת, ליחידי סגולה ולשרידים אשר ה' קורא¹⁵, בדכתיב: - כמו שכתוב¹⁶: "ומבקשי הוי' יבינו כל", ומכלל הן אתה שומע כו'¹⁷. - לאה, שאלה שאינם דורשים את ה' אינם יכולים להבין, שכן להבין ענינים אלה יכולים

יום חמישי ד' מרחשון

כלומר, שגם בתורה ישנה ההתלבשות מה שתורה מלובשת בטוב ורע, ועל היהודי הלומד תורה להפריד ולברר את הטוב מהרע ולהעלות את הטוב. בכך יתחיל (בתחילת האגרת) להסביר ענין המובא ב"רעיא מהימנא" מהזוהר פרשת נשא, ממנו עלול להתהוות טעות, שחלק הנגלה שבתורה הוא "עץ הדעת טוב ורע" וחלק פנימיות התורה, שתתגלה בעיקר לעתיד לבוא (כשהמשיח יבוא) - היא "עץ החיים"; רבנו הזקן יסביר שקביעה זו איננה נכונה, שכן כל התורה נקראת "עץ חיים",

אלא כוונת הרעיא מהימנא" היא - שנגלה דתורה באה בהתלבשות בטוב ורע, מדובר בה אודות איסור והיתר, כשר ופסול וכו', ויהודי בלימודו תורה מפריד את הטוב מהרע ומברר את הטוב מן הרע.

כו בְּרַעֲיָא מְהִימְנָא פְּרַשְׁתִּי נְשֵׂא¹⁹: - אומר על הפסוק²⁰: "וְהַמְשַׁכְּלִים יִזְהָרוּ כְּזֹהֵר הַרְקִיעַ" - "כְּהַאי חֲבוּרָא דִּילָךְ דְּאִיהוּ סִפְרֵי תוֹרָה, - בחיבורך זה - של הרשב"י שהוא ספר הזוהר, מן זְהָרָא דְאִמָּא עֲלֵיָה תְּשׁוּבָה, - מן הזוהר (והאור) של אימא עילאה" (בינה ד"אצילות", שבה היא מדריגת התשובה - תשובה עליזונה, שברדרגת "בינה", כמובא ב"אגרת התשובה" סוף פרק ט'

הרבי שליט"א מצייץ, שלמרות שאגרות הקודש ("מאגרת הקודש") כתב רבנו הזקן בזמנים שונים, ואחרי הסתלקותו, קיבצו וסידרו אותן בניו ב"אגרת הקודש" (כפי המובא בהקדמה), והם סידרו את האגרות שלא לפי סדר כתיבתן (שכן, אגרת הקודש סימן כ' נכתבה לפני ההסתלקות, בשנת תקע"ג,

וסימן ז"ך נכתב אחרי הסתלקות רבי מענדלעלע מהורודוק, בשנת תקמ"ט בערך) - בכל זאת, כשיכולים למצוא שייכות בין אגרת אחת לקודמתה, יכול הדבר לשמש טעם מדוע סידרו

בני הגאון המחבר את האגרות בסדר כפי שנדפסו. יכולים הרי לומר בדרך אפשר, שגם באגרת הקודש סימן כ"ז נראית שייכות לסימן כ"ה:

לאחר שבאגרת הקודמת - סימן כ"ה - הוסבר ענין התלבשות השכינה בגלות בתוך הקליפות, באה האגרת בסימן כ"ז להסביר, איך שמצד התלבשות השכינה בגלות יש גם בתורה העלם והסתרה, מה שקליפה מסתירה על אור התורה, ועבודתו של יהודי היא, שעל ידי יגיעתו בתורה יסיר את ההעלם וההסתרה.

יש בכך משום הוספה למה שבתורה ישנה העבודה של יהודי לברר את הטוב מהרע ולהפריד את הטוב מן הרע, ההיתר מן האיסור, הכשר מהפסול וכו',

15. יואל ג, ה. 16. משלי כח, ה. 17. ראה ספרי עקב יא, יט. 18. ראה תקו"ז ת"י. 19. זח"ג קכד, ב. 20. דניאל יב, ג.

דְּאִילֵּנָא דְּטוֹב וְרַע שְׁלֵמָא כּו', – ובזמן שהעץ של טוב ורע שולט בעולם, אינון חֲכָמִים דְּרַמְיִין – הרי תלמידי החכמים הדומים לְשִׁבְתוֹת וּיּו"ט, לִית לְהוֹן אֱלָא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן אִינוּן חֲלִין, – אין להם רק מה שנותנין להם אלה שנקראים "חולין", כְּגוֹנָא דְּיוֹם

מהזר והתיקונים, בְּאֵלִין – באלה, הלומדים חיבור זה, לֹא צָרִיךְ נְסִינָן, – לפני זה כתוב שם ב"רעיא מהימנא": "כגונא דא יתעביד לנסאה לון לישראל בפורקנא בתרייתא" – שינסו את בני ישראל בגאולה האחרונה, כמו שכתוב²¹: "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים",

שאלה שהם "מסטרא דטוב" (מצד הטוב) יעמדו בנסינן זה, והאחרים שהם "מסטרא דרע" (מצד הרע) יהיה בהם "והרשיעו רשעים", ועל כך הוא אומר כאן, שה"משכילים", שעליהם אמר לפני זה על הפסוק "והמשכילים יבינו", שאלה הם שעוסקים ב"אילנא דחיי" (בעץ החיים) ש"מסטרא דבינה" (שמצד הבינה), הכוונה לפנימיות התורה, אלה אינם זקוקים לנסינן. וְכִנְיִן – ומפני, דְּעִתִּידִין יִשְׂרָאֵל לְמַעַם מְאִילָנָא דְּחַיִּי, – לטעום מ'עץ החיים', דְּאִיהוּ הַאי סְפָר²⁸⁴ הַזֶּה – שהוא ספר הזר הזה, יִפְקֹן בֵּיהּ מִן גְּלוּתָא – יצאו אתו מן הגלות בְּרַחֲמִים, וְיִתְקַבֵּל בְּהוֹן: – ויתקיים בהם הפסוק²²: "ח' בְּרַד יִנְחֲנוּ, וְאִין עֲמֹל אֵל נְכָר", – הם לא יהיו זקוקים בגאולתם לאומות העולם, שהמלאכים והשרים שלהם נקראים "אל נכר", אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו

אגרת הקדש

לא צריך נסיון ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזר יפקון ביה מן גלותא ברחמים ויתקיים בהון ה' ברד ינחנו ואין עמו אל נכר ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר טומאה וטהרה לא ישלטו על ישראל יתיר דהא פרנסה דלהון לא להוי אלא מסטרא דאילנא דחיי דלית תמן לא קשיא מסטרא דרע ולא מחלוקת מרוח הטומאה דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ דלא יתפרנסון ת"ח מע"ה אלא מסטרא דטוב דאכלין טהרה כשר היתר ולא מערב רב דאכלין טומאה פסול אסור כו' ובזמנא דאילנא דטוב ורע שלטא כו' אינון חכמים דרמיין לשבתות ויו"ט לית להון אלא מה דיהבין להון אינון חולין כגונא דיום השבת דלית ליה אלא מה דמתקנין ליה ביומא דחל, – שאין לה – אלא רק מה שמכניס עבודה ביום החול, וּבְזִמְנָא דְּשִׁלְמָא אִילֵּנָא דְּחַיִּי – ובזמן ש"עץ החיים" שולט (כלומר בזמן הגאולה), אֲתַכְפִּיא אִילֵּנָא דְּטוֹב וְרַע, – נכנע העץ של טוב ורע, וְלֹא יְהֵא לְעַמִּי הָאֲרִין אֱלָא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן תְּלִמְדֵי חֲכָמִים, – ולא יהיה לעמי הארץ רק מה שיתנו להם תלמידי חכמים. וְאֲתַכְפִּיין תְּחוּתֵיהוּ בְּאֵלִין לֹא הוּוּ בְּעֵלְמָא, – ועמי הארץ יהיו נכנעים לתלמידי חכמים, כאילו לא היו קיימים בעולם, וְהָכֵי – וכך, אִסּוּר הִתֵּר טְמֵאָה וְטְהֵרָה לֹא אֲתַעֲבֵר – לא ילקח מעמי הָאֲרִין, דְּמַסְטְרֵיהוּ לִית בֵּין גְּלוּתָא – שמצדם אין כל הבד בין הגלות לימות המשיח אֱלָא שְׁעִבּוּד מְלָכִיּוֹת בְּלַבַּד, דְּאִינוּן לֹא מַעַמִּי מְאִילָנָא דְּחַיִּי, – שכן, הם לא יטעמו מ'עץ החיים', וְצָרִיךְ לֹון מְתִנִּיתִין – ויהיו זקוקים למשניות ולדינים בְּאִסּוּר וְהִתֵּר טְמֵאָה וְטְהֵרָה". עַד כְּאֵן בְּרַעֲיָא מְהִימְנָא:

והנה, תמוכין מהשקפה ראשונה לכאורה מלשון זה המאמר לחסרי מדע, – לאלה שחסרים ידע והבנה, שְׁלֵמוּד – בתורה בעניני אסור והיתר וסדר טהרות – בו נידונים דיני טומאה וטהרה, הוא מאילנא – מעץ הדעת דטוב ורע - מְלַבֵּד שְׁהוּא פְּלֵא גְדוֹל מְחִמַּת עֲצָמוּ, – הענין מצד עצמו הוא פלא גדול, שנאמר שחלק בתורה נקרא "עץ הדעת טוב ורע", שהרי "עץ הדעת טוב ורע" מוסב על קליפת "נוגה" שבה מעורב טוב ורע, וְסוּתֵר פְּשָׁמִי תְּתוּבִים וּמְדַרְשֵׁי רַבּוּתֵינוּ וְל', שְׁבָל תְּתוּרָה הַנְּגִלִית לָנוּ וּלְכִנְיִין – חלק הנגלה שבתורה, נְקִרָא "עֵץ חַיִּים לְמַחְזִיקִים

יוציא אותם מן הגלות ויוליכם לגאולה; וְאִילֵּנָא דְּטוֹב וְרַע – עץ הדעת טוב ורע, דְּאִיהוּ – שהוא, אִסּוּר וְהִתֵּר טְמֵאָה וְטְהֵרָה - לֹא יִשְׁלְטוּ עַל יִשְׂרָאֵל יְתִיר, – יותר, דְּהֵא פְּרִינְסָה דְּלְהוֹן לֹא לְהוֹי אֱלָא מַסְטְרָא דְּאִילֵּנָא דְּחַיִּי, – שהרי פרנסתם תהיה מהצד של "עץ החיים" בלבד, דְּלִית תְּמִן לֹא קְשִׁיא מַסְטְרָא דְּרַע – שאין שם לא קושיא הבאה מסטרא דרע – מצד הרע, – וְלֹא מְחַלְקַת – הבאה, מְרוּחַ הַטְּמֵאָה, דְּכְתִיב: – כמו שכתוב²³: "וְאֵת רוּחַ הַטְּמֵאָה אֲעִבִיר מִן הָאֲרִץ", דְּלֹא יִתְפָּרְנְסוּן – שלא יתפרנסו תְּלִמְדֵי חֲכָמִים מַעַמִּי הָאֲרִין, אֱלָא מַסְטְרָא – מצד דְּטוֹב דְּאֲכָלִין – שאוכלים דברים שהם טְהֵרָה בְּשֵׁר הִתֵּר, וְלֹא מְעַרְבֵי רַב – כפי שנקראים שם בוזרה, דְּאֲכָלִין – שאוכלים דברים שהם טְמֵאָה פְּסוּל אִסּוּר כּו', – והוא ממשיך שם בוזרה: וּבְזִמְנָא

שכן, הם לא יטעמו מ'עץ החיים', וְצָרִיךְ לֹון מְתִנִּיתִין – ויהיו זקוקים למשניות ולדינים בְּאִסּוּר וְהִתֵּר טְמֵאָה וְטְהֵרָה". עַד כְּאֵן בְּרַעֲיָא מְהִימְנָא:

21. שם יב, י. 22. האזינו לב, יב. 23. זכרי' יג, ב. 24. כן הוא בדפוסי תניא ישנים, "חסירי מדע", ברי"ש, וכן צ"ל, ולא כמו שנראה מהדפוסים האחרים שנכתב "חסירי מדע", בדל"ת - שעל פיהם תורגם בטעות בתניא אידיש וכן באנגלית.

התפלה, **בְּדֵאִיתָא** – כמובא **בְּמִקְרָא**³⁰, דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְחֵבְרִי וְכָל מִי שֶׁתּוֹרְתוֹ אֲמַנְתּוֹ – המתעסק רק בלימוד התורה, אִין מַפְסִיקִין – מלימוד תורה, לְתַפְלָה, וְאִפְלוּ בְּשִׁעוּסְקוֹן בְּ – לימוד דיני ממונות, כְּרַב יְהוּדָה, דְּכִלְהוּ תַנּוּיֵי בְּנוֹיָן תַנּוּיִי³¹, –

כל לימודו היה בסדר נזיקין, וְאִפְלוּ חֵבְי לֹא הוּוּ מְצַלִּי – לא היה מתפלל, כדי שלא להפסיק מלימודו, אֱלֵא מְתַלְתִּין יוֹמִין לְתַלְתִּין יוֹמִין כִּד מְהַרְר תַלְמוּדֵי, – אלא משלשים יום לשלשים יום³² – כשהיה חוזר על לימודו, **בְּדֵאִיתָא** – כמובא **בְּמִקְרָא**³³, וּבִירוּשְׁלָמִי פֶּרֶק קַמָּא – פרק ראשון, דְּבִרְכוּתֵי³⁴ סְבִירָא לִיה לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי, – סובר רשב"י, דְּאִפְלוּ לְקִרְיַת שְׁמַעוֹן אִין מַפְסִיקִין בִּי אִם מַמְקָרָא, – מתורה שבכתב מפסיקין לקריאת שמע, וְלֹא מְשַׁנְהָה, – תורה שבעל פה, דְּעֵדִיפִי – המשנה עדיפה מַמְקָרָא³⁵ לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי, וְלֹא חֵלַק בֵּין – לימוד פֶּרֶק וְרַעִים וּמוֹעֵד וְקִרְשִׁים מְהַרְרֵי לְ – לימוד סדר נְזִיקִין³⁶ – שנאמר

בְּה' 25, וְלֹא סֵפֶר הַזֶּהר לְבַד, – נקרא "עץ חיים", כי אם התורה כולה, גם חלק הנגלה שבתורה, נקרא "עץ חיים", וּבְפֶרֶט שְׁ – ספר הזוהר הֵיחָ גִּנּוּז בִּימֵיהֶם, – הוא עדיין לא נתגלה אז, וְגַם כָּל חֲכָמַי תַּפְלָה הֵיחָ נִסְתָּרָה בִּימֵיהֶם וְנִעְלָמָה מִכָּל תַלְמוּדֵי חֲכָמִים בִּי אִם – היתה גלויה לַיְחִידֵי סְגֻלָּה, – בלבד, וְאִף גַּם זֹאת – גם ביחודי סגולה אלה, היה לימודם חכמת הקבלה בְּהַצְנַע לְכַת וְלֹא פְרָבִים, **בְּדֵאִיתָא** – כמו שאנו מוצאים בְּמִקְרָא²⁶, וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב הָאֲר"י וְי"ל²⁷, דְּדוּקָא בְּדוּרֵת אֱלוּ הָאֲחֵרוֹנִים מְהַרְר וּמְצוּחַ לְגִלּוֹת זֹאת הַחֲכָמָה, – חכמת הקבלה וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, וְלֹא בְּדוּרֵת הָרִאשׁוֹנִים, – בכל האמור לעיל, כדאי לעיין בהקדמת רבי חיים ויטאל ל"שער ההקדמות", שנדפסה גם בתור הוספה (הוספה א) קמ"ב בקונטרס "עץ החיים" לכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, בהוצאת "אוצר החסידים" (קה"ת), וכן – בהקדמת כ"ק אדמו"ר מהור"י צ"צ נ"ע לקונטרס "עץ החיים"

אגרת הקדש

עץ חיים למחזיקים בה ולא ספר הזוהר לבד וכפרט שהיה גנוז בימיהם וגם כל חכמת הקבלה היתה נסתרה בימיהם ונעלמה מכל תלמידי חכמים כ"א ליחודי סגולה ואף גם זאת בהצנע לכת ולא ברבים כדאיתא בגמרא וכמ"ש האר"י ל דוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה ולא בדורות הראשונים וגם רשב"י אמר בזה"ק שלא ניתן רשות לגלות רק לו ולחביריו לברם ואף גם זאת פליאה נשגבה דלפי זה לא היה לימוד איסור והיתר וכ"ש דיני ממונות דוחין מצות תפלה שנתקנה ע"פ סודות הזוהר ויחודים עליונים ליודעים כרשב"י וחביריו וזה אינו כדאיתא בגמ' דר"ש בן יוחאי וחביריו וכל מי שתורתו אומנתו אין מפסיקין לתפלה ואפילו כשעוסק בדיני ממונות כרב יהודה דכולהו תנויי בניוקין הוי ואפ"ה לא הוי מצלי אלא מתלתין יומין לתלתין יומין כד מהדר תלמודא כדא' בגמ' ובירושלמי כ"א ממקרא ולא ממשנה דעדיפי ממקרא לרשב"י ולא חילק בין סדר זרעים ומועד וקדשים טהרות לנזיקין (וסותר דעת עצמו בר"מ בכמה מקומות דמשנה אידי שפחה כו' והמקרא שהוא תורת משה ודאי עדיפא מקבלה אידי מטרוניתא בר"מ שם

האמור. וְגַם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי אָמַר בְּהַר הַקְּדוֹשׁ²⁸ שְׁלֹא נִתְּן רְשׁוּת לְגִלּוֹת – חכמת הקבלה, רק לו וְחֵבְרִי לְבַד; וְאִף גַּם זֹאת פְּלִיאָה נִשְׁגָּבָה, דְּלִפִּי זֶה – בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, שרק ספר הזוהר נקרא "עץ חיים" ואילו חלק הנגלה שבתורה הוא "עץ הדעת וטוב ורע", לֹא הֵיחָ לְמוֹד – דיני אסור וְהֵתֵר, וְכָל שֶׁבֶן – לימוד דיני ממונות²⁹ – על סכסוכים כספיים בין אדם לחברו, לא היו דוחין מְצוֹת תַפְלָה, שְׁנִתְקַנְהָ עַל פִּי סוּדוֹת הַזֶּהר וְיַחְזִיקִים עֲלִיוֹנִים – היחודים בשמות הקדושים וספירות העליונות, לְיוֹרְעִים, – הסודות והיחודים, כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְחֵבְרִי, – שלהם נתגלו כל הסודות והיחודים שעליהם מבוסס ענין התפלה; וְזֶה אֵינּוּ, – אלא, ענין לימוד דיני איסור והיתר, או אפילו הדינים של דיני ממונות, הרי דוחה ענין

25. משלי ג, יח. 26. חגיגה יא, ב. יג, א. 27. ראה שער הגלגולים הקדמה ט"ו בסופה. ובכ"מ. 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אד"ר בתחלתה (זח"ג ככו, ב ואילך) ועוד בכ"מ בזהר עדי"ז דברי רשב"י". 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי י"ל דמבדיל ד"מ – דבהם דפס"ד דעושין כמנהג התגרין, דינא דמלכותא וכו'. ומהני מחילה וכו'". 30. שבת יא, א. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לשאלת כמה – איך נעשו היחודים שעי" התפלה בכל יום – ראה תוי"א לח, ד, ט, א. ובכ"מ". 31. ברכות כ, א. 32. ראה לעיל הערה 3300. 33. ר"ה לה, א. 34. סוף הלכה ב'. 35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל דהוסיף הטעם – כי גם הטעם חלק מהתמי' כדלקמן. ולהעיר דמשנה – גליא דתורה ומקרא שייך לקבלה (לקו"ת ב"י דולא תשבית. אבל ראה הלי' ת"ת לאדה"ז רפ"ב)". 36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבק סדר נשים וכו' (ראה לקוטי לוי"צ לתניא)". 37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע וחיפוש. וראה זח"א כו, ב (הקדמת תקו"ז יד, סע"א ואילך) ובביאורו"ז שם (גם דהצ"צ – ח"ב)".

הרבה תירוצים; שכן, רק בזכות צער המערה זכה לעלינות זו בלימוד התורה, לפלפולים ולקושיות ולתירוצים, (וגם באמת, על כרחך - מן ההכרח הרי לומר, שעקר עסקיהם במערה היה תורת המשניות, ת"ר סדרי - משניות, שהיה ביניהם⁴⁰ עד רבנו

מפסיקין. ועל ענין "מלכא" אומר רבנו הזקן במוסגר (דהינו - בחינת "מלכא" היא "יסוד אבא" המלכא ב"עיר אנפין", כמו שכתב הא"ר ז"ל³⁸)). וגם פלפול הקושיות ותירוצים, - שבהתאם ל"רעיא מהימנא" האמור, הם דמסטרך דרע - מצד הרע ודוח

אגרת הקדש

הקדושה, - הרי שלא רק במשניות ובהלכות עצמן - כי אם גם בפלפולים של הקושיות והתירוצים שבדינים, אשכחן קרבי שמעון בן יוחאי דעסק ביה טובא - מוצאים אנו ברשב"י שעסק בהן רבות גם בהיותו במערה, - למרות ששם לא היה נוגע לפסוק להלכה, ובפרט בדיני ממונות בין אדם לחברו? ואדרבה בזכות צער - מהיותו מוחבא ב"המערה זכה לזה, בדאיתא -

ותורה שבכתב הוא מלכא (דהיינו יסוד אבא המלוכב בו"א כמ"ש האר"ז ל)). וגם פלפול הקושיות ותירוצים דמסטרך דרע ורוח הטומאה אשכחן ברשב"י דעסק ב' טובא גם בהיותו במערה ואדרבה בזכות צער המערה זכה לזה כדאיתא בגמ' דאמר לר' פנחס בן יאיר אכל קושי' כ"ד פירוקי וא"ל אילו לא ראיתני בכך כו' (וגם באמת ע"כ עיקר עסקיהם במערה הי' תורת המשניות ת"ר סדרי שהיה ביניהם עד רבינו הקדוש דאילו ספר הזהר והתיקונים היה יכול לגמור בב' וג' חדשים כי בודאי לא אמר דבר אחד ב' פעמים) גם אמרו רבותינו ז"ל מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד.

האמות של הלכה הן במקום בית המקדש, כיצד, איפוא, יכולים לומר, בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, שהלימוד בהלכות איסור והיתר וכו' הוא ענין של "עץ הדעת טוב ורע"⁴²?

הקדושה, - הרי שלא רק במשניות ובהלכות עצמן - כי אם גם בפלפולים של הקושיות והתירוצים שבדינים, אשכחן קרבי שמעון בן יוחאי דעסק ביה טובא - מוצאים אנו ברשב"י שעסק בהן רבות גם בהיותו במערה, - למרות ששם לא היה נוגע לפסוק להלכה, ובפרט בדיני ממונות בין אדם לחברו? ואדרבה בזכות צער - מהיותו מוחבא ב"המערה זכה לזה, בדאיתא -

כמובא בגמרא³⁹ דאמר לרבי פנחס בן יאיר אכל - על כל קושיא כ"ד פרוקי, - תירוצים, ו - רבי שמעון בן יוחאי אמר לו: "אלו לא ראיתני בכך כו'" - אילו לא ראית אותי במצב זה של צער המערה לא הייתי זוכה ליכולת לענות על כל קושיא כל כך

יום שישי ה' מרחשון

פליאה שלישית, כפי שיפרט להלן: איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות אסור והיתר ומטמא וטהרה, כי איך ישחטו הקרבנות וגם חלין - לצריכה הרגילה, אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה⁴³ ושהיה הפוסלין השחיטה, ופגמות

ועוד יש להפליא הפלא ופלא, - על מה ש"חסירי מדע" לומדים פירושו של ה"רעיא מהימנא" האמור, יש להתפלא פליאה שלישית, בנוסף לשתי הפליאות האמורות: א) מצד הענין שחלק מן התורה נקרא "עץ הדעת טוב ורע". ב) מצד זה שבהתאם לכך לא היה

אגרת הקדש

הלימוד בדיני איסור והיתר דוחה ענין התפלה שנוסד על פי סודות הזוהר ויחודים עליונים, והרי העובדה היא, שבאלה שתורתם אומנתם, דוחה הלימוד באיסור והיתר מצות התפלה, הרי בנוסף לשתי פליאות אלו, ישנה

ועוד יש להפליא הפלא ופלא איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה כי איך ישחטו הקרבנות וגם חולין אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה ושהי' הפוסלים השחיטה ופגמות הסכין וכי יולד איש בטבעו שיהא שוחט בלי שהי' ודרסה וגם הסכין תהי' בריאה ועומדת בלי

38. שער המצוות פ' ואתחנן. ובכ"מ. 39. שבת לג, ב. 40. חגיגה יד, א. ובפרש"י. 41. ברכות ח, א. 42. על מה שרבנו הזקן אומר כאן ההכרח שמן ההכרח לומר שעיקר עסקם במערה היה בתורת המשניות, בת"ר סדרים שהיו ביניהם, מפני שאת הזוהר והתיקונים היו יכולים לסיים בשנים או שלשה חדשים - מקשה בספר "דברי תורה" לבעל "מנחת אלעזר" מהדורא ח' סימן ע' (אחרי בקשת מחילה מהדרת גאון קדשו וכו'), שלכאורה אין זה הכרח כלל, שכן, כפי שאומר שם: האם בנגלה לא היו יכולים לסיים כל המשניות במשך כמה חדשים, בשעה שלא היו מפלפלים ומסלסלים בחידושים שבהן? - אלא בגלל פלפולם וסלסולם בקושיות ובתירוצים וכו' זה לוקח זמן רב, ואם כך - אומר הוא - הרי אותו דבר בנסתור דתורה, ועוד יותר מאשר בנגלה, שעל ידי ביאור הפרטים והענינים שבספר הזוהר ובתיקונים, זה יכול לארוך זמן רב, שגם י"ג שנה לא יספיקו לכך. ענה הרבי שליט"א: "להשאלה הנ"ל י"ל דאדה"ז האט באוורנט באגה"ז קו עצמה. ובהקדם דלימוד הש"ס ע"י ר' אשי ארך ס' שנה כל שנה ב' חדשים (ב"ב קנז, ב ברשב"ם) - ורק ב' "מהדורות" - פעמים היינו עשר שנים רצופות. ואז הי' שש סדרים, והלימוד - שהי' לאחרי ר' יוחנן - שלא בערך לדורו דרשב"י - ראשונים (עירובין גג, א). עאכו"כ כשעסקו ב"שש מאות סדרי שהי' ביניהם", ב"פלפול הקושיות ותירוצים" - כ"ד פירוקי וכו' [להעיר להנ"ל מקרא בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג ע' 1684], משא"כ ב"ס' הזהר והתיקונים", כי פלפול... דמסטרך דרע" ולית תמן ב"ס' הזהר והתיקונים" (כדלעיל). אבל מוכרח הי' בלימודו דרשב"י בנגלה ובפרט במערה שעני"ז זכה לזה כו". 43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולא הזכיר הגרמה ועיקרו".

התעברה, באותו יום גם ילדה. מה שרבנו הזקן מוסיף כאן, שזה יהיה "מביאה אחת", הכוונה מן (על ידי) ביאה אחת, על מה שישנם הרוצים לפרש, שהכוונה היא "מביאה אחת", שהיא מביאה קרבן אחד – כתב הרבי שליט"א: "עתה ראיתי שגם המעתיק לאנג' פי

אגרת הקדש

פגימה לעולם ועוד הרבה הלכות חלב ודם ושאר איסורין וגם טומאת המת יהי צריכין לידע כדכתיב הנער בן מאה שנה ימות וגם טומאת יולדת צריך לידע כדכתיב הרה ויולדת יחדיו אם תלד אשה בכל יום מביאה אחת אעפ"כ דין איסור טומאתה לא ישתנה ואין להאריך בדבר הפשוט ומפורסם הפכו בכל הש"ס ומדרשים דפריך הלכתא למשיחא ואליהו בא לפשוט כל הספיקות ופרשה זו עתיד אליהו לדורשה כו': ועוד אינו מוכן מ"ש דלא יתפרנסון ת"ח מעמי הארץ כו' ולא מערב רב דאכלין פסול

כז ומה זה שייך לנדו"ד? (ובפרט שזה דין גם עתה). ולדעתי הפי' "מן (ע"י) ביאה אחת" (ובזה גם מתורצת קושיית החדא"ג). – הרבי שליט"א כותב אי אפשר ללמוד כך, שכן: איזו שייכות יש לכך לענינינו כאן? ובמיוחד שזה דין גם כיום (ולאו דוקא בזמן המשוח). אלא, לומד הרבי שליט"א, שהכוונה היא "מביאה אחת" – מן ביאה

אחת תלד אחד ביום אחד, וילד שני ביום שני וכו'. והרבי שליט"א מציין מהגמרא בנדה (כו, א) שמביאה אחת היתה לידה של שני ילדים כשבין לידה אחת לשניה עברו כמה וכמה ימים, כפי שהגמרא מביאה שם מקרה של שלשה חרשים שעברו בין הלידה של ילד אחד ללידה של הילד השני, למרות ששתי הלידות היו מביאה אחת. במה שרבנו הזקן מוסיף שזה יהיה מן ביאה אחת (אומר הרבי שליט"א) תוקטן או תתורץ התמיה שהרי אין זה יכול להיות בכל יום, שכן אחרי לידה אחת באים הרי ימים רבים של איסור ביאה, הרי אין במילא שום לידה בכל הימים האלה שהם שבעה או ארבע עשרה פעמים יותר מאשר הימים שבהם ביאה מותר, אך כשאומרים שזה יהיה מביאה אחת הרי מהביאה שהיתה בזמן ההיתר היו לאחר מכן כמה וכמה לידות בכמה וכמה ימים, וכפי שאכן כך הדבר בתרנגולת (מה שהגמרא מביאה דוגמה מתרנגולת), שלמרות שאחרי שנתעברה אין התרנגולת מקבלת זכר (בהתאם לרש"י בבכורות ח, ב בדיבור המתחיל "והא" אף על פי כן היא מולידה כמה וכמה ביצים בכמה ימים מן הביאה האחת של הזכר. ואין להאריך בדרך הפשוט ומפורסם הפכו ככל הש"ס ומדרשים, – שבכל הש"ס והמדרשים מפורסם, שבזמן המשיח יצטרכו לדעת הלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, להיפך מהמסתבר בהשקפה ראשונה מה'רעיא מהימנא' האמור, דפרידך⁴⁹ – שמקשים "הלכתא למשיחא"? – לשם מה צריכים לומר עכשיו הלכה שתהיה נוגעת רק כשמישיח יבוא? – הרי שעל כל פנים בזמן המשיח יצטרכו לדעת הלכה זו, ואלהו בא לפשוט כל הפסקות⁵⁰, ופרשה זו עתיד אליהו לדורשה כו'.⁵¹ ועוד אינו מוכן, – ב'רעיא מהימנא' האמור: מה שכתוב: "דלא יתפרנסון – שלא יתפרנסו, תלמידי חכמים מעמי הארץ כו' – שלכן עץ הדעת טוב ורע" שהוא איסור והיתר וכו' לא ישלוט בבני ישראל, מפני שתלמידי חכמים לא יתפרנסו מעמי הארץ, ולא מערב רב"

יהיה בטבע – מן ההכרח הרי לדעת ההלכות כדי שהשיטה לא תהיה פסולה, ועוד תרבה הלכות – הקשורות בשחיטה הקרבנות וכו', חלב ודם ושאר איסורין, וגם – הלכות טמאת המת יהיו צריכין – הכהנים שיקריבו הקרבנות לידע, – לדעת, פדכתיב: –

כמו שכתוב⁴⁵: "הנער בן מאה שנה ימות"⁴⁶, – הרי על כל פנים יהיה ענין המיתה – וצריכים הרי לדעת דיני טומאת מת, וגם – הלכות טמאת יולדת צריך לידע, פדכתיב: – כמו שכתוב⁴⁷: "הרה ויולדת יחדיו"⁴⁸, – יהיו בין הגנאלים בגאולת משיח, אם תלד אשה בכל יום מביאה אחת, – כלומר, שלא יצטרכו לחכות תשעה

חדשים להולדת ילד, אלא באותו יום שתתעבר, באותו יום גם תלד, ולאחר מכן יולדו לאותה אשה עוד ילדים ביום אחר מאותה ביאה שממנה נולד הילד הראשון, אף על פי כן דין איסור טמאתה לא ישתנה, – הרי שיצטרכו לדעת דיני טומאת יולדת גם בזמן המשוח. מה שפירשו "אם תלד אשה בכל יום", שהכוונה היא שבאותו יום שתתעבר, באותו יום תלד, הוא – כותב הרבי שליט"א: "כפי האריז"ל בלקוטי הש"ס (מילואים לתהלים להצ"צ קאפ' כ. סד"ה גנתא) – דלא כפרש"י בשבת (ל, ב). וראה חדא"ג שם" – בהתאם לפירוש האריז"ל שמפרש מה שהגמרא אומרת בשבת (ל, ב) "עתידה אשה שתלד בכל יום", מפרש האריז"ל שהכוונה היא שזמן העיבור יהיה ביום אחד, במקום שעתה זמן העיבור הוא תשעה חדשים, כפי שהאריז"ל אומר ב"לקוטי הש"ס" (על שבת ל, ב), מובא ב"מילואים" לתהלים להצ"צ צדק" על פרק כ, ובסוף מאמר דיבור המתחיל "גנתא" (ביאורי הוזהר להצ"צ צדק" חלק ב' עמוד תכזו ואילך). ואין זה כפי שמפרש רש"י בשבת הפסוק "הרה ויולדת יחדיו" (ממנו מביאה הגמרא את הראיה), שבאותו יום שתתעבר בילד חדש – באותו יום תלד ילד מעיבור קודם, וכפי שאומר שם "חדושי אגדות מהרש"א" שאי אפשר לומר שההריון והלידה של אותו ילד יהיו ביום אחד, שכן, אז אין ראייה ממה שהראה לתלמיד תרנגולת המולידה ביצים כל יום, שהרי גם בתרנגולת אין ההריון שהיא מתעברת מהזכר ולידת הביצה – באותו יום, אלא בין ההריון ללידת הביצה עוברים עשרים ואחד ימים, כמו שהגמרא אומרת בבכורות "תרנגולת לכ"א יום", מפרש רש"י שאחרי שהתרנגולת מתעברת מהזכר, משתהה הביצה להשלמתה, עשרים ואחד יום. ואילו האריז"ל אינו לומד כך פירש הגמרא בשבת, אלא שהכוונה היא שההריון והלידה של אותו ולד הם ביום אחד. אגב, ה"צמח צדק" ב"מילואים" על תהלים (הנוכר לעיל) מביא ממדרש רבה פרשת נח (התחלת פרשה ל"ו), שכן היה לפני המבול, שבאותו יום שאשה

44. כצ"ל, "יהיו", בו"ו, כפי שציין כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. 45. ישע"י סה, כ. 46. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראי שתהי' או מיתה". 47. ירמי' לא, ז. 48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראי שתהי' או לידה". 49. סנהדרין נא, ב. 50. ראה עדיות פ"ח מ"ז ובמפרשים שם. 51. מנחות מה, א.

הזוגות - של התנאים, שהיו בימי בית שני⁵³, והעמידו תלמידים - בדינים אלה ובחלק זה של נגלה דתורה, לאלפים ורבבות⁵⁴, ולמוד - חלק הנסתר - שבתורה, היה בקסתר כו': - הרי

שהעובדה שאין תלמיד חכמים צריכים להודק לעמי הארץ לפרנסתם, אינה מהווה סיבה שבגללה לא צריכים חלילה ללימוד של דיני איסור והיתר, טימאה וטהרה.

דאכלין - שאוכלים פסול טמא ואסור חס ושלום, [דהא גם בזמן בית שני לא היו - תלמידי חכמים, מתפרנסין מעמי הארץ דאכלין - שאוכלים פסול אסור חס ושלום שהרי תלמידי

הכמים היו⁵²] להם שדות וכרמים פעמי הארץ, - ולא היו צריכים להודק לעמי הארץ לפרנסתם, ואפלו הכי - ואף על פי כן, היו עוסקין בלימוד אסור והתר וטימאה וטהרה כל

אגרת הקדש

טמא ואסור ח"ו שהרי ת"ח שבזמן בית שני לא היו מתפרנסין מע"ה דאכלין פסול אסור ח"ו שהיה להם שדות וכרמים כע"ה ואפ"ה היו עוסקין בלימוד איסור והיתר וטומאה וטהרה כל הזוגות שהיו בימי בית שני והעמידו תלמידים לאלפים ורבבות ולימוד הנסתר בהסתר כו':

שבת קודש ו' מרחשון

בכונה לה', - שאוכל דבר זה כדי שיהיה לו כוח לעבוד את ה' וגם בקתם - כשהוא אוכל אותו סתם מבלי שתהיה לו, בשעת מעשה, כוונה כדי לעבוד את ה', כל אדם העובד ה' שפכה האכילה והיא לומר ומתפלל לה', ונמצא שנעשה אותיות

אגרת הקדש

אך באמת כשתדקק בלשון ר"מ דלעיל ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר כו' ולא אמר תורת איסור והיתר או הלכות או"ה אלא ר"ל דגוף דבר האסור ודבר המותר הוא מאילנא דטוב ורע שהוא קליפת נוגה כמ"ש בע"ה. וזהו לשון אסור שהקליפה שורה עליו ואינו יכול לעלות למעלה כדבר המותר דהיינו שאינו קשור ואסור בקליפה ויכול לעלות ע"י האדם האוכלו ככוונה לה' וגם בסתם כל אדם העובד ה' שבכה האכילה והיא לומר ומתפלל לה' ונמצא שנעשה אותיות התורה והתפלה העולה לה' מכה הנברר מהמאכל ההוא אבל בשבת שיש עליה לקליפת נוגה בעצמה עם החיצוניות שבכל העולמות לכן מצוה לאכול כל תענוגים בשבת ולהרבות בבשר ויין אף שבחול נקרא זולל וסוכא. משא"כ בדבר איסור שאינו יכול לעלות קמ"ל לא בשבת ולא בחול גם כשמתפלל ולומר בכה ההוא אם

אך באמת, כשתדקק בלשון רעיא מהימנא דלעיל, - רבנו הזקן מסביר להלן, שמדקדק לשון ה"רעיא מהימנא" מובן, שלא הדינים ולימוד התורה של איסור והיתר וכו' נקראים חלילה "עץ הדעת טוב ורע", אלא הדברים של איסור והיתר המקבלים חיותם

מן ועל יד קליפת נוגה, שהיא, קליפת נוגה, היא "עץ הדעת טוב ורע", מעורב בה טוב ורע, כפי שיסביר להלן, לשון ה"רעיא מהימנא" היא: "ואילנא דטוב ורע דאיהו אסור והתר כו'", - והעץ של טוב ורע שהוא איסור והיתר וכו', ולא אמר "תורת אסור והתר" - הלימוד של עניני איסור והיתר, או "הלכות אסור והתר", - שהן, הלימוד או ההלכות של איסור והיתר הם חלילה "עץ הדעת טוב ורע" - אלא ה"רעיא מהימנא" אמר "איסור והיתר", אלא רוצה

לומר דגוף דבר האסור ודבר המותר - עצם הדבר אודותו מדובר בדינים אלה, שדבר זה אסור ודבר זה מותר, הוא מאילנא דטוב ורע, - מ"עץ הדעת טוב ורע", שהוא קליפת נגה, - בה מעורב טוב ורע, כמו שכתוב בעין חיים⁵⁵. וזהו לשון "אסור", - מלשון קשור, שהקליפה שורה עליו ואינו יכול לעלות למעלה - בקדושה, כדבר המותר, - מלשון התרה, דהיינו - המלה "מותר" משמעותה שאינו קשור ואסור בקליפה, - שלא יוכל לעלות למעלה, ויכול לעלות על ידי האדם האוכלו - את הדבר המותר,

מה שבכוח האכילה והיא לומר ומתפלל, ולהרבות ב' - אכילת בשר ו' - בשתיית יין, אף שפחל - כשהוא מחפש לאכול בשר ולשתות יין, נקרא "זולל וסוכא", - ואילו בשבת, כשהוא אוכל לשם עונג שבת, זו מצוה. על כל פנים, כל האמור הוא בדבר של "היתר" שאינו קשור בקליפה ויש בו היכולת לעלות, וכפי שמוסבר בפרק ז' שבחלק הראשון של ספר ה"תניא". מה שאין כן בדבר אסור - שאסור לאכול אותו, שאינו יכול לעלות - לקדושה, לא בשבת ולא בחל גם כשמתפלל ולומר בכה

52. הבא להלן בחצ"ר ליתא בתניא שלפנינו, וניתוסף כאן ע"פ הגהת הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. 53. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "חגיגה פ"ב מ"ב". 54. רמב"ם בהקדמת ספר היד. 55. שער מ"ט פרק ב'. 56. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר לכה"ל מלשון אדני"ע בעצמו (תו"א פ' ח"ש) ובביאור הצ"צ לשם (נדפס בתו"א קה"ת בהוספה)".

שְׁאוּרֵי־אֵינִי־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא מְתִיחַר בְּאַצִּילוֹת בְּתַכְלִית הַיְחוד, שֶׁהוּא וְרִצּוֹנוֹ וְחֻכְמָתוֹ הַמְּלַבְּשִׁים בְּדַבְרוֹ שֶׁנֶּקְרָא "מַלְכוּת" - הַכֹּל אֶחָד: - דְּבַר אֶחָד, הָרִי שֶׁשֵּׁם לֹא שִׁיךְ לוֹמַר הַעֲנִין שֶׁל "עֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע"; אֲלֵא זֶה תַכְלִית הַיְחוד שֶׁל אֲלֵקוֹת, כִּךְ הַהֲלָכוֹת שֶׁל

תורה שבעל פה מהמשניות, הברייתות והפוסקים שהן בחינת "מלכות דאצילות", הן באופן היחוד של "מלכות דאצילות", ולא שייך לומר חס ושלים עליהם הענין של "עץ הדעת טוב ורע". אלא, כפי שיסביר להלן, כך הדבר מצד עצם הענין של "מלכות דאצילות" כפי שהיא ב"אצילות", ומצד עצם הענין של הלכות התורה שהן בבחינת "מלכות

דאצילות", אך כפי שזה בא לאחר מכן בהתלבשות, הרי שלא רק ההלכות של תורה באו בהתלבשות בעולמות, בהם יכול להיות עליהן העלם והסתר, כי אם גם "מלכות דאצילות" כפי שהיא באה בהתלבשות - גם היא נקראת "עץ הדעת טוב ורע", מצד ההתלבשות בקליפת "נוגה" הכלולה טוב ורע, וזאת - כדי לברר בירורים (לברר את הטוב מן הרע).

הוּא, - כְּלוֹמַר, דְּבַר אִיסוּר אֵינּוּ יִכּוֹל לַעֲלוֹת לַקְדוּשָׁה, כִּי הוּא אִיסוּר וְקִשּׁוֹר לַקְלִיפָה, אִם לֹא שְׂאֵבֶל לְפַקוּחַ נַפֶּשׁ - לַהֲצֵלַת נַפְשׁוֹ, שֶׁהִתִירוּ רַז"ל וְנַעֲשֶׂה הֵתֵר [גְּמוּר]⁵⁷. אֲבָל הַלְמוּד בַּתוֹרָה, אֶף הַלְכוֹת אִיסוּר וְהֵתֵר טְמֵאָה וְטַהֲרָה, - לֹא הַדְּבָרִים עֲצֻמִּים שֶׁהֵם

אסור וטמא מותר וטהור, אודותם דנות ההלכות, שהם "עץ החיים טוב ורע", כי אם הלכות התורה שלומדים אודות דברים אלה, שֶׁהֵם הַמְּשַׁנּוֹת וְבְרִיתוֹת שֶׁנֶּקְרָא וְפּוֹסְקִים, - הַפּוֹסְקִים הַלְכוֹה לַמַּעֲשֶׂה, הַמְּבַאֲרִים וְהַמְּבַרְרִים דְּבְרֵיהֶם - דְּבַר הַמְּשַׁנֶּה וְהַבְּרִייתוֹת, לְהַלְבֶּה לַמַּעֲשֶׂה, הֵן הֵן גִּיפֵי - עֵינֵי וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה,

שֶׁהִיא - תוֹרָה שֶׁבַעל פֶּה, הִיא סְפִירַת מַלְכוּת דְּאַצִּילוֹת, בְּדִאִיתָא - כְּמוֹבֵא בְּתוֹרַת הַקְדוּשׁ בְּמִקּוֹמוֹת אֵין מְסַפֵּר, וְבְרִישׁ תַּקּוּנִים: - בַּתְחִילַת "תִּיקוּנֵי זוֹהַר"⁵⁸ כְּתוּב: "מַלְכוּת" - הִיא בְּחִינַת פֶּה, תוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה קְרִינֵן לָהּ, - אֲנוּ קוֹרְאִים לָהּ, וְבְאַצִּילוֹת אִיהוּ - הוּא, אֹר אֵין סוֹף, וְנִגְרַמְוֵהִי - הַכֹּלִים וְהַמְדוּת שֶׁלוּ (הַנֶּקְרָאִים "גְּרַמְוֵהִי"), חַד בְּהוֹן⁵⁹, - הֵם דְּבַר אֶחָד בְּהֵם, דְּהִינֵנו

אגרת הקדש

לא שאכל לפיקוח נפש שהתירו רז"ל ונעשה היתר [גמור]. אבל הלימוד בתורה אף הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה שהם המשניות וברייתות שבגמרא ופוסקים המבארים ומבררים דבריהם להלכה למעשה הן הן גופי תורה שבע"פ שהיא ספי" מלכות דאצילות כדאי" בווה"ק במקומות אין מספר ובריש תיקונים מלכות פה ותורה שבע"פ קרינן לה ובאצי" איהו וגרמוהי חד בהון דהיינו שאור א"ס ב"ה מתייחד באצילות בתכלית היחוד שהוא ורצונו וחכמתו המלוכשים בדבורו שנקרא מלכות הכל אחד:

57. ראה הוספה (הודפס בספר "שיעורים בספר התניא"). 58. יז, א (בהקדמה - פתח אליהו). 59. ראה לעיל ריש ס"כ.

יום שני ג חשון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, שני עם פירש"י.
תהלים: יח"כב.
תניא: וכמדומה . . . "קמב" אמרי פי.

(המשך שיחת הנ"ל): בראשית איז א פרייליכע סדרה, אפילו דער סוף איז ניט גאָר אזוי געשמאָק. נח איז דער מבול, אָבער א פרייליכער סוף וואָך – געבאָרען געוואָרען אברהם אבינו. די אמת פרייליכע וואָך איז פרשת לך לך, אלע טעג פון דער וואָך לעבט מען מיט אברהם אבינו, דער ערשטער וועלכער האָט זיך מוסר נפש געווען אויף מפרסם זיין ג־טליכקייט אויף דער וועלט, און זיין מסירת נפש האָט אברהם אבינו איבערגעגעבען בירושה צו אלע אידען.

תרגום חפשי

(המשך שיחה הנ"ל): בראשית הוא שבוע שמח, למרות שהסוף אינו כל כך נעים; נח הוא המבול, אך סוף־שבוע שמח – אברהם אבינו נולד; השבוע השמח באמת הוא פרשת "לך־לך". כל ימות השבוע 'חיים' עם אברהם אבינו, הראשון שמסר נפשו על פרסום אלוקות בעולם. ואת מסירות הנפש שלו הוריש אברהם אבינו בירושה לכל היהודים.

יום שלישי ד חשון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, שלישי עם פירש"י.
תהלים: כג"כת.
תניא: כו. בר"מ . . . "284" ע"כ בר"מ.

למוד התורה בכל יום ויום נוגע בנפשות ממש, לא לבד בנפש הלומד, כי אם גם בנפשות בני ביתו, שאז אויר הבית הוא אויר תורה ויראת שמים.

יום רביעי ה חשון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, רביעי עם פירש"י.
תהלים: כט"לד.
תניא: והנה המובן . . . "קמג" בלבד.

ישראל נמשלו לכוכבים המתנוצצים בשמי רקיע, אשר לאורם לא יתעה גם ההולך במחשכי הלילה.

כל אחד מישראל, בין איש ובין אשה, יש בו די כוח מוסרי ורוחני, להשפיע להעמיד גם את מכיריו ומיודעיו בקרן אורה.

יום חמישי ו חשון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, חמישי עם פירש"י.
תהלים: לה"לה.
תניא: ועוד יש . . . "286" בהסתר כו'.

כשרצה רבינו הזקן לברך את ר' יקותיאל ליעפלער בעשירות, אמר שאינו חפץ בזה, שלא תטרידו העשירות מלימוד התסידות והתעסקות בעבודה. וכשרצה לברכו באריכות ימים אמר: אבער ניט מיט פויערשע יאָהרען, וואָס עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו, מען זעהט ניט קיין ג־טליכקייט און מען הערט ניט קיין ג־טליכקייט. [אך לא בחיי־אכר ש'עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו', לא רואים אלוקות ולא שומעים אלוקות].

יום

רביעי

יום

חמישי

יום

שישי

שבת

קודש

אגרות קודש

ב"ה, גי מ"ח, תשי"ח
ברוקלין.

הווי"ח אי"א נוי"נ משתתפי בשיעור תלמוד תורה דרבים
כולם יעמדו על הברכה

שלום וברכה!

בעתו קבלתי הפ"נ שלהם, ובערב ראש השנה העבר קראתיו על הציון הקי של כ"ק
מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע נשיא ישראל.

אשר על נשיא בישראל הרי נאמר מאמר רז"ל הידוע, מה להלן עומד ומשמש, אף
כאן עומד ומשמש, ומעורר ר"ר על צאן מרעיתו להמצטרך להם מנפש ועד בשר.

ויהי רצון אשר השי"ת ברחמיו המרובים, יברך שנה זו אשר יקויימו בה כל
הברכות אשר ברכו בני ישראל איש לרעהו במילואן מנפש ועד בשר.

וביחוד לאלו הקובעים עתים לתורה, אשר היא הצנור והכלי לקבלת ברכות השי"ת
בהמצטרך לאדם ובי"ב, קביעות מתאים לפתגם רבנו הזקן, בעל התניא - פוסק בנסתר
דתורה - והשו"ע - פוסק בנגלה דתורה - קביעות בזמן וקביעות בנפש, והוא העיקר.

והרי ידוע אשר קבוע לא בטל, ז.א. אשר גדול ענין זה להתגבר על ההעלמות
וההסתרים אשר בעולמנו, ולהמשיך הברכה הכתובה בתורתנו בחקתי תלכו, שתהיו
עמלים בתורה, ונתתי גשמיכם בעתם וגוי כל הענינים המנוים בפרשה.

ויהי רצון אשר תכה"י יתבשרו כאו"א איש מרעהו אך טוב הן בגשמיות והן
ברוחניות.

בכבוד ובברכה.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - ל' תשרי-ו' מרחשון ה'תשס"ז

יום ראשון

הלכות אישות פרק כ

א. צווי חכמים שיפתן אדם מנכסיו מעט לבתו, פדי שתנשא בו; וזה הוא הנקרא 'פרנסה'. המשיא את בתו סתם, לא יפחות מפקסות שפוסקין לאשת עני שבישראל, כמו שבארנו. במה דברים אמורים? בשהיה האב עני; אבל אם היה עשיר, הרי זה ראוי לתן לה כפי עשרו.

ב. פרש על הבעל שאין לה כלום, ושיכניסנה צרמה - אין לה כלום; ולא יאמר הבעל: 'כשתבוא לביתי אכסנה', אלא מכסה, והיא בבית אביה.

ג. האב שמת והניח בת - אומדין דעתו במה היה בלבו לתן לה לפרנסתה, ונותנין לה; ומנין יודעין אמדין דעתו? מרעיו ומידעיו, וממשאו ומתנו וכבודו. וכן אם השיא בת בחייו, אומדין בה [משערים לפי מה שנתן לה]. ואם לא יודע לבית דין אמדין דעתו [כמה היה נותן], נותנין לה מנכסיו עשור [מעשר] לפרנסתה.

ד. הניח בנות רבות - כל שתבוא להנשא, נותנין לה עשור הנכסים; ושללאחריה, עשור מה ששירה ראשונה; ושללאחריה, עשור מה ששירה שניה. ואם באו כלן להנשא כאחת - ראשונה נוטלת עשור, והשניה עשור מה ששירה ראשונה, והשלישית עשור מה ששירה שניה, וכן אפלו הן עשור; וחזרות וחולקות כל העשורים בשוה, ושאר הנכסים לאחים.

ה. עשור זה שהוא לפרנסה, אינו מתנאי כתבה; לפיכך אפלו לתקנת אחרונים, אינו נוטל אלא מן הקרקע. ויש לה לגבות עשור זה משכירות [דמי שכירות] הקרקע; ואם רצו האחיין לתן לה מעות כנגד עשור הקרקע, נותנין.

ו. הבת בעשור זה כבעל חוב של אחיין; לפיכך נוטלת אותו מן הבינונית בלא שבועה. ואם מתו האחיין, נוטלת אותו מבניהם מן הזבורית ובשבועה - שהרי היא נפרעת מנכסי יתומים, והבא לפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא מן הזבורית ובשבועה, כמו שיתבאר בהלכות הלואה.

ז. והאחים שמכרו או משכנו קרקע אביהם - הבת טורפת [גובה] מן הלקוחות פרנסתה, כדרך שטורפין כל בעלי חובות מן הלקוחות, כמו שיתבאר בהלכות הלואה.

ח. מי שהשיא בנות גדולות, ונשאר קטנות, ומת בלא בן - אין נוטלין פרנסה לקטנות ואחר כך חולקות את הנכסים, אלא חולקות את הנכסים בשוה.

ט. מי שמת והניח שתי בנות וכן, וקדמה ראשונה ונטלה עשור נכסים, ולא הספיקה השנייה לגבות עד שמת הבן, ונפלו כל הנכסים לשתייהן - אין השנייה נוטלת עשור, אלא חולקות בשוה; וזכת ראשונה, בעשור שלה.

י. מי שצוה בשעת מיתו: 'אל תפרנסו בנותי מנכסי' - שומעין לו, שאין זה מתנאי כתבה.

יא. מי שמת והניח אלמנה וכת, ככר בארנו שמוזנות האלמנה קודמין למוזנות הבת. וכן אם נשאת הבת - אינה נוטלת עשור נכסים, מפני מוזנות האלמנה; ואפלו מתה הבת אחר שנשאת, אין הבעל יורש פרנסה הראויה להנתן לה, שהרי הנכסים כלן בחזקת האלמנה שיתהא נזונת מהן. יב. קטנה יתומה שהשיאתה אמה או אחיה לדעתה, ונתנו לה מאה או חמשים זוז - יכולה היא משתגדיל להוציא מהן פרנסה הראויה לה, או באמדין דעת האב או עשור הקרקעות, ואפלו לא היו האחיין ונין אותה, ואף על פי שלא מחת בשעת נשואין, מפני שהקטנה אינה בת מחאה.

יג. נשאת הבת אחר שגדלה, בין נערה בין בוגרת, ולא תבעה פרנסתה - אבדה פרנסתה; ואם מחת בעת נשואיה, הרי זו מוציאה את הראוי לה כל זמן שתרחצה. בגרה ועודה בבית אביה, בין שבגרה אחר מותו בין שהניחה בוגרת - אם פסקו האחיין מוזנותיה, שהרי אין לה מוזנות כמו שבארנו, ושתקה ולא תבעה פרנסתה - אבדה פרנסתה; ואם מחת, לא אבדה פרנסתה. לא פסקו האחים מוזנותיה, וזנו אותה כבגר [בבגרותה], אף על פי שלא מחת, לא אבדה פרנסתה כל זמן שהן ונין אותה; שיש לה לטעון, מפני שהן ונין אותה, אף על פי שאינן חביבין, והיא עדין לא נשאת, מפני זה לא תבעה פרנסתה.

יד. מי שצוה לתן לבתו כך וכך מעות לפרנסתה לקח בהן קרקע, בין שהיה שכיב קרע [חולה] בין שהיה בריא, ומת, והרי המעות ביד השליש [אדם שלישי הנאמן על שניהם], ואמרה הבת: 'תנו אותן לבעלי, כל מה שירצה יעשה בהן' - אם היתה גדולה ונשאת, הרשות בידה; ואם עדין מארסת היא, יעשה השליש מה שהשלים בידו; ואם עדין קטנה היא, אפלו נשאת - אין שומעין לה, אלא יעשה השליש כמו שצוהו האב.

הלכות אישות פרק כא

א. מציאת האשה ומעשה ידיה, לבעלה. ומה היא עושה לו? הכל כמנהג המדינה: מקום שדרךן לארג אורגת, לרקם [צורות יפות על אריג] רוקמת, לטוות צמר או שפתן טווה. ואם היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו, אינו כופה [כופה אותה] אלא לטוות את הצמר בלבד; שהפשתן מזיק את הפה ואת השפתיים, והטווה היא המלאכה המיוחדת לנשים, שנאמר: 'וכל אשה חכמת לב בדיקה טווה'.

ב. דחקה עצמה [התאמצה] ועשתה יותר מן הראוי לה - המותר לבעל. היה לה ולו ממון הרבה, אפלו היה להם במה שפחות - אינה יושבת להבטלה בלא מלאכה כלל, שהבטלה מביאה לידי זמה; אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל היום כלו, אלא לפי רב הממון ממעטת במלאכה.

יא. האשה, כל זמן שהיא מניקה - פוחתין לה ממעשה ידיה, ומוסיפין לה במזונותיה זין ודברים שיפין לחלב. פסקו לה מזונות הראויות לה, והרי היא מתאוה לאכל יותר, או לאכל מאכלות אחרות, מפני חלי תאוה שיש לה בבטנה - הרי זו אוכלת משלה [על חשבונה] כל מה שתירצה; ואין הבעל יכול לעכב ולומר, שאם תאכל יותר מדי, או תאכל מאכל רע, ימות הנולד - מפני שצער גופה קודם.

יב. ילדה תאומים, אין כופין אותה להניק שניהן, אלא מניקה אחד, ושוכר הבעל מניקה לשני; הרי שרצת האשה להניק בן חברתה עם בנה, הבעל מעכב ואינו מניחה אלא להניק בנו בלבד.

יג. נדרה שלא להניק את בנה - כופה ומניקתו עד שיהיה בן עשרים וארבעה חדש, אחד הנזכר ואחד הנקבה. היא אומרת: 'אני אניק את בני, והוא אינו רוצה שתניק אשתו, כדי שלא תתגולל - אף על פי שיש להם כמה שפחות, שומעין לה; שצער הוא לה לפרש מבנה.'

יד. היתה עניה שהיא חייבת להניק, והיה הוא עשיר שראוי שלא תניק אשתו - אף על פי שאין לו שפחות, אם לא רצת להניק, שוכר מניקה או קונה שפחה; מפני שהאשה עולה עם בעלה [לחיות ברמת עשירותו], ואינה יורדת.

טו. היא אומרת: 'ראוי הוא לשכר או לקנות שפחה', והוא אומר: 'אני ראוי' - עליה להביא ראיה, ואין כאן מקום לשבועה.

טז. האשה שנתגרשה, אין כופין אותה להניק - אלא אם רצת, נותן לה שכרה ומניקתו, ואם לא רצת, נותנת לו את בנו והוא מטפל בו. כמה דברים אמורים? שלא הניקה אותו עד שהפירה [התרגל אליה]. אכל אם הפירה [התינוק התרגל אליה ואינו רוצה לינוק מאחרת], ואפלו היה סומה - אין מפרישין אותו מאמו, מפני סכנת הנולד, אלא כופין אותה, ומניקה אותו בשכר עד עשרים וארבעה חדש.

יז. הגרושה - אין לה מזונות, אף על פי שהיא מניקה את בנו; אבל נותן לה יותר על שכרה, דברים שהקטן צריך להן מפסות ומאכל ומשקה וסיכה וכיוצא בה. אבל המעברת, אין לה כלום. שלמו חדשיו [כ"ד חדשי הנקה] ונגמלתו [מהנקה], אם רצת המגרשת שיהיה בנה אצלה - אין מפרישין אותו ממנה עד שיהיה בן שש שנים גמורות, אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו. ואחר שש שנים יש לאב לומר: 'אם הוא אצלי אתן לו מזונות, ואם הוא אצל אמו איני נותן לו כלום'. והבת אצל אמה לעולם, ואפלו לאחר שש.

יח. כיצד? היה האב ראוי לצדקה - מוציאין ממנו הראוי לו בעל כרחו, ונותן אותה והיא אצל אמה. ואפלו נשאת האם לאחר - בתה אצלה, ואביה זן אותה משום צדקה עד שיקמות האב; ותזון מנכסיו אחר מותו בתנאי כתבה, והיא אצל אמה. ואם לא רצת האם שיהיה בניה אצלה אחר שגמלתו, אחד זכרים ואחד נקבות - הרשות בידה,

ג. והמדיר את אשתו שלא תעשה מלאכה כלל - יוציא ויתן כתבה, שהבטלה מביאה לידי זמה. וכן כל אשה רוחצת לבעלה פניו ידיו ורגליו, ומוזגת לו את הכוס, ומצעת לו את המטה, ועומדת ומשמשת בפניו בעלה, כגון שתתן לו מים או כלי או תטל מלפניו, וכיוצא בדברים אלו; אבל אינה עומדת ומשמשת בפניו או בפני בנו. ד. ומלאכות אלו, עושה אותן היא בעצמה; ואפלו היו להן כמה שפחות, אין עושה מלאכות אלו לבעל אלא אשתו.

ה. יש מלאכות אחרות שהאשה עושה אותן לבעלה בזמן שהן צניים, ואלו הן: אופה את הפת בתנור; ועזרא תקן שתהיה אשה משפמת ואופה כדי שתהיה הפת מצויה לעניים; ומבשלת את התבשילין, ומכבסת בגדים, ומניקה את בנה, ונותנת תבן לפניו בהמתו אבל לא לפני בקרו [העומדת לחרישה], ומטחנת. כיצד מטחנת? - יושבת ברחים ומשמרת [מנפה] את הקמח, ואצה [מזרזת] בטוחנת, או מחמרת [מנהיגה] אחר הבהמה [המסובבת], כדי שלא יבטלו הרמים; ואם היה דרך לטחן ברחים של יד, טוחנת.

ו. כמה דברים אמורים? בעניים; אבל אם הכניסה לו שפחה אחת, או נכסים שראויין לקנות מהן שפחה אחת, או שהיתה לו שפחה אחת, או שהיה לו ממון כדי לקנות שפחה אחת - אינה מטחנת, ולא אופה, ולא מכבסת, ולא נותנת תבן לפניו בהמתו. הכניסה לו שתי שפחות, או נכסים הראויין לקנות מהן שתי שפחות, או שהיו לו שתי שפחות, או שהיה ראוי לקנות שתי שפחות - אינה מבשלת, ואינה מניקה את בנה, אלא נותנת אותו לשפחה להניק.

ז. נמצאו כל המלאכות שכל אשה עושה אותן לבעלה, חמש מלאכות: טוה, ורוחצת פניו ידיו ורגליו, ומוזגת לו את הכוס, ומצעת את המטה, ועומדת לשמש בפניו; והמלאכות שמקצת הנשים עושות אותן ומקצתן אינן עושות, שש מלאכות: מטחנת, ואופה, ומבשלת, ומכבסת, ומניקה, ונותנת תבן לפניו בהמתו.

ח. כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה, נדה עושה לבעלה, חוץ ממוזגת הכוס והצעת המטה בפניו והרחצת פניו ידיו ורגליו; וגורה משום הרהור, שמא יבוא לבעל. לפיכך מצעת מטתו כשהיא נדה שלא בפניו, ומוזגת הכוס ואינה נותנת אותו בידו פדרפה תמיד, אלא מנחת אותו על הפלי או על הארץ, והוא נוטלו.

ט. האשה ששכרה פלים בעת שעושה מלאכותיה בתוך ביתה - פטורה; ואין זה מן הדין, אלא תקנה, שאם אין אתה אומר בן, אין שלום בתוך הבית לעולם, אלא נמצאת נזהרת ונמנעת מרב המלאכות, ונמצאת קטטה ביניהן.

י. כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה מן המלאכות שהיא חייבת לעשותן - כופין אותה ועושה, ואפלו בשוט. טען הוא שאינה עושה, והיא אומרת שאינה נמנעת מלעשות - מושיבין אשה ביניהן או שכנים; ודבר זה, כמו שיראה הדין שאפשר בדבר.

ח. במה דברים אמורים? בנכסים הידועין לבעל; אבל אם נפלו לה נכסים במדינה אחרת, ולא ידע בהן הבעל, ומכרה אותן - מכרה קנים. וכן ארוסה שמכרה קדם הנשואין, מכרה קנים, שאין לבעל בנכסי ארוסתו פלוס עד שיכנס.

ט. האשה שכתבה כל נכסיה לאחר, בין רחוק בין קרוב [משפחתית], קדם שתנשא - אף על פי שאם נתגרשה או נתאלמנה תבטל המתנה, כמו שיתבאר בהלכות מתנה, אין הבעל אוכל פרותיהן; ואם מתה, אינו יורשן - שהרי נתנה אותן קדם שתנשא. וכשתמות בחיי בעלה, יקנה מקבל מתנה מתנתו קנין גמור. ולא עוד, אלא אפלו נתנה מקצת נכסיה או כלן קדם נשואיה, וכתבה למקבל: 'קנה מהיום ולכשאצא' [אם ארצה], שהרי לא קנה קנין גמור עד שתצא - אין הבעל אוכל פרות אותה מתנה, ואם מתה אינו יורשה.

י. שומרת יבם [ממתנה לייבום; בין מות בעלה לייבום], יש לה למכר ולתן בנכסים שנפלו לה כשהיא שומרת יבם; ואין ליבם פרות, ואפלו בנכסי צאן ברזל שהקניסה לאחיו, עד שיכנס. מתה כשהיא שומרת יבם - יורשיה מאביה יורשין נכסי מלוג שלה ויחצי נכסי צאן ברזל, ויורשי הבעל יורשין כתבתה ויחצי נכסי צאן ברזל; ויורשי הבעל חביבין בקבורתה.

יא. שומרת יבם, כתבתה על כל נכסי בעלה; לפיכך אין היבם יכול למכר בנכסי אחיו, בין קדם יבום בין אחר יבום. ואם מכר, או נתן מתנה, או חלק עם אחיו בנכסי המתה, בין קדם יבום בין אחר יבום - לא עשה פלוס, שפכר נתחייבו נכסים אלו לאלמנה לגבות מהן כתבתה.

יב. פנס את יבמתו, והניח אחיו פרות מחברין לקרקע - ימכרו וילקח בהן קרקע, והיבם אוכל פרותיהן.

יג. הניח פרות תלושין מן הקרקע, וכן אם הניח מעות ומטלטלין - הכל של יבם; ומשתמש בהן כמו שירצה, ואינה יכולה לעכב; שהמטלטלין - אין הכתבה נגבית מהם אלא בתקנת הגאונים, ואין פח בתקנה זו למנעו מנכסי אחיו וילאסרן עליו באחריות זו שלא ישא ויתן בהם.

יד. יבמה שלא היתה לה כתבה, או שמתלה כתבתה - זכה בנכסי אחיו, ומכר ונתן כחפצו; וכשיכנס את יבמתו, יכתב לה כתבה מאה, ויהיו כל נכסיו אחראין לכתבתה, כשאר כל הנשים שיש להן כתבה.

טו. האשה שמכרה או נתנה אחר שנשאת בנכסי צאן ברזל, בין לבעלה בין לאחרים - לא עשתה פלוס; וכן הבעל שמכר קרקע בנכסי אשתו, בין נכסי צאן ברזל בין נכסי מלוג - לא עשה פלוס.

טז. מכר מטלטלין של נכסי צאן ברזל - אף על פי שאינו רשאי, אם מכר ממכרו קנים. מכרו שניהם בנכסי מלוג, בין שלקח מן האיש ותור ולקח מן האשה, בין שלקח מן האשה ותור ולקח מן האיש - מכרן קנים. יז. וכן האשה שמכרה או נתנה נכסי מלוג לבעלה -

ונתנת אותן לאביהן, או משלכת אותן לקהל אם אין להן אב, והם משפלין בהן.

הלכות אישות פרק כב

א. הבעל קודם לכל אדם בירשת אשתו. ומאימתי יזכה בירשתה? משתצא מרשות האב; ואף על פי שעדין לא נכנסה לחפה, הואיל ונעשית ברשות בעלה, יירשנה.

ב. כיצד? האשה שנתארסה ומסרה אביה לבעלה או לשלוחי בעלה, או מסרה לשלוחי האב לבעלה או לשלוחי בעלה, ומתה בדרך קדם שתפנס לחפה - אף על פי שכתבתה [ונדוניתה] עדין בבית אביה, בעלה יורשה; וכן אם הלך האב או לשוחי האב עם הבעל, ונכנס עמה בעלה בדרך לחצר ונתיחד עמה שם לשם נשואין, ומתה - הרי זו יירשנה בעלה. אבל אם עדין האב עם הבעל להוליקה לבית בעלה, או שהלכו לשוחי האב עם לשוחי הבעל או עם הבעל, ואפלו נכנס הבעל עמה לחצר ללון בדרך שלגין עובדי דרכים בפונדק אחד - הואיל והאב או לשווחיו עמה ועדין לא נתיחד עמה לשם נשואין, אם מתה יירשנה אביה, ואף על פי שכתבתה בבית בעלה.

ג. וכן אם היתה בוגרת או יתומה או אלמנה, והלכה היא בעצמה מבית אביה לבית בעלה, ואין עמה לא בעל ולא לשווחיו, ומתה בדרך - אין הבעל יורש אותה.

ד. הנושא אשה שהיא אסורה לו - הואיל ויש לו [חלים] בה קדושין - אם מתה תחתיו, יירשנה; וכן הנושא את הקטנה, אף על פי שאין קדושיה קדושין גמורין - אם מתה תחתיו יירשנה. אבל הפקח שנשא חרשת - אם מתה לא יירשנה. והחרש שנשא פקחת ומתה - יירשנה; שהרי היא בת דעת, ולדעתה נשאת, וזכתה לו כמנה.

ה. קטנה שנתקדשה לדעת אביה, ונשאת שלא לדעת אביה, בין בפניו בין שלא בפניו - יכול האב למחות, כמו שבארנו; ואפלו שתק האב - אם מתה אין הבעל יורשה, אלא אם פן רצה האב בנשואיה.

ו. הורו הגאונים, שהאשה שחלתה, ובקשה מבעלה שיגרשנה ותצא בלא כתבה כדי שלא יירשנה - אין שומעין לה; ואפלו אמרה: 'אני שונאה אותו ואיני רוצה לעמד עמו' - אין שומעין לה, ואין דנין לה דין מורדת. ודין יפה הוא זה.

ז. כל נכסים שיש לאשה, בין נכסי צאן ברזל [נכסים שבאחריות הבעל] בין נכסי מלוג [שאינן באחריות] - הבעל אוכל כל פרותיהן בחייה; ואם מתה בחיי בעלה, יירש בעלה הכל. לפיכך אם מכרה האשה נכסי מלוג אחר שנשאת, אף על פי שאותן הנכסים נפלו לה קדם שתתארס - הבעל מוציא הפרות מיד הלקוחות כל מי תייה, אבל לא גוף הקרקע, שאין לו פלוס בגוף נכסי מלוג עד שתמות. מתה בחייו, מוציא הגוף מיד הלקוחות בלא דמים. ואם הדמים שלקחה מן הלקוחות קנימין בעצמן, מחזירן ללקוחות, ואינו יכול לומר 'שמא מציאה הן'.

כו. הכניסה לו שני כלים או שתי שפחות בתורת נכסי צאן ברזל, ושמו אותן עליו באֶלף זוז, והוקרו ועמדו באֶלפים, וגרשה - נוטלת אחד באֶלף שלה; והשני - אם רצת שתתן דמיו ותטל משום שבח בית אביה - שומעין לה.

כז. הנותן מתנה לאשתו - בין שנתן לה קרקע, בין שנתן לה מעות ולקחה בהן קרקע - אין לבעל פרות במתנה זו; וכן הנותן מתנה לאשה על מנת שלא יהיה הבעל אוכל פרותיה, אלא יהיו פרותיה לאשה למה שתרצה - אין הבעל אוכל פרות מתנה זו. וכן המוכרת כתבתה בטובת הניה (במחיר זול) - אותן הדמים לאשה, ואין הבעל אוכל פרותיהן.

כח. ולד בהמת מלוג שנגנב, ונמצא הגנב ושלם שנים - הנפיל לאשה, שאין זה פרי שתקנו לו חכמים. החובל באשתו - כל הנזק והצער והבשת, שלה, ואין הבעל אוכל פרותיהן, כמו שיתבאר בהלכות חובל.

כט. המוכר קרקע לאשתו - אם היו המעות שלקחה בהן הקרקע מבעלה גלוין וידועין לבעל - קנתה, והבעל אוכל פרות אותה קרקע. ואם היו מעות טמונין - לא קנתה, שהבעל אומר: 'לא מכרתי אלא כדי להראות המעות ששמנתי'; ואותן המעות שנגראו - ילקח בהן קרקע, והבעל אוכל פרות.

ל. הרי שנמצאו מעות או מטלטלין ביד האשה - היא אומרת: 'במתנה נתנו לי', והוא אומר: 'ממעשה ידיך הן, שהן שלי' - הרי זו נאמנת; ויש לו להחריס [להטיל חרם סתמי] על מי שטוענת דבר שאינו פן, וילקח בהם קרקע, והוא אוכל פרות. ואם אמרה: 'על מנת פן נתנו לי, על מנת שלא יהיה לבעלי רשות בהן אלא אעשה בהן מה שארצה' - עליה להביא ראיה; שכל מומן הנמצא ביד האשה - בחזקת הבעל הוא שיאכל פרותיו, עד שתביא ראיה.

לא. אמרה לו: 'נתתם לי מתנה' - נשבעת שבועת הסת [מדרבנן] שנתן לה הבעל, ואינו אוכל פרותיהן.

לב. אין מקבלין פקדונות לא מן הנשים, ולא מן העבדים, ולא מן הקטנים. ואם עבר וקבל מן האשה, יחזיר לאשה; ממה, יחזיר לבעלה. קבל מן העבד, יחזיר לעבד; מת, יחזיר לרבו. קבל מן הקטן, יקנה לו בו ספר תורה או דבר שאוכל פרותיו. וכלן שאמרו בשעת מיתתן: 'פקדון זה של פלוני הוא' - אם היו בחזקת נאמנין אצל זה שהפקדון אצלו, יעשה כמו שצווי; ואם לאו, יתן ליורשיהן.

לג. אשה שהיו לה כספים הראויות לבעל לאכל פרותיהן - הוא אומר: 'כף וכף ילקח בהן', והיא אומרת: 'איני לוקחת בהן אלא כף וכף' - לוקחין דבר שפרותיו מרבין ויציאתו מעוטה, בין שהיה הדבר פרצונו, בין שהיה פרצוניה; ואין לוקחין אלא דבר שגועו מחליף וגדל שוב לשנה הבאה] - שמה יאכל הכל, ונמצא הקרן אבד. **לד.** האשה שהכניסה לבעלה עז לחלבה [רק החלב שייך

מכרה ומתנתה קמין, ואינה יכולה לומר בנכסי מלוג יצת רוח עשיתי לבעלי'; אכל בשאר נכסים יש לה לומר. **יח.** כיצד? האשה שמכרה או נתנה לבעלה מנכסי צאן ברזל [נכסים שלה שבאחריותו], בין קרקע בין מטלטלין, או שדה שיחד לה בכתבתה, או שדה שכתב לה בכתבתה, או שדה שהכניס לה שום משלו [תמורת נדונייתה] - לא קנה הבעל; ואף על פי שקנו מיד האשה ברצונה, חוזרת כל עת שתרצה; שלא נתנה לו ולא מכרה אלא מפני שלום ביתה. ולפיכך אין לבעל ראיה כלל בנכסי אשתו [אפילו עדים או שטר אינו מועילים], חוץ מנכסי מלוג [נכסיה שאינו באחריותו], כמו שביארנו.

יט. נכסי צאן ברזל שאבדו או נגנבו, ומחלה אותם האשה לבעלה, וקנו ממנה בעדים - יראה לי שאינה יכולה לומר יצת רוח עשיתי לבעלי. הא למה זה דומה? למי שקנו מידה שאין לה אחריות, ושהחזירה נכסים אלו נכסי מלוג - שהרי אין הבעל מביא ראיה זו לטל כלום ולא להחזיק בנכסיה בכלום, אלא להפטר מתביעתה לשלם. אכל אם נתנה לו מתנה מטלטלי צאן ברזל הקמין, לא קנה, מפני שיש לה לומר יצת רוח עשיתי לבעלי.

כ. בעל שמכר קרקע לפרות [בתנאי שרק הפירות יהיו לקונה] - לא עשה כלום, מפני שלא התקנו פרות לאיש אלא כדי להרויח בהוצאת הבית [להרבות אוכל וכלי בית]; לפיכך אם מכר לפרות, ולקח אותן המעות לעשות בהן סחורה - שומעין לו.

כא. היו לאשה כספים - אם נכסי צאן ברזל הן, הרי זה נושא ונותן בהן; ואם נכסי מלוג הן - בין שהכניסה אותן לו, בין שנפלו לה בירשה, או נתנו לה במתנה, או נפלו לה מטלטלין, או נתנו לה - הרי אלו זמכרו, וילקח בכל קרקע, והוא אוכל פרותיהן.

כב. וכן האשה שחבלו בה אחרים - כל המעות הראויות לתת לה, ילקח בהן קרקע, והבעל אוכל פרותיהן, כמו שיתבאר בהלכות חובל.

כג. נפלו לה עבדים - אף על פי שהן זקנים הרי אלו לא ימכרו, מפני שבח בית אביה [ששם אביה עליהם]. נפלו לה זיתים ונפנים, ולא היה לה בגוף הקרקע שהאילנות בה כלום - אם עושין כדי טפולן [מכניסים דמי הוצאתם] לא ימכרו, מפני שבח בית אביה; ואם לאו - הרי אלו ימכרו לעצים, וילקח בהן קרקע, והוא אוכל פרות.

כד. נפלו לה פרות מחברין לקרקע - הרי אלו של בעל; תלושין מן הקרקע - שלה, וימכרו וילקח בהן קרקע, והוא אוכל פרות. אכל המגרש את אשתו, והיו לה פרות מחברין לקרקע בשעת גרושין - הרי אלו שלה; ואם היו תלושין - הרי אלו שלו.

כה. עבדי נכסי מלוג, ובהמת נכסי מלוג - הבעל חיב בזמנוניהן ובכל צרכיהן; והם עושין לו, והוא אוכל פרותיהם. לפיכך ולד שפחת מלוג וולד בהמת מלוג, לבעל; ואם גרש, ורצת האשה לתן דמים ולטל ולד השפחה מפני שבח בית אביה - שומעין לה.

ו. כִּמְהָ דְבָרִים אֲמֹרִים? בְּשֶׁהֲתֵנָה עִמָּה קֶדֶם שֶׁתִּנְשָׂא; שֶׁהֲנִחְלָה הַבָּאָה לוֹ לְאָדָם שְׁלֵא מִמְשַׁפְּחָתוֹ - מִתְנַה עֲלֶיהָ שְׁלֵא יִירָשְׁנָה קֶדֶם שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לוֹ; אֲכַל אִם הֲתֵנָה עִמָּה אַחַר שֶׁנִּשְׂאָת - תִּנְאוּ בְטֵל, וְיִירָשְׁנָה כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

ז. הֲתֵנָה עִמָּה אַחַר נִשְׂוֹאִין, שְׁלֵא יִהְיֶה לוֹ דִּין וּדְבָרִים בְּנִכְסֵיהָ וְלֹא בְּפָרִי פְרוּתֶיהָ עַד עוֹלָם בְּחַיֶּיהָ וּבְמוֹתָהּ - הֲרִי זֶה אֵינוֹ אוֹכַל פְּרוּת כָּלָל; אֲכַל אִם מֵתָה, יִירָשְׁנָה כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

ח. הַבְּעַל שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיאָתוֹ עַל נִכְסֵי מְלוּג, בֵּין שֶׁהוֹצִיא מֵעֵט וְאוֹכַל פְּרוּת הֶרְבֵּה, בֵּין שֶׁהוֹצִיא הֶרְבֵּה וְאוֹכַל פְּרוּת מֵעֵט, אֲפֹלוּ אֲכַל גְּרוּגְרַת אַחַת דְּרָף כְּבוֹד (בבית על שולחן), אוּ שְׁאֲכַל [שווה] דִּינָר אֶחָד אֲפֹלוּ שְׁלֵא דְרָף כְּבוֹד (ברחוב), וְאֲפֹלוּ לֹא לֶקַח בְּפְרוּת מֵה שֶׁהוֹצִיא אֲלֵא חֲבִילָה שֶׁל זְמוּרוֹת [ענפי גר] - מֵה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמֵה שְׁאֲכַל אֲכַל.

ט. וְכֵן אִם נָפְלוּ לָהּ כֶּסֶפִּים בְּמִקוֹם רְחוֹק, וְהוֹצִיא עֲלֶיהָ הוֹצִיאָתוֹ עַד שֶׁחֲבִיאָן, אוּ עַד שֶׁהוֹצִיאָן מִיַּד מִי שֶׁהָיָה אֲצֵלוֹ, וְלֶקַח בֵּהֶן קֶרְקַע, וְאֲכַל פְּרוּתֶיהָ בְּשַׁעוֹר - מֵה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמֵה שְׁאֲכַל אֲכַל. הוֹצִיא וְלֹא אֲכַל, אוּ שְׁאֲכַל פְּחוֹת מִבְּשַׁעוֹר - שְׁמִין כִּמְהָ הַשְּׁבִיחַ, וְשׂוֹאֲלִין אוֹתוֹ כִּמְהָ הוֹצִיא; אִם הִשְׁבַּח יָתֵר עַל הַהוֹצֵאָה - יִשְׁבַּע בְּנִקִּיטַת חֶפְזָן [תפוסת חפץ קדוש] כִּמְהָ הוֹצִיא, וְנוֹטֵל הַהוֹצֵאָה; וְאִם הַהוֹצֵאָה יָתֵרָה עַל הַשְּׁבַח - אֵין לוֹ מִן הַהוֹצֵאָה אֲלֵא כְּשַׁעוֹר הַשְּׁבַח, וּבְשִׁבּוּעָה.

י. כִּמְהָ דְבָרִים אֲמֹרִים? בְּמִגְרָשׁ. אֲכַל הָאִשָּׁה שֶׁמְרַדָּה עַל בְּעֻלָּה, אֲפֹלוּ אֲכַל הֶרְבֵּה, שְׁמִין לוֹ כִּמְהָ אֲכַל, וּפּוֹחֶת אוֹתוֹ מִמֵּה שֶׁרְאוּיָה לָתֵן לוֹ מִן הַהוֹצֵאָה אַחַר שֶׁיִּשְׁבַּע, וְנוֹטֵלוֹ; שְׁלֵא הִקְנָה לָהּ כְּדִי שֶׁתִּטַּל וְתִצֵּא מֵעִמָּתָה. וְכֵן הַמוֹצִיא הוֹצִיאָתוֹ עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ קִטְנָה, וּמֵאָנָה - רוֹאִין כִּמְהָ אֲכַל וְכִמְהָ הוֹצִיא וְכִמְהָ הַשְּׁבִיחַ, וְשְׁמִין לוֹ כְּפָאִרִּים [שליש או רביע, כמנהג המקום], שֶׁהָרִי בְּרִשׁוֹת יָרַד.

יא. מִנְהִגוֹת רַבּוֹת יֵשׁ בְּנִדּוּנֵיָא - יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְיָו שֶׁיִּכְתְּבוּ בְּפִתְחַיָּהּ הַנִּדּוּנֵיָא בִּיתֵר עַל דְּמִיָּה בְּשִׁלִּישׁ אוּ בְּחֶמֶשׁ אוּ בְּמִתְחַצֵּה, כְּגוֹן שֶׁתִּהְיֶה נִדּוּנֵיָהּ מֵאָה, וְכוֹתְבִין שֶׁהַכְּנִיסָה לוֹ מֵאָה וְחֲמִשִּׁים כְּדִי לְהִרְבּוֹת בְּפָנֵי הָעַם; וְכִשְׁתְּבוּא לְגַבּוֹת, לֹא תִגְבֶּה אֲלֵא הַמָּאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְיָו לְכַתֵּב בְּפָחוֹת, וְאִם פְּסָקָה לְהוֹצִיא לוֹ בְּמֵאָה פְּלִים, נִתְּנָת שְׁוֵה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אוּ מֵאָה וְחֲמִשִּׁים, וְכוֹתְבִין שֶׁהַכְּנִיסָה לוֹ מֵאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְיָו לְכַתֵּב שְׁוֵה בְּשְׁוֵה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְיָו שִׁיתָן הָאִישׁ מְעוֹת לְפִי [ערוך] הַנִּדּוּנֵיָא, דְּבָר קְצוּב שֶׁתִּתְקַשֵּׁט בּוֹ הַפְּלָה וְתִקְנָה בּוֹ בְּשָׂמִים וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְיָו שֶׁיִּכְנִיס הָאִישׁ שׁוּם [- מַטְלִילִין] מִשְׁלוֹ לְאִשָּׁה, יִצְטָרֵף לְנִדּוּנֵיָהּ לְהִתְנַאוּת בּוֹ.

יב. הַנוֹשֵׂא סֶתֶם [לא פירש סכום הכתובה], כּוֹתֵב וְנוֹתֵן כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה; וְכֵן הִיא שֶׁפְּסָקָה לְהַכְּנִיס, נּוֹתֵנָת כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה; וְכִשְׁתְּבוּא לְגַבּוֹת כְּתֻבָּה, מְגַבִּין לָהּ מֵה שֶׁבְּכַתְּבָתָה כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְיִכְבֵּל הַדְּבָרִים הָאֵלוֹ וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן, מִנְהַג הַמְּדִינָה עֶקֶר גְּדוֹל, וְעַל פִּי דְנִין; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ מְנַהֵג בְּשׁוּט [190] בְּכָל הַמְּדִינָה.

לה. וְרַחֵל לְגִזְתָּהּ [רק הגז שייר לה], וְדָקֵל לְפְרוּתֶיהָ [רק הפירות שייכים לה] - אִף עַל פִּי שְׂאִין לָהּ אֲלֵא פְרוּת אֵלוֹ בְּלִבְדּוֹ, הֲרִי זֶה אוֹכַל וְהוֹלֵף עַד שֶׁתִּקְלָה הַקֶּרֶן. וְכֵן אִם הַכְּנִיסָה לוֹ פְּלִי תִשְׁמִישׁ בְּתוֹרַת נִכְסֵי מְלוּג - הֲרִי זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, וְלוֹבֵשׁ וּמְצִיעַ וּמְכַסֶּה עַד שֶׁיִּקְלָה הַקֶּרֶן; וְכִשְׁיִגְרָשׁ, אֵינוֹ חַיֵּב לְשַׁלֵּם הַבְּלִיּוֹת שֶׁל נִכְסֵי מְלוּג.

לח. הוֹרוּ הַגְּאוּנִים, שֶׁנִּכְסֵי צֶאֱן בְּרִזְל, אִף עַל פִּי שֶׁפְּחִיתָתָן עַל [חשובון] הַבְּעַל, אִם הָיָה הַבְּלִיּוֹת קִימִין וְהָיָה עוֹשִׂין מְעִין מְלֵאכְתָּן, נּוֹטֵלֵת פְּלִיָּה כִּמְהָ שָׁהֵן; וְאִם לֹא הָיָה עוֹשִׂין מְעִין מְלֵאכְתָּן, הֲרִי הֵן כְּמִי שֶׁנִּגְנְבוּ אוּ אֲבָדוּ, שֶׁהוּא חַיֵּב לְשַׁלֵּם בְּדַמִּיהֶן שֶׁשְׁמׁוֹ אוֹתָן עֲלֵיו בְּשַׁעַת נִשְׂוֹאִין. וּמִנְהַג פְּשׁוּט הוּא זֶה. וְכָל הַנוֹשֵׂא עַל מְנַהֵג זֶה, קָבַל עֲלָיו אַחֲרֵיָוִת הַנִּדּוּנֵיָא; וְכִשֵּׁם שְׂאִינוֹ מִשְׁלֵם הַפְּחֵת - כֶּף אֵינוֹ נוֹטֵל הַשְּׁבַח אִם הוֹתִירוֹ דְּמִיהֶן, לְפִי מְנַהֵג זֶה. יֵשׁ לְבַעַל לְכָף מְקַצֵּת עֲבָדֵי אִשְׁתּוֹ וְאִמְהוּתֶיהָ, שֶׁיִּהְיֶה מִשְׁמָשִׁין לוֹ בְּבֵית אִשָּׁה אַחֲרֵת שֶׁנִּשְׂא, בֵּין שֶׁהָיָה עֲבָדֵי מְלוּג, בֵּין שֶׁהָיָה עֲבָדֵי צֶאֱן בְּרִזְל; אֲכַל אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹלִיכֵן לְעִיר אַחֲרֵת שְׁלֵא מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ.

יום שני

הלכות אישות פרק כג

א. הָאִשָּׁה שֶׁהֲתַנִּית עַל בְּעֻלָּה לְבַטֵּל זְכוּת מִדְּבָרִים שְׂוִיָּכָה בָּהֶם הַבְּעַל - אִם כָּתֵב לָהּ וְעוֹדָה אַרוּסָה, קֶדֶם הַנִּשְׂוֹאִין - אֵינוֹ צָרִיף לְקַנּוֹת מִיָּדוֹ [לעשות על כך כן קנין סודר], אֲלֵא כֹּל מֵה שֶׁכָּתֵב לָהּ קִנְיָן; וְאִם כָּתֵב לָהּ אַחַר נִשְׂוֹאִין, צָרִיף לְקַנּוֹת מִיָּדוֹ.

ב. הֲתֵנָה עִמָּה קֶדֶם אַרוּסִין, שְׁלֵא יִהְיֶה לוֹ דִּין וּדְבָרִים בְּנִכְסֵיהָ - אִם מְכָרָה וְנִתְּנָה, מְכָרָה קִנְיָן וּמִתְנַתָּה קִנְיָתָה; אֲכַל אוֹכַל פְּרוּתֶיהָ כֹּל זְמַן שֶׁהֵן בְּרִשׁוּתָהּ. וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ כִּשְׁהִיא אַרוּסָה, שְׂאִין לוֹ דִּין וּדְבָרִים בְּנִכְסֵיהָ - הֲרִי סִלַּק עֲצָמוֹ מִגּוּף הַקֶּרְקַע, וְאֵין לוֹ בְּנִכְסֵיהָ פְרוּת לְעוֹלָם; וְאֲפֹלוּ עָרַעַר עַל קִנְיָנוֹ וְאָמַר: 'לֹא עָלָה בְּדַעַתִּי שְׂאִין לִי פְרוּת מִפְּנֵי קִנְיָן זֶה, אֲלֵא שְׂאִם מְכָרָה קִנְיָן, שְׂאִין אָדָם נוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּלֹא נִכְסִים' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֲלֵא כְּכֹר סִלַּק עֲצָמוֹ מִגּוּף הַקֶּרְקַע.

ג. הֲתֵנָה עִמָּה שְׁלֵא יֵאָכַל פְּרוּת נִכְסֵיהָ - הֲרִי זֶה אֵינוֹ אוֹכַל פְּרוּתֶיהָ; אֲכַל מוֹכְרִין אֶת הַפְּרוּת, וְלוֹקְחִין בָּהֶן קֶרְקַע, וְהוּא אוֹכַל פְּרוּתֶיהָ, שְׁלֵא סִלַּק עֲצָמוֹ אֲלֵא מִפְּרוּת נִכְסִים אֵלוֹ בְּלִבְדּוֹ.

ד. הֲתֵנָה שְׁלֵא יֵאָכַל פְּרוּת נִכְסֵיהָ וְלֹא פְרִי פְרוּתֶיהָ - לוֹקְחִין הַפְּרוּת וְקוֹנִין בָּהֶן קֶרְקַע, וְלוֹקְחִין פְּרוּת קֶרְקַע זוֹ וְקוֹנִין בָּהֶן קֶרְקַע שְׁנִיָּה, וְהוּא אוֹכַל פְּרוּת אֵלוֹ, שֶׁהֵם פְּרִי פְרוּת. וְכֵן הַדְּבָר תְּמִיד, עַד שֶׁיִּתְּנָה עִמָּה שְׁלֵא יִהְיֶה לוֹ פְּרוּת וְלֹא פְרִי פְרוּת עַד עוֹלָם, וְאַחַר כֶּף לֹא יִהְיֶה לוֹ פְּרוּת, בְּחַיֶּיהָ; אֲכַל אִם מֵתָה, יִירָשׁ הַכֹּל.

ה. הֲתֵנָה עִמָּה שְׁלֵא יִירָשְׁנָה - הֲרִי זֶה לֹא יִירָשְׁנָה, אֲכַל אוֹכַל פְּרוּת בְּחַיֶּיהָ. וְכֵן אִם הֲתֵנָה עִמָּה שֶׁיִּירָשׁ מְקַצֵּת נִכְסֵיהָ, וְכֵן אִם הֲתֵנָה שְׂאִם מֵתָה בְּלֹא בָּנִים יִתְּרוֹ נִכְסִים לְבֵית אֲבִיָּה - הַכֹּל קִנְיָן.

עצמו בשטר, הרי זו כבעל חוב בשטר, וטורפת מזונותיה מגכסיהן המשעבדין (המכורים לאחרים) עד סוף הזמן שפסקו; ואם פסקו בשעת הקדושין ולא היה שם קנין - הרי הן דברים שלא נתנו להכתב (אין להם תוקף של שטר כתוב), ואינה טורפת במזונותיה.

הלכות אישות פ"ק כד

א. הנושא את האילונית (עקרה), ולא היו לו בנים ולא אשה אחרת לפרות ולרבות ממנה - אף על פי שכופין אותו ומוציא, הרי היא ככל הנשים, ויש לה כתובה ושאר תנאי כתובה; וכן זוכה הבעל במה שזוכה בשאר הנשים.

ב. אבל הנושא אשה, ולא הפיר בה, ונמצאת אילונית או מחיבי לאוין, וכן הנושא שניה (ערוה מדרבנן), בין הפיר בה בין לא הפיר בה - אין להן עקר כתובה ולא תנאי מתנאי כתובה, אבל תוספת יש להן; ואין להן מזונות, ואפילו לאחר מותו. וכשכופין אותן ומפרישין ביניהן, אין מוציאין מן הבעל פרות שאכל.

ג. ולמה אין להן עקר ויש להן תוספת? העקר שהוא תקנת חכמים, כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציא, הואיל ולא הפיר בה, אין לה עקר. אבל תוספת שהוא חיב עצמו בה כל זמן שתרצה ותעמד לפניו (תהיה נשואה לו), הרי עמדה בתנאי שלה, והרי הקניית לו הנאתה, והרי היא עומדת, אבל התורה אסרה אותה עליו, ומה היא יכולה לעשות, לפיכך יש לה תוספת - שאין מעשיה הם הגורמין לה להאסר אחר הנשואין, אלא אסורה היתה מקדם.

ד. ולמה לא חלקו בשניה (ערוה מדרבנן) בין הפיר בה בין לא הפיר בה, אלא אמרו 'אין לה עקר כתובה בכל מקום? מפני שהיא מדברי סופרים, עשו בה חיוב. אבל אם נשא אחת מחיבי לאוין והפיר בה, או אחת מחיבי עשה בין הפיר בה בין לא הפיר בה - יש לה כתובה; שחיבי לאוין שהפיר בה, רצה להזיק בנכסיו, וחיבי עשה אסורין קל. ויש לשתייהן מזונות לאחר מותו, וכן אם ליתה ואכלה [אם הלך למדינת הים] חיב לשלם. וכשכופין אותן להוציא, מוציאין מן הבעל כל פרות שאכל מכל נכסיה.

ה. הממאנת (יתומה שנישאה בקטנותה, שהביעה אי רצון בנישואין כדי לבטלם) - אין לה עקר כתובה, אבל תוספת יש לה; ואין מוציאין מן הבעל פרות שאכל. ואם ליתה כשהיתה תחתיו, ואכלה, ואחר כך מאנה - אין מוציאין אותן מזונות מן הבעל.

ו. מי שזנתה תחת בעלה - אין לה כתובה, לא עקר ולא תוספת, ולא אחד מתנאי כתובה; שהרי מעשיה גרמו לה להאסר על בעלה.

ז. והיאך דין נשים אלו בנדוניא שלהן? כל אשה שנדונייתה קימת, אפילו זנתה - נוטלת שלה והולכת. ואם היתה שניה או מחיבי עשה, בין הפיר בה בין לא הפיר בה, או שהיתה אילונית או מחיבי לאוין, והפיר בה - הרי היא בנדונייתה ככל הנשים:

ח. נכסי צאן ברזל, חיב באחרייתן; ונכסי מלוג, מה

יג. איש ואשה שהיו ביניהן שדוכין (הסכמה להתחתן), ואמר לה: 'במה את מכנסת לי', 'כף וכף', ואמרה לו: 'במה אתה נותן לי או פותב לי', 'כף וכף', וכן האב שפסק על ידי (בשביל) בנו וכתו: 'במה אתה נותן לבנד', 'כף וכף', 'במה אתה נותן לבתך', 'כף וכף', ועמדו וקדשו - קנו אותן הדברים אף על פי שלא היה ביניהן קנין. ואלו הן הדברים שנקנין באמירה.

יד. במה דברים אמורים? בשפסק האב לבתו, בין גדולה ובין קטנה, ופסק האב לאחר לבנו, ובנשואין ראשונים - שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ומרב שמחתו בנשואין הראשונים גמר (בליבו) ומקנה לו באמירה; אבל אח שפסק לאחותו, או אשה שפסקה לבתה, וכן שאר קרובים, או האב שפסק לבנו או לבתו בנשואין שניים - לא קנו אותן הדברים, עד שיקנו מידי הפוסק שנתן כף וכף.

טו. האב שפסק על ידי (בשביל) בתו, לא קנתה הבת המתנה עד שיכנס אותה בעלה; וכן הבן לא קנה עד שיכנס; שכל הפוסק, אינו פוסק אלא על מנת לכנס. לפיכך, הפוסק מעות לחתנו, ומת קדם שיכנס, ונפלה לפניו אחיו ליבום - יכול האב לומר ליבום: 'לאחיך הייתי רוצה לתן, ולך איני רוצה לתן', ואפילו היה הראשון עם הארץ והשני חכם; ואף על פי שהבת רוצה בו.

טז. הפוסק מעות לחתנו, והלך האב למדינה אחרת - יכולה היא לומר לבעל: 'אני לא פסקתי על עצמי, מה אני יכולה לעשות, או כנס בלא נדוניא, או פטרני בגט'; אבל אם פסקה היא על עצמה ולא הגיעה (השיגה) ידה - הרי זו יושבת עד שתמצא מה שפסקה או עד שתמות. ולמה לא תפטר עצמה במרדות? (שתאמר איני רוצה בו) שהמורדת פשהיא ארוסה - הבעל רוצה לכנסה, והיא אינה רוצה; אבל זו אין הבעל רוצה בה עד שתתן הנדוניא שפסקה, והיא רוצה בו, שהרי היא אומרת לו: 'או כנס או פטר'. במה דברים אמורים? בגדולה; אבל קטנה שפסקה על עצמה - כופין אותה לתן גט, או כנס בלא נדוניא.

יז. הנושא את האשה, ופסקה עמו שיהיה זן את בתה כף וכף שנים - חיב לזונה אותן השנים שקבל על עצמו; והוא שיתנו על דבר זה בשעת קדושין, אבל שלא בשעת קדושין - עד שיקנו מידו (יעשו ע"כ קנין), או שיקתב בשטר וכיוצא בו, כמו שיתבאר בהלכות מקח וממכר. נתגרשה בתוך השנים שקבל על עצמו לזון את בתה, ונשאת לאחר, ופסקה עמו שיהיה זן את אותה הבת כף וכף שנים - לא יאמר ראשון: 'לכתבובא לביתי אזונה', אלא מוליך מזונותיה למקום שהיא שם אמה. וכן לא יאמרו שניהם: 'הרי אנו זנין אותה פאתה'; אלא אחד זנה, ואחד נותן לה דמי מזונות.

יח. נשאת הבת בתוך זמן זה, הבעל חיב במזונותיה; ובעלי אמה שניהן, כל אחד מהן נותן לה דמי מזונות. מתו אלו שפסקו לזון אותה - אם קנו מידן, או שחיב

תפסיד כתבתה. עברה בינו לבינה, וידע שהיא עוברת על דת, והתרה בה בלא עדים, וחררה ועברה - הוא טוען ואומר: 'עברה אחר התראה', והיא אומרת: 'לא עברתי כלל', או 'לא התרו בי' - אם רצה להוציא, הרי זה נתן כתבה אחר שתשבע שלא עברה, שאם תודה שעברה אחר התראה אין לה כלום.

טו. כיצד היא יוצאה משום שם רע? כגון שהיו שם עדים שעשתה דבר מלכוד ביותר, שהדברים מראין שהיתה שם עברה, אף על פי שאין שם עדות ברורה בנזות. כיצד? כגון שהיתה בחצר לבדה, וראו רובל [מוכר בשמים] יוצא, ונכנסו מיד בשעת יציאתו ומצאו אותה עומדת מעל המטה והיא לובשת המכנסים או חוגרת אזורה, או שמצאו רק לח למעלה מן הפלה [וילון המיטה]; או שהיו שניהן יוצאים ממקום אפל או מעלין זה את זה מן הבור וכיוצא בו; או שראו אותו מנשק על פי חלוקה; או שראו אותן מנשקין זה את זה, או מגפפין [מחבקים] זה את זה, או שנכנסו זה אחר זה והגיפו [סגרו] הדלת, וכיוצא בדברים אלו. אם רצה בעלה להוציאה - תצא, ואין לה כתבה; ואין זו צריכה התראה.

טז. עוברת על דת משה או דת יהודית, וכן זו שעשתה דבר מלכוד - אין כופין את הבעל להוציא, אלא אם רצה לא יוציא. ואף על פי שלא הוציא, אין לה כתבה; שהכתבה תקנת חכמים היא, כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, ולא הקפידו אלא על בנות ישראל הצנועות, אבל אלו הפרוצות אין להן תקנה זו, אלא תהיה קלה וקלה להוציאה.

יז. מי שראה אשתו שונתה, או שאמרה לו אחת מקרובותיו או מקרובותיה שהוא מאמינן וסומכת דעתו על דבריהם שונתה אשתו, בין שהיה האומר איש בין שהיתה אשה - הואיל וסמכה דעתו לדבר זה שהוא אמת, הרי זה חייב להוציא ואסור לו לבוא עליה, ויתן כתבתה; ואם הודת לו שונתה, תצא בלא כתבה. לפיכך משביעה בנקיטת חפץ [תפיסת חפץ קדוש] שלא זנתה תחתיו, אם ראה אותה בעצמו, ואחר כך תגבה כתבתה; אבל בדברי אחר [עדות של פלוני], אינו יכול להשביעה אלא על ידי גלגול [הכללה בשבעה אחרת שנתחייבה לו].

יח. אמרה לו אשתו שונתה תחתיו ברצונה - אין משגיחין בדבריה, שמה עיניה נתנה באחר; אבל אבדה כתבתה עקר ותוספת, ואבדה הפליות [אין לה זכות תביעה על מה שאבד או נגב מנדוניתה] - שהרי הודת בנזות. ואם היה מאמינה וסומכת דעתו על דבריה, הרי זה חייב להוציא. ואין בית דין כופין את האיש לגרש את אשתו בדבר מדברים אלו, עד שיבואו שני עדים ויעידו שונתה אשת זה בפניהן לרצונה, ואחר כך כופין אותו להוציא. **יט.** האשה שונתה תחת בעלה בשגגה או באנס - הרי זו מתרת לבעלה, שנאמר: 'והיא לא נתפשה' [נאנסה], הא נתפסה מתרת, בין שאנסה ישראל, בין שאנסה גוי, וכל שתחלת ביאתה באנס, אף על פי שסופה ברצון,

שנגנב או אבד, אבד לה. היתה אילונית או מחזקי לאוין, ולא הפיר בה - כל מה שאבד או נגנב או בלה עד שנגשח מנכסי צאן ברזל, אין הבעל חייב לשלם; שהרי היא נתנה לו רשות להיותן אצלו. וכל שאבד או נגנב מנכסי מלוג, חייב לשלם - הפך מכל הנשים; מפני שאין שם אישות גמורה, לא זכה מנכסי מלוג.

ט. והממאנת, אין לה בליות כלל [אין לה זכות תביעה על נכסים שהתקלקלו]; שאין מוציאים מן הבעל דבר ממה שאבד או נגנב, בין מנכסי מלוג בין מנכסי צאן ברזל; אלא נוטלת הנמצא לה, ויוצאה.

י. מי שונתה תחת בעלה - אין לה כתבה, לא עקר ולא תוספת; ואין מוציאים מן הבעל דבר ממה שאבד או נגנב מנכסי צאן ברזל שלה, ואין צריך לומר נכסי מלוג. ולא המזנה בלבד, אלא אף העוברת על דת משה או על דת היהודית, או היוצאת משום שם רע - אין לה כתבה, לא עקר ולא תוספת, ולא תנאי מתנאי כתבה. וכל אחת מהן, נוטלת הנמצא מנדוניתה ויוצאה; ואין הבעל חייב לשלם כלום, לא מה שפחת ולא מה שאבד.

יא. ואלו הן הדברים שאם עשתה אחד מהן עברה על דת משה - יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי, או שנודרת או נשבעת ואינה מקימת, או ששמשה מטתה והיא נדה, או שאינה קוצה [מפרישה] לה חלה; או שהאכילה את בעלה דברים אסורים, ואין צריך לומר כגון שקצים ונבלות, אלא דברים שאינם מעשרין. והיאך יודע דבר זה? כגון שאמרה לו: 'פרות אלו פלוני הכהן תקנם לי, ועסה זו פלוני הפריש לי חלתה, ופלוני החכם טהר לי את הפתם' [האדום, שנמצא בגופה או בבגדה] - ואחר שאכל, או בא עליה, שאל אותו פלוני ואמר: 'לא היו דברים מעולם'; וכן אם החזקה נדה בשכונותיה [שלבשה בגדי נידות], ואמרה לבעלה טהורה אני, וכא עליה.

יב. ואיזו היא דת יהודית? הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל; ואלו הן הדברים שאם עשתה אחד מהן עברה על דת יהודית: יוצאה לשוק או למבוי [רחוב פתוח לדהר] מפלש וראשה פרוע ואין עליה רדיד [צעירף גוף] כשאר הנשים, אף על פי ששערה מכסה במטפחת; או שהיתה טוהה בשוק, ונרד וכיוצא בו כנגד פניה על פדתה [מצחה] או על לחיה, כדרך שעושות הגויות הפרוצות; או שטוהה בשוק, ומראה זרועותיה לבני אדם; או שהיתה משחקת עם הבחורים; או שהיתה תובעת התשמיש מבעלה בקול רם, עד ששכונותיה שומעות אותה מדברת על עסקי תשמיש; או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה.

יג. עזרא תקן שתהיה האשה חוגרת בסנר [חגורה] תמיד בתוך ביתה, משום צניעות; ואם לא חגרה - אינה עוברת על דת, ולא הפסידה כתבתה. וכן אם יצתה בראשה פרוע מחצר לחצר בתוך המבוי - הואיל ושערה מכסה במטפחתה, אינה עוברת על דת.

יד. העוברת על דת - צריכה התראה ועדים, ואחר כך

שבפסתר, מפני שהוא בודק [שואל] בקרובותיו, וחקקה [מסתבר] ששמע ורצה [הסכים]. ואם אין שם מרחץ, או שלא היו לו קרובים - טוען [שלא ידע] במומין שבפסתר; ונקפה [מחלת הנפילה] בעתים ידועים [בזמנים קבועים], הרי הוא ממומי סתר. אבל במומין שבגלוי, אינו יכול לטען, שהרי הכל רואין אותן ואמרין לו, וחקקתו ששמע ונתפס. דבר ידוע הוא, שאין דין זה אלא באותן המקומות שהיה מנהג הנשים שם להלף בשוק ופניהן גלויות, והכל יודעין אותן ואמרין: 'זו היא בתו של פלוני וזו היא אחותו של פלוני', כמו ערי אדום בזמן הזה. אבל מקומות שאין דרך הפגות שם לצאת לשוק כלל, ואם תצא הבת למרחץ בגשף [בחושך], תצא מתנברה [בהחבא] ולא יראה אותה אדם חוץ מקרובותיה - הרי זה טוען [שלא ידע] אף במומין שבגלוי; והוא שלא יהיה שם מרחץ, או שלא היתה לו קרובה לבדק בה. אבל היה שם מרחץ בעיר זו שאין דרך הנשים לצאת בה ופניהן מגלות, ויש לו קרובה - אינו יכול לטען, שהרי הכל רואין אותה ערמה במרחץ. ואם דרפן להחבא ולהתנבר אף במרחץ, ושתיה הבת רוחצת בלילה, או בבית [חדר] קטן שבמרחץ לבדה, עד שלא תראה ולא תודע - הרי זה טוען אף במומין שבגלוי; שדברים אלו דברים של טעם הן, ואינן גזרת הכתוב.

ג. הורו מקצת הגאונים, שזה שאמרו חכמים: 'מפני שהוא בודק בקרובותיו' - אינן קרובותיו בלבד, אלא מידעיו; ואפלו היה גר בעיר, ואין לו קרוב כלל - אם יש שם מרחץ, אינו יכול לטען; שאפשר שיהיו לו רעים, ואומר לאחד מרעיו שתבדק לו אשתו או אחותו על פלונית; ולפיכך חקקתו ששמע ונתפס. ולא יראה לי דין זה; שאין כל אדם מוציא כל מה שבלבו מדברים אלו לכל אלא לקרוביו, ועוד שאין דעתו סומכת אלא לדברי קרוביו ביותר.

ד. כיצד היא טענת המומין? אם היו המומין שנמצאו בה מומין שודאי היו בה קדם שתתארס, כגון אצבע יתרה וכיוצא בה - על האב להביא ראיה שיבדע בהן הפעל ורצה, או שחקקתו שיבדע; ואם לא הביא, תצא בלא כתבה כלל. היו מומין שאפשר שנוולדו אחר הארוסין - אם נמצאו בה אחר שנקנסה לבית בעלה, על הפעל להביא ראיה שעד שלא נתארסה היו בה, והיה מקחו מקח טעות; ואם נמצאו בה והיא בבית אביה, על האב להביא ראיה שאחר הארוסין נוולדו, ונסתפקה שדהו [נשטפה שדהו, כלומר: מזלו גרם].

ה. הביא הפעל ראיה שעד שלא נתארסה היו בה, או שהודת לו בכף, והביא האב ראיה שראה ושתק ונתפס, או שחקקתו שיבדע בהן ונתפס - הרי זה חייב בכתבה. ו. בא על אשתו ושהה כמה ימים, וטען שמום זה לא נראה לי עד עתה - אפלו היה בתוך הקמטים, או בכף הרגל - אין שומעין לו; חקקה שאין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו יפה יפה, וחקקתו שיבדע ורצה [הסכים].

ואפלו אמרה: 'הניחו לו, שאלמלא לא אנס אותי הייתי שוכרתו' - הרי זו מתרת; שהיצר לבשה, ומתחלתה באנס היתה.

כ. נשים שגנבו אותן לסטים [שודדים] - הרי הן כשבויות, שהן אנוסות, ומתרות לבעליהן; ואם הניחום [שחררום] והלכו [חזרו] ללסטים מעצמן - הרי אלו ברצון, ואסורות לבעליהן. ודין הנאנסת ודין השוגגת אחד הוא, שהשגגה צד אנס יש בה.

כא. כמה דברים אמורים? בשהיה בעלה ישראל; אבל אשת כהן ששגגה או שגאנסה, אסורה לבעלה - שהרי נעשית זונה מכל מקום, והוא אסור בזונה כמו שיתבאר בהלכות אסורי ביאה.

כב. ואחד אשת ישראל או אשת כהן שגאנסה - כתבתה קימת, העקר והתוספת; ולא הפסידה כלום. וכופין את הכהן לתן לה כתבתה ולגרשה.

כג. אשת כהן שאמרה לבעלה: 'נאנסתי', או 'שגגתי ונבעלתי לאחר' - אינו חושש לדבריה, שמא עיניה נתנה באחר; ואם היתה נאמנת לו, או שאמר לו אדם שהוא סומק על דבריו - יוציא ויתן כתבה.

כד. האומר לאשתו בפני שנים: 'אל תסתרי עם פלוני', ונקנסה עמו לסתר בפני עדים ושהתה [שיעור זמן] כדי טמאה - הרי זו אסורה על בעלה עד שישקנה מי המרים, כמו שיתבאר בהלכות שוטה. ואם מת קדם שישקנה - אין לה כתבה, ואף על פי שלא מצאו דבר מכער; שאין לה דבר מכער יותר מזה [שנסתרה עם החשוד]. והיום, שאין שם מי שוטה, נאסרה עליו אסור עולם; ותצא בלא כתבה, לא עקר ולא תוספת, שהרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר.

כה. אמר לה בינו לבינה: 'אל תסתרי עם פלוני', וראה אותה שנסתרה עמו ושהתה כדי טמאה - הרי זו אסורה עליו בזמן הזה שאין שם מי שוטה; ותיב להוציא, ויתן כתבה. ואם הודת שנסתרה אחר שהתרה בה, תצא בלא כתבה; ולפיכך משיבעה על זה, ואחר כך יתן כתבה.

הלכות אישות פרק כה

א. הנושא אשה סתם [מבלי לציין אם יש עליה נדרים], ונמצאו עליה נדרים - תצא בלא כתבה, לא עקר [הכתובה, מנה או מאתיים] ולא תוספת [הסכום שמוסיף בכתובה כרצונו]. באלו נדרים אמרו? שלא תאכל בשר, או שלא תשתה יין, או שלא תתקשט במיני [בגדי] צבעונין; והוא הדין לשאר המינים [בגדים] שדרך כל אנשי המקום להתקשט בהן. אבל אם נמצא עליה נדר אחר חוץ מאלו, לא הפסידה כלום.

ב. וכן הכונס אשה סתם, ונמצא בה מום ממומי נשים שפכר באגנום, ולא ידע הפעל במום זה, ולא שמע בו ורצה [לא הביע הסכמה] - הרי זו תצא בלא כתבה, לא עקר ולא תוספת. כיצד? היה מרחץ בעיר והיו לו קרובים - אינו יכול לומר 'לא ידעתי מומין אלו', ואפלו מומין

יום שלישי

הלכות גרושין

יש בכללן שתי מצוות - אחת מצות עשה, והוא שיגרש המקורש בספר; ושניה מצות לא תעשה, והוא שלא יחזיר גרושתו משנשאת. ובאור שתי מצוות אלו בפרקים אלו.

הלכות גרושין פרק א

א. אין האשה מתגרשת אלא בכתיב שיגיע לה, וכתיב זה הוא הנקרא 'גט'; ועשרה דברים הן עקר הגרושין מן התורה, ואלו הן: שלא יגרש האיש אלא ברצונו, ושיגרש בכתיב ולא בדבר אחר, ושיהיה ענין (משמעות) הכתיב שגרשה והסירה מקנינו, ושיהיה ענינו דבר הכורת בינו לבניה, ושיהיה נכתב לשמה, ושלא יהיה מחסר מעשה אחר כתיבתו אלא נתינתו לה, ושיתנונו לה, ושיתנונו לה בפני עדים, ושיתנונו לה בתורת גרושין, ושיהיה הפעל או שלוחו הוא שנותנו לה. ושאר הדברים שבגט - כגון הזמן, וחתומת העדים, וכיוצא בהן - הכל מדברי סופרים.

ב. ומנין שעשרה דברים אלו מן התורה? שנאמר: "והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכתיב לה ספר פריית ונתן בידה, ושלחה מביתו"; "אם לא תמצא חן בעיניו" - מלמד שאינו מגרש אלא ברצונו; ואם נתגרשה שלא ברצונו, אינה אינו מגרשת. אבל האשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה.

ג. "וכתיב" - מלמד שאינה מתגרשת אלא בכתיב. "לה" - לשמה. "ספר פריית" - דבר הכורת בינו לבניה, שלא ישאר לו עליה רשות; ואם עדין לא נכתב בינו לבניה, אינה מגרשת, כמו שיתבאר. ונתן בידה" - מלמד שאינה מתגרשת עד שיתן הגט לידה, או ליד שליחה שהוא בידה, או לחצרה; שהכל בידה, כמו שיתבאר. "ושלחה" - שיהיה ענין הגט שהוא המשלח אותה, לא שישלח עצמו ממנה.

ד. כיצד? כתב לה: 'הרי את משלחת', 'הרי את מגרשת', 'הרי את לעצמך', 'הרי את מתרת לכל אדם', וכל כיוצא בזה הענין - הרי זו מגרשת; וגופו של גט: 'הרי את מתרת לכל אדם'. אבל אם כתב לה: 'איני בעלך', 'איני ארוסך', 'איני אישך' - אין זה גט, שנאמר: "ושלחה" ולא שישלח עצמו ממנה. וכן הכותב לאשתו: 'הרי את בתי חורין' - אינו גט.

ה. זה שנאמר בתורה "ושלחה מביתו", אין ענינו שלא יגררו גרושיה עד שתצא מביתו; אלא משגיע הגט לידה, גמרו גרושיה, ואף על פי שעדין היא בביתו, כמו שיתבאר. שלא נאמר "ושלחה" אלא שאם גרש ולא הוציאה מביתו, הרי זה כמי שגרש והחזיר גרושתו; לפיכך צריכה ממנו גט שני, כמו שיתבאר.

ו. ומנין שלא יהיה מחסר מעשה אחר כתיבתו? שנאמר:

ז. הנושא אשה, ונמצאת שאין לה נסת (רגילות) קבועה לנדתה, אלא לא תגרש בעצמה עד שתראה דם נדה - הרי זו לא תשמש אלא בשני עדים שבודקת בהן עצמה, אחד לפני השמש ואחד לאחר השמש, חוץ מן העד של איש שמקנה בו עצמו, כמו שיתבאר בהלכות אסורי ביאה.

ח. ואף על פי שמום גדול הוא זה, לא הפסידה כלום, שהרי בודקת עצמה תחלה ומשמשת. הרי שבודקה עצמה ונבעלה, ובעת שקנחה עצמה היא והוא נמצא דם על עד שלה או על עד שלו - אם ארע זה פעם אחר פעם שלשה פעמים סמוכות זו לזו, הרי זו אסורה לשכב עם בעלה, ותצא בלא כתבה, לא עקר ולא תוספת, ואין לה תנאי מתנאי כתבה, שהרי אינה ראויה לתשמיש. ויוציא ולא יחזיר לעולם, שמה תרפא, ונמצא שלא גמר לגרשה בשעת גרושין. ומתרת להנשא לאחר, כמו שיתבאר בענין הנדה.

ט. במה דברים אמורים? בשיהיה בה מתחלת נשואיה, ומבעילה ראשונה ראתה דם; אבל אם ארע לה חלי זה אחר שנשאת, נסתתפה שדהו (נזלו גרם). לפיכך אם בעל פעם אחת ולא נמצא דם, ואחר כך חזרה להיות רואה דם בכל עת תשמיש - יוציא ויתן כתבה ולא יחזיר עולמית, כמו שבארנו.

י. וכן כל אשה שנוולדו בה מומין אחר שנשאת, אפלו נעשית מפת שחין - אם רצה יקיים, ואם רצה להוציא יתן כתבה.

יא. האיש שנוולדו בו מומין אחר שנשא, אפלו נקטעה ידו או רגלו, או נסמית עינו, ולא רצתה אשתו לישב עמו - אין כופין אותו להוציא ולתן כתבה, אלא אם רצתה (הסכימה), תשב; אם לא רצתה, תצא בלא כתבה כדין כל אשה מורדת. אבל אם נולד לו ריח הפה, או ריח החטם, או שחור (הפך) ללקט צואת פלכים, או לחצב נחשת מעקרו (ממקום מוצאו באדמה), או לעבד עורות - כופין אותו להוציא ולתן כתבה; ואם רצתה לישב עם בעלה, תשב.

יב. נעשה האיש מכה שחין - כופין אותו להוציא, ויתן כתבה. ואף על פי שהיא רוצה לישב, אין שומעין לה, אלא מפרישין אותן בעל כרחן, מפני שהיא ממקתו (נמק בשרו מחמת תשמיש); ואם אמרה: 'אשב עמו בעדים, כדי שלא יבוא עליה' - שומעין לה.

יג. מי שהיה בעלה בעל ריח פה, או ריח חטם, או מלקט צואת פלכים, וכיוצא בהן, ומת, ונפלה לפני אחיו, ויש בו אותו מום שהיה בבעלה - יכולה היא לומר: 'לא אחיד הייתי יכולה לקבל, ולף איני יכולה לקבל'; ויחליץ, ויתן כתבה.

ברייך רחמנא דסייען

שְׁעֵידוּ מֵתוֹכוֹ. וְאִם עַל פִּי שְׁהַעֲדִים בְּתוֹכוֹ, נִוְתְּנוּ לָהּ בְּפָנֵי שְׁנַיִם, בֵּין בְּפָנֵי אֹתָן הַחוֹתְמִין עֲלֶיהָ, בֵּין בְּפָנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים - שְׁעַקֵּר הַגְּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה (שְׁמַעְיָדִים עַל מְסִירַת הַגֵּט).

טז. חֲתָמוּ בּוֹ שְׁנַיִם, וְעֵבֶר וְנִתְּנוּ לָהּ בֵּינוּ לְבִינָה (גְּלַא עֵדִים), אוֹ שְׁנַמְצָאוּ עֲדֵי מְסִירָה פְּסוּלִין - הֲרִי זֶה כְּשֶׁר, הוֹאִיל וְעֵדִים שָׁבוּ כְּשֶׁרִין, וְהֲרִי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ; וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה מִן הַגְּאוּנִים שֶׁהוּא פְּסוּל.

יז. הַעֲיֵדוּ מֵתוֹכוֹ פְּסוּלִין (חַתוּמִּים עֵדִים פְּסוּלִין), אֲפֹלוּ אֶחָד פְּסוּל וְאֶחָד כְּשֶׁר, וְנִתְּנוּ לָהּ בְּפָנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֶׁרִין - הֲרִי זֶה פְּסוּל, שְׁנַמְצָא כְּמִזְוָה מֵתוֹכוֹ (כְּאִילוּ זֵיף חֲתִימַת הַעֵדִים).

יח. הֲרַחֵק אֶת הָעֵדִים מִן הַכֶּתֵב (מִשׁוּרָה הַאֲחֵרוֹנָה שֶׁל גֵּט) מִלֹּא שְׁתֵּי שֵׁיטִין (שׁוּרוֹת) - פְּסוּל; וְכַמָּה יִרְחִיק אֶת הָעֵדִים מִן הַכֶּתֵב? פָּחוֹת מִכְּדֵי שְׁתֵּי שֵׁיטִין, כְּדֵי שִׁיחִיו נִקְרָאִין עִמוֹ (שִׁיחִיהוּ נִיכַר שְׁחִתוּמִים עַל הַכְּתוּב בּוֹ). בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהִיָּה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְלֹא הָיוּ שָׁם עֲדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם מְסָרוּ לָהּ בְּעֵדִים - אִם עַל פִּי שֶׁהָיוּ מְרַחֲקִין הַרְבֵּה, וְאִין נִקְרָאִין עִמוֹ, וְאִם עַל פִּי שֶׁאִין חֲתוּם עֲלֶיהָ עַד כָּלֵל - הֲרִי זֶה כְּשֶׁר, שְׁעַקֵּר הַגְּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה. **יט.** הָעֵדִים שְׁנוֹתְנִין הַגֵּט בְּפָנֵיהֶם צְרִיכִין לְקָרוֹתוֹ, וְאֶחָד כֶּף יִתְּנֶנּוּ לָהּ; וְאִם נִתְּנוּ לָהּ בְּפָנֵיהֶם תַּחֲלָה, חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ אַחֵר שְׁנִתְּנוּ לָהּ. קְרָאוּהָ וְהוּא בְּיַד הַבַּעַל אוֹ בְּיַד שְׁלוּחֹו וְהִחִירוּהוּ לוֹ, וְחִזֵּר הוּא וְהִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ וְנִתְּנוּ לָהּ - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ.

כ. לֹא קְרָאוּהָ אֲלֵא נְטַלְתָּהּ וְזָרְקְתָּהּ לִים אוֹ לָאֵשׁ, הֲרִי זֶה מְגֻרְשָׁת - הוֹאִיל וְקְרָאוּהָ תַּחֲלָה, אִין חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁתִּחַלְפוּ; וְלֹא עוֹד אֲלֵא אֲפֹלוּ אִם הַבַּעַל: 'שֵׁטֶר אַחֵר הָיָה, וְלֹא הָיָה הַגֵּט שֶׁקְרָאתֶם' - אִינוּ נֶאֱמָר, וְהֲרִי הִיא מְגֻרְשָׁת.

כא. הֲרִי שְׁלֵא קְרָאוּ הַגֵּט בְּתַחֲלָה, וְנִתְּנוּ לָהּ גֵּט בְּפָנֵיהֶם, וְזָרְקְתָּהּ לָאוֹר אוֹ לִים - אִם עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר 'גֵּט כְּשֶׁר הָיָה', הֲרִי זֶה סֶפֶק מְגֻרְשָׁת.

כב. זָרַק לָהּ הַגֵּט לְחֻצְרָה לְבִין הַחֲבוּת בְּפָנֵי עֵדִים, וּבְקִשּׁוֹ (חִפְשׁוֹ) וּמְצָאוּ מְזוּזָה אוֹ שֵׁטֶר אַחֵר - אִין חוֹשְׁשִׁין לָהּ (אִינוּ מְגוֹרְשָׁת), שֶׁזֶה שְׁנַמְצָא הוּא שְׁזָרַק; נִמְצָאוּ שָׁם שְׁתֵּים שְׁלֹשׁ מְזוּזוֹת אוֹ שְׁטָרוֹת - חוֹשְׁשִׁין שְׁמָא גֵּט שְׁזָרַק גָּרוּהוּ עַכְבְּרִים, וְהֲרִי זֶה סֶפֶק מְגֻרְשָׁת.

כג. הָעֵדִים שְׁחוֹתְמִין עַל הַגֵּט, צְרִיכִין לְהִיּוֹתָם יוֹדְעִין לְקָרוֹת וְלִחְתָּם. אִם אֵינָן יוֹדְעִין לְקָרוֹת, קוֹרְאִין בְּפָנֵיהֶן וְהֵן חוֹתְמִין - וְהוּא שִׁכְפִּירוֹ לְשׁוֹן הַגֵּט; וְאִם אֵינָן יוֹדְעִים לְחָתָם - רוֹשְׁמִין לָהֶן (צוּרַת הָאוֹתִיוֹת עַל) הַנֶּזֶר בְּרַק וְכִיּוֹצֵא בּוֹ מְדַבֵּר שֶׁאִין רְשׁוּמוֹ מִתְקִים, וְהֵן פּוֹתְבִין עַל הַרְשָׁם. וְאִין עוֹשִׂין כֵּן בְּשָׂאֵר שְׁטָרוֹת - קָל הוּא שֶׁהִקְלוּ בְּגִטֵּי נָשִׁים, כְּדֵי שְׁלֵא יִהְיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת, הוֹאִיל וְחֲתִימַת הָעֵדִים בְּגֵט מְדַבְּרִיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ.

כד. אִם עַל פִּי שֶׁחֲתִימַת הָעֵדִים בְּגֵט מְדַבְּרִיהֶן, הֲתִקְיָנוּ שִׁיחִיו הָעֵדִים מְפָרְשִׁין שְׁמוֹתֵיהֶן בְּגֵט. וְכֵן הֲתִקְיָנוּ בְּעֵדֵי

"וְכַתְּבֵנוּ", מִי שֶׁאִינוּ מְחַסְרֵי אֲלֵא כְּתִיבָה וְנִתְּנָה הוּא הַגֵּט הַכְּשֶׁר; יֹצֵא דְבָר שֶׁמְחַסְרֵי קְצִיצָה אַחֵר הַכְּתִיבָה. לְפִיכֶף אִם כֶּתֵב הַגֵּט עַל קֶרֶן הַפָּרָה, נִוְתְּנוּ לָהּ אֶת הַפָּרָה; וְאִם חֲתָף הַקֶּרֶן אַחֵר שֶׁכֶּתֵב וְנִתְּנוּ לָהּ - אִינוּ גֵּט. וְכֵן אִם כֶּתֵב בְּמִחְבֵּר - אִם עַל פִּי שֶׁחֲתָמוּ בּוֹ הָעֵדִים אַחֵר שֶׁתִּלְשׁוּ, וְנִתְּנוּ לָהּ - אִינוּ גֵּט.

ז. אִין פּוֹתְבִין בְּמִחְבֵּר אֲפֹלוּ טַפְסֵי הַגֵּט (הַחֲלֵק הַסְּטַנְדוּרִי שֶׁל הַטְּקֵסֶט הַמוֹפִיעַ בְּכָל גֵּט); כֶּתֵב הַטַּפְסֵי בְּמִחְבֵּר וְתִלְשׁוּ, וְאַחֵר כֶּף כֶּתֵב (וְהוֹטִיף אֶת "תּוֹרָף" הַגֵּט הַמְשַׁתְּלֵב ב"טוּפֵס", וְכוּלֵל אֶת הַפְּרִטִים הַיִּחִידִים): שֵׁם הָאִישׁ, וְשֵׁם הָאִשָּׁה, וְהִזְמָן, וְהֲרִי אֶת מִתְרַת לְכָל אָדָם, וְחֲתָמוּ וְנִתְּנוּ לָהּ - הֲרִי זֶה כְּשֶׁר.

ח. כֶּתֵב כָּל הַגֵּט עַל עֵלָה הַזְּרוּעַ בְּעֵצִין נְקוּב - אִם עַל פִּי שְׁנִתְּנוּ לָהּ הָעֵצִין כְּלוּ, הַגֵּט פְּסוּל; גְּזֵרָה, שְׁמָא יִקְטַם; אֲבָל כּוֹתֵב הוּא עַל חֲרָשׁוֹ שֶׁל עֵצִין, וְנִוְתְּנוּ לָהּ.

ט. וּמִינֵין שֶׁאִינוּ נִוְתְּנוּ לָהּ אֲלֵא בְּתוֹרַת גְּרוּשִׁין? שְׁנַאֲמַר: "סִפֵּר כְּרִיתַת וְנָתַן בְּיָדָהּ", שִׁיתֵן אוֹתוֹ בְּתוֹרַת סִפֵּר כְּרִיתוֹת. אֲבָל אִם נִתְּנוּ לָהּ בְּתוֹרַת שֶׁהוּא שֵׁטֶר חוֹב אוֹ מְזוּזָה, אוֹ שְׁנִתְּנוּ בְּיָדָהּ וְהִיא שְׁנֵנָה וְנִעֲזְרָה וְהֲרִי הוּא בְּיָדָהּ - אִינוּ גֵּט; וְאִם אִמֵּר לָהּ אַחֵר כֶּף 'הֲרִי זֶה גֵּט' - הֲרִי זֶה גֵּט.

י. אִמֵּר לְעֵדִים: 'רְאוּ גֵט שֶׁאִנִּי נִוְתְּנוּ לָהּ, וְחִזֵּר וְאִמֵּר לָהּ: 'כִּנְסִי שֵׁטֶר חוֹב זֶה' - הֲרִי זֶה כְּשֶׁר, שֶׁהֲרִי הוֹדִיעַ אֶת הָעֵדִים שְׁנִתְּנוּ בְּתוֹרַת גְּרוּשִׁין, וְזֶה שֶׁאִמֵּר לָהּ 'שֵׁטֶר חוֹב', מְפָנֵי שְׁנִכְלַם מִמֶּנָּה.

יא. הַמְגִרֵשׁ צְרִיף שִׁיאִמֵּר לָהּ כְּשִׁיתֵן לָהּ הַגֵּט: 'הֲרִי זֶה גֵּט', אוֹ 'הוּא גֵּט', וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה; אִם נָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אִמֵּר כְּלוּם, הֲרִי זֶה פְּסוּל. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֵּא הָיָה מְדַבֵּר עִמָּה עַל עֶסְקֵי גֵט; אֲבָל אִם הָיָה מְדַבֵּר עִמָּה עַל עֶסְקֵי גֵט, וְנִטַּל הַגֵּט וְנִתְּנוּ בְּיָדָהּ וְלֹא אִמֵּר כְּלוּם - הֲרִי זֶה גֵּט כְּשֶׁר.

יב. גֵּט שֶׁהָיָה מְנַח עַל הָאֶרֶץ, וְאִמֵּר לָהּ: 'טְלֵי גֵט' מֵעַל גִּבֵּי קְרָקַע', וְנִטַּלְתָּהּ, אוֹ שֶׁהָיָה קְשׁוּר עַל יָדוֹ אוֹ עַל יָרְכוֹ, וְשִׁלְּפָתָהּ מִמֶּנּוּ - אִם עַל פִּי שֶׁאִמֵּר לָהּ אַחֵר שֶׁכָּא לְיָדָהּ 'הֲרִי הוּא גֵט' - אִינוּ גֵט, שְׁנַאֲמַר: 'וְנִתְּנוּ בְּיָדָהּ', לֹא שִׁתְּקַח הִיא מֵעֲצָמָה; וְהֲרִי לֹא נָתַן לָהּ לֹא הוּא וְלֹא שְׁלוּחֹו. אֲבָל אִם הִרְפִּין (הִסְתָּה) לָהּ בְּגוּפּוֹ, אוֹ הִטָּה יָדוֹ עַד שֶׁשִׁלְּפָהּ הַגֵּט מֵעֲלֶיהָ, וְאִמֵּר לָהּ 'הֲרִי זֶה גֵט' - הֲרִי זֶה גֵט.

יג. וּמִינֵין שִׁיתְּנֶנּוּ לָהּ בְּפָנֵי עֵדִים? הֲרִי הוּא אוֹמֵר: "עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים יָקוּם דְּבָר", וְאִי אֲפֹשֶׁר שֶׁתְּהִיָּה זֶה הַיּוֹם עֲרוּהָ וְהִבָּא עֲלֶיהָ בְּמִיתַת בֵּית דִּין, וְלִמְחַר תְּהִיָּה מִתְרַת בְּלֹא עֵדִים. לְפִיכֶף אִם נָתַן לָהּ הַגֵּט בֵּינוּ לְבִינָה, וְאֲפֹלוּ בְּעַד אֶחָד - אִינוּ גֵט.

יד. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהָיָה הַגֵּט בְּכֶתֵב יְדֵי סוֹפֵר; אֲבָל אִם כֶּתֵב הַבַּעַל הַגֵּט בְּכֶתֵב יָדוֹ, וְחָתָם עֲלֶיהָ עַד אֶחָד, וְנִתְּנוּ לָהּ - הֲרִי זֶה גֵט פְּסוּל.

טו. תִּקְנַת חֲכָמִים הִיא שִׁיחִיו הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט - שְׁמָא יִתֵּן לָהּ הַגֵּט בְּפָנֵי שְׁנַיִם וְיִמּוֹתוֹ, וְנִמְצָא הַגֵּט שֶׁבְּיָדָהּ כְּחֲרָשׁ מִחֲרָשֵׁי הָאֲדָמָה, שֶׁהֲרִי אִין בּוֹ עֵדִים; לְפִיכֶף תִּקְנֶנוּ

שיהיו העדים והסופר שכתבו וחתמו בו מכירין יודעין שזה הוא פלוני ואשתו היא פלונית. ואם היו באותו מקום שנים ששמותיהן שוים ושמות נשותיהן שוים - אין מגרש אחד מהן אלא במעמד חברו; שמה יכתב גט ויוליכו לאשת חברו ויגרשנה עליו.

ד. ובשעת הספנה [כגון שהבעל נוטה למות] - כותבין ונותנין אף על פי שאין מפירין. והאשה נותנת שוכר הסופר בכל מקום.

ה. וצריך שיאמר הבעל עצמו לסופר: 'כתב', ולעדים: 'חתמו'. הרי שאמרו לו בית דין או שנים: 'נכתב גט לאשתך? ואמר להם: 'כתבו', וכתבו הן עצמן וחתמו בו, הרי זה פשר; אבל אם אמרו הן לסופר וכתב ולעדים וחתמו - אף על פי שחזרו ונתנהוהו לבעל, וחזרו ונתנו גט זה לאשתו בפני עדים - הרי זה גט בטל, שהרי כתבו מי שלא אמר לו הבעל לכתבו.

ו. אמר לשנים או לשלשה: 'אמרו לסופר וכתב גט לאשתי, ואמרו לעדים וחתמו', ואמרו לסופר וכתב, ולעדים וחתמו, או שאמר לשנים: 'אמרו לסופר וכתב גט לאשתי, ואתם חתמו' - הרי זה גט פסול; ומתישבין בדבר זה הרבה, מפני שהוא קרוב להיות גט בטל.

ז. ומה בין פסול לבטל? שכל מקום שנאמר בחבור זה בגט שהוא 'בטל', הוא בטל מן התורה; וכל מקום שנאמר 'פסול', הוא פסול מדברי סופרים.

ח. הבעל שהביא גט בידו חתום, ואמר: 'תנו גט זה לאשתי' - הרי אלו יתנו לה. אמר לאחרים לכתב גט ולחתם בו ולתנו לאשתו, וכתבו וחתמו ונתנו לה, ונמצא הגט בטל או פסול - הרי אלו כותבין אחר, אפלו מאה, עד שיגיע לידה גט פשר.

ט. אמר להם הבעל: 'כתבו וחתמו ותנו לשליח להוליך לה', וכתבו וחתמו ונתנו לשליח, ונמצא הגט בטל - אין כותבין אחר עד שימלכו בבעל; שהרי לא עשה אותן שלוחין לגרושין [אלא למוסרו לשליח], ושמה לא רצה אלא שיקתבו ויתנו לשליח בלבד ולא ישאר להם בו מעשה אחר, והרי כתבו ונתנו. לפיכך לא כתבו אחר; ואם כתבו גט אחר פשר, ונתנהו לשליח, ונתנו לה - הרי זו ספק מגרשת.

י. האומר לשנים או ליתר על שנים: 'כתבו גט ותנו לאשתי', 'גרשוה', 'שלחוה', 'שבקוה', 'תרכוה' [גרשוה], 'כתבו אגרת ותנו לה' - הרי אלו יכתבו גט פשר ויתנו לה. אמר להם: 'פטרונה', 'פרנסוה', 'עשו לה פדת', 'עשו לה פנימוס', 'עשו לה פראוי' - לא אמר פלוס; ואם כתבו גט ונתנו לה, הרי זה בטל.

יא. אמר להם: 'הוציאוה', 'עזבוה', 'התירוה', 'הניחוה', 'הוצילוה' - הרי זה ספק אם משמע מלות אלו הגרושין, או דבר אחר. לפיכך אין כותבין לה; ואם כתבו גט ונתנו לה, הרי זו ספק מגרשת.

יב. האומר: 'כתבו גט לאשתי' - הרי אלו כותבין וחותמין ונותנין לבעל בידו, ואין נותנין לאשתו עד

הגט, שאין חותמין אלא זה בפני זה; ואם חתמו זה שלא בפני זה, הרי זה גט פסול. וכן תקנו חכמים שיכתב זמן בגט ומקום כתיבתו, כשאר השטרות - שמה תהיה אשתו קרובתו ותזנה פשהיא תחתיו [בעודה נשואה לו], ויכתב לה גט אחר הזנות ויתן לה, ואם לא יהיה בו זמן, יכולה לומר קדם הזנות נתגרשתי; לפיכך תקנו זמן בגטין.

כה. גט שיש עליו עדים ואין בו זמן [תאריך], או שהיה [תאריך] מקדם [מזמן הכתיבה], או מאחר [מזמן הכתיבה], או שנכתב ביום ונחתם בלילה שלאחריו אף על פי שעוסקין באותו ענין, או כתב את הגט בירושלים וטעה וכתב בלוד - כל אלו פסולין, עד שיחתמו בו בזמן כתיבתו ובמקום כתיבתו.

כו. חתף ממנו הזמן ונתנו לה, או שלא כתב שם היום אלא 'בשבת [שבוט] ראשונה או שניה מחדש פלוני', או 'בחדש פלוני', או 'בשנה פלונית' ולא הזכיר החדש, אפלו כתב 'בשבוע [שמיטה] פלוני' - פשר; וכן אם כתב בו: 'היום גרשתי' - פשר, שמשמעו היום הזה שיצא בו הגט.

כז. וכן תקנו שיהיו מונין בגטין למלכות אותו הזמן, משום שלום מלכות. כתב למלכות שאינה מלכות אותה המדינה, או לבנין הבית, או לחרבן הבית - אם דרף אותו מקום למנות בו, הרי זה פשר; ואם אין דרךם למנות בו, הרי זה פסול. וכבר נהגו כל ישראל למנות בגטין, או ליצירה [לבריאח] או למלכות אלכסנדרוס מקדון, שהוא מנין שטרות. ואם כתב לשם מלכות אותו זמן במדינה שיש בה רשות אותה מלכות, הרי זה פשר.

כח. האומר לשנים: 'כתבו וחתמו ותנו גט לאשתי', ונתאחר הדבר ימים או שנים, או שנמצא הגט בטל והצרכו לכתב לה גט אחר פשר אחר פמה שנים, כמו שיתבאר - הרי אלו כותבין זמן הפתיכה ומקום הפתיכה, לא הזמן שאמר להן הבעל בו 'כתבו' ולא אותו המקום. כיצד? היו בירושלים כשאמר להן, והיו עומדין בתשרי, ונתאחרו עד ניסן והרי הן בלוד - כותבין זמן הגט מניסן ובלוד, ששם נכתב הגט, כשאר שטרות.

הלכות גרושין פרק ב

א. זה שנאמר בתורה 'וכתב לה ספר פריית ונתן בידה' - אחד הכותב בידו, או שאמר לאחר לכתב לו, ואחד הנותן בידו, או שאמר לאחר לתן לה; לא נאמר 'וכתב', אלא להודיע שאין מתגרשת אלא בכתב; 'ונתן', שלא תקח מעצמה.

ב. אמר לשנים: 'כתבו גט וחתמו ותנו לאשתי' - הרי אלו כותבין וחותמין ונותנין לה, והן הן שלוחיו והן הן עדיה [הם שלוחי הגט והם גם החתומים עליו]; וכן אם אמר לסופר: 'כתב לי גט לאשתי', ואמר לעדים לחתם - כותבין וחותמין ונותנין לו, והוא מגרש בו בכל עת שירצה.

ג. וכותבין גט לאיש אף על פי שאין אשתו עמו, והוא

יט. קדשה אביה כשהיא קטנה ומת - אם מבחנת בין גטה לדבר אחר, הרי זו מתגרשת משיגיע הגט לידה. ואם לאו, אינה מתגרשת עד שתבחי; ואם גרשה, אינה מגרשת.

כ. מי שהדין נותן שפופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש - בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר 'רוצה אני', וכתב הגט והוא גט כשר. וכן אם הפוהו גויים ואמרו לו: 'עשה מה שישאל אומרין לך', ולחצו אותו ישראל כנד הגויים עד שגרש - הרי זה כשר; ואם הגויים מעצמן אנסוהו עד שכתב - הואיל והדין נותן שכתב, הרי זה גט פסול. ולמה לא בטל גט זה, שהרי הוא אנוס, בין כנד גויים בין כנד ישראל? שאין אומרין 'אנוס' אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו חייב מן התורה לעשותו, כגון מי שהכה עד שמכר או נתן; אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עברה, והכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו - אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישאל, ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהכה עד שתשש יצרו ואמר 'רוצה אני' - כבר גרש לרצונו. לא היה הדין נותן שפופין אותו לגרש, וטעו בית דין של ישראל, או שהיו הדייטות, ואנסוהו עד שגרש - הרי זה גט פסול; הואיל וישאל ואנסוהו, יגמר ויגרש. ואם הגויים אנסוהו לגרש שלא כדיון - אינו גט; אף על פי שאמר בגויים 'רוצה אני', ואמר ל'ישראל' 'כתבו וחתמו' - הואיל ואין הדין מחיבו להוציא והגויים אנסוהו, אינו גט.

הלכות גרושין פרק ג

א. כל גט שנכתב שלא לשם האיש המגרש ולשם האשה המתגרשת - אינו גט. כיצד? סופר שכתב גט ללמד [תלמידיו] או להלמד [בעצמו], וכא הפעל ומצא שם שנכתב בגט זה כשמו, ושם האשה כשם אשתו, ושם העיר כשם עירו, ונטלו וגרש בו - אינו גט.

ב. יתר על זה: כתב לגרש את אשתו, ומצאו בן עירו ואמר לו: 'שמי כשמהך, ושם אשתי כשם אשתך', ונטלו ממנו וגרש בו - אינו גט, אף על פי שנכתב לשם גרושין.

ג. יתר על זה: מי שיש לו שתי נשים ששמותיהן שוין, וכתב לגרש את הגדולה, ונמלך וגרש בו את הקטנה - אינו גט; אף על פי שנכתב לשם האיש המגרש, לא נכתב לשם זו שנתגרשה בו.

ד. יתר על כן: אמר לסופר: 'כתב, ואיזו שארצה אגרש בו', וכתב הסופר על דעת זו, וגרש בו אחת מהן - הרי זה ספק גרושין. וכל גט שכתבו שלא לשמה - אף על פי שהעביר עליו [על אותיות הגט] קולמוס [קנה עם דיו] לשמה, אינו גט.

ה. מי שכתב גט לגרש את אשתו, ונמלך ולא גרשה,

שיאמר להם לתן לה; ואם נתנו לה, אינו גט. כמה דברים אמורים? בכריא; אבל המספן, והוא אדם שקפץ עליו החלי במהרה והכביד חליו מיד, והיוצא בקולר [בשלשלת בצווארו להתדיין לפני המלך], אפלו על עסקי ממון, והמפרש בים, והיוצא בשירה, ואמר 'כתבו גט לאשתי' - הרי אלו כתבו וחתמו ונתנו לה, שהדבר ידוע שלא נתפון זה אלא לכתב ולתן לה.

יג. כריא שאמר: 'כתבו גט לאשתי', וכתבו ונתנו לה, והרג עצמו מיד, כגון שהשליף עצמו מן הגג, או הפיל עצמו לים - הרי זה גט כשר; עלה לגג ודחפתו הרוח ומת - אינו גט; ספק הפיל עצמו, ספק דחפתו הרוח - הרי זה גט, עד שיודע לך בודאי שהרוח דחפתו. וכן מי שהיה משלף בבור ואמר: 'כל השומע קולי יכתב גט לאשתי' - הרי אלו יכתבו ונתנו; והוא שיודעו אותו יכירוהו שהוא בעלה. ואף על פי שהעלוהו ולא הכירוהו - הרי זה כשר; שזה כשעת הספנה הוא, שכותבין ונותנין אף על פי שאין מכירין. וכן מי שנפלו בו מפות רעות שאי אפשר שיחיה מהן, אפלו נשחט בו רב שני הסימנין [קנה ודשט], ורמו ואמר: 'כתבו גט לאשתי' - הרי אלו יכתבו ונתנו; שהרי עתה חי הוא, אף על פי שסופו למות.

יד. מי שהיתה רוח רעה מבעתת אותו, ואמר כשהתחיל בו החלי: 'כתבו גט לאשתי' - לא אמר כלום, מפני שאין דעתו נכונה ומישכת. וכן השפור שהגיע לשכרותו של לוט; ואם לא הגיע, הרי זה ספק.

טו. אמר כשהוא כריא: 'כתבו גט ונתנו לאשתי', ואחר כך נבעת [חלה] - ממתנין עד שיכריא, וכותבין ונותנין לה, ואין צריך לחזר ולהמלך בו אחר שהכריא; ואם כתבו ונתנו קדם שיכריא, הרי זה פסול.

טז. מי שנשתתק [נתאלם] והרי דעתו נכונה, אמרו לו: 'נכתב גט לאשתי?' והרפין בראשו - בודקין אותו שלשה פעמים בסורגין: אם אמר על לאו 'לאו', ועל הן 'הן' - הרי אלו יכתבו ונתנו; וצריכין לברקו יפה יפה, שמה נטרפה דעתו. וכן אם כתב בידו: 'כתבו ונתנו גט לאשתי' - הרי אלו כותבין ונותנין לה, אם היתה דעתו מישכת עליו; שאין דין מי שנשתתק כדיון החרש.

יז. מי שנשא כשהוא פקח ונתחרש, ואין צריך לומר נשתטה - אינו מוציא לעולם עד שיכריא; ואין סומכין על רמיזת החרש ולא על כתבו, אף על פי שדעתו נכונה ומישכת. אבל אם נשא כשהוא חרש, מגרש ברמיזה - שאין קדושי קדושי מן התורה, כמו שבארנו, וכשם שפונס ברמיזה, כך מוציא ברמיזה.

יח. המקדש קטנה על ידי אביה [נתן קידושיה לאביה], וגרשה כשהיא קטנה - אביה מקבל את גטה; ומשיגיע הגט ליד האב, נתגרשה. גרשה כשהיא נערה - אם הגיע הגט לידה או ליד אביה, נתגרשה. ואין נערה מארשה עושה שליח לקבל גטה מיד בעלה בחיי אביה; אבל האב עושה שליח לקבל הגט לכתו המארשת, בין קטנה בין נערה.

יב. שנים ששלוה שני גטין ונתעברו - נותנין שניהן לזו ושניהן לזו בעדי מסירה; לפיכך אם אבד אחד מהן, הרי השני בטל.

יג. מי שהיו לו שני שמות, וכן אשה שיש לה שני שמות - כשגירש כותב שמה ושמו שהן רגילין בו וידועין בו ביותר, ואומר: 'איש פלוני וכל שם שיש לו, גירש אשה פלונית וכל שם שיש לה'; ואם כתב חניכתו ונתניכתה [שם לזו שלו ושלח], כשר.

יד. כתב השם שאינן ידועין בו ביותר, וכתב 'כל שם שיש לו' - הרי זה ספק גרושין. שנה שמו או שמה, ושם עירו או שם עירה - אף על פי שכתב ו'כל שם שיש לו וכל שם שיש לה' - אינו גט.

טו. הכל כשרין לכתב את הגט, חוץ מחמשה - גוי, ועבד, וחרש, ושוטה, וקטן; אפלו האשה עצמה כותבת את הגט שלה. ישראל שנשפתמד לעבודת זרה, או שהוא מחלל שבת בפרהסיא - הרי הוא כגוי לכל דבריו.

טז. ולמה אין כותבין אלו החמשה? מפני שצריך הכותב לכתב לשם האיש המגרש ולשם האשה המתגרשת, והגוי - על דעת עצמו הוא כותב; וחרש שוטה וקטן - אינן בני דעת; והעבד - אינו בתורת גטין וקדושין, ולפיכך הוא פסול כגוי לכל דבריו. ואם כתב הגט אחד מחמשה אלו - אינו גט, אף על פי שחתמו בו פשרים ונמסר לה ככשרים.

יז. כתב אחד מן החמשה טפס הגט, והניח מקום התרה, שהוא מקום האיש, ומקום האשה, ומקום הזמן, ומקום 'הרי את מתרת לכל אדם', וכתבם הפקח הגדול הישראלי לשמה - הרי זה גט כשר.

יח. מתר להניח חרש שוטה וקטן לכתב טפס הגט לכתחלה, והוא שיהיה גדול עומד על גבן. אבל הגוי והעבד אין כותבין הטפס לכתחלה, ואפלו ישראל על גבן; שלא התירו לכתב טפסי גטין שלא לשמה לכתחלה אלא מפני תקנת סופר, כמו שבארנו.

יט. הכותב גט בשבת או ביום הכפורים בשנגה ונתנו לה - הרי זו מגרשת. כתבו וחתמו בו ביום טוב בודון ונתנהו לה - אינה מגרשת, שהרי העדים פסולין מן התורה; כתבו ביום טוב בודון, ונמסר לה בפני עדים כשרים ביום טוב - הרי זה פסול.

יום רביעי

הלכות גרושין פּרָק ד

א. אין כותבין את הגט אלא בדרך שרשומו [כתבו] עומד [מתקיים], כגון דיו וסקרא [טיט אדום] וקמוס [שרף אילון] וקלקנתוס [מיו גפרית] וכיוצא בהן; אבל אם כתבו בדרך שאינו עומד, כגון משקין ומי פרות וכיוצא בהן - אינו גט. כתבו באבר [עופרת] בשחור ובשיחור [כלי ברזל וגחלים], כשר; ואין כותבין בהן לכתחלה.

ב. כותבין במי עפצין [מי פרי האלוון] לכתחלה על גבי הנר והעור וכיוצא בהן, אבל לא על גבי מגלה עפוצה

ונתיחד עמה אחר שכתבו לה - לא יגרשנה באותו הגט פעם אחרת כשירצה לגרשה. ואם גרשה באותו הגט הלשן - הרי זו מגרשת, ותנשא בו לכתחלה; שהרי נכתב לשמה, והרי נתן לה עתה בעדים כהלכתו. ולמה לא יגרש בו לכתחלה? גזרה, שמא יאמרו גטה קדם לכנה [שנתגרשה ואח"כ הולידה ממנו ילדים].

ו. אומר לסופר: 'כתב גט לפלונית, יהיה עמי, לכשאשאנה אגרשנה בו', ונכתב, ונשאה, וגרשה בו - אינו גט, מפני שלא היתה בת גרושין ממנו כשנכתב גט זה, ונמצא כנכתב שלא לשם גרושין. אבל אומר לו: 'כתב אותו לארוסתי, לכשאשאנה אגרשנה בו', וכנסה, וגרשה בו - כשר. כתבו ליבתו, ואחר שיקמה גרשה בו - הרי זה ספק גרושין, הואיל ואינה אשה גמורה כשכתבו.

ז. מפני תקנת סופר [להקל מעליו, שיהיו בידו גיטין מוכנים], התירו חכמים לסופר שיכתב טפסי גטין [הנוסח הכללי], ויניח [ישאיר חלק] מקום האיש, ומקום האשה, ומקום הזמן, ומקום 'הרי את מתרת לכל אדם' - עד שיכתבם לשם האיש המגרש ולשם האשה המתגרשת, וכן יחתמו העדים לשמו ולשמה.

ח. סופר שכתב הגט לשמו ולשמה כהלכתו, וחתמו העדים שלא לשמה - הואיל ומסרו לה בעדים, הרי זה פסול [מדברנו], שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תקון העולם [שלא תישאר עגונה]. ויש מי שאומר, שאם חתמו העדים שלא לשמה, הואיל והוא כמזיף מתוכו, הרי זה גט בטל; וכן אם היה אחד מעדיו פסול, או שהיה עד אחד בלבד כשר - אף על פי שנמסר בעדים, הרי זה בטל. ולא יראה לי דבר זה; אלא כמזיף, לא מזיף ודאי, והואיל ונמסר בעדים כשרים, הרי זה פסול מדבריהם.

ט. המביא גט [בשליחות הבעל], ואבד ממנו ומצאו - אם אבד ממנו במקום שאין השירות מצויות, אפלו מצאו לאחר זמן מרבה - הרי זה בחזקת שהגט שאבד ממנו הוא הגט הנמצא, ונתגרש בו. אבד במקום שהשירות מצויות - אם מצאו מיד, ועדין לא שקה שם אדם מן העוברין, או שמצאו בכלי שהניחו בו, ויש לו טביעות עין [הכרת הגט במראהו] בארכו ורחבו של גט כשהיה כרוף [קשור] - הרי הוא בחזקתו, ונתגרש בו.

י. החזק באותו המקום איש אחר ששמו כשם שבגט - חוששין שמא גט זה הנמצא של אותו האיש האחר הוא, והואיל ועבר אדם שם, ואף על פי שלא שקה; ואם נתגרשה בו, הרי זו ספק מגרשת. אבל אם לא עבר אדם שם - הרי זה בחזקתו, אף על פי שהחזקו שם שנים ששמותיהן שוין.

יא. היה לעדים בגט סימן מבהק - כגון שאמרו: 'נאב יש בו בצד אות פלונית', או שאמרו: 'מעולם לא חתמנו על גט אחר שיש בו שמות כשמות אלו' - הרי זה בחזקתו, ונתגרש בו; ואף על פי שמצאו אחר זמן מרבה, ובמקום שהשירות מצויות, והחזקו שם שנים ששמותיהן שוין.

יא. הִיָּה בּוֹ מִשְׁמַע שְׁנֵי עֲנִינּוֹת, אוֹ שֶׁהִיָּה בְּכַתְּבוֹ עֲקוּם אוֹ בְּלִבּוֹל עַד שֶׁאֶפְשֶׁר שְׁיִקְרָא מִמֶּנּוּ עֲנָן אַחֵר - הוֹאִיל וְנִקְרָא לְעֲנָן הַגְּרוּשִׁין וְיֵשׁ בּוֹ מִשְׁמַע גְּרוּשִׁין, הֲרִי זֶה פְּסוּל. כְּכָר נִהְיָה יִשְׂרָאֵל כְּלָם לְכַתֵּב הַגֵּט בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי וּבְנִסָּח זֶה, אִף עַל פִּי שְׁמַתָּר לְכַתְּבוֹ כְּכֹל לְשׁוֹן לְכַתְּחֵלָה.

יב. וְזֶה הוּא גִּסּוּחַ הַגֵּט: בְּכֶף בְּשֵׁבֶת, בְּכֶף וְכֶף לִירַח פְּלוּנִי בְּשֵׁנֵת כֶּף וְכֶף לִיצִירָה אוֹ לְשִׁטְרוֹת לְמַנְיָנָא דִּי רְגִילִנָּא לְמִימְנִי בַּהּ [לְמַנִּין שְׂרַגְלִים אֲנוּ לְמַנּוֹת בּוֹ] בְּמִקּוּם פְּלוּנִי, אִיף אָנָּא פְּלוּנִי כֵּן פְּלוּנִי דְּמִמְקוּם פְּלוּנִי וְכֹל שׁוּם אֲחֵרָן וְחִנִּיכָה דְּאִית לִי וְלֹאֲבָהֲתִי וְלֹאֲתָרִי וְלֹאֲתָרִיהוֹן דְּאֲבָהֲתִי [וְכֹל שֵׁם אַחֵר וְכִינּוּי שֵׁשׁ לִי וְלֹאֲבוֹתִי וְלִמְקוּמִי וְלִמְקוּם אֲבוֹתַי], צְבִיתִי בְּרַעוֹת נִפְשֵׁי כְּנֵד לֹא אֲנִיִּסְנָא [רְצִיתִי בְּרַצוֹן נִפְשֵׁי, בְּלֹא אֲוֹנִס], וּפְטָרִיתִי וְשִׁבְקִיתִי וְתָרוּכִיתִי תִיכִי לִיכִי, אֲנָתְ אֲנָתִי [פְּטָרִיתִי וְעֻבְרִיתִי גִרְשָׁתִי אוֹתָךְ לְנִפְשָׁךְ] פְּלוּנִית בַּת פְּלוּנִי דְּמִמְתָּא [מְעִיר] פְּלוּנִית וְכֹל שׁוּם אֲחֵרָן וְחִנִּיכָה דְּאִית לִיכִי וְלֹאֲבָהֲתִיכִי וְלֹאֲתָרִיכִי וְלֹאֲתָרִיהוֹן דְּאֲבָהֲתִיכִי [וְכֹל שֵׁם אַחֵר וְכִינּוּי שֵׁשׁ לְךָ וְלֹאֲבוֹתֶיךָ וְלִמְקוּמְךָ וְלִמְקוּם אֲבוֹתֶיךָ], דִּי הָוִית אֲנָתִי מִקְדָּמַת דְּנָא [שְׁהִיִּית אִישְׁתִּי מִכְּבָר], וְכַדּוּ פְּטָרִיתִי וְשִׁבְקִיתִי וְתָרוּכִיתִי תִיכִי לִיכִי, דִּי תִהְוִיִּין רִשָּׁאָה וְשִׁלְטָאָה בְּנִפְשֵׁיכִי לְמַהֲךָ לְהַתְּנִסְבָּא לְכֹל גְּבַר דִּי תִצְבְּיִין, וְאֲנֵשׁ לֹא יִמְחָה בִּידִיכִי מִן שְׁמִי מִן יוֹמָא דְּנָן וְלְעַלְמָם [וְכַעֲת פְּטָרִיתִי וְעֻבְרִיתִי גִרְשָׁתִי אוֹתָךְ לְנִפְשָׁךְ שְׁתִּהִי רִשְׁאִית וְשׁוֹלְטַת בְּנִפְשָׁךְ, לִילְךָ וְלִהְנִשָּׂא לְכֹל אֲדָם שְׁתַּרְצִי, וְאִישׁ לֹא יִמְחָה בְּעַדְךָ, מִיּוֹם זֶה וְעַד עוֹלָם], וְהֲרִי אֲתָּ מִתְּרַת לְכֹל אֲדָם, וְדָן דִּיהֲרִי לִיכִי מִנִּי סִפְרָ תְרוּכִין [וְזֶה הִיָּה לְךָ מִמְּנֵי סִפְרָ גִירוּשׁוֹי] וְגֵט פְּטוּרִין וְאֲגָרָת שְׁבוּקִין [עֻזּוּבִין] פְּדַת מִשָּׁה וְיִשְׂרָאֵל. וְהַעֲדִים חוֹתְמִין לְמִטָּה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

יג. כְּשֵׁיכְתֹב הַגֵּט בְּלִשׁוֹן זֶה וּבְנִסָּח זֶה, לֹא יִכְתֹּב 'וְדִין' בְּיַד - שְׁמָא יִקְרָא הַקּוֹרָא 'וְדִין', כְּלוֹמַר מִשְׁפָּט יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינְךָ; וְלֹא יִכְתֹּב 'וְאֲגָרָת' בְּיַד - שְׁמָא יִקְרָא הַקּוֹרָא 'וְאִי גְרָת', כְּלוֹמַר אִם וְנִית; וְלֹא יִכְתֹּב 'לִימְהָךָ' בְּיַד - שְׁמָא יִקְרָא הַקּוֹרָא 'לִי מְהָךָ', כְּלוֹמַר לִי שְׁחוּק; וְלֹא יִכְתֹּב 'תְּהוֹוִין' וְ'תִצְבְּיין' בְּשֵׁתִי יוֹדִין - שְׁמָא יִקְרָא הַקּוֹרָא 'תְּהוֹוִין' וְ'תִצְבְּיין', כְּלוֹמַר שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם שְׁתֵּי נְשִׁים, וְנִמְצָא שְׁאִינוּ מְגֵרֵשׁ לָזוּ, אֲלֵא לְשֵׁתִים אַחֲרוֹת. וְכֵן יֵאָרִיף לְוָאוּ ד'וְכַדּוּ' - שְׁמָא תְּדַמָּה לְיֹד, וְיִהְיֶה מִשְׁמַעוֹ 'וְכַדּוּ', כְּלוֹמַר בְּתֵנָּא זֶה אֶפְטָר אוֹתְךָ; וְכֵן יֵאָרִיף לְוָאוּ ד'תְּרוּכִין' ו'שְׁבוּקִין' - שְׁמָא תְּדַמָּה לְיֹד, וְיִהְיֶה מִשְׁמַעוֹ 'תְּרוּכִין' ו'שְׁבוּקִין', כְּלוֹמַר שֶׁהוּא אוֹמֵר לָהּ שֶׁהִיא שִׁבְקָה וְגִרְשָׁה אוֹתָהּ. וְעַל דְּרָף זֶה צָרִיף לְהַזְהֵר כְּכֹל לְשׁוֹן וּבְכֹל כְּתָב שִׁיכְתֹּב - שְׁלֵא יִהְיֶה בּוֹ מִשְׁמַע שְׁנֵי עֲנִינּוֹת.

יד. הֲרִי שֶׁכְּתֹב בְּנִסָּח זֶה, וְלֹא הֵאָרִיף וְאוּיֵן אֵלָיו, אוֹ לֹא כְּתֹב הַיּוֹדִין הַיִּתְרוֹת, אוֹ שֶׁכְּתֹב הַיּוֹדִין שְׁאֲמַרְנוּ שְׁלֵא יִכְתְּבוּ - הֲרִי זֶה גֵּט פְּסוּל. וְכֵן כֹּל פִּיּוּצָא כְּזֶה כְּכֹל לְשׁוֹן - פְּסוּל.

טו. גֵּט שֶׁמְחַק בּוֹ אוֹת אוֹ תְּכָה, אוֹ שֶׁתְּלָה בֵּין הַשִּׁיטִין [הַשׁוּרוֹת] - אִם מִטְּפָס הַגֵּט [הַנוֹסַח הַכְּלִי], הֲרִי זֶה כָּשֵׁר. וְאִם מִן הַתְּרַף [נוֹסַח הַמִּשְׁתַּנָּה לְפִי פְּרִיטֵי הַאִישׁ וְהַאֲשֵׁה], אִינוּ

[מְעוּבַדַּת בְּמִי עֲפָצִין], מִפְּנֵי שְׁאִינוּ נִכְר [צָבַע הַקֶּלֶף וְהַדִּיּוֹ שׁוּיִם]; וְאִם כְּתָב, אִינוּ גֵּט. וְכֵן כֹּל פִּיּוּצָא בּוֹ. עַל הַכֹּל כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט, אֶפְלוּ עַל אֲסוּרֵי הַנְּאָה; וְכוֹתְבִין עַל דְּבָר שִׁיכּוֹל לְהַזְדַּיֵּף, וְהוּא שְׁתֵּנּוּ לָהּ בְּעַדֵי מְסִירָה.

ג. פִּיּוּצָא? כּוֹתֵב לָהּ עַל הַנִּזְרֵי הַמְּחֻק [שְׁנִמְחַק כְּתָבוֹ], וְעַל הַדְּפִתְרָא [עוֹר בְּלָתִי מְעוּבַד כֹּל צְרוּכִין], וְעַל הַחֶרֶשׁ [חֲרוּט], וְעַל הַעֲלִין, וְעַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד, וְעַל קֶרֶן הַפְּרָה; וּמוֹסֵר לָהּ הַעֶבֶד וְהַפְּרָה אוֹ הַנִּזְרֵי הַמְּחֻק וְהַדְּפִתְרָא וְכִיּוּצָא בּוֹ, בְּפִנֵי עֵדִים.

ד. הִיָּה הַגֵּט חָקוּק עַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד בְּכַתְּבַת קַעֲקַע, וְהִיָּה יוּצָא [נִמְצָא] מִתְּחַת יָדָהּ, וְהִיוּ הַעֲדִים חָקוּקִים עַל יָדוֹ - הֲרִי זֶה מְגֵרֶשֶׁת, אִף עַל פִּי שְׁאִין לָהּ עַדֵי מְסִירָה, שֶׁהֲרִי אֵין יְכוֹל לְהַזְדַּיֵּף. אֶפְלוּ הִיוּ מְחֻזְקִין בְּעֶבֶד שֶׁהוּא שְׁלוֹ, וְגֵט חָקוּק עַל יָדוֹ, וְהוּא יוּצָא מִתְּחַת יָדָהּ, וְהִיא אוֹמְרַת: 'בְּעֵדִים נִמְסַר לִי' - הֲרִי זֶה סִפְקָ מְגֵרֶשֶׁת; שְׁמָא מְעַצְמוּ נִכְנַס לָהּ, שֶׁהַגְּדוּרֹת [בְּעַלְמֵי חַיִּים] אֵין לָהֶן חֻזְקָה [אֵין הַיִּמְצֻאוֹתָם בִּידֵי מִישֵׁהוּ מִהוּוֹה הוֹכַחַה עַל בְּעַלּוֹתוֹ עֲלֵיהֶם].

ה. הִיָּה הַגֵּט חָקוּק עַל הַטְּבֵלָה [לּוּחַ], וְהַעֲדִים עֲלָיו, וְהוּא יוּצָא [נִמְצָא] מִתְּחַת יָדָהּ - אִף עַל פִּי שְׁהֵם מְחֻזְקִין בְּטְבֵלָה שֶׁהִיא שְׁלָהּ, הֲרִי זֶה מְגֵרֶשֶׁת, שֶׁהָאִשָּׁה עֲצָמָה כּוֹתְבַת [מוֹתֵר לָהּ לְכַתּוֹב] גֵּטָה, שְׁאִין קִיּוּם הַגֵּט אֲלֵא בְּחוֹתְמֵיו אִם אֵין שְׁם עַדֵי מְסִירָה.

ו. חָקַק הַגֵּט עַל הַלּוּחַ, אוֹ עַל הָאֶבֶן, אוֹ עַל טַס שֶׁל מִתְּכַת - אִם חֶפֶר יִרְכִי [גּוֹפִי] הָאוֹתִיּוֹת, כְּשֵׁר; שֶׁזֶה כְּתָב הוּא - הֲרִי הוּא אוֹמֵר: "כְּתוּבָה כְּעַס בְּרִזָּל", כְּלוֹמַר שֶׁהוּא חוֹפֵר [חוֹרֵט. וְקִרְאוּ הַכְּתוּב כּוֹתֵב]. וְכֵן אִם חָקַק הַיִּרְכּוֹת מְאֻחֲרֵי הַטַּס עַד שֶׁפְּלָטוּ בְּפִנֵי הַטַּס. אֲבָל אִם חֶפֶר תּוֹף הָאוֹת, עַד שֶׁיִּרְאוּ הַיִּרְכּוֹת גְּבוּהוֹת [בּוֹלְטוֹת] מִכָּאן וּמִכָּאן, כְּכֶתֶב דִּינְרֵי הַזֶּהָב - אִינוּ גֵּט, שְׁאִין זֶה כְּתָב.

ז. הַמְּקַרֵּעַ [חוֹרֵט] עַל הַעוֹר תְּכֵנִית כְּתָב [לֹלֵא דִי], אוֹ שֶׁרֶשֶׁם עַל הַעוֹר תְּכֵנִית כְּתָב - הֲרִי זֶה כָּשֵׁר. כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט בְּכֹל כְּתָב וּבְכֹל לְשׁוֹן. גֵּט שֶׁכְּתוּב בְּכֶתֶב מִן הַלְּשׁוֹנוֹת, וְעַדֵי חוֹתְמִין בְּכֶתֶב אַחֵר - כָּשֵׁר, וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ מִפְּרִין לְשׁוֹן הַכְּתָב וְכְּתָבָהּ.

ח. אֲחַד מִן הַעֲדִים חֲתַם בְּכֶתֶב, וְהַעֲדֵי הַשְּׁנֵי בְּכֶתֶב לְשׁוֹן אַחֲרֵת - כָּשֵׁר; אֲבָל אִם הִיָּה מְקַצֵּת הַגֵּט כְּתוּב בְּלִשׁוֹן אַחֲתָהּ, וּמְקַצְתוֹ בְּלִשׁוֹן אַחֲרֵת - פְּסוּל.

ט. כֹּל לְשׁוֹן שִׁיכְתֹּב בַּהּ הַגֵּט, צָרִיף שִׁיזְהֵר הַסּוֹפֵר בְּדַבְּרֵי הַגֵּט, שְׁלֵא יִהְיֶה מִשְׁמַעֲנָן שְׁנֵי עֲנִינּוֹת, עַד שֶׁנִּמְצָא הַקּוֹרָא אוֹמֵר: 'שְׁמָא לְכֶף וְכֶף נִתְּפֹן, שְׁאִין מִשְׁמַעוֹ לְשׁוֹן גְּרוּשִׁין, אוֹ שְׁמָא לְעֲנָן זֶה נִתְּפֹן שֶׁמִּשְׁמַעוֹ לְשׁוֹן גְּרוּשִׁין'; אֲלֵא יִהְיוּ דְּבָרִים שְׁאִין בִּהְיוֹן סִפְקָ בְּאוֹתָהּ הַלְּשׁוֹן, אֲלֵא מִשְׁמַעוֹ עֲנָן אַחַד, שֶׁגֵּרֵשׁ וְשִׁלַּח פְּלוּנִי לְכָלוּנִית.

י. וְכֵן צָרִיף שִׁיִּהְיֶה הַכְּתָב מְבֹאֵר הֵיטֵב בְּאוֹתוֹ הַכְּתָב שִׁיכְתֹּב, עַד שֶׁיִּדְעוּ לְקִרְוֹתוֹ הַקִּטְטִים שֶׁמִּפְּרִין אוֹתוֹ כְּתָב, שְׁאִין לֹא נְבוּנִים וְלֹא סְכָלִים [טַפְּשִׁים] בְּקִטְטִים, אֲלֵא בִּינוּנִים; וְלֹא יִהְיֶה כְּתָב מְעַקֵּם וּמְבַלְבֵּל, שְׁמָא תְּדַמָּה אוֹת לְאוֹת, וְנִמְצָא הַעֲנָן מִשְׁתַּנָּה.

- אם היה יוצא מתחת יד שהעדים נקראין בסוף גטה, הרי זו מגרשת. וזו שהעדים נקראין בראש גטה למעלה אינה מגרשת; שהעדים שחתמו בראש הדף של גט, או מצדו, או מאחוריו - אינו גט. ואם נמסר לה בעדים - כפטר.

כג. הקיף (חיבר) ראש דף [גט] זה לראש דף זה [כתב גט אחד מאמצע הגליון עד למטה וגט שני מאמצע לכיוון מעלה] והעדים [חתמו] באמצע, שנמצאו העדים בראש שני הגטין - שניהן בטלין; ואם נמסרו להן בעדים - שניהן כשרים.

כד. שיר מקצת הגט וכתבו בדף השני, והעדים מלמטה בסוף הדף השני - כפטר; והוא שיהיה נכר במגלה שלא נחתכה, ושלכך נחבון הסופר שישראלים בדף השני. אבל אם אינו נכר - אף על פי שנמסר בעדים, הרי זו ספק מגרשת; שמא שני גטין היו, ונחתף מקצת זה מסוף הדף, ומקצת השני מראש הדף.

כה. הרי שכתב את הגט, ואחר שגמר כתב: 'שאלו בשלום פלוני', או 'שלום עליך פלוני רעי' וכיוצא בזה, וחתמו העדים מלמטה, והרי גט זה יוצא מתחת ידה - הרי זו ספק מגרשת, שמא לא חתמו אלא על שאילת שלום. אבל אם כתב: 'ושאלו בשלום פלוני', או 'ושלום עליך רעי' וכיוצא בזה, שהרי לנה [צירוף] דברים אלו על דברי הגט, ועל שניהן חתמו - הרי זו מגרשת. ואם נמסר לה בעדים - בין כך ובין כך, הרי זה גט כפטר.

הלכות גרושין פרק ה

א. זה שנאמר בתורה "ונתן בידה" - אין ענין הכתוב אלא שיעניע הגט לה; ואחד ידה, או חיקה, או חצרה, או שלוחה שעשתה ידו כידה - הכל אחד הוא. ואחת חצרה הקנויה לה, או חצרה המשפחה או השאולה לה - הכל רשומה היא; ומשיעניע הגט לרשותה, נתגרשה.

ב. הזרק גט לאשתו לתוך חצרה - אם היתה עומדת שם בצד חצרה, נתגרשה; ואם לאו, לא נתגרשה עד שתעמד בצד חצרה, ואף על פי שהיא חצר שישתמר הגט בתוכה - שחובה היא לה הגרושין, ואין חבין לאדם אלא בפניו.

ג. היתה עומדת בראש הגג שלה, והוא מלמטה בתצרו, וזרקו לה למעלה - כיון שהגיע לאויר מחיצות המעקה, או לפחות משלשה סמוך לגג - נתגרשה, ובלבד שנינת [על הגג]. אבל אם נמחק או נשרף קדם שיעניע לה - אף על פי שנמחק לאחר שהגיע לאויר מחיצות או אחר שהגיע לפחות משלשה סמוך לגג, כגון שנשכה הרוח והעלתו ונמחק או נשרף - הואיל ואינו הולך לנות, אינו גט ולא נתגרשה.

ד. היה הגג שלו, והוא מלמעלה בו, והיא מלמטה בתצרו שלה, וזרק לה גטה - כיון שצא הגט ממחיצות הגג והגיע למחיצות מקומה שהיא עומדת בו [- החצר], נתגרשה.

ה. זרקו לרשותה לתוך האש ונשרף, או לתוך המים

גט; ואם החזיר ופרש בסוף הגט שאות פלונית תלויה או על מחק, אפלו מתרף הגט - כפטר, כשאר שטרות. וכן גט שנמצא קרוע שתי וערב, שהוא קרע של בית דין - הרי זה גט בטל, כשאר השטרות; אבל אם נקרע, ואינו קרע של בית דין - כפטר.

טז. נמוק, או שהקיב, או שנעשה ככברה [מחורר] - כפטר. נמחק או נשטטט, וכבואה [רושם הכתב] שלו קימת - אם יכול להקרות, כפטר; ואם לאו, אינו גט.

יז. בפה דברים אמורים? בשהיה הגט יוצא מתחת ידה בעדי חתימה, ואין שם עדי מסירה. אבל אם יש שם עדים שנמסר לה הגט בפניהם, והיה כפטר - הרי זה כפטר, אף על פי שהיה תרף הגט על המחק, או בין השיטין, או שהיה קרוע שתי וערב כשנתן לה בפניהם.

יח. חמשה שכתבו גט אחד לחמש נשותיהם - אם כתבוהו בכלל [ונסח אחד לכולן], כגון שכתבו: 'בכך בשבת גרש פלוני לפלונית ופלוני לפלונית, וכך אמר כל אחד מהן לאשתו, ליכי די תהוויין', וכל טפס הגט, ושני עדים חותמין מלמטה - הרי זה כפטר, וינתן לכל אחת מהן בעדי מסירה; ואם אין שם עדי מסירה - כל שתצא מגלה זו מתחת ידה, מגרשת. אבל אם כתב: 'בכך בשבת גרש פלוני לפלונית' והשלים הגט, והתחיל תחתיו גט אחר באותה מגלה, וכתב: 'וביום זה או בכך בשבת גרש פלוני לפלונית' והשלים הגט השני, וכן עד שהשלים כל הגטין, והעדים מלמטה - אם נתנה מגלה זו לכל אחת מהן בעדי מסירה, הרי פלן מגרשות. ואם אין שם עדי מסירה, והיתה מגלה זו יוצאה מתחת יד אחת מהן - אם היתה זו שגטה באחרונה שהעדים נקראין עמו, הרי זו מגרשת; ואם היתה המגלה יוצאה מתחת יד אחת מן הראשונות, הרי זו ספק מגרשת.

יט. כתב: 'אני פלוני ופלוני ופלוני גרשנו נשותינו פלונית ופלונית ופלונית', והשלים הגט - אף על פי שנמסר לכל אחת מהן בעדים, אינו גט; שאין שתי נשים מתגרשות בגט אחד - שנאמר: "ונכתב לה", לא לה ולחברתה. חזר ופרטן בתוך הגט, וכתב: 'פלוני גרש פלונית ופלוני גרש פלונית ופלוני גרש פלוני' - הרי אלו כשרים.

כ. כתב שני גטין בשני דפין [טורים] במגלה אחת זה בצד זה - אם יש שני עדים נקראין בסוף גט זה ושני עדים בסוף גט זה - הרי זה כפטר; וכך שתצא מגלה זו מתחת ידה, מגרשת.

כא. היו שני עדים בלבד באים מתחת זה לתחת זה [שחתימתן מתחילה מתחת לגט הראשון ומסתיימת תחת השני] - אם יצא מתחת יד אשה שהעדים [נתחילת חתימתם] נקראין עם גטה - הרי זו מגרשת; ואם יצא מתחת יד השניה שאין העדים נקראין עמו - אינו גט, עד שימסר לה בעדים.

כב. כתב שני גטין בשני דפין זה למעלה מזה, והעדים בין שני הגטין, שנמצאו בסוף הראשון ולמעלה מן השני

מגִרְשָׁת; הִיָּה קָרוֹב לָהּ כִּדֵּי שְׁתִּישׁוּחַ וְתִטְלָנוּ - הֲרִי זֶה פְּסוּל, עַד שְׂיִגִיעַ גֵּט לִיָּדָה, וְאַחֵר כִּף תִּנְשֵׂא בּוֹ לְכַתְחָלָהּ. יד. כִּיצַד הוּא קָרוֹב לוֹ? הִיָּה הוּא יְכוּל לְשַׁמְרוֹ וְהִיא אֵינָה יְכוּלָה לְשַׁמְרוֹ - זֶה הוּא קָרוֹב לוֹ; שְׁנִיָּהּ יְכוּלִין לְשַׁמְרוֹ, אוֹ שְׁנִיָּהּ אֵין יְכוּלִין לְשַׁמְרוֹ - זֶה הוּא מְחַצָּה לְמַחְצָהּ.

טו. כָּא הוּא תְּחִלָּה וְעַמֵּד, וְאַחֵר כִּף עֲמֵדָה הִיא כְּנִגְדּוֹ, וְזָרְקוּ לָהּ - אִם הִיָּה הִגֵּט בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שָׁלוּ - אֵינָה מְגִרְשָׁת, אִף עַל פִּי שְׂאֵם תִּישׁוּחַ תִּטְלָנוּ. עֲמֵדָה הִיא תְּחִלָּה, וְכָא הוּא וְעַמֵּד כְּנִגְדָה, וְזָרְקוּ לָהּ - אִף עַל פִּי שֶׁהוּא מְחַצָּה לְמַחְצָהּ, הוֹאִיל וְהוּא בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שָׁלָהּ, הֲרִי זֶה פְּסוּל, עַד שְׂיִגִיעַ הִגֵּט לִיָּדָה.

טז. זָרַק הִגֵּט לִיָּדָה, וְהִיָּה קָשׁוּר בְּמִשְׁיָחָה [חבל דק] וְקָצַת הַמִּשְׁיָחָה בְּיָדוֹ - אִם יְכוּל לְנַתְּקוֹ [להוציא הגט מידה במשיכת החבל] וְלִהְבִּיאָו אֲצָלוֹ - אֵינָה מְגִרְשָׁת, עַד שֶׁתִּפְסַק [תיחתך] הַמִּשְׁיָחָה; וְאִם אֵינּוּ יְכוּל לְנַתְּקוֹ, הֲרִי זֶה מְגִרְשָׁת.

יז. נָתַן אֶת הִגֵּט בְּיַד עֲבָדָהּ, וְהוּא נֶעוֹר וְהִיא מְשַׁמְרָתוֹ - אִם הִיָּה פְּפוּתָה, הֲרִי זֶה גֵּט, וְכָאֵלּוּ הִגִיעַ לְחַצְרָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּצַדָּהּ; וְאִם אֵינּוּ פְּפוּתָה, אֵינּוּ גֵּט. נִתְּנוּ בְּיַד הָעֶבֶד, וְהוּא יִשֵּׁן וְהִיא מְשַׁמְרָתוֹ - הֲרִי זֶה פְּסוּל; וְאִם הִיָּה פְּפוּתָה, הֲרִי זֶה מְגִרְשָׁת.

יח. כָּתַב גֵּט וְנִתְּנוּ בְּיַד עֲבָדוֹ, וְכָתַב לָהּ שֹׁטֵר מִתְּנָה עֲלֶיהָ - כִּינּוּן שְׂוִכְתָּהּ בְּעֶבֶד וְזָכָתָהּ בְּגֵט וְנִתְּגַרְשָׁה, אִם הִיָּה פְּפוּתָה. וְאִם אֵינּוּ פְּפוּתָה וְנֶעוֹר, קָנְתָהּ הָעֶבֶד, וְאֵינָה מְגִרְשָׁת עַד שְׂיִגִיעַ הִגֵּט לִיָּדָה. וְכֵן אִם נָתַן הִגֵּט בְּחַצְרוֹ, וְיִמְכַר לָהּ הַחֲצֵר אוֹ נִתְּנָה לָהּ - כִּינּוּן שֶׁקָּנְתָהּ הַחֲצֵר בְּשֹׁטֵר אוֹ בְּכֶסֶף אוֹ בְּחִזְקָה, נִתְּגַרְשָׁה.

הִלְכוֹת גְּרוּשִׁין פָּרָק ו

א. הַשְּׁלִיחַ שֶׁעוֹשֶׂה הָאִשָּׁה לְקַבֵּל לָהּ גֵּטָה מִיָּד בַּעֲלָהּ, הוּא הַנִּקְרָא 'שְׁלִיחַ קַבְלָהּ'; וּמִשְׂיִגִיעַ הִגֵּט לִיָּדוֹ, תִּתְּגַרְשׁ כָּאֵלּוּ הִגִיעַ לִיָּדָה. וְצָרִיכָה לַעֲשׂוֹתוֹ בְּפָנֵי שְׁנֵי עֵדִים. וְצָרִיכָה שְׁנֵי עֵדִים שְׂעִידוֹ שֶׁהִגִיעַ הִגֵּט לִיָּד שְׁלוֹחָהּ; וְאִפְּלוּ הֵן הִרְאִישׁוּנִים [אותם שמינתה בפניהם השליח], אוֹ אֶחָד מֵן הִרְאִישׁוּנִים וְאֶחָד [אחר] - הֲרִי זֶה עֲדוּת גְּמוּרָה.

ב. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֲבָד הִגֵּט אוֹ נִקְרַע. אֲבָל אִם הִיָּה הִגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֵי שְׁלִיחַ קַבְלָהּ, אֵינּוּ צָרִיךְ עֵדִים, כִּינּוּן שֶׁנִּמְסַר לוֹ בְּעֵדִים, כִּינּוּן שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ הַבַּעַל כִּינּוּן - יִצְיָאוֹ [הימצאותו] מִתַּחַת יָדוֹ, כִּיִּצְיָאוֹ מִתַּחַת יָדֵי הָאִשָּׁה. וְאִף עַל פִּי כֵן לֹא יִתֵּן לוֹ הִגֵּט לְכַתְחָלָהּ אֲלָא בְּעֵדֵי מְסִינָה, כִּמוֹ הָאִשָּׁה עֲצָמָה.

ג. הַבַּעַל אֵינּוּ יְכוּל לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט לְאִשְׁתּוֹ; אֲבָל נוֹתֵן הִגֵּט לְשְׁלִיחַ לְהוֹלִיכָהּ הִגֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'שְׁלִיחַ הוֹלְכָהּ'.

ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שׁוֹלַחַת שְׁלִיחַ לְהִבְיָא לָהּ גֵּטָה מִיָּד בַּעֲלָהּ, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'שְׁלִיחַ הַכָּאָה'. וְאֵין שְׁלִיחַ הוֹלְכָהּ וְהַכָּאָה צָרִיךְ עֵדִים.

וְאֲבָד - אֵינּוּ גֵּט; אֲבָל אִם הִגִיעַ לְרִשׁוּתָהּ, וְאַחֵר כִּף בָּאָה אִשׁ וְשִׁרְפָתוֹ - הֲרִי זֶה גֵּט.

ו. זָרְקוּ עַל גְּבִי קִנְיָה אוֹ רִמַּח הַנְּעוּצִים בְּרִשׁוּתָהּ, אֵינּוּ גֵּט - עַד שְׁיִנּוּחַ בְּמִקּוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר בּוֹ. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זֶה לְפָנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שָׁלָהּ וְהַחִיצוֹנָה שָׁלוּ, וְכַתְּלֵי הַחִיצוֹנָה גְּבוּהוֹת עַל הַפְּנִימִית, כִּינּוּן שֶׁזָרַק הִגֵּט לְתוֹךְ אֹרֵי הַחִיצוֹנָה, נִתְּגַרְשָׁה; שֶׁהַפְּנִימִית בְּכַתְּלֵי הַחִיצוֹנָה מְשַׁתְּמֶרֶת, מִה שְׂאִין כָּאֵין בְּקַפּוֹת.

ז. כִּיצַד? שְׁתֵּי קַפּוֹת [סלים] זֶה לְפָנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שָׁלָהּ וְהַחִיצוֹנָה שָׁלוּ, וְזָרַק לָהּ גֵּטָה לְתוֹכָן - אֲפֵלוּ הִגִיעַ לְאֹרֵי הַפְּנִימִית, אֵינָה מְגִרְשָׁת עַד שְׁיִנּוּחַ עַל צַד הַקֶּפֶה הַפְּנִימִית. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִיָּתָה מְטָה עַל צַדָּהּ וְאֵין לָהּ שׁוּלִים [תחתית], אֲבָל יֵשׁ לָהּ שׁוּלִים - אֲפֵלוּ נָח בְּקַרְקַעֲיָתָהּ, אֵינָה מְגִרְשָׁת; שְׁכַלְיָה שֶׁל אִשָּׁה בְּרִשׁוּת הַבַּעַל אֵינּוּ קוֹנְיָה לָהּ הִגֵּט, אֲלָא אִם כֵּן אֵינּוּ מְקַפִּיד עַל מְקוֹמוֹ.

ח. זָרַק לָהּ גֵּטָה וְהִיא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ - אֵינָה מִתְּגַרְשָׁת עַד שְׂיִגִיעַ הִגֵּט לִיָּדָה אוֹ לְחִיקָהּ, אוֹ לְכַלִּי מִן הַפְּלִים שָׁלָהּ שְׂאִין הַבַּעַל מְקַפִּיד עַל מְקוֹמָן, כִּינּוּן צְלוּחִית אוֹ קְפִיפָה [סל] קִטְנָה וְכִיּוּצָא בְּהֵן. וְכֵן אִם הִגִיעַ לְמִטָּה שָׁלָהּ שֶׁהִיא יּוֹשֶׁבֶת עֲלֶיהָ, וְהִיָּתָה גְּבוּהָה עֲשָׂרָה סְפָחִים - הֲרִי זֶה מְגִרְשָׁת, שֶׁהֲרִי חִלְקָה רְשׁוּת לְעַצְמָהּ, וְאֵין הַבַּעַל מְקַפִּיד עַל מְקוֹם פְּרָעֵי הַמִּטָּה.

ט. הַשְּׂאִילָה הַבַּעַל מְקוֹם בְּחַצְרוֹ וְלֹא יִתְּדוּ [לא ציין מקום מדוייק], וְזָרַק לָהּ הִגֵּט וְהִגִיעַ לְאַרְבַּע אַמּוֹת שָׁלָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּהֵן - הֲרִי זֶה מְגִרְשָׁת. נִתְּגַלְגַּל וְנִפְל עַל גְּבִי קוֹרָה אוֹ סַלַע רְחוֹק מִמֶּנָּה - אִם הַמְּקוֹם שֶׁנִּפְל עֲלָיו אֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאֵינּוּ גְּבוּהָה עֲשָׂרָה, וְאֵין לוֹ שֵׁם לוֹי [נוסח] - הֲרִי זֶה לֹא חִלַּק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ, וְכָאֵלּוּ הִיא וְהוּא [האשה והגט] בְּמִקּוֹם אֶחָד. וְאִם יֵשׁ שֵׁם אֶחָד מְשַׁלְשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - חִלַּק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ, וּמְקוֹם אֶחָד הַשְּׂאִיל לָהּ, שְׁנֵי מְקוֹמוֹת לֹא הַשְּׂאִיל, וְאֵינָה מְגִרְשָׁת עַד שְׂיִגִיעַ לָהּ הִגֵּט.

י. זָרַק לָהּ גֵּטָה לְרִשׁוּתָהּ, וְעֶבֶר בְּתוֹךְ רִשׁוּתָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהּ, וְנִפְל חוּץ לְרִשׁוּתָהּ - אִף עַל פִּי שֶׁעֶבֶר בְּפָחוּת מְשַׁלְשָׁה סְמוּךְ לְאַרְץ, אֵינָה מְגִרְשָׁת, עַד שְׁיִנּוּחַ בְּרִשׁוּתָהּ. יא. הִיָּתָה עוֹמֶדֶת עַל גִּנָּה, וְזָרְקוּ לָהּ, וְנִפְל בְּגַג אַחֵר סְמוּךְ לוֹ - אִם יְכוּלָהּ לְפָשֵׁט יָדָהּ וְלִטְלוֹ, הֲרִי זֶה מְגִרְשָׁת; שְׂאֵף עַל פִּי שְׂדִיּוּרִין [שכנים] חִלּוּקִין לְמַעֲלָה [בגג] בְּשֵׁם שֶׁהֵם חִלּוּקִין לְמִטָּה [בדירותם], אֵין בְּנֵי אָדָם מְקַפִּידִין עַל מְקוֹם כִּיּוּצָא בָּהּ.

יב. הִיָּתָה יָדָהּ קִטְפָרס [מוטה כלפי מטה], וְזָרַק הִגֵּט עַל יָדָהּ, וְנִפְל לְאַרְץ - אִם נִפְל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שָׁלָהּ וְנָח, הֲרִי זֶה מְגִרְשָׁת; נִפְל לְתוֹךְ הַיָּם אוֹ לְתוֹךְ הָאֵשׁ, אֵינָה מְגִרְשָׁת - וְהוּא שֶׁהִיָּתָה עוֹמֶדֶת עַל גְּבִי הַיָּם אוֹ סְמוּךְ לָאֵשׁ, שֶׁמִּתְחַלַּת נְפִילָתוֹ לְאֲבוּד הִיָּה עוֹמֵד.

יג. זָרְקוּ לָהּ בְּרִשׁוּת הַרְבִּים אוֹ בְּרִשׁוּת שְׂאִינָה שֶׁל שְׁנֵיהֶם - קָרוֹב לוֹ, אֵינָה מְגִרְשָׁת; הִיָּה הִגֵּט מְחַצָּה לְמַחְצָהּ, וּמְחַצָּה לְמַחְצָהּ עַד שֶׁהִיָּתָה קָרוֹב לָהּ - הֲרִי זֶה סִפְקָ

יג. הבעל ששלח גט לאשתו, בא שליח לתנו לה, לא נטלתו אלא אמרה לו בפני עדים: 'היזה לי גט זה פקדון אצריך', או שאמרה לו: 'הרי את שליח לקבלו לי' - הרי זו מגרשת בספק, עד ששיגיע גט לידה; ומשיגיע גט לידה, תתגרש ודאי.

יד. שליח שהביא גט - כשהוא נותנו לה, נותנו בפני שנים, ואותן השנים צריכין לקרותו, ואחר כך ינתן לה בפניהם; שדין השליח עם האשה כדין הבעל עמה, שמתחתיו הוא קם. לפיכך אם נתנו השליח לה, ולא קראוהו עדי מסירה, ונטלתו וזרקתו לים - הרי זו ספק מגרשת.

טו. עבר השליח ונתן הגט בינו לבינה - ישלנו ממנה, ויחזור ויתננו בפני שנים; ואם מת, הואיל והגט יוצא מתחת ידה ומקנים בחותמיו [העדים מעידים שחתמותיהם נכונות] - הרי זה כשר.

טז. שליח שנטל את הגט וקדם ששיגיע ליד האשה חזר הבעל ואמר לו: 'גט ששליחתי עמך בטל', או שקדם ואמר לאשה: 'גט ששליחתי לך בטל', או ששלח שליח אחר לבטלו, או שאמר לאחרים: 'גט ששליחתי לאשתי בטל' - הרי זה בטל, ואף על פי שהגיע גט לידה. וכל המבטל בפני אחרים, צריך לבטל בפני שנים. ואם אחר שהגיע גט לידה או ליד שליח קבלה - אינו יכול לבטלו; ואף על פי שחזר בחוף כדי דבור ובטלו, הואיל ואחר שהגיע לידה או ליד שליח קבלה או לחצרה בטלו - אינו בטל, ויהי זה גט כשר.

יז. היה מחזר ומבקש השליח כדי לבטלו, או שהיה מבקש שנים שיבטלו בפניהם, ובין שהוא מחזר ורודף הגיע הגט לידה, ואחר כך בטל - אינו בטל, ואף על פי שהיה מחזר לבטלו קדם ששיגיע לידה.

יח. אמר לעשרה: 'כתבו גט ותנו לאשתי' - יכול לבטל זה שלא בפני זה, ואפלו בפני שנים אחרים. שלח הגט בפני שנים, הרי זה יכול לבטלו זה שלא בפני זה; ואפלו היה עשרה, משבטלו בפני אחד מהן, בטל הגט.

יט. וכן מי שאמר לשנים: 'גט שאני כותב לאשתי בטל הוא', וכתב אחר פן גט, ונתנו לה בפני שנים אחרים - הרי זה גט בטל; וזו היא מסירת המודעא על הגט. וכן אם יאמר להם: 'כל גט שכתב לי פלוני בטל', או 'כל גט שאכתב בבית דינו של פלוני הרי הוא בטל', או 'כל גט שאכתב מהיום עד עשרים שנה בטל' - הרי זה בטל. וכן אם אמר לשנים: 'כל גט שאכתב לפלוני אשתי בטל הוא, וכל דבר שאבטל בו מודעא זו, הרי הוא בטל', וכתב אחר פן גט ונתנו לה - אף על פי שבטל המודעא קדם שיכתב הגט, הרי הגט בטל.

כ. אם פן, מה תקנת דבר זה? שייאמרו לו העדים קדם כתיבת הגט: 'אמר בפנינו, שכל הדברים שמוסרת שגורמין כשיתקנימו אותן הדברים לבטל גט זה, הרי הן בטלים', והוא אומר: 'הן'; ואחר כך אומר להן לכתב ולחתם ולתן לה; ולא יניחוהו לילך עד ששיגיע הגט לידה, כדי שלא

ה. ואין האשה מתגרשת בגט ששלח הבעל, או שהביא לה שליח הבאה, עד ששיגיע גט לידה. וכל מקום שנאמר בענין הגטין 'שליח' סתם, הוא שליח הולכה או שליח הבאה.

ו. הכל כשרים לשליחות הגט, בין שליח קבלה בין שליח הולכה והבאה, חוץ מן התמשה - הנכרי, והחורש, והעבד, והשוטה, והקטן; ואם קבל או הביא אחד מהן גט, אינו גט.

ז. אבל הנשים והקורבים, כשרים; ואפלו הפסולין מדברי סופרים בעברה, כשרין לשליחות. אבל הפסולין בעברה מדברי תורה, פסולין להבאת הגט; ואם הביאו, הרי זה פסול. במה דברים אמורים? בשנתקנים הגט בחותמיו [העדים העידו על חתימותיהם]; אבל אם לא נסמך בו אלא על דברי פסול מן התורה בעברה - אינו גט.

ח. היה השליח קטן כשנתן לו הגט וגדול כשהביאו, חרש ונתפקח, שוטה ונשתפה [חזרה דעתו], נכרי ונתגייר, עבד ונשתחרר - הרי זה בטל; אבל אם נתן לו הגט והוא פקח ונתחורש ונשתפקח, היה שפוי כשנתן לו ונשתטה ונחזר ונשתפה כשהביאו ליד האשה - הרי זה גט כשר, מפני שתחלתו וסופו בדיעת.

ט. האשה שעשתה שליח בעדים, ואמרה לו: 'טל לי גטי', והא לי בדיך' - הרי זה שליח קבלה, וכאלו אמרה לו: 'התקבל לי גטי'. ויש לאשה לעשות שליח קבלה לקבל לה גטה מיד שלוחו של בעלה. וקטנה אינה עושה שליח לקבלה, אף על פי שחצרה קונה לה גטה כגדולה, מפני ששליח קבלה צריך עדים, ואין מעידין על הקטן שאינו בן דעת גמורה.

י. האשה שעשתה שליח לקבלה, ואמר לו הבעל: 'אין רצוני שתקבל לה, אלא הרי זה גטה, הולך אותו לה' - הרושות ביד הבעל, ונעשה זה שליח הולכה, לא שליח קבלה; אבל אם אמר לו: 'התקבל לה', או 'זכה לה', או 'הא לך' - לא עקר שליחות הקבלה. אמר לו: 'הולך לה' - עקר שליחות הקבלה, ונעשה שליח הבעל; וכן אם אמר לו: 'הולך ותן לה' - עקר שליחות הקבלה.

יא. שליח האשה שבא לטל גט מן הבעל, ואמר לו: 'שליח קבלה אני', ואמר לו הבעל: 'הילך גט זה כמו שאמרה', כלומר: 'אני עוקר שליחותה, אלא בין שעשתה אותך שליח קבלה או שליח הבאה, הרי אתה כמה שאמרה, והביא את הגט, ואמרה לו: 'לא שמתוך אלא שליח הבאה' - אפלו הגיע הגט לידה, אינה מגרשת; שהרי עקר השליחות שאמרה היא, ואמר לבעל: 'מעולם לא נעשיתי שליח הבאה לה'.

יב. אמר השליח לבעל: 'שליח הבאה אני', ואמר לו הבעל: 'הא לך כמה שאמרה', והביא את הגט, ואמרה לו: 'שליח קבלה שמתוך' - פיון שהגיע הגט לידה, מגרשת; שהרי לא עקר שליחות שאמרה, אלא גרע אותה [הטריחה להתגרש רק בקבלת הגט], שהרי היא אומרת לקבלה, והוא אומר לבעל להבאה בלבד.

היה גט אחד מהם ביד השליח - נותנו לאשתו, ותהיה בחזקת מגרשת.

כט. אכל עיר שפכשה הגיס והבקעה, וספינה שאבדה בים, והיוצא להרג מבית דין של גוים, ומי שגררתו חיה, או שטפו נהר, או נפלה עליו מפלת - נותנין עליהן חמרי חיים וחמרי מתים. ואם היה גט אחד מהן ביד השליח, אינו נותנו לאשתו; ואם נתנו לה, הרי זו ספק מגרשת. ואם נודע שמת הבעל קדם שיגיע גט לידה, אינו גט. ל. הבעל ששלח גט לאשתו, הרי הוא חייב במזונותיה ובכל תנאי כתובה, עד שיגיע הגט לידה או ליד שליח קבלה.

יום חמישי

הלכות גרושין פרק ז

א. שליח שהביא גט ממקום למקום בארץ ישראל - אף על פי שלא ראה פתיבת הגט ולא ידע מי הן עדיו, אלא נתן לו הבעל גט ואמר לו: 'תן גט זה לאשתי' - הרי זה נותנו לה בפני שנים, ואף על פי שאין עדיו [עדי החתימה] ידועין [מוכרים] אצלנו, ותהיה מגרשת, ותנשא בו.

ב. בא הבעל וערער ואמר: 'לא גרשתי מעולם, וגט זה שהובא לה מזנף הוא' - תקנים בחותמיו [יעידו העדים על נכונות חתימתם]. ואם לא נתקנים, או לא נודעו עדיו כלל - תצא, והולך ממזר, שהרי אינה מגרשת. אבד הגט, הרי זו ספק מגרשת. לפיכך נשים שחזקתן שהן שונאות זו את זו, אינן נאמנות להביא גט בארץ ישראל זו לזו - שמא מזנף הוא, ותתפונן לקלקל אותה, כדי שתנשא ותאסר על בעלה.

ג. ואלו הן הנשים שחזקתן שונאות זו את זו: חמותה; וכת חמותה; וצרתה [אשתו השניה של בעלה], אפלו היתה הצרה נשואה [כעת] לאחר; ויבמתה [אשת אחי בעלה], אפלו היתה אחותה; וכת בעלה. אכל שאר כל הנשים כשורות.

ד. המביא גט ממקום למקום בארץ ישראל, וקלה או נאנס - משלחו ביד אחר; וכן השני, אם קלה - משלחו ביד אחר; אפלו מאה. ואינו צריך עדים לעשות שליח בפניהם. והאחרון שיגיע הגט לידו נותנו לה בפני שנים ותתגרש בו, אף על פי שמת השליח הראשון.

ה. שליח שהביא גט ממקום למקום בחוצה לארץ, או מארץ ישראל לחוצה לארץ, או מחוצה לארץ לארץ ישראל - אם היה השליח עומד שם בשעת פתיבת הגט וחתמתו, הרי זה אומר בפני שנים 'בפני נכתב ובפני נחתם', ואמר כך ונתן לה בפניהם, ותתגרש בו; ואף על פי שאין עדיו ידועין [מוכרים] אצלנו, ואפלו היו עדיו כשמות הגוים, אין חוששין להן.

ו. בא הבעל וערער, אין משגיחין בו; לפיכך אף הנשים ששונאות זו את זו, נאמנות להביא גט זה ולומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

ז. וכן שליח שהביא גט בארץ ישראל ואמר: 'בפני נכתב

וצא ויבטלו. ואין המוסר מודעא ולא המבטל מודעא צריך קנאן [טודר].

כא. השולח גט לאשתו ביד שליח, ובטל הגט - הרי זה חוזר ומגרש בו כשירצה, שלא בטלו מתורת גט אלא מתורת שליחות. לפיכך אם היה הגט ביד הבעל ובטלו, כגון שאמר: 'גט זה בטל הוא' - אינו מגרש בו לעולם, והרי הוא פתור, ואם גרש בו אינה מגרשת. וכן אם פרש בעת שבטלו, והוא ביד השליח, ואמר: 'גט ששלחתי הרי הוא בטל מלהיות גט' - אינו מגרש בו לעולם.

כב. באיזה לשונות מבטל הגט? אומר: 'בטל הוא', 'אי אפשי [אין רצוני] בו', 'גט זה לא יעיל', 'לא יעזב', 'לא ישלח', 'לא יגרש', 'היא פתור', 'היא פתור', 'הרי הוא פתור' - אם אמר אחד מאלו ומן הדומה להן - הרי זה בטל.

כג. אכל אם אמר: 'גט זה אינו גט', 'פסול הוא', 'אינו מועיל', 'אינו מתיר', 'אינו משלח', 'אינו מגרש', 'חפש הוא' - לא אמר כלום; שאין זה לשון מבטל, אלא לשון מודיע אמתת הדבר; והרי הודיע לנו דבר שאינו כן [שאינו נכון] - כמי שאמר על דבר האסור שהוא פתור, או על הטמא שהוא טהור.

כד. אומר: 'גט זה בטל', שמשמעו פעל שעבר, כגון: "חמק עבר" - הרי זה ספק; לפיכך אם נתגרשה בגט זה, הרי היא ספק מגרשת.

כה. מי ששלח גט לאשתו, ובא השליח ואמר לו: 'לא מצאתיה', או 'לא רצתה לקח הגט', ואמר הבעל: 'ברוך הטוב והמטיב', או פיוצא בדברים האלו שמשמען שאין בדעתו לגרשה, שהרי הוא שמת בעוכב הגט - לא בטל הגט, אלא יתן ותהיה מגרשת, עד שיאמר לו בפרוש 'לא תתן', או יבטל בפרוש.

כו. מי ששלח גט לאשתו, וחזר ובטלו בפני שנים אחרים, וכן מי שמסר מודעא על הגט - מפין אותו מפת מרדות [מלקות מדרבנן], מפני שגורם להיות הבנים ממזרים, שהרי יגיע גט לידה ותנשא בו, ואחר זמן יצאו העדים שבטל בפניהן או שמסר מודעא בפניהן קדם שיכתב הגט, ונמצא הנולד [שנולד ממי שהתחתנה עימן] ממזר.

כז. שליח שהביא גט ונתנו לאשה - אין אומרין שמא בטלו הבעל, אלא נותנין אותו לה בחזקת שהוא פתור, ותנשא בו. ואם נמצא אחר כן שבטלו, תצא והולך ממזר. וכן הכותב גט ונתנו לאשתו, אין אומרין שמא מסר מודעא על גט זה, אלא הרי הוא בחזקת פשוטה, ותנשא בו.

כח. וכן המביא גט, והניח [השליח] הבעל חולה או שקה זקן - נותנו לה בחזקת שהוא קים. אכל אם הניחו גוסס, רב הגוססין למיתה, ואף על פי שנתנו לה - הרי זה ספק גרושין, שאין גט לאחר מיתה. וכן עיר שהקיפה החיל והיא כמצור, וספינה המטרפת [מיטלטלת] בים, והיוצא לדון [בדיני נפשות] - הרי אלו בחזקת חיים; ואם

ג. נְחֵמְתִים. לפיכך אם אמר אחד 'בפני נכתב' והאחד אומר 'בפני נחתם', אפלו שנים אומרים 'בפנינו נכתב' ואחד אומר 'בפני נחתם' - הואיל ואינו יוצא מתחת יד שניהן, לא ינתן לה, עד שיתקיים בחותמיו.

טז. אמר אחד 'בפני נכתב', ושנים אומרים 'בפנינו נחתם' - כָּשֶׁר, אף על פי שאינו יוצא מתחת ידם; שְׁהָרִי נְתַקְּמִים בחותמיו.

יז. שליח שהביא גט בחוצה לארץ, ונתנו לה בינו לבינה [ולא עדים], או שנתנו בפני שנים ולא אמר 'בפני נכתב' ובפני נחתם' - אף על פי שנשאת, נוטלו ממנה וחזרו ונתנו לה בפני שנים ואומר בפניהן 'בפני נכתב' ובפני נחתם'; ואם לא נטלו ממנה - הרי זה פסול, עד שיתקיים בחותמיו.

יח. נתנו לה ולא הספיק לומר 'בפני נכתב' ובפני נחתם' עד שנשפתת - הרי זה יתקיים בחותמיו, ואחר כך ינתן לה.

יט. הסומה אינו יכול להביא גט זה של חוצה לארץ, מפני שאינו יכול לומר 'בפני נכתב' ובפני נחתם'; לפיכך אם נכתב ונחתם לפניו כשהיה פתח [כשהיה רואה], ונסתמא [ונתעורר] - הרי זה אומר בפני שלישה 'בפני נכתב' ובפני נחתם', ונתנו לה. וכן האשה שהביאה גט זה של חוצה לארץ, צריכה לשלשה לומר בפניהם 'בפני נכתב' ובפני נחתם' - שלא אמרו 'בפני שנים' אלא בזמן שהשליח כשר לעדות, שהרי הוא מצטרף עם השנים, ונמצא מפלל השלשה שקימו גט זה בדבריו; שהעד נעשה דין בדבר שהוא מדבריהם [מדברונ].

כ. חלה השליח או נאנס - בא לבית דין ואומר להן: 'גט זה בפני נכתב ובפני נחתם', והן משליחין אותו ביד שליח אחר; ואין האחרון צריך לומר 'בפני נכתב' ובפני נחתם', אלא אומר 'שליח בית דין אני', ונתנו לה בפני עדים.

כא. חלה השני או נאנס - עושה שליח אחר בבית דין, אפלו מאה; והאחרון אומר: 'שליח בית דין אני', ונתנו לה, אף על פי שמת השליח הראשון. ומפני מה צריך בית דין? מפני שהוא צריך לומר 'בפני נכתב' ובפני נחתם'; אכל אם נתקיים הגט בחותמיו - אף על פי שנתנו שליח לשליח, ואפלו מאה בינן לבין עצמן, עד שהגיע הגט לידה - הרי זה כשר. ואף על פי שלא פרש הבעל ולא אמר לו 'שלחו ביד אחר', אם חלה או נאנס - הרי זה משלחו.

כב. כל העושה שליח, אינו צריך שיהיה השליח עמו בבית דין, אלא אומר להן: 'הרי פלוני שליחתי, ואפלו שלא בפניו. וכן השליח עושה שליח אחר שלא בפניו, אפלו הן מאה.

כג. האיש שנתן גט לאשתו, ונכתב ונחתם בפניה, ואמר לה: 'הרי את שלוחה להולכה עד בית דין פלוני, והם יעמידו שליח ויתנו לך גט זה ותתגרשי בו' - הרי זה נאמנת לומר בפניהן 'בפני נכתב' ובפני נחתם', והן נוטלין אותו ונותנין אותו לשליח לתנו לה, כמאמר הבעל.

ובפני נחתם', אף על פי שאינו צריך - אם יבוא הבעל ויערער, אין משגיחין בו. ואם אין השליח עומד בשעת כתיבה וחתימה, לא ינתן לה אלא אם כן נתקיים בחותמיו [יעידו עדים על כשרות החתימות]; ויש [מותר] לשליח להיות מפלל השלשה שקימו אותו בחותמיו. ואם לא נתקיים ונתן לה - הרי זה פסול עד שיתקיים; ואם בא הבעל ויערער ולא נתקיים - אינה מגרשת. אבד הגט, הרי זו ספק מגרשת.

ח. ומפני מה הצריכו לומר 'בפני נכתב' ובפני נחתם' בחוצה לארץ? כדי שלא תהיה האשה צריכה לקימו אם יבוא הבעל ויערער, מפני שאין העדים מצויין לקימו במקום למקום בחוצה לארץ.

ט. בעל שהביא ראיה ברורה, שגט זה שנתנו בו 'בפני נכתב' ובפני נחתם' מניף [הוכיח שהשליח שיקר] - הרי זה בטל; שלא האמינו דבריו של אחד שאמר 'בפני נכתב' ובפני נחתם', אלא לדחות ערעור הבעל שאין עמו ראיה; אכל במקום עדים שמכחישין אותו, לא האמינוהו.

י. הנהרות שבארץ ישראל, והננסין [איים] שבים הגדול שבתוף התחום של ארץ ישראל, הרי הן בארץ ישראל; ושחוצן לתחום, בחוצה לארץ. ובהלכות תרומות יתבאר תחומי ארץ ישראל; ובכל בארץ ישראל לגטין.

יא. גט שכתבו בארץ וחתמו בחוצה לארץ - צריך שיאמר 'בפני נכתב' ובפני נחתם'; כתבו בחוצה לארץ וחתמו בארץ - אינו צריך לומר 'בפני נכתב' ובפני נחתם'.

יב. נכתב מקצת הגט לפניו, ונחתם בלו בפניו - אם מקצתו הראשון הוא, הרי זה אומר 'בפני נכתב' ובפני נחתם'; אפלו לא נכתב בו אלא שטה אחת בפניו, ואפלו שמע קן הקולמוס כותב, וחתמו העדים בפניו - הרי זה אומר 'בפני נכתב' ובפני נחתם'. וכן אם יצא הסופר לשוק וחרו והשלים את הגט - אינו חושש שמא אחר מצאו ואמר לו 'ולשם איש אחר כתבו', אלא אומר 'בפני נכתב' ובפני נחתם'.

יג. אמר 'בפני נכתב' אכל לא בפני נחתם', 'בפני נחתם' אכל לא בפני נכתב', 'בפני נכתב' וחתם עד אחד אכל לא העד השני, אפלו היה הוא העד השני - הרי זה יתקיים בחותמיו ואחר כך ינתן לה. ואם העיד הוא ואחר על העד השני שלא חתם בפניו, הרי זה כשר וינתן לה; ואין צריך לומר, אם העידו שנים אחרים על כתב ידי העד השני, שזה כשר.

יד. שנים שהביאו גט בחוצה לארץ - אף על פי שלא נכתב ונחתם בפניהם, הואיל ונתנו להם הבעל לתנו לאשתו, הרי אלו נותנין לה, ותהיה מגרשת; שהרי אין הבעל יכול לערער בגט זה, אף על פי שאינו מקיים - שהרי שלוחיו הן עדי, שאילו אמרו השנים 'בפנינו נתגרשה', הרי זו מגרשת, אף על פי שאין שם גט.

טו. במה דברים אמורים? בזמן שהגט יוצא [נמצא] מתחת יד שניהן [שניהם שלוחים]; אכל בזמן שאינו יוצא מתחת ידם [רק אחד שליח], צריכין לומר 'בפנינו נכתב

זו ספק מגרשת, שמא נבעלה ובטל הגט, כמו שיתבאר בהלכות אלו.

ג. ביצד מגרש אדם על תנאי? לא שיאמר 'כתבו גט לאשתי על תנאי', או 'כתבו ותנו לה על תנאי', ואין צריך לומר שלא יכתב בתוך הגט 'על תנאי זה גרש פלוני את פלונית', אלא ביצד עושה? אומר לסופר לכתב ולעדים לחתם, וכותבין גט כשר בלא שם תנאי בעולם; ואחר כך נותן לה הגט ואומר לה: 'הרי זה גטך', או 'הרי את מגרשת בזה על מנת כך וכך', או יאמר להם, או לשליח: 'תנו לה גט זה על מנת כך וכך'.

ד. כתב התנאי בגט אחר שגמר לכתב תרף הגט [ועיקר הגט: הפרטים האישיים של האישה והאשה] - הרי זה כשר, בין שכתבו קדם חתימת העדים, בין שכתבו אחר חתימת העדים. אבל אם כתבו קדם התרף, אפלו כתב 'על מנת כך וכך' - הרי זה ספק גרושין, שהרי נשאר לו זכות בגופו של גט; וכן אם התנה בפה קדם חתימת התרף, הרי זה ספק גרושין.

ה. המגרש את אשתו, והתנה עליה, בין בכתב אחר התרף, בין על פה אחר התרף, ואמר לה: 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ מאיש פלוני', או 'אלא לאיש פלוני', ונתן לה הגט על תנאי זה - אם היה אותו האיש גוי או עבד, או אסור עליה משום ערוה, כגון אביה ואחיה או אביו ואחיו - הרי זה גט כשר. ואם היה אותו האיש יש לו בה [חלים ביניהם] - קדושין - אף על פי שהוא מחיבי לאוין, ואף על פי שהוא קטן - אינו גט; שהרי שיר בגט, ואין זה פרייתות. היה בעל אחותה, שאף על פי שהוא היום אסור עליה משום ערוה, אם תמות אחותה יהיה מתר לה - הרי זה ספק מגרשת.

ו. אמר לה: 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ ממי שיולד שאינו עתה בעולם', או 'חוץ מזונותך', כלומר תהיה מתרת להנשא לכל אדם, אבל לזנות הרי את באסור אשת איש, או 'הרי את מתרת לכל מי שיבוא עליך פדוך כל הארץ, אבל שלא פדוךך הרי את באסורך', או 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ ממקדש בשטר', כלומר שהיא מתרת להתקדש בכסף ובביאה, אבל בשטר הרי את באסור אשת איש, או 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ מהפרת נדרך', כלומר שלא נשאר לי עליך שום אישות כלל חוץ מהפרת נדרך, שאת אשתי לענין הפרת נדרים, או לענין אכילת תרומה, או לענין ירשה, שאם מתה יירשנה - בכל אחד מאלו, הרי זה ספק מגרשת.

ז. אמר לה: 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון', וחסר ואמר לה: 'הרי את מתרת לראובן ושמעון' - הרי זה ספק מגרשת; שהאנשים שהתנה בהן, התיירם ובטל התנאי.

ח. אמר לה: 'הרי את מתרת לראובן' - הרי זה אינה מגרשת, שהרי לא בטל תנאו של שמעון. אמר לה: 'הרי את מתרת לשמעון', או 'הרי את מתרת אף לשמעון' - הרי זה ספק גרושין; שמא לא התיירה אלא לשמעון,

כד. במה דברים אמורים? בשהתנה עליה הבעל תנאי זה; אבל אם לא התנה עליה, אלא נתן לה גטה, והרי הגט יוצא מתחת ידה - אינה צריכה לומר כלום; והרי היא בחזקת מגרשת, הואיל וגט שבידה כתוב בהלכות והעדים חותמין עליו. ואף על פי שאין אנו מפירין כתב העדים, ולא נתקיים - אין חוששין לה שמא זיפה אותו, שהרי אינה מקלקלת על עצמה; ועוד, שהעדים החותמין על הגט, הרי הן כמי שנתקרה עדותן בבית דין, עד שיהיה שם מערער. לפיכך נעמיד הגט בחזקתו ותנאו בו, ואין חוששין שמא ימצא מזיף, כמו שנעמיד הגט בחזקת כשר, כשיביא אותו השליח - עד שיערער הבעל, או עד שייביא ראיה שהוא מזיף או בטל. שאם תבוא לחש לדברים אלו וכיוצא בהן, כך היה לנו לחש לגט שיפתן אותו הבעל בפנינו, שמא בטלו ואחר כך נתנו, או שמא עדים פסולין חתמו בו והרי הוא כמזיף מתוכו, או שמא שלא לשמה נכתב. וכשם שאין חוששין לזה וכיוצא בו, אלא נעמידו על חזקתו עד שיודע שהוא בטל, כך לא נחוש לא לשליח ולא לאשה עצמה שהגט יוצא מתחת ידה, שאין דיני האסורין פדיני הממונות.

הלכות גרושין פרק ח

א. המגרש על תנאי - אם נתקיים התנאי, הרי זה מגרשת; ואם לא נתקיים התנאי, אינה מגרשת. וכבר בארנו בפרק ששי מהלכות אישות, משפטי התנאין בלן; ושם נתבאר שהמגרש על תנאי - כשיתקיים התנאי - תהיה מגרשת בשעה שיתקיים, לא בשעת נתינת הגט לידה; לפיכך יש לבעל לבטל הגט, או להוסיף על תנאו, או להתנות תנאי אחר - כל זמן שלא נתקיים התנאי הראשון, אף על פי שהגיע הגט לידה. ואם מת הבעל, או אבד הגט, או נשרף, קדם שיתקיים התנאי - אינה מגרשת. ולכתחלה לא תנשא עד שיתקיים התנאי; ואם נשאת - לא תצא אלא אם כן לא נשאר בידה לקימו, שהרי בטל הגט. ושם נתבאר שאם אמר לה: 'הרי את מגרשת מעכשו', או 'מהיום', 'על תנאי כך וכך', או שאמר לה: 'הרי את מגרשת על מנת כך וכך' - כשיתקיים התנאי, תהיה מגרשת משעת נתינת הגט לידה; לפיכך אינו יכול לבטל הגט ולא להוסיף על תנאו משהגיע הגט לידה. ואם אבד או נשרף, אפלו מת הבעל, קדם שיתקיים התנאי - הרי זה מקימת התנאי אחרי מותו, וכבר נתגרשה משעת נתינת הגט לידה. ויש לה להנשא לכתחלה, אף על פי שעדין לא נתקיים התנאי; ואין חוששין שמא לא יתקיים, הואיל והיה התנאי ב'מעכשו' או ב'על מנת'.

ב. כל המגרש על תנאי - בין שאמר 'מעכשו', בין שאמר 'אם יהיה ואם לא יהיה' - הרי זה לא יתחד עם אשתו כל זמן שלא נתקיים התנאי אלא בפני עד, אפלו עבד אפלו שפחה, חוץ משפחתה או בנה הקטן, מפני שאינה בשה מלשמש בפניהם. והדבר ידוע שאם נתיחד עמה לבדה בפני שני עדים פאחד, אפלו לאחר שנתקיים התנאי - הרי

יח. הנותן גט לאשתו על מנת שתתן לו מאתים זוז, וחסר והתנה עליה תנאי אחר בפני עדים, שתשמש אביו שתי שנים - לא בטלו דבריו האחרונים את הראשונים, אלא הרי זה כאומר לה: 'עשי אֶחָד מְשַׁנֵּי הַתְּנָאִים'; רצתה משמשת רצתה נותנת, ואין אֶחָד מִן [העדים] הראשונים [על התנאי הראשון] ואֶחָד מִן האחרונים [העדים על התנאי השני] מצטרפין [להעיד שהיה כאן תנאי]. אֲבָל אם התנה עליה שתתן לו מאתים זוז, וחסר והתנה בפני שנים שתתן לו שלש מאות זוז - כִּכְר בְּטַל תְּנַאי שֶׁל מַאֲתִים, ויצריכה לתן שלש מאות. וכן כל פיוצא בזה.

יט. התנה עליה שתעשה דבר זה סתם, הרי זה כמפרש יום אֶחָד, הואיל ולא פָּרַשׁ כַּמָּה זְמַן תַּעֲשֶׂה. כיצד? אָמַר לה: 'הרי זה גטף על מנת שתעשי עמי מלאכה', 'על מנת שתשמש את אבא', 'על מנת שתניקי את בני' - אם עשתה עמו מלאכה יום אֶחָד, או שמשה את אביו יום אֶחָד, או שהניקה את בנו יום אֶחָד בתוך הזמן שהבן יונק בו והוא בתוך ארבעה ועשרים חדש - הרי זה גט. מת הבן או האב קדם שתניק או תשמש - אינו גט.

כ. אָמַר לה: 'על מנת שתניקי את בני', או 'תשמישי את אבא', 'שתי שנים' - הרי זו משלמת הזמן שפרש; מת הבן או האב בתוך הזמן, או שאמר האב אין רצוני שתשמשני - אינו גט, שהרי לא נתקיים התנאי. וכן כל פיוצא בזה.

כא. 'הרי זה גטף על מנת שתתני לי מאתים זוז מכאן ועד שלשים יום' - נתנה בתוך שלשים יום מדעתו [בהסכמתו], הרי זו מגרשת; לאחר שלשים יום, אינה מגרשת. נתנה לו בעל פֶּה, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֵה לְקַבֵּל - הרי זה גט פסול, עד שתתן מדעתו. חזר ואמר לה בתוך השלשים יום: 'הרי הן מחולין לך', אינה מגרשת, שהרי לא נעשה התנאי; מת בתוך השלשים יום, הואיל ושלמו השלשים יום ולא נתנה - אינה מגרשת.

כב. אָמַר לה: 'הרי זה גטף על מנת שתתני לי מאתים זוז', ולא קבע זמן, ומת קדם שתתן - אינה יכולה לתן לירושיו, שלא התנה עליה אלא שתתן לו; ולא בטל הגט, שהרי לא קבע זמן. לפיכך, אף על פי שאבד הגט או נקרע קדם שימות - הרי זו מגרשת, ולא תנשא לזר עד שתחליץ [גליבמה].

כג. 'הרי זה גטף על מנת שתתני לי כלי פלוני או בגד פלוני, ואבד אותו כלי או נגנב - אף על פי שנתנה לו אֶלֶף בְּדָמֵי - אינו גט, עד שתתן אותו כלי עצמו, או עד שיבטל התנאי.

כד. מי שנתגרשה על תנאי, וקדשה אחר קדם שיתקיים התנאי - אם נתקיים התנאי הרי זו מקדשת; ואם לא נתקיים התנאי, ובטל הגט - אינה צריכה גט משני, שהרי אין קדושין תופסין בה. אֲבָל אם נשאת, ולא נתקיים התנאי ובטל הגט - צריכה גט משני, כמו שבארנו.

הלכות גרושין פרק ט

א. המגרש את אשתו לאחר זמן קבוע [הרי גיטך

וראוך באסורו עומד, וזה שאמר 'לשמעון', כלומר לכל אדם אף לשמעון, או שמא התיירה לכל, וזה שאמר 'אף לשמעון' והוא הדין לראובן, ששמעון סמוך הִיָּה לראובן בתנאו.

ט. התנה עליה ואמר: 'היום אין את אשתי, ולמחר את אשתי' - אינה מגרשת, ואף על פי שפרת בינו לבינה היום; לפיכך כותבין בגטין 'מן היום ולעולם'.

י. 'הרי זה גטף על מנת שלא תשתי יין כל ימי חייכי' - אינו גט, שאין זה פְּרִיתוֹת [ניתוק מוחלט]; 'כל ימי חיי', או 'כל ימי חיי פלוני' - הרי זה גט, שהרי פרת בינו לבינה, ולא ישאר לו עליה רשות כשימות אותו פלוני. **יא.** 'הרי זה גטף על מנת שלא תלכי לבית אביך עד שלשים יום' - הרי זה גט; 'שלא תלכי לבית אביך לעולם' - אינו גט, שאין זה פְּרִיתוֹת. לפיכך האומר לאשה: 'הרי זה גטף על מנת שלא תאכלי בשר זה לעולם', 'על מנת שלא תשתי יין זה לעולם' - אינו גט, שאין זה פְּרִיתוֹת; 'עד שלשים יום', הרי זה גט.

יב. 'הרי זה גטף על מנת שלא תנשאי לפלוני' - אינו גט; הא למה זה דומה? לאומר לה: 'על מנת שלא תשתי יין זה לעולם', או 'שלא תלכי לבית אביך לעולם', או 'כל ימי חייכי'. אֲבָל אם אָמַר לה: 'על מנת שלא תנשאי לפלוני עד חמשים שנה' - הרי זה גט, ולא תנשא לו כל זמן שהתנה; ואם נשאת, בטל הגט למפרע. ונתנה עמו - הולד ממנו בשר, והגט בשר; שלא התנה עמה אלא על הנשואין.

יג. 'הרי זה גטף על מנת שתנשאי לפלוני' - אם נשאת לו, הרי זה גט כשאר כל התנאים; אֲבָל אִמְרוּ חַכְמִים: לא תנשא לא לאותו פלוני ולא לאחר. לאותו פלוני לא תנשא, שמא יאמרו נשיהן נותנין זה לזה במתנה; ולאחר לא תנשא, שאינו גט אלא בקיום התנאי. עברה ונשאת לאותו פלוני, לא תצא. נשאת לאחר, קדם שתנשא לו - בטל הגט, ותצא והולד ממזר; ויצריכה גט משני.

יד. 'הרי זה גטף, והנגר שלי' - אינה מגרשת, שאין זה פְּרִיתוֹת; 'על מנת שתתני לי את הנגר', הרי זה גט ותתן.

טו. חקק הגט על טס של זהב, ונתנו לה ואמר לה: 'הרי זה גטף וכתבתך' [דמי כתובתך] - בשר, ונתקבלה כתבתה אם יש בטס כדי כתבתה; ואם אין בו, ישלים לה כתבתה.

טז. כל המגרש על תנאי שמבטל את הגט, כגון שהתנה עליה שלא תשתי יין כל ימי חייך, או שתהיה מתרת לכל אדם חוץ מפלוני, או שהתנה שאר תנאים קדם פתיכת התרף - אם היה התנאי פתוח בגט, וחסר ומחקו ונתנו לה - הרי זו ספק מגרשת; ואם היה התנאי על פה - הרי זה נוטל הגט ממנה, וחזר ונתנו לה בתנאי בשר, או בלא תנאי כלל.

יז. כיצד? הרי שנתן הגט לאשתו ואמר לה: 'הרי את מגרשת בזה ומתרת לכל אדם חוץ מפלוני' - אם נטלו ממנה וחסר ונתנו לה ואמר לה: 'הרי את מתרת בו לכל אדם', או 'הרי זה גטף' - הרי זו מגרשת. וכן כל פיוצא בזה.

בְּיָדָהּ; או יאמר לה: 'הרי זה גִּטָּךְ מֵעַכְשָׁיו, אִם לֹא בְּאִתִּי מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם', או 'הרי זה גִּטָּךְ, עַל מְנַת שְׁלֹא אָבֹא לְמַדִּינָה זוֹ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם', וְכֵן כֹּל כִּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ח. הַתְּנָה עֲלֶיהָ שִׁיְהִיָּה גִּט אִם לֹא בְּאֵד עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם לְמַדִּינָה זוֹ, וְהִיא בְּאֵד בְּדֶרֶךְ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְחָלָה או עָפְבוּ נֶהָר וְלֹא בְּאֵד עַד אַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הַרְיָ זֶה גִּט, אִפְלוּ עוֹמֵד וְצוּחַ הַרְיָ אֲנוּס; שְׂאִין אֲנֹס בְּגִטִּין, וְאָף עַל פִּי שְׂגִלָּה דַעְתוֹ שְׂאִין רְצוֹנוֹ לְגַרְשׁ.

ט. הַתְּנָה עֲלֶיהָ שִׁתְּגַרְשׁ כְּשִׁיעֵבֵר מִכְּנֻד פְּנִיָּה [שְׁלֹא יִדְאַנְהָ] שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהִיא הוֹלֵךְ וְכֹא [ורואה אותה] הוֹלֵךְ וְכֹא וְלֹא נִתְיַחַד עִמָּה - כְּשִׁילֵף וְיִשְׁקָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, תִּהְיֶה מְגַרְשֵׁת; וְאָף עַל פִּי שִׁהִיָּה הוֹלֵךְ וְכֹא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, הוֹאִיל וְלֹא נִתְיַחַד עִמָּה, הַרְיָ הִגֵּט כְּשֵׁר. בְּמָה דְּכָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁהִיָּה וְאָמַר: 'הַרְיָ הִיא נֶאֱמַנְתָּ עָלַי לֹאמַר שְׁלֹא פִּסְתִּי אוֹתָהּ'. אָכֵל אִם לֹא הֶאֱמִינָה, חוֹשְׁשִׁין שְׂמָא פִּיִּס אוֹתָהּ כְּשִׁהִיָּה הוֹלֵךְ וְכֹא, וּמְחַלָּה לוֹ הַתְּנָא, וּבִטּוֹל הִגֵּט כְּשִׁפְסִיָּה; וּמִפְּנֵי חֲשֵׁשׁ זֶה, יְהִיָּה הִגֵּט פְּסוּל אַחֵר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם. וְכֵן הָאוֹמֵר לֹאשֶׁה: 'הַרְיָ זֶה גִּטָּךְ לְאַחֵר שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ', וְהִיא עִמָּה בְּמַדִּינָה - חוֹשְׁשִׁין שְׂמָא פִּיִּס אוֹתָהּ, עַד שִׁיאֵמַר: 'נֶאֱמַנְתָּ עָלַי שְׁלֹא פִּסְתִּי'.

י. וְכֵן כֹּל הַתְּנָאִין שֶׁחַן תְּלוּיִין בְּרְצוֹנָהּ, וְאִם רְצָתָהּ וּבִטּוֹלָהּ אוֹתָן, כְּטַל הִגֵּט - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שְׂמָא פִּיִּס, עַד שִׁיאֵמַר 'נֶאֱמַנְתָּ עָלַי'. בְּמָה דְּכָרִים אֲמוּרִים? בְּמַתְגַּרְשֵׁת מִן הַנְּשׂוּאִין, שְׁלִבּוֹ גִּט [מורגל] כֹּה [אינו מחבייש בפניה]; אָכֵל הַמַּתְגַּרְשֵׁת מִן הָאוֹרִסִּין, אִין חוֹשְׁשִׁין לוֹ שְׂמָא פִּיִּס.

יא. 'הַרְיָ זֶה גִּטָּךְ מֵעַכְשָׁיו, אִם לֹא בְּאִתִּי מִכָּאן [מהיום] וְעַד שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ' - אִין חוֹשְׁשִׁין שְׂמָא כֹּא בְּסַתְרָה, שְׂאִין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְבֹא בְּצִנְעָה; וְאִם תִּם הַזְּמַן שְׁקָבַע וְלֹא בְּאֵד, הַרְיָ זֶה מְגַרְשֵׁת. מֵת בְּתוֹךְ שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ - אָף עַל פִּי שְׂאִי אִפְשָׁר שִׁיבֹא, וְהַרְיָ הִיא מְגַרְשֵׁת, לֹא תִנְשֵׂא בְּמָקוֹם יָבֵם עַד אַחֵר שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ, כְּשִׁיְתַקֵּים הַתְּנָא.

יב. בְּרִיא שִׁהִיָּה שִׁיְהִיָּה זֶה גִּט אִם מֵת, או חוֹלָה שִׁהִיָּה שִׁיְהִיָּה זֶה גִּט אִם מֵת מְחַלִּי זֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם; שְׂמִשְׁמֵעוֹת 'אִם מֵתִי', לְאַחֵר מִיָּתָה; וּמִשְׁמֵעוֹ [גס], מַעֲתָה. לְפִיכָף אִם אָמַר 'אִם מֵתִי', הַרְיָ זֶה כְּאוֹמֵר 'לְאַחֵר מוֹתִי' - וְאִין גִּט לְאַחֵר מִיָּתָה.

יג. אָמַר לָהּ: 'הַרְיָ זֶה גִּטָּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם מֵתִי', או 'מֵהַיּוֹם אִם מֵתִי' - הַרְיָ זֶה גִּט, וּכְשִׁיְמוֹת תִּהְיֶה מְגַרְשֵׁת.

יד. אָמַר לָהּ: 'הַרְיָ זֶה גִּטָּךְ מֵעַכְשָׁיו, או 'מֵהַיּוֹם', לְאַחֵר מִיָּתָה', וּמֵת - הַרְיָ זֶה סִפְקָ מְגַרְשֵׁת; שְׂמָא אַחֵר שְׂאֵמַר 'מֵעַכְשָׁיו חֲדָר בּוֹ, וְסִמְכָה דַעְתוֹ עַל לְאַחֵר מִיָּתָה - שְׂאִין גִּט לְאַחֵר מִיָּתָה.

טו. 'הַרְיָ זֶה גִּטָּךְ לְכִשְׁתַּצָּא חֲמָה', וּמֵת בְּלִילָה - אִינוּ גִּט; 'עַל מְנַת שִׁתְּרֹחַח חֲמָה', וּמֵת בְּלִילָה - הַרְיָ זֶה מְגַרְשֵׁת, וּכְשִׁתְּרֹחַח חֲמָה יִתְקַיֵּם הַתְּנָא. הַתְּנָה עֲלֶיהָ שְׂאִם זְרָחָה חֲמָה יְהִיָּה גִּט וְאִם לֹא זְרָחָה לֹא יְהִיָּה גִּט, וּמֵת בְּלִילָה - אִינוּ גִּט; שִׁהִיָּה לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנָא עַד שְׂמָת, וְאִין גִּט לְאַחֵר מִיָּתָה.

ותיתגרשי לאחר ל' יום", הַרְיָ זֶה מְגַרְשֵׁת כְּשִׁיְגִיעַ הַזְּמַן שְׁקָבַע. וְהַרְיָ זֶה דוּמָה לְתַנְאִי, וְאִינוּ תַנְאִי: דוּמָה לְתַנְאִי - שִׁהִיא מַתְגַּרְשֵׁת כְּשִׁיְגִיעַ הַזְּמַן שְׁקָבַע; וְאִינוּ תַנְאִי - שִׁהִמְגַרְשׁ עַל תַנְאִי, הַרְיָ גִרְשׁ [נתנו לה בתורת גירושין], וְזֶה עֲדִין לֹא גִרְשׁ עַד שִׁיְגִיעַ אוֹתוֹ זְמַן. לְפִיכָף: הַמְגַרְשׁ עַל תַנְאִי - צָרִיךְ לְכַפֵּל תַנְאִי [שיהיו בו כל דיני התנאי]; וְזֶה - אִינוּ צָרִיךְ לְכַפֵּל דְּכָרוֹ, וְלֹא לְשָׂאֵר מִשְׁפָּטֵי הַתְּנָאִין שְׁבִאֲרָנוּ.

ב. כִּיצַד? הָאוֹמֵר לֹאשֶׁתּוֹ: 'הַרְיָ זֶה גִּטָּךְ, וְלֹא תִתְגַּרְשִׁי בּוֹ אֲלֵא לְאַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם' - אִינָה מַתְגַּרְשֵׁת אֲלֵא לְאַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם; וְאִם מֵת הַבַּעַל, או אָבֵד הַגֵּט או נִשְׂרַף, בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, אִינָה מְגַרְשֵׁת.

ג. הַלְכָּה וְהִנְיַחְתּוּ בְּצַדֵי רְשׁוֹת הַרְבִּיִם, וְנִגְנַב או אָבֵד מִשֵּׁם לְאַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הַרְיָ זֶה מְגַרְשֵׁת, הוֹאִיל וְהִיא הִגֵּט קָיָם בְּיוֹם שִׁהִיא מַתְגַּרְשֵׁת בּוֹ, וְיִתְחַדָּה אוֹתוֹ [הקצתה לו מקום] בְּמָקוֹם שְׂאִינוּ רְשׁוֹת הַרְבִּיִם, שְׂצַדֵי רְשׁוֹת הַרְבִּיִם אִינָן כְּרְשׁוֹת הַרְבִּיִם.

ד. וְכֵן אִם תִּלָּה הַגְּרוּשִׁין בְּמַעֲשָׂה, דִּינוֹ כְּדִין מְגַרְשׁ אַחֵר זְמַן. כִּיצַד? כְּגוֹן שְׂאֵמַר לֹאשֶׁה: 'הַרְיָ זֶה גִּטָּךְ, וְלֹא תִתְגַּרְשִׁי בּוֹ עַד שִׁתְּנִי לִי מֵאֵתִים זוֹ' - הַרְיָ זֶה מַתְגַּרְשֵׁת אַחֵר שִׁתְּנִי; וְאִינוּ צָרִיךְ לְכַפֵּל תַנְאִי, וְלֹא לְשָׂאֵר מִשְׁפָּטֵי הַתְּנָאִין שְׁבִאֲרָנוּ - שִׁהִיָּה לֹא גִרְשׁ עַל תַנְאִי, אֲלֵא עֲדִין לֹא גִרְשׁ זֶה, אֲלֵא תִלָּה הַגְּרוּשִׁין בְּעַשִׂית כָּף וְכָף, וְאַחֵר כָּף תִּתְגַּרְשׁ.

ה. וּמָה בֵּין הַמְגַרְשׁ עַל תַנְאִי, לְזֶה שְׁקָבַע זְמַן לְגְרוּשִׁין או תִּלְקֵן בְּמַעֲשָׂה? שִׁהִמְגַרְשׁ עַל תַנְאִי - יֵשׁ שֵׁם גְרוּשִׁין, וְאִינָן גְּמוּרִין עַד שִׁיְתַקֵּים הַתְּנָאִי. לְפִיכָף, כְּשִׁיְתַקֵּים הַתְּנָאִי, נִתְגַּרְשָׁה אִם הִיָּה הִגֵּט קָיָם, אָף עַל פִּי שְׂאִינוּ בְּרְשׁוֹתָהּ; וְאִינָה צָרִיכָה לְחַזֵּר וְלִטְלוֹ או לְהִיּוֹתוֹ בְּרְשׁוֹתָהּ אַחֵר שִׁנְתַקֵּים הַתְּנָאִי, שִׁהִיָּה הִגֵּיעַ לְיָדָה תְּחִלָּה בְּתוֹרַת גְרוּשִׁין. וְאִם נִשְׂאָת קָדָם שִׁיְתַקֵּים הַתְּנָאִי - לֹא תִצָּא, כְּמוֹ שְׁבִאֲרָנוּ. אָכֵל הַתּוֹלָה גְרוּשִׁיו בְּזְמַן או בְּמַעֲשָׂה - לֹא הִגִּיעַ גִּט לְיָדָה בְּתוֹרַת גְרוּשִׁין, אֲלֵא בְּתוֹרַת פְּקוּדוֹן עַד הַזְּמַן שְׁקָבַע או עַד שִׁתְּעַשֶׂה הַמַּעֲשָׂה. לְפִיכָף, כְּשִׁיְגִיעַ הַזְּמַן, צָרִיכָה לְהִיּוֹת הִגֵּט בְּרְשׁוֹתָהּ, או תְּחִזֹּר וְתִטְלָנוּ, או שִׁיְהִיָּה בְּמָקוֹם שִׁיְתְּחַדָּה אוֹתוֹ בּוֹ אָף עַל פִּי שְׂאִינוּ רְשׁוֹתָהּ, כְּמוֹ שְׁבִאֲרָנוּ; וְאַחֵר כָּף תִּתְגַּרְשׁ בּוֹ. וְאִם נִשְׂאָת קָדָם שִׁיְגִיעַ הַזְּמַן שְׁקָבַע, או קָדָם שִׁתְּעַשֶׂה הַמַּעֲשָׂה שִׁתְּלָה בּוֹ הַגְּרוּשִׁין - תִּצָּא, וְתוֹלַד מִמּוֹר; שְׂעַדִּין הִיא אֲשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, וְאִין כָּאֵן שֵׁם [שום] גְרוּשִׁין. ו. הַנּוֹחֵן גִּט בְּיַד אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: 'אִם לֹא תִתְנִי לִי מֵאֵתִים זוֹ, אִין זֶה גִּט', או 'אִין אֶת מְגַרְשֵׁת' - הַרְיָ זֶה לֹא גִרְשׁ כָּלֵל, וְאִין כָּאֵן גִּט לֹא עַל תַנְאִי וְלֹא תְלוּי בְּמַעֲשָׂה. וְכֵן כֹּל כִּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ז. הַרוּצָה לְגַרְשׁ עַל תַנְאִי, וְיְהִיָּה עֲנֵן תַנְאִי שְׁלֹא תִתְגַּרְשׁ עַד זְמַן פְּלוּנִי - הַרְיָ זֶה מוֹצִיא עֲנֵן זֶה בְּלִשׁוֹן תַנְאִי, וְיִתְנָה הַתְּנָאִי בְּבִיאָתוֹ בְּזְמַן קְבוּעַ או בְּהִלְכָתוֹ. כִּיצַד? כְּגוֹן שִׁיאֵמַר לָהּ: 'אִם לֹא בְּאִתִּי מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, הַרְיָ זֶה גִּט, וְאִם בְּאִתִּי בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, לֹא יְהִיָּה גִּט', וְנִתְּנָן הִגֵּט

כד. הרי שאחריו אחר הזמן שאמר, ואחר כך כתבו ונתנו לה, כגון שאמר להם 'לאחר החדש', וכתבו ונתנו לה לאחר שתי שבתות מחדש שני - הרי זה פסול.

כה. נתיחד עמה אחר שאמר להם לכתב ולחתום ולתן לה, הרי אלו לא יכתבו; וקל וחומר הדברים: אם הגט שנתן לה לידה כשנתיחד עמה, נפסל הגט שפא בעל; קל וחומר לזה, שלא נכתב. ואם כתבו ונתנו לה אחר שנתיחד עמה, אינו גט.

כו. אמר לעשרה: 'כתבו גט לאשתי' - אחד כותב על ידי [בשביל] פלן; 'פלכם כתבו' - כותב אחד מהן במעמד [בנוכחות] פלן. 'הוליתו גט זה לאשתי' - מוליכו אחד מהן על ידי פלן; 'פלכם הוליתו גט זה לאשתי' - מוליכו אחד מהן במעמד פלן.

כז. אמר לעשרה: 'כתבו גט וחתמו ותנו לאשתי' - אחד מהן כותב, ושנים מהן חותמין, ואחד מהן נותנו לה; ואפלו היה הכותב הוא אחד משני העדים שחתמו בו, והוא השליח שנתנו לה - הרי זה פשר. אמר להם: 'פלכם חתמו' - פלן חותמין; ואם מנאן, בין שמנה פלן בין שמנה מקצתן, ואמר להן 'חתמו' - הרי זה פאומר 'פלכם', ושנים שחותמין בתחלה, הן משום עדים; והשאר, משום תנאי. לפיכך אם היו השאר פסולין, או חתמו זה היום וזה למחר, אפלו לימים הרבה - הרי זה פשר. מת אחד מהן קדם חתימה, הרי זה גט בטל. היה אחד משנים הראשונים פסול, הרי זה גט פסול - שפא יאמרו: 'עד פסול פשר בעדות שאר שטרות, בעת שהיו העדים רבים'; ולא הכשירוהו בגט שעדי רבים, אלא מפני שעדי מסירה [שרואים מסירת הגט לאשה] הם העקר.

כח. תקנו חכמים שהאומר לרבים לכתב גט, או לחתום, או להוליך גט לאשתי, אם לכתובה - אומר להם: 'פל אחד מכם יכתב גט לאשתי'; וכן להולכה - יאמר: 'פל אחד מכם יוליך'; ואם לחתימה - יאמר להם: 'פל שנים מכם יחתמו בגט זה ותנו לאשתי'.

כט. ולמה אמרו חכמים 'עדי הגט אין חותמין אלא זה בפני זה? גזרה, שפא יאמר לרבים 'פלכם חתמו'; אם תאמר חותמין זה שלא בפני זה - שפא יעידו שנים, ותטל הגט בידה, ותחשב שפכר העידו בו, ועדין לא נחקים התנאי.

ל. אמר לשלשה: 'שנים מכם יכתבו גט לאשתי ויחתמו ויתנו לה', והיה בהן אב ובנו, בין שחתם האב עם האחר, בין שחתם הבן עם האחר - הרי זה פשר, שהאדם עושה בהן שליח במקום האב.

לא. אמר לשנים: 'כתבו וחתמו ותנו לפלוני שיליך לאשתי', או 'תנו לשליח שיליך לה' - אחד מהן כותב, ושניהן חותמין ונותנין לשליח; ואם הוליתו הן בעצמן ונתנו לה - אינו גט, שלא עשה אותן שליח לגרושין. ביצד יעשו? שאלו אותו ממנה, ויתנוהו לשליח, וחוזר ונותנו לה בפניהם, או בפני אחרים. ורבתי הורו בגט זה בדבר שאינו נראה, מפני שבוש שהיה בנסחאות שלהן.

טז. שכיב מרע [חולה הנוטה למות] שכתב גט לאשתו וגרשה, ועמד [הבריא] - אינו יכול לחזור בו, שאין גטו כמתנתו [שמתנתו חוזרת בכזה מקרה]; שאם תאמר יחזר בו, יאמרו [בטעות]: 'גטו לאחר מיתה יגרש' - כמו מתנתו, שאינה קונה אלא לאחר מיתה.

יז. 'הרי זה גטף מהיום, אם מתי מחלי זה', ונפל עליו בית או נשכו נחש או טרפו ארי וכיוצא בזה, ומת - אינו גט.

יח. אמר לה: 'אם לא יעמד מחלי זה', ונפל עליו בית או נשכו נחש או טרפו ארי - הרי זה ספק מגרשת. 'הרי זה גטף מעכשו, אם מתי מחלי זה', ועמד והלך בשוק, וחלה ומת - אומדין אותה: אם מתמת חלי הראשון מת, הרי זה גט; ואם לאו, אינו גט. ואם נתק [עבר] מחלי לחלי ולא עמד [התהלך] בשוק - הרי זה גט, ואינו צריך אמד [ודאי מחולי ראשון מת].

יט. ובכל אלו התנאים, כל הימים שמנתינת הגט עד שימות ויתקיים התנאי - הרי היא מגרשת לכל דבר, ובכלד שלא יתיחד עמה, כמו שבארנו.

כ. חולה שרצה לגרש אשתו על תנאי כשימות, כדי שלא תפל לפני יבם, ואם עמד לא תהיה מגרשת, ולא רצה לגרשה מעכשו, כדי שלא תטרף דעתו - כך הוא כותב בגט אחר שכותב התרף [עיקר הגט], או אומר לה כשנותן הגט: 'אם לא מתי לא יהיה גט, ואם מתי יהיה גט, ואם לא מתי לא יהיה גט'; כדי שיהיה תנאי כפול, והן [אם מת] קודם ללאו [אם לא מת], ולא יפתח פיו ותחלה לפרענות [אם מת], ואם מת, תהיה מגרשת כשימות - והוא שניגע הגט לידה קדם מיתה.

כא. בעל שנתן גט לאחד ואמר לו: 'זכה בגט זה לאשתי כדי שלא תפל לפני יבם' [שלא תזדקק לייבוס], ומת הבעל קדם שניגע הגט לידה - הרי זה ספק מגרשת; שרב הנשים, זכות היא להן שלא יפלו לפני יבם; ולפיכך תהיה ספק מגרשת, אף על פי שלא הגיע גט לידה, הואיל וזכה לה בו אחר.

כב. אמר לעדים: 'לאחר שנים עשר חדש כתבו גט ותנו לאשתי', או שאמר להם: 'כתבו ותנו גט לאשתי לאחר שנים עשר חדש' - הרי אלו כותבין אחר הזמן שקבע, ונותנין לה; ואם כתבוהו בתוך הזמן, אף על פי שנתנוהו לאחר זמן שאמר - אינו גט. כתבוהו אחר הזמן כשאמר, ומת קדם שינתן לה - אינו גט; ואם לא נודע אם מיתה קדמה לנתינת הגט, או נתינת הגט קדמה למיתה - הרי זה ספק מגרשת.

כג. אמר להם: 'כתבו ותנו לה אחר השבוע' [שמייטת זו] - אין כותבין אלא אחר שנה מאחר השבוע [של שנה שמינית]; אמר להן 'לאחר השנה' - כותבין לאחר חדש משנה שניה; אמר להן 'לאחר החדש' - כותבין לאחר השבת מחדש שני; אמר להן 'לאחר השבת' - כותבין מאחר יום השבת עד סוף יום שלישי; אמר להן: 'כתבו ותנו לה קדם השבת' - כותבין מיום רביעי ועד סוף יום ששי, ונותנין לה.

שאף על פי שאינו עכשו שליח גרושין, הואיל ולאחר שלשים יום יהיה שליח גרושין, עושה שליח אחר בתוך השלשים.

מא. במה דברים אמורים? בשלא היה בעלה עמה במדינה, או שהיתה מתגרשת מן הארוסין. אבל מתגרשת מן הנשואין ובעלה עמה במדינה, חוששין לו שמה פיס [אוותה], ואינו עושה שליח בתוך השלשים אלא אם כן אמר 'נאמנת עלי שלא פיסתי'; אבל נתן הגט לה לאחר השלשים - וחוששין לה כמו שבארנו, עד שיאמר 'נאמנת עלי שלא פיסתי'.

יום שישי

הלכות גרושין פרק י

א. כל מקום שאמרנו בחבור זה שהגט בטל, או אינו גט, או אינה מגרשת - הרי זה גט בטל מן התורה, ועדין היא אשת איש גמורה; ואם נשאת, תצא והולך [מהנישואין השניים] ממזר. ואם היה בעלה פה, לא נאסרה עליו משום גרושה - חוץ מן המגרש את אשתו ואמר לה 'הרי את מגרשת ממני, ואין את מתרת לכל אדם'; שאף על פי שאין זה גט, הרי זה פסולה לכהנה מדבריהן, שנאמר: "ואשה גרושה מאישה"; אמרו חכמים: אפלו לא נתגרשה אלא מאישה ולא התרה לכל, נאסרה לכהנה - וזהו ריח הגט, שפוסל בכהנה מדבריהן.

ב. וכל מקום שאמרנו בחבור זה שהגט פסול - הרי זה פסול מדברי סופרים בלבד; ונפסלה בו מן הכהנה מדברי תורה. ולכתחלה לא תנשא, ואם נשאת לא תצא והולך פשר. וכוונתו לה גט אחר פשר, ונותנין לה והיא - [בעודה] תחת בעלה [השני]. ואם אי אפשר לכתב אחר, והיה הבעל [השני] נתיק [ישר ובעל מידות] וגרש מעצמו - הרי זה משפח, אם אין לו בנים; אבל אם יש לו בנים - לא יוציא מפני פסול הגט, שמה יוציא לעז [שם רע] על בניו [שהם ממזרים].

ג. וכל מקום שאמרנו בחבור זה 'הרי זה ספק גרושין', או שהיא ספק מגרשת - לא תנשא. ואם נשאת, תצא והולך ספק ממזר, מפני שהיא ספק ערוה. ובין שגרש את אשתו בגט פסול, או שהיתה ספק מגרשת ורצה להתזירה - הרי זה מתרת לבעלה; ואינו צריך לחדש הנישואין ולכרף שבע ברכות ולכתב כתובה, עד שתתגרש גרושין גמורין.

ד. כל מי שנשאת בגט בטל, הרי זה צריכה גט מבעל שני מדבריהן - כדי שלא יאמרו: 'אשת איש יוצאה בלא גט'; וצריכה גט מן הראשון להתיירה לשאר העם. ונאסרה על שניהם לעולם אף על פי שנבעלה בשגגה, כדי שלא יאמרו: 'החזיר זה גרושתו אחר שנשאת'; ואם עבר אחד משניהן והחזירה, יוציא.

ה. וכן הדין באשה שבאו לה עדים שמת בעלה ונשאת, ואחר כך בא בעלה, בין שהיה בעלה פקח, בין שהיה חרש, בין שנשאת לפקח, בין שנשאת לחרש שאין קדושי קדושין גמורין - תצא משניהן, וצריכה גט משניהן, ונאסרה על שניהן עולמית.

לב. אמר לסופר: 'כתב לי גט לאשתי', כתבו ונתנו לבעל בלא עדים, ונטלו הבעל ונתנו לשליח ואמר לו: 'תן גט זה לאשתי בפני עדים', והלך השליח ונתנו לה בפני עדים - הרי זה ספק מגרשת; שאין השליח נאמן להתיר הערוה, אף על פי שהוא עד אחד, אלא מפני כתב העדים שחתמו על הגט, שהן כמי שנחקרה עדותן, עד שיהיה שם מערער, כמו שבארנו. ואם היו שם שני עדים שיעידו שגט זה הבעל נתנו לשליח לגרשה בו - הרי זה מגרשת.

לג. האומר לשליח: 'תן גט זה לאשתי במקום פלוני', ונתנו לה במקום אחר - אינו גט; 'הרי היא במקום פלוני', ונתנו לה במקום אחר - פשר, מפני שמראה מקום הוא לו [מציין מקום הימצאה לידיעה, ואינו מקפיד לגרשה דווקא שם]. אמר לו: 'אל תתנהו לה אלא בבית', ונתנו לה בעליה, 'אל תתנהו לה אלא בימין', ונתנו לה בשמאל, 'תנהו לה ביום פלוני', ונתנו לה בתוך [לפני] הזמן - אינו גט; 'אל תתנהו לה אלא ביום פלוני', ונתנו לה למקפניו או מאתריו - אינו גט, שהרי הקפיד על עצמו של יום. וכן כל פיצא בזה.

לד. וכן האשה שאמרה לשלוחה: 'התקבל [קבל] לי גטי במקום פלוני, וקבלו לה במקום אחר - אינו גט; 'הבא לי גטי למקום פלוני, והביאו לה למקום אחר - פשר.

לה. האומר לשלוחו: 'הולך גט זה לאשתי', בין שאמר לו 'הולך', בין שאמר לו 'את [אתה] הולך', וחלה או נאנס - משלחו ביד אחר. ואם אמר לו: 'טל ממנה חפץ פלוני, ותן לה גט זה' - הרי זה לא 'שלחו ביד אחר'; ואם שלחו ביד אחר, ויצאת האשה לקראת השליח ונתנה החפץ בתחלה, ואחר כך נתן לה הגט - הרי זה מגרשת.

לו. נתן לה הגט, ואחר כך נתנה החפץ - אפלו מיד השליח הראשון, אינו גט; שהרי עבר על דברי הבעל בדבר שסתם בני אדם מקפידין עליו, שהרי הבעל אמר לו: 'טל החפץ ותן לה', והוא נתן ואחר כך נטל.

לז. אמר לו: 'תן לה הגט, וטל ממנה חפץ פלוני' - הרי זה לא 'שלחנו ביד אחר', שאין רצונו שיהיה פקדונו ביד אחר; ואם שלחו ביד אחר - הרי זה גט, בין שנתנה החפץ תחלה, בין שלא נתנה אלא בסוף.

לח. נתן הגט לשליח ואמר לו: 'אל תתנהו לה אלא אפה', ונתנו לאחר, ונתנו לה - אינו גט; וכן אם אמר לו: 'אל תתנהו לה אפה, אלא תנהו לפלוני, והוא יתננו לה', ונתנו לה השליח הראשון - אינו גט, לפי שלא עשהו שליח לגרושין.

לט. נתן לו הגט ואמר לו: 'הולך גט זה לאשתי', אמר לו השליח: 'איני מכירה', אמר לו הבעל: 'תנהו לפלוני, הוא מכירה' - הרי זה שליח שלא נתן [לו יפוי כוח] לגרושין, ואינו נותן הגט אלא לפלוני שאמר הבעל; ואותו הפלוני הוא שליח הגרושין, והוא שמוליכו לה, או משלחו ביד אחר אם חלה או נאנס.

מ. נתן הגט לשליח ואמר לו: 'לא תתנהו לה עד שלשים יום', וחלה או נאנס בתוך השלשים - משלחו ביד אחר;

יחזירה לעולם? גזרה, שמא תנשא לאחר, ותעשה תשובה ותהיה צנועה תחתיו, ויאמר הראשון: 'אלו הייתי יודע שפן הוא, לא הייתי מגרשה', ונמצא כמגרש על תנאי ולא נתקם, שנמצא הגט בטל למפרע. לפיכך אומרין לו: 'גמר בלבך לגרשה, שאין זו חזרת לך לעולם'; ואם עבר והחזיר, לא יוציא.

יג. וכן המוציא את אשתו משום אילונית [עקרה], או משום שרואה דם בכל עת תשמיש - הרי זה לא יחזיר לעולם; שמא תנשא לאחר, ותלד האילונית ותתרפא הנדה, ויאמר: 'אלו הייתי יודע שפן הוא, לא הייתי מגרש' - ונמצא הגט בטל והבנים ממזרים; ואם עבר והחזיר, לא יוציא.

יד. שליח שהביא גט בחוצה לארץ ואמר 'בפני נכתב ובפני נחתם' - הרי זה לא ישאנה, שאנו חוששין שמא ענינו נתן בה ולפיכך העיד לה; וכן עד אחד שהעיד לאשה שמת בעלה, ונשאת על פיו - הרי זה לא ישאנה; וכן החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה - הרי זה לא ישאנה; וכן הנטען על השפחה [יצא קול שבא עליה] ונשתחררה, על הנכרית ונתגירה - הרי זה לא ישאנה; וכן גוי ועבד הפא על בת ישראל, אף על פי שחזר הגוי ונתגיר, העבד ונשתחרר - הרי זה לא ישאנה. וכלן, אם עברו ונשאו - אין מוציאין מידם.

טו. וכלם [דלעיל בהלכה הקודמת] שהיו להן נשים, ומתו נשותיהן, או שנתגרשו והיו הנשים הן שהרגילו [גרומו] את בעליהן לגרשן - הרי אלו מתרות להנשא להם לכתחלה; וכן אם הלכו נשים אלו ונשאו לאחרים, ונתאלמנו או נתגרשו [מנישואיהן השניים] - הרי אלו מתרות להנשא להן לכתחלה.

טז. וכל אחת מהן מתרת להנשא לכן העד שהעיד לה, או לכן החכם שאסרה על בעלה, או לכן הנטען עליה, או לשאר קרוביהן - שאין אדם חוטא כדי שיהנה אחר; ומתרת האשה להנשא לאחד מעדי גרושיה, או מעדי מאוניה [קטנה שהשיאו אחיה שדי לה במיאון לבטל נישואיה], או לאחד מן הדנינים שחלצה בפניהם [היבמה] - שאין חוששין אלא לעדות אחד. ולעולם יתרחק אדם מעדות מאון [שמא תתחרט על מיאונה], ויתקרב לתליצה. יז. המגרש את אשתו, וחזר ובעלה בפני עדים קדם שתנשא לאחר, בין שגרשה מן הנשואין, בין מן הארוסין - הואיל ואשתו היתה, הרי זו בחזקת שהחזירה, ולשם קדושין בעל, לא לשם זנות, ואפלו ראו אותה שנתן לה מעות; שחזקה היא שאין אדם עושה בעילתו באשתו בעילת זנות, והרי בידו לעשותה בעילת מצוה. לפיכך הרי זו בחזקת מקדשת קדושי ודאי, וצריכה ממנו גט שני.

יח. נתיחד עמה בפני עדים - אם היתה מגרשת מן הנשואין, חוששין לה שמא נבעלה, והן הן עדי יחוד, הן הן עדי ביאה; שכל המקדש בביאה, אינו צריך לבעל בפני עדים, אלא יתיחד בפניהן ויבעל, כמו שבאנו. לפיכך צריכה גט מספק, והרי היא ספק מקדשת. ואם

ו. הרי שנתקדשה, ואחר כך בא בעלה, או נמצא הגט בטל - הרי זו מתרת לבעלה, ואינה צריכה גט משני, שאין קדושין תופסין בעריות; ואין חוששין שמא יאמרו 'אשת איש יוצאה בלא גט' - מין שלא נשאת [אלא], יאמרו: 'תנאי היה בקדושין ולא נתקם'.

ז. האשה שנשאת, ואחר כך נמצא הגט בטל, או בא בעלה אחר ששמעה שמת - אין הבעל הראשון והשני ופאין לא במציאתה, ולא במעשה ידיה, ולא בהפרת נדריה. וכל פרות [מנכסיה] שאכלו שניהן אחר שנשאת, אין מוציאין מהן; ואין לה כתובה, ולא תנאי מתנאי כתובה, ולא מזונות - לא על זה ולא על זה. ואם נטלה מזה או מזה - תחזיר. וכל מה שפלה [נשחק] או אבד מנכסיה, אפלו מנכסי צאן ברזל [ונכסי האשה שהבעל מקבל עליהן אחריות] - אין מוציאין אותן לא מזה ולא מזה. והולד מן השני ממזר; ואם בא עליה הראשון קדם שגירש השני, הרי הולד ממזר מדבריהם. גרשה השני ונטלה ממנו כתובה, ואחר כך בא בעלה או נמצא הגט בטל - אין מוציאין מידה מה שנטלה, לא מן המזונות ולא מן הכתובה.

ח. וכן הדין באחיו שקדש אשה והלף, ושמע בו שמת, ויבם אשתו, ואחר כך בא - תצא מזה ומזה, וצריכה גט מזה ומזה; וכל הדרכים [הדינים] האלו בה, וכן אם קדש אשה, והלכה למדינה אחרת, ושמע שמתה, ונשא אחרת, ואחר כך נודע שלא מתה - צריכות גט ממנו שתיהן, וכל הדרכים האלו בהן.

ט. אכל אם הלכה אשתו הנשואה למדינה אחרת, ושמע שמתה, ונשא אחרת, ונמצאת אשתו קימת - אין אחרת צריכה ממנו גט, ואשתו מתרת לו; וכן שאר העריות שנסאן בחזקת התר, ונמצאו ערוה - אינן צריכות גט, שאין קדושין תופסין בעריות.

י. ומפני מה הצריכו אחות ארוסתו גט - שמא יאמרו: 'תנאי היה בארוסין, וכדת נשא אחרת'; והואיל ויצאה אחרת בגט, אחרת שהיא ארוסתו הראשונה אסורה, כדי שלא יאמרו: 'נשא אחות גרושתו'.

יא. כתב הסופר, וטעה ונתן גט לאיש ושובר [שטר פרעון הכתובה] לאשה, או שטעו הן ונטל הבעל הגט, ונטלה היא השובר, וכמדמה להם שנתגרשה, ולאחר זמן והרי הגט יוצא מתחת ידי האישה - אם לא נשאת, הרי זו אינה מגרשת, ונתגלה הדבר שעדין לא נתגרשה, ויתן לה הגט בפנינו, ותהיה מגרשת משעת נתניתו. ואם נשאת, ואחר כך הוציא הבעל את הגט ואמר: 'עדין לא נתגרשה, שהרי הגט בידי ולא הגיע לידה' - אין שומעין לו לאסרה על בעלה, אלא הרי זו בחזקת גרושה, ונפל הגט מידה ומצאו זה, והרי בא לאסרה על בעלה השני.

יב. המוציא את אשתו משום שם רע [שם שזינתה], או משום שהיא פרוצה בנדרים [נוודת הרבה] - אומרין לו: 'הודיעה שמפני זה אתה מוציאה, כדי ליסרה'; ודע שאין אתה מחזיר אותה לעולם. ומפני מה המוציא את זו לא

שאין קדושי קטנה קדושין גמורין, כמו שבארנו. וכן קטנה שהשיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה כשהיא קטנה - הרי היא כיתומה בחיי אביה; ואם נשאת כשהיא קטנה, הרי זו ממאנת.

ב. החרשת - אף על פי שנושואיה מדברי סופרים כנושואי קטנה - לא תקנו לה למאן, כדי שלא ימנעו מלנשא.

ג. ממאנת היא הקטנה - בין מן הארוסין, בין מן הנשואין, בין בפני בעלה, בין שלא בפניו; וכשם שממאנת בבעל, כך ממאנת בביבס. וממאנת בבעל זה, ונשאת לאחר; וממאנת בשני, וכן בשלישי - אפלו כמה פעמים; כל זמן שהיא קטנה, יש לה למאן. וקטנה שלא מאנה, אף על פי שהיא נושאה, והלכה ונתקדשה לאחר, כשהיא קטנה - קדושיה הן הן מאוניה.

ד. ועד מתי הבת ממאנת? כל זמן שהיא קטנה, עד שתהיה נצרה, או עד שיודע שהיא אילונית [עקרה, שאין לה ימי נרות]. במה דברים אמורים? בשלא בא עליה הבעל אחר שנעשית בת שתיים עשרה שנה ויום אחד. אבל אם הגיעה לזמן הזה ונבעלה - הואיל והבעילה קונה מן התורה כמו שבארנו, הרי זו אינה ממאנת; ואינה צריכה בדיקה למאן [אם הביאה ב' שערות], שהזקתה שהביאה סימנין.

ה. הרי שנבדקה ולא נמצא לה סימנין - הואיל ונבעלה אחר שהגיעה לזמן הראוי לסימנין, הרי זו חוששין לה שמא הביאה ונשרו; ולפיכך צריכה גט מספק. ואם מאנה אחר שנבדקה, ונתקדשה לאחר - צריכה ממנו גט מספק; ואם נשאת - תצא מזה ומזה, והולד ספק ממנו משניהם. **ו.** קטנה שלא מאנה והגדילה - אף על פי שלא בעלה בעלה משנעשית בת שתיים עשרה שנה ויום אחד - הרי זו אינה ממאנת, שהרי הגדילה, וצריכה גט מדברי סופרים; שהרי לא בא עליה אחר שהגיעה לשני נצרות, עד שנחוש לה שמא הביאה סימנין ותהיה ספק מקדשת, ולא בא עליה אחר שגדלה, כדי שתהיה אשת איש גמורה; ונמצאת שאינה צריכה גט אלא מנושואי קטנות, שהם מדברי סופרים. לפיכך, אם עמדה ונתקדשה אחר שגדלה, תופסין בה קדושי שני; ואם גרש הראשון, יכנס השני. אבל אם גרש שני, לא יכנס ראשון - שמא יאמרו: 'החזיר גרושתו מאחר שנתארסה'. ואם בא עליה שני קדם שיגרש ראשון - תצא מזה ומזה, מפני שהיא דומה לאשה ששמעה שמת בעלה ונשאת ואחר כך בא בעלה. ואין הולד מן השני ממנו; ואם בא עליה ראשון קדם שיגרש השני, הולד ממנו.

ז. איזו היא קטנה שצריכה למאן? מבת שש עד בת עשר, בודקין אותה לפי יפי דעתה: אם יודעת לשמור [כס9] קדושיה ושהן קדושין, לא שתשמר אותם כמו שמשמרת האגוז והתמרה וכיוצא בהן - הרי זו צריכה מאן; ואם אינה יודעת לשמור קדושיה - אינה צריכה למאן, אלא הולכת לבית אמה כאלו לא נתקדשה מעולם. ופוחתה מבת שש - אפלו יודעת לשמור, אינה צריכה

היתה מגרשת מן הארוסין - אין חוששין לה, שהרי אין לבו גם [מורגל] בה.

ט. הורו מקצת הגאונים, שכל אשה שתבעל בפני עדים, צריכה גט - חזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. והגדילו והוסיפו בדבר זה שעלה על דעתם, עד שהורו שמי שיש לו בן משפחתו, חוששין לו, ולא תתיבם אשתו [אם ימות בלא בנים] - שמא שחרר שפחתו ואחר כך בא עליה; ויש מהן שהורה שודאי שחרר, שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. וכל הדברים האלו - רחוקים הם בעיני עד מאד מדרכי ההוראה, ואין ראוי לסמוך עליהן; שלא אמרו חכמים חזקה זו, אלא באשתו שגרשה בלבד, או במקדש על הנאי וכעל סתם, שהרי אשתו היא, ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילתו בעילת זנות, עד שיפרש שהיא בעילת זנות, או יפרש שעל הנאי הוא בועל. אבל בשאר הנשים - הרי כל זונה בחזקת שבעל לשם זנות, עד שיפרש שהוא לשם קדושין. ואין צריך לומר בשפחה או גויה שאינה בת קדושין, שאין חוששין להן כלל, והרי הן מן בחזקת גוי ועבד, עד שיודע בודאי שנתחררה אמו או נהגיירה.

כ. מי שהחזקה אשת איש, בין מן הנשואין בין מן הארוסין, ויצא שמה בעיר מגרשת, אפלו רב העיר או בלן מעבירין קול שנתגרשה - אין חוששין לה, והרי זו בחזקתה; אבל אם יצא שמה בעיר מקדשת, והחזק הקול בבית דין, שהרי היא מקדשת בספק כמו שבארנו, ואחר כך יצא עליה קול שנתגרשה מאותן הקדושין - הרי זו מגרשת, שקול אסרה וקול התיירה.

כא. לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה; ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה. ולא יגרש אדם אשתו ראשונה, אלא אם בן מצא בה ערות דבר, שנגמר: "כי מצא בה ערות דבר" וגו'. ואין ראוי לו למהר לשלח אשתו ראשונה; אבל שניה, אם שגאה ישלחה.

כב. אשה רעה בדותיה [מדותיה], ושאינה צנועה כבנות ישראל הפשרות - מצוה לגרשה, שנגמר: "גרש לך, ויצא מדון". ואשה שנתגרשה משום פריצות - אין ראוי לאדם כשר שישאנה, שאין זה מוציא רעה מביתו וזה מכניסה לתוך ביתו.

כג. מי שנתגרשה אשתו - הרי זה מגרשה בגט, ותהיה מגרשת. אבל אם נשתטת - אינו מוציאה עד שתבריא; ודבר זה תקנת חכמים הוא, כדי שלא תהיה הפקר לפרוצים, שהרי אינה יכולה לשמר עצמה. לפיכך מניחה ונושא אחרת, ומאכילה ומשקה משלה [על חשבונה]. ואין מחיבין אותו בשאר כסות ועונה, שאין כח בכהן דעת לדור עם השוטים בבית אחד; ואינו חייב לרפותה, ולא לפדותה. ואם גרשה, הרי זו מגרשת; ומוציאה מביתו, ואינו חייב לחזר ולהטפל בה.

הלכות גרושין פרק יא

א. אין נושאים קטנה. והנושא קטנה יתומה, ולא רצתה בבעל - הרי זו ממאנת והולכת, ואינה צריכה ממנו גט;

טז. הממאנת באיש, אינה מגרשת ממנו [אין דינה כ"גרשה"]; ודינה עם בעלה שמאנה בו, כדינה עם מי שלא קדשה מעולם: היא מתרת [להינשא] בקרוביו, והוא מתר בקרובותיה; ולא פסלה מן הבהנה. ואם נשאת לאחר, וגרשה האחר, או מת, או מאנה בו - מתרת לחזר לראשון. ולא עוד, אלא אפלו גרשה הראשון [בגט] והחזירה ומאנה בו, ונשאת לאחר אחר שמאנה בו, וגרשה האחר - מתרת לחזר לראשון: שכל היוצאה במאון, אף על פי שקדמו גט - הרי זו כמי שלא נתגרשה ממנו בגט מעולם, ומתרת לחזר לו. אכל המגרש את הקטנה בגט, ונשאת לאחר, ומאנה באחר - אסורה לחזר לראשון, מפני שיוצאת ממנו בגט, אף על פי שיוצאת מן האחרון במאון; ואין צריך לומר, אם גרשה האחרון, או מת. וכן אסורה לאבי הראשון, ולבנו, ולאחיו, כשאר הגרושות - אף על פי שיוצאת מן האחרון במאון.

יז. הממאנת ביבם - אסורה לאביו, מפני שנראית ככלתו בעת שמת בנו; אכל לשאר קרוביו, מתרת. לפיכך אם מאנה באחד מן היבמין, מתרת לאחיו.

יח. כל אשה שנתגרשה או שנתאלמנה - הרי זו לא תנשא ולא תתארס, עד שתמתין תשעים יום, חוץ מיום שנתגרשה בו או שמת בעלה בו, וחוץ מיום שנתארסה בו [עם השני]; כדי שיוודע אם היא מעברת או אינה מעברת, להבחין בין ורעו של ראשון לזרעו של אחרון.

יט. ומיום כתיבת הגט מונין למגרשת; ואפלו היה על תנאי, או שלא הגיע לידה אלא אחר כמה שנים - מיום הכתיבה מונין, שהרי אינו מתיחד עמה משכתבו לה.

כ. וגזרת חכמים היא שאפלו אשה שאינה ראויה לולד, ואפלו נתגרשה או נתאלמנה מן הארוסין - צריכה להמתין תשעים יום; אפלו קטנה, או זקנה, או עקרה, או אילנית [עקרה מלידה, שאין לה סימני נערו], ואפלו בעלה במדינת הים, או חולה, או חבוש בבית האסורין, אפלו בתולה מן הארוסין - צריכות להמתין תשעים יום.

כא. שפחה שנשתחררה וגירת שנתגירה - ממתנין תשעים יום; אפלו גר ואשתו שנתגירו, מפרישין אותן תשעים יום, כדי להבחין בין זרע שזרע בקדשה לזרע שלא נזרע בקדשה. וכן יפת תאר [שבית מלחמה גויה] - אף על פי שנתנה לה תורה שלשים יום לתקנת עצמה [עד שתחפוץ ליכנס תחת כנפי השכינה], צריכה להמתין תשעים יום לתקנת הולד; והשלשים, מכלל התשעים.

כב. הממאנת, אינה צריכה להמתין תשעים יום; לא גזרו אלא בגרושה. וכן המזנה [תחת בעלה], אינה צריכה להמתין, מפני שהיא משמרת עצמה שלא תתעבר; וכן אנוסה ומפטה אינן צריכות להמתין.

כג. מי שנשאת בטעות, ונודע שהיא אסורה לבעלה, והוציאה בית דין מתפתיו - אם היתה קטנה שאינה ראויה לולד, אינה צריכה להמתין; שזה דבר שאינו מצוי הוא, וכל דבר שאינו מצוי ברב, לא גזרו בו.

כד. המארס בתוך תשעים יום, מנדין אותו; ארס וברח,

מאון; ויתרה על פת עשר - אפלו סכלה [טיפשה] ביותר, צריכה מאון. וכל מי שהשיאוה אחיה או אמה או קרוביה, שלא לדעתה - אינה צריכה למאן.

ח. כיצד ממאנת? אומרת בפני שנים: 'אין רצוני בפלוני בעלי', או 'אין רצוני בקדושין שקדשוני אמי או אחי', וכיוצא בדברים אלו; ואפלו היו אורחין מסבין בבית בעלה, והיא עומדת ומשקה עליהן, ואמרה: 'איני רוצה בפלוני בעלי' - הרי זה מאון.

ט. השנים שממאנת הקטנה בפניהן, כותבין לה: 'ביום פלוני מאנה פלונית בת פלוני בפנינו בפלוני בעלה', וחותמין ונותנין לה; וזה הוא גופו [עיקרו] של גט מאון. וגט מאון - אינו בגט הגרושין שנתנתו מגרשת, ואינו צריך כתיבה לשמה, ולא מסיקה, ולא דבר ממשפטי [מדיני] גט הגרושין; ואין כותבין בו טפסי [נוסח] הגט, שמא יראה כגט גרושין, לפי שאינו אלא כמעשה בית דין [תיעוד המיאון].

י. השנים שממאנת בפניהן, צריכין שיהיו מפירין אותה ואת בעלה שמאנה בו; לפיכך כל מי שראה אותה שמאנה, ושמע מאוניה - יש לו לכתב לה גט מאון, אף על פי שאינן מפירין. וכבר נהגו ישראל לכתב גט מאון בגסס זה:

יא. 'בכך בשבת כף וכף יום לחדש פלוני שנת כף וכף למנן פלוני, מאנה פלונית בת פלוני בפנינו, ואמרה שאמי או אחי הטעוני והשיאוני או קדשוני ואני קטנה [השיאוני -] לפלוני בר פלוני, והשתא [כעת] גליתי דעתי קדמיכון [לפניכם] דלא צבינא ביה ולא קיימנא עמיה [שאיני רוצה בו ואיני עומדת עימו]. וברקנין פלונית דא [ובדקנו אותה] ואתברר לנא [והוברר לנו] דענין קטנה היא, וכתבנא וחתמנא ויהבנא לה לזכו [וכתבנו וחתמנו ונתנו לה לזכות] ולראיה ברורה'.

יב. המגרש את אשתו, ונתקדשה לאחר - אף על פי שלא בעלה, נאסרה על הראשון; ואם החזירה הראשון ובעלה - לוקה, וכופין אותו להוציא, שנאמר: "לא יוכל בעלה הראשון" וגו'.

יג. זנתה עם אחר כשהיא גרושה - מתרת לחזר לבעלה, שנאמר: "ויוצאה מביתו, והלכה והיתה לאיש אחר" - היתה לאיש אחר שהיא הקדושין, היא שאוסרת אותה לחזר לו.

יד. ובכלל לאו זה, שכל אשה שזנתה תחת בעלה, נאסרה על בעלה ולוקה עליה - שנאמר: "אחרי אשר הטמאה", והרי נטמאה; אלא אם פן היתה אשת ישראל שנאנסה. לפיכך כל אשה שנאסרה על בעלה על ידי גויה וסתיקה [שהתרה בה על תסתרי עם איש פלוני ונסתרה עימו] - אם בעל אותה, מפין אותו מפת מרדות; ואם עבר והחזירה אחר שגרשה, יוציא בגט.

טו. חרש שגרש ברמיזה כמו שבארנו, והלכה ונתקדשה לחרש אחר, ואין צריך לומר לפקח - אסורה לחזר לבעלה החרש; אכל אשתו של פקח שנתגרשה, והלכה ונשאת לחרש, ונתגרשה - מתרת לחזר לבעלה הפקח.

[להכשילה; שתינשא לאחר ותצטרך להתגרש משניהם], או בגט בטל גרשה והיא אינה יודעת, או שמא תעזי פניה בו מפני שהוא מאמינה, והיא אינה יודעת לכד האסור שלה. לפיכך אומרין לו: 'אם אמת הדבר, הרי אתם קזמין, גרשה עתה בפנינו'.

ו. שנים אומרין 'נתגרשה', ושנים מכחישין אותן ואומרין 'לא נתגרשה' - אפלו הבעל עומד והיא אומרת לו 'גרשתני' - הרי זו בחזקת אשת איש גמורה כשהיתה; מפני העדים שסומכין אותה, אפשר שתעזי פניה. לפיכך אם נשאת, תצא והולך ממור.

ז. כמה דברים אמורים? בשאמרו: 'עכשו נתגרשה', שהרי אומרין לה: 'אם אמת הדבר, הוציאי גטך'; אבל אם אמרו העדים: 'מכמה ימים נתגרשה', יש לומר אבד הגט. והואיל והיא אומרת 'גרשה אני בודאי', ושני עדים מעידין לה - אף על פי שהרי שנים מכחישין אותן - אם נשאת לאחד מעדיה, לא תצא; שהרי היא ובצלה יודעין בודאי שהיא מתרת, וחזקה היא שאין מקלקלין עצמן. אבל אם נשאת לאחר, הואיל והדבר אצלו ספק, וכן אם אמרה היא 'איני יודעת', אפלו נשאת לאחד מעדיה - הרי זו תצא, והולך ספק ממור.

ח. אמרו שנים 'ראינוה שנתגרשה', ושנים אומרין 'לא ראינוה' - אם היו פלן שרויין בחצר אחת, הרי זו לא תנשא; ואם נשאת - לא תצא והולך פשר, שבגני אדם עשויוין לגרש בצנעה.

ט. האשה שלא החזקה אשת איש, ובא עד אחד ואמר: 'אשת איש היתה ונתגרשה', ובא עד אחד ואמר: 'לא נתגרשה' - הרי שניהן מעידין שהיא אשת איש, ואחד מעיד שהיא גרושה, ואין דבריו של אחד מועיל במקום שנים, ולפיכך לא תנשא; ואם נשאת, תצא.

י. אשה ושני אנשים שבאו ממדינה אחרת, זה אומר: 'זו אשתי וזה עבדי', וזה אומר: 'זו אשתי וזה עבדי', והאשה אומרת: 'שניהן עבדי' - הרי היא מתרת לכל; ואף על פי ששניהן החזיקוה אשת איש - הואיל וכל אחד מהן לעצמו העיד, אינן נאמנין.

יא. שליח קבלה [של האשה] שהוציא גט מתחת ידו, והבעל אומר: 'מזיף הוא' - יתקים בחותמיו או בעדי מסירה, כמו שבארנו; אמר הבעל: 'פקדון נתתיו לו', והשליח אומר: 'לגרושין נתנו לי' - השליח נאמן. וכן אם היה הגט יוצא [נמצא] מתחת ידי האשה, והיא אומרת: 'שליח זה נתנו לי', והשליח אומר: 'כן היה, ולגרושין נתנו לי', והבעל אומר: 'לא נתתיו אלא לפקדון' - השליח נאמן, והיא מגרשת.

יב. אבד הגט - אף על פי שהבעל אומר 'לגרושין נתתי הגט לשליח', והשליח אומר 'נתתיו לה' - הרי זו ספק מגרשת; שהרי החזקה אשת איש, ואין פאן אלא עד אחד ובעל. ואפלו אמרה האשה: 'בפני נתנו לו לגרושין, ונתנו לי השליח' - הואיל והבעל והשליח מעידין אותה, אפשר שתעזי פניה, ושמה לא נתגרשה.

אין מנדין אותו. פנס בתוך תשעים יום - מפרישין אותן עד אחר הזמן, ונעמד עם אשתו.

כה. וכן גזרו חכמים, שלא ישא אדם מעברת חברו, ומינקת חברו [שמניקה את בנה], ואף על פי שהזרע ידוע למי הוא; מעברת - שמא יזיק הולד בשעת תשמיש, שאינו מקפיד על בן חברו; ומניקה - שמא יתעבר [יזדהם] החלב, והוא אינו מקפיד לרפאת החלב בדברים המועילין לחלב כשיתעבר.

כו. כמה הוא זמן היניקה - ארבעה ועשרים חדש, חוץ מיום שנוולד בו ומיום שתתארס בו.

כז. כשם שאסור לשא, כך אסור לארס עד אחר זמן זה; ואפלו נתנה בנה למניקה, או שגמלתהו בתוך ארבעה ועשרים חדש - לא תנשא; מת בנה - מתרת לנשא, ואין חוששין שמא תהרגנו [כדי להנשא מיד].

כח. עבר ונשא מעברת או מניקה בתוך זמן זה - יוציא בגט, ואפלו היה פהן; ואם היה ישראל, יחזירה אחר עשרים וארבעה חדש של מניקה. נשאה וברח, ולאחר זמן בא וישב עם אשתו - אין בכך פלוס. ארס מעברת או מניקה, אין כופין אותו להוציא; ולא יכנס עד אחר זמן היניקה, או עד שימות הולד.

הלכות גרושין פרק יב

א. האשה שבאה ואמרה: 'אשת איש הייתי, וגרושה אני' - נאמנת, שהפה שאסר ["אשת איש הייתי"] הוא הפה שהתיר ["גרושה אני"]. החזקה אשת איש, ובאה ואמרה: 'גרשני בעלי' - אינה נאמנת להתיר עצמה; אבל פסלה עצמה לכהנה [כגרושה] לעולם. ואם מת בעלה, חוששין לדבריה, וחולצת [לאחרי בעלה אם מת בלא בניס] ולא מתבטמת [שמא גרושה היא].

ב. היו לה שני עדים שהיא גרושה - אף על פי שאין שם גט, הרי זו תנשא לכתחלה. הוציאה גט מתחת ידה ואמרה: 'גרשני בעלי בנה' - הרי זו נאמנת; ותנשא בו אף על פי שאינו מקים [לא זוהו חתימותיו], כמו שבארנו.

ג. בא הבעל וערער - אם אמר: 'לא נתתיו לה אלא נפל ממני ומצאה אותו', אינו נאמן; שהרי הודה שכתבו לה, והרי הוא יוצא [נמצא] מתחת ידה. אבל אם אמר הבעל: 'על תנאי היה', [או] 'פקדון היה', [או] 'מעולם לא כתבתיו ומזיף הוא' - יתקים בחותמיו [אם יזוהו החתימות] או בעדי מסירה [עדים שראו מסירת הגט], כמו שבארנו. ואם לא נתקים, אינה מגרשת להייתה מתרת לאחרים; אבל נפסלה מן הפהנה, כמו שבארנו, שהרי פסלה עצמה בהודאת פיה, ועשתה עצמה כחתיכה של אסור.

ד. באה היא ובעלה, היא אומרת 'גרשתני ואבד גטי', והוא אומר 'לא גרשתני' - אף על פי שהחזקה אשתו, הרי זו נאמנת; חזקה שאין אשה מעזה פניה בפני בעלה. ה. אמר הבעל: 'גרשתי את אשתי' - אינו נאמן, וחוששין לדבריו ותהיה ספק מגרשת; ואפלו הודת לו שגרשה, אינו נאמן - שמא יתפון לקלקל אותה

רבות או פסולין אומרים 'לא מת' - הרי זה כמחצה למחצה, ואם נשאת לאחד מעדיה והיא אומרת 'ודאי מת' - הרי זו לא תצא.

כא. אשה אומרת 'מת', או היא שאמרה 'מת בעלי', ואחר כך בא עד פשר ואמר 'לא מת' - הרי זו לא תנשא; ואם נשאת, תצא.

כב. אשה אומרת 'לא מת', ושתי נשים אומרות 'מת' - הרי זו תנשא; וכן אם אמרו עשר נשים 'לא מת', ואחת עשרה אומרות 'מת' - הרי זו תנשא; שאין אומרים 'שנים כמאה' אלא בעדים פשרים, אבל בפסולין - הולך אחר הרב, בין להקל בין להחמיר.

כג. שני עדים אומרים 'מת', ושנים אומרים 'לא מת' - הרי זו לא תנשא; ואם נשאת, תצא, מפני שהיא ספק. ואם נשאת לאחד מעדיה, והיא אומרת 'בריא לי שמת' - הרי זו לא תצא.

כד. מי שיש לו שתי נשים, ובאה אחת מהן ואמרה 'מת בעלי' - הרי זו תנשא על פי עצמה, כמו שבארנו; וצרתה אסורה, שאין צרה מעידה לחברתה. ואפלו נשאת זו תחלה, אין אומרים 'אלו לא מת בעלה לא היתה אוסרת עצמה עליו' - שמא משנאנתה בצרתה, רוצה היא שיאסרו שתיהן עליו. וזאת אומרת 'מת בעלי', וצרתה מכחשת אותה ואומרת לה 'לא מת' - הרי זו תנשא; כשם שאינה מעידה לה להתיירה, כך לא תעיד לה לאסרה. זו אומרת 'מת', וצרתה אומרת 'נהרג' - הואיל ושתייהן אומרות שאינו קיים, הרי אלו ינשאו.

שבת קודש

הלכות גרושין פרק יג

א. האשה שאמרה לבעלה: 'גרשתי בפני פלוני ופלוני', ובאו אותם העדים והכחישוה, ואחר כך הלקה היא ובעלה, ושלום [אין מלחמה] בעולם, ובאה ואמרה: 'מת בעלי' - אינה נאמנת; שזו החזקה שקנינית, ורוצה להשטת מתחת בעלה. בא עד אחד והעיד לה שמת בעלה - לא תנשא, שמא היא שברה אותו; ואם נשאת, לא תצא, שהרי יש לה עד.

ב. וכן אם היתה מלחמה בעולם, ובאה ואמרה: 'מת בעלי במלחמה' - אינה נאמנת, ואף על פי שהיה שלום בינו לבניה; שמא תסמך דעתה על דברים שרובן למיתה ותאמר 'מת' - כגון שנהרגו הראשונים והאחרונים שהיה באמצעו, שהרי היא אומרת: 'מאחר שנהרגו אלו ואלו, נהרג בכללן'. לפיכך אינה נאמנת, ואפלו אמרה: 'מת במלחמה וקברתי'; אבל אם אמרה: 'מת על מטו' [לא במלחמה] - נאמנת.

ג. לא החזקה מלחמה בעולם, ובאה ואמרה: 'מלחמה היתה במקום פלוני, ומת במלחמה' - לא תנשא לכתחלה; ואם נשאת, לא תצא.

ד. וכן האשה שאמרה: 'מת בעלי תחת המפלגת' - אינה נאמנת. וכן אם היתה שלוח [מכת שמים של -] נחשים

יג. שליח קבלה שקבל גט לאשה, ושלחו לה ביד שני עדים, והגיע הגט לידה ונטלתו, והרי הגט יוצא מתחת ידה, והיא אינה יודעת אם בעלה שלחו לה, או שליח קבלה שלה, או שלוחו של בעלה - הרי זו מגרשת, כמו שבארנו.

יד. בא הבעל ורעור שלא כתבו, או שהוא גט בטל - יתקיים בחותמו, שהרי עדים מעידים שהגט שנתנו לה יוצא מתחת ידי שלוחה שידו כידה, ואף על פי שהיא אינה יודעת [ממי נשלח אליה], הרי העדים ידעו; ואם לא נתקיים, אינה מגרשת.

טו. מי שהחזקה אשת איש, והלכה היא ובעלה, ושלום בינו לבניה ושלום בעולם, ובאה ואמרה: 'מת בעלי' - נאמנת, ותנשא או תתייבם [לאחיו אם מת בלא בנים]; וחזקה שאינה מקלקלת עצמה, ותאסור עצמה על זה ועל זה, ותפסיד כתבתה מזה ומזה, ותוציא בניה ממזרים, בדרך העשוי להגלות לכל; ואי אפשר להכחיש ולא לטען [איו] טענה, שאם הוא חי, סופו לבוא או יודע שהוא חי. וכן אם בא עד אחד והעיד לה שמת בעלה - תנשא על פיו, שהדבר עשוי להגלות; אפלו עבד, או אשה, או שפחה, ועד מפי עד, מפי עבד, מפי שפחה, מפי קרובין - נאמנים לומר מת פלוני, ותנשא אשתו או תתייבם על פיהם.

טז. והכל נאמנים להעיד לה עדות זו, חוץ מחמש נשים שחזקתן שזנאות זו את זו, שאין מעידות זו לזו במיתת בעלה, שמא יתכוננו לאסרה על בעלה, ועדין הוא קיים; ואלו הן: חמותה, וכת חמותה, וצרתה [אשתו השניה], ויבמתה [אשת אחי בעלה], וכת בעלה. אפלו גוי המסיח לפי תמו [משוחח שלא בכוונה] נאמן, ומשיאין על פיו, כמו שיתבאר; ואם נתפנו להעיד, אינו נאמן.

יז. וכן הפסול בעברה מן התורה - אם בא להעיד לאשה שמת בעלה, אינו נאמן; ואם היתה מסיח לפי תמו, נאמן; אין זה פחות מן הגוי. אבל פסול מדבריהם, נאמן לעדות אשה.

יח. בא עד אחד והעיד שמת בעלה, והתירוה להנשא על פיו, ואחר כך בא אחר והכחיש את הראשון ואמר 'לא מת' - הרי זו לא תצא מהתרה, ותנשא; שעד אחד בעדות אשה [העד הראשון], כשני עדים בשאר עדיות, ואין דבריו של אחד [העד השני] במקום שנים.

יט. באו שניהן כאחד, זה אומר 'מת' וזה אומר 'לא מת', אשה אומרת 'מת' ואשה אומרת 'לא מת' - הרי זו לא תנשא; ואם נשאת, תצא, מפני שהיא ספק. ואם נשאת לעד שהעיד לה, והיא אומרת 'בריא לי שמת' - הרי זו לא תצא; באו שנים ואמרו 'לא מת' - אף על פי שנשאת, תצא.

כ. במה דברים אמורים? בשהיה האחד שנשאת על פיו כמו השנים שבאו והכחישו אותו - כגון שנשאת על פי איש, ובאו שנים ואמרו 'לא מת', או שנשאת על פי אשה או על פי עצמה, ובאו שתי נשים או שני פסולין של דבריהן ואמרו 'לא מת'. אבל עד פשר אומר 'מת', ונשים

העבד, 'מת פלוני ואני ראיתיו שמת' - שואלין אותו: 'היאך ראית, ובמה ידעת שמת?' אם העיד בדבר ברור, נאמן; ואם העיד בדברים שרפן למיתה, אין משיאין את אשתו; שאין מעידין על האדם שמת אלא בשראוהו שמת ודאי ואין בו ספק.

טז. כיצד? ראוהו שנפל לים, אפלו טבע בים הגדול - אין מעידין עליו שמת, שמא יצא במקום אחר; ואם נפל למים מקצצים כגון בור או מערה, שעומד ורואה כל סביביו [גדותיו], ושהה כדי שתצא נפשו, ולא עלה - מעיד עליו שמת, ומשיאין את אשתו. וכן אם השליכוהו בים, והשליכו מצודה [רשת] אחריו, והעלו ממנו אבר שאי אפשר שינטל מן החי, ויחיה - הרי זה מעיד עליו שמת, ומשיאין את אשתו.

יז. ראוהו שנפל לגב אריות ונמרים וכיוצא בהן - אין מעידין עליו; אפשר שלא יאכלוהו. נפל לחפירת נחשים ועקרבים, או לתוף כבשן האש, או לתוף יורה רותחת מלאה יין או שמן, או ששחטו שני סימנין או רב שני הסימנין [קנה ווסט] - אפלו עמד וברח, מעידין עליו שמת; שוודאי סופו למות. וכן כל כיוצא בזה מדברים שאי אפשר שיחיה, אלא ימות מיד בזמן קרוב - הרי אלו מעידין עליו.

יח. ראוהו צלוב [תלוי] והעוף אוכל בו - אף על פי שדקרוהו או גרו בו חצים, אינו מעיד עליו שמת; ואם ראו העוף אוכל במקום שהנפש יוצאה בנטילתו, כגון מחו או לבו או בני מעיו - הרי זה מעידין עליו שמת.

יט. עד אחד שאמר: 'ראיתיו שמת במלקמה', או 'במפלת', או 'שטבע בים הגדול ומת', וכיוצא בדברים אלו שרפן למיתה - אם אומר 'קברתי', נאמן, ותנשא על פיו; ואם לא אמר 'קברתי', לא תנשא; ואם נשאת, לא תצא.

כ. וכן האשה שהעיד לה עד אחד שטבע בעלה במים שאין להם סוף, ולא עלה [בשיעור זמן שיוכל לחיות], ואבד זכרו, ונשפתע שמו - הרי זו לא תנשא על עדות זו, כמו שבארנו; ואם נשאת, לא תצא. ואפלו היה הגוי הוא שהסיח לפי תמו ואמר: 'טבע פלוני בים', ונשאת על פיו - הרי זו לא תצא; והכם שהורה להשיא אותה לכתחלה - מנדין אותו.

כא. מצאוהו הרוג או מת - אם פדחתו [מצחו] וקטמו ופרצוף פניו קימין, והפירוהו בהן שהוא פלוני - מעידין עליו; ואם נטל אחד מאלו - אף על פי שיש להן סימנין כגופו ובכליו [בגדיה], ואפלו שומא [יבלת] - אין מעידין, שמא אחר הוא. במה דברים אמורים? שראוהו בתוף שלשה ימים אחר הריגתו או מיתתו; אבל אחר שלשה, אין מעידין עליו, מפני שפרצוף פניו משתנה.

כב. טבע בים, והשליכו הים ליבשה, אפלו אחר כמה ימים - אם הפירו פניו וקטמו, מעידין עליו, שאינו משתנה במים אלא אחר זמן מרבה; ואם שהה ביבשה אחר שהשליך מן הים שעות, ונתפח - אין מעידין עליו,

ועקרבים, ואמרה: 'נשכו נחש או עקרב, ומת' - אינה נאמנת, שמא תסמוך דעתה על רב אנשים שמתו בה בנשיכה.

ה. אמרה: 'עשנו עלינו בית' [הציתוהו באש ונתמלא עשו], או 'מערה', הוא מת, ואני נצלתיו - אינה נאמנת; כשם שנעשה לה נס, כך נעשה לו נס. היתה שנת רעבון ואמרה 'מת בעלי' - אינה נאמנת; 'מת וקברתי' - נאמנת. **ו.** אמרה: 'נפלו עלינו גויים', או 'לסטים', הוא נהרג, ואני נצלתיו - נאמנת; שאין דרפן להרג הנשים, כדי שנאמר: כשם שנצולה היא, כך נצול הוא.

ז. היה דבר [מגיפה] בעולם, ובאה ואמרה: 'מת בעלי' - נאמנת; שהדבר פשוט בפי כל אדם, שבשנת הדבר זה חיה וזה מת, ואפשר שימותו בדבר נערים חזקים, וינצלו הזקנים החולים; ולפי זה אין חוששין לה, שמא סמכה דעתה על רב המתים.

ח. כבר אמרנו שעד מפי עד כשר לעדות אשה; במה דברים אמורים? ששמע מפי בן דעת שמת פלוני, כגון עבד או שפחה. אבל אם שמע מפי שוטה או קטן, אינו מעיד ואין סומכין על דבריהם.

ט. שמע מן התינוקות שהם אומרים: 'עכשו באנו מהספד פלוני, כך וכך ספדנין היו שם, ופלוני החכם, ופלוני עלה [הלך] אחר מותו, כך וכך עשו במותו' - הרי זה מעיד מפייהם על פי הדברים האלו וכיוצא בהן, ומשיאין את אשתו.

י. ישאל שאמר: 'הרגתי פלוני' - הרי זו תנשא על פיו; שאין אדם משים עצמו רשע [ואין נאמן שהוא הרגו], והרי העיד שמת [ו נאמן שמת].

יא. כבר אמרנו שהגוי שהסיח לפי תמו משיאין על פיו. כיצד? היה הגוי מסיח ואומר: 'אוי לפלוני שמת, במה היה נאה וכמה טובה עשה עמי'; או שהיה מסיח ואומר: 'כשהייתי בא בדרך נפל פלוני שהיה מהלך עמנו ומת, ותמהנו לדבר זה כיצד מת פתאום', וכיוצא בדברים אלו, שהן מראין שאין בנותו להעיד - הרי זה נאמן.

יב. וישאל ששמע מגוי המסיח לפי תמו, מעיד ששמע ממנו, ותנשא על פיו. במה דברים אמורים? שלא היתה שם אמתלא [סיבה] בשחת הגוי - שמא לא נתפון אלא לדבר אחר: כגון שאמר לאחד: 'עשה לי כך וכך שלא אהרג אותך בדרך שהרגתי פלוני' - אין זה מסיח לפי תמו, שפונתו להטיל אימה על זה.

יג. וכן אם שמע מערפאות [בתי משפט] של גויים שאמרו: 'הרגנו פלוני' - אין נאמנין, שהן מחזקין ידי עצמן בכוב כדי להטיל אימה. וכן כל כיוצא בדברים אלו.

יד. גוי שהתחיל להסיח לפי תמו תחלה - אף על פי ששאלו אותו אחר כך, ובדקוהו עד שפרש כל המאדע - הרי זה נאמן, ומשיאין על פיו.

טו. כבר הודענו שהעד שאמר: 'שמעתי שמת פלוני', אפלו שמע מאשה ששמעה מעבד - הרי זה כשר לעדות אשה, ומשיאין על פיו. אבל אם אמר העד או האשה או

הלכות יבום וחליצה

יש בכללן שלש מצוות - שתי מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטָן: (א) לִיבֻם; (ב) לְחַלֵּץ; (ג) שְׁלֵא תִנְשֵׂא יָבָמָה לְאִישׁ זָר עַד שֶׁתִּסּוּר רְשׁוּת הַיָּבָם מֵעֲלֶיהָ. וְהֵאשָׁה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְיָבוּם נִקְרָאת 'קֹקְהָ לְיָבוּם'; ורְשׁוּת הַיָּבָם נִקְרָאת 'זָקָה'. וּבְאִוֵר מְצוּת אֵלוּ בִּפְרָקִים אֵלוּ.

הלכות יבום וחליצה פרק א

א. מְצוּת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה, שְׂיִיבֻם אָדָם [יישא לאשה את] אִשְׁתּוֹ אַחֲיוּ מֵאָבִיו, בֵּין [אם הייתה אשת אחיו] מִן הַנְּשׂוּאִין בֵּין מִן הָאֲרוּסִין, אִם מִתּ בְּלֹא זָרַע - שְׁנֵאמַר: "וּבֵן אִין לוֹ יָבָמָה יָבֵא עֲלֶיהָ". וּמִן הַתּוֹרָה אֵינוֹ צָרִיף לְקַדֵּשׁ יָבָמָתוֹ, שֶׁזוֹ אִשְׁתּוֹ הִיא שֶׁהִקְנֵנוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, אֲלָא יָבוּא עֲלֶיהָ; וּכְתוּבָתָהּ עַל נָכְסֵי בַעֲלָהּ שְׁמֵת.

ב. לֹא רְצָה לְיָבֻם, אוֹ שְׁלֵא רְצָתָה הִיא - הָרִי זֶה חוֹלֵץ לָהּ [חולצת נעלו], וְאַחֲרַיָּה כִּף תִּהְיֶה מִתְּרַת לְהַנְשֵׂא לְאַחֲרַיָּה; וּמְצוּת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְחַלֵּץ אִם לֹא רְצָה לְיָבֻם - שְׁנֵאמַר: "וְחֻלְצָה נַעֲלֹו". וּמְצוּת יָבוּם קוֹדֶמֶת לְמְצוּת חֲלִיצָה.

ג. זֶה שְׁנֵאמַר בַּתּוֹרָה "וּבֵן אִין לוֹ" - אֶחָד הֵבֵן וְאֶחָד הִבַּת, אוֹ זָרַע הֵבֵן אוֹ זָרַע הִבַּת [נכדים]; הוֹאִיל וַיֵּשׁ לוֹ זָרַע מִכָּל מְקוֹם, בֵּין מֵאִשָּׁה זוֹ בֵּין מֵאִשָּׁה אַחֲרֶת - הָרִי זֶה פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיָּבוּם. אֲפִלּוּ הִיָּה לוֹ זָרַע מִמְּזֵר אוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה - הָרִי זֶה פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיָּבוּם.

ד. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשְּׂפָחָה וּמִן הַנְּכָרִית - אֵינוֹ פּוֹטֵר; שְׁזָרַע הֵבֵא מִן הַשְּׂפָחָה - עֲבָדִים, וְהֵבֵא מִן הַגּוֹיָה - גּוֹיִים, וּכְאֵלוֹ אֵינָם. הָרִי הוּא אוֹמֵר בַּשְּׂפָחָה: "הֵאשָׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאִדְנֶיהָ", מִלְּמַד שׁוֹלְדָה כְּמוֹתָהּ; וּבְגוֹיָה הוּא אוֹמֵר: "כִּי יִסִּיר אֶת בְּנֶךָ מֵאַחֲרַיָּה", מִסִּיר אוֹתוֹ מִלְּחֻשָׁב בְּקֹהֶל. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּחֲרַר בְּנוֹ מִן הַשְּׂפָחָה, אוֹ נִתְּגַיֵּר בְּנוֹ מִן הַגּוֹיָה - הָרִי הֵן כִּשְׂאֵר הַגֵּרִים וְהַמְּשַׁחֲרָרִין, וְאֵינָן פּוֹטְרִין אֶת אִשְׁתּוֹ. הָרִי שֶׁהִיָּה לוֹ בֵּן מִן הַשְּׂפָחָה שָׁלוֹ, וְשַׁחֲרָרוּ, וְשַׁחֲרָרָהּ, וְנִשְׁאַהּ, וּמֵת בְּלֹא זָרַע - הָרִי זֶה תִּתְיָבֵם לְאַחֲיוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּנָה מִמֶּנּוּ קָיָם, שֶׁכָּבַר שַׁחֲרָרוּ.

ה. מִי שְׁמֵת וְהֵנִיחַ אִשְׁתּוֹ מְעַבְרַת - אִם הִפְלִיָּה [ולד מת] אַחֲרֵי מוֹתוֹ [של בעלה], הָרִי זֶה תִּתְיָבֵם; וְאִם יָלְדָה וְיָצֵא הוֹלֵד חַי לְאוֹרֵי הָעוֹלָם - אֲפִלּוּ מֵת בַּשְּׂעָה שְׁנוּלָד - אִמּוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיָּבוּם. אֲבָל מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, עַד שֶׁיִּגְדַע בְּיָדָיו שֶׁכָּלוּ לוֹ תְּדַשְׁיוּ [תמו ימי עיבורו], וְנִגְלַד לְתַשְׂעָה תְּדַשִּׁים גְּמוּרִים. אֲבָל אִם לֹא נִדְעָה לְכַמָּה נוּלַד - אִם שֶׁהָהָה שְׁלִשִׁים יוֹם - הָרִי זֶה וְלָד קָיָמָה, וּפּוֹטֵר אֶת נִשִּׂי אָבִיו מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיָּבוּם; וְאִם מֵת בְּתוֹךְ הַשָּׁלְשִׁים, אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַשְּׁלִשִׁים - בֵּין שְׁמֵת מִחֲלִי, בֵּין שֶׁנִּפְלַ מִן הַגַּג אוֹ אֲכָלוֹ אָרִי - הָרִי זֶה סַפֵּק גַּפְלִי, סַפֵּק בֵּן קָיָמָה; וְלִפְיָכֶף אִמּוֹ חוֹלְצַת מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, וְלֹא מִתְיָבָמָת. וְ מִי שֵׁיֵשׁ לוֹ אֶחָ מִכָּל מְקוֹם - אֲפִלּוּ מִמְּזֵר אוֹ עוֹבֵד

שֶׁהָרִי נִשְׁתַּנָּה. כִּשְׂמִסְתַּפְלִין בְּצוּרָתוֹ כְּדִי לְהַפִּירוֹ לְהַעֲדֵי עֲלָיו, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְרוֹאִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בְּלִילָה לְאוֹר הַגֶּזֶר אוֹ לְאוֹר הַלְּבָנָה.

כג. רָאוּ אֶחָד עוֹמֵד מִרְחוֹק וְאוֹמֵר [על עצמו] שֶׁהוּא פְּלוֹנִי אוֹ פְּלוֹנִי מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָרִי נִשְׁכָּחוּ נַחֲשׁ וְהָרִי הוּא מֵת, וְהִלְכוּ וּמְצָאוּהוּ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה, וְלֹא הַפִּירוּהוּ - הָרִי אֵלוֹ מְשִׂאִין אֶת אִשְׁתּוֹ.

כד. בָּא אֶחָד וְאָמַר: 'אָמְרוּ לִי בֵּית דִּין, אוֹ אֲנָשִׁים, כִּשְׁתַּלַּף לְמְקוֹם פְּלוֹנִי, אָמַר לָהֶם שְׁמֵת יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל', וּבָא הַשְּׁלִיחַ וְאָמַר לָנוּ, וְהַשְּׁלִיחַ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הוּא זֶה - הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹדֵעִין פְּלוֹנִי הַיּוֹדֵעַ בְּשֵׁם זֶה, הָרִי אִשְׁתּוֹ מִתְּרַת, וְאִין אוֹמְרִין: 'שְׁמָא יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל אַחֲרַיָּה הוּא שְׁמֵת'.

כה. יָצָא יִשְׂרָאֵל וְגוֹי מֵעַמֵּנוּ לְמְקוֹם אֶחָד, וּבָא הַגּוֹי וְהִסִּית לְפִי תַמוֹ וְאָמַר: 'אִישׁ שֶׁיָּצָא עִמִּי מִכָּאֵן מֵת' - מְשִׂאִין אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַגּוֹי יוֹדֵעַ [מכיר] אוֹתוֹ הָאִישׁ; וְהוּא שְׂיֵאמַר: 'קִבְרָתִיו'.

כו. וְכֵן אִם יָצָאוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כֶּאֱחָד מִמְּקוֹם לְמְקוֹם, וְהֵן אֲסוּרִין בְּקוֹלָר [שרשרת], אוֹ נוֹשְׂאִין גְּמָלִים, וְכִיּוֹצֵא בְּדָבָרִים אֵלוֹ, וְהִסִּית הַגּוֹי לְפִי תַמוֹ וְאָמַר, שֶׁעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים שֶׁהִלְכוּ מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי לְמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְהֵם נוֹשְׂאִין כֶּף וְכַף, מֵתוֹ כֻּלָּם, וּקְבָרָנוֹם - מְשִׂאִין אֶת נְשׂוֹתֵיהֶן.

כז. יִשְׂרָאֵל שְׂאָמַר: 'מֵת אִישׁ יְהוּדִי עִמָּנוּ בְּמְקוֹם פְּלוֹנִי, כֶּף וְכַף צוּרָתוֹ, וְכַף וְכַף הָיוּ סִימְנֵיו' - אִין אוֹמְרִין בְּאִמְדֵן הַדַּעַת 'הוּא פְּלוֹנִי', עַד שֶׁיַּעֲדֵד הָעַד שֶׁהוּא פְּלוֹנִי, וְיַפִּיר שְׁמוֹ וְשֵׁם עִירוֹ. אֲבָל אִם אָמַר: 'אֶחָד יָצָא עִמָּנוּ מֵעִיר פְּלוֹנִית וְמֵת' - מִחֻשָּׁפִשִׁין בְּאוֹתָהּ הָעִיר: אִם לֹא יָצָא מִשָּׁם אֲלָא הוּא, תִּנְשֵׂא אִשְׁתּוֹ.

כח. מְצָאוּ כְּתוּב בַּשְּׂטֵר: 'מֵת אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, אוֹ נִהְרַג אִישׁ פְּלוֹנִי', וְנִדְעָה כִּי זֶה כְּתָב יִשְׂרָאֵל - הָרִי זֶה תִּנְשֵׂא אִשְׁתּוֹ. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּתַּק [נתאדם], וּבְדָקוֹ אוֹתוֹ כִּדְרָף שְׁבוּדְקִין לְגִטִּין, וְנִמְצָאת דַּעַתוֹ מְבֻנָּת, וְכָתַב שְׁמֵת פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי - סוֹמְכִין עַל כְּתִיבָתוֹ, וְתִנְשֵׂא. וְאִין בּוֹדְקִין עַדִּי אִשָּׁה בְּדִרְיֶשָׁה וְחֻקִּירָה, שְׁלֵא אָמְרוּ חֻכְמִים בְּדָבָר לְהַחֲמִיר אֲלָא לְהַקֵּל מִשׁוּם הַתְּרַת עֲגוּנָה.

כט. אֵל יִקְשֶׁה בְּעֵינָיֶךָ שֶׁהִתִּירוּ חֻכְמִים הָעֲרָוּהָ הַחֲמוּרָה בְּעַדוֹת אִשָּׁה, אֲפִלּוּ שְׂפָחָה, וְעַד מִפִּי עַד, וּמִפִּי הַכֹּהֵן, וּבָלֵא דְרִישָׁה וְחֻקִּירָה - כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ; שְׁלֵא הַקְּפִידָה תּוֹרָה עַל הָעַדֵת שְׁנֵי עֵדִים וְשִׂאָר מִשְׁפָּטֵי הָעַדוֹת, אֲלָא בְּדָבָר שֶׁאֵין אִתָּהּ יָכוֹל לַעֲמֹד עַל בְּרִיָּה [בידור] אֲלָא מִפִּי הָעֵדִים וּבְעַדוֹתָן, כְּגוֹן שֶׁהִעִידוּ שֶׁזֶה הֵרַג זֶה אוֹ הִלְוָה אֶת זֶה. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֲפָשֵׁר לַעֲמֹד עַל בְּרִיָּה שְׁלֵא מִפִּי הָעַד הִזָּה, וְאִין הָעַד יָכוֹל לְהַשְׁמִיט אִם אֵין הַדָּבָר אֲמָתָה, כְּגוֹן זֶה שֶׁהִעִיד שְׁמֵת פְּלוֹנִי - לֹא הַקְּפִידָה תּוֹרָה עֲלָיו; שֶׁדָּבָר רְחוֹק הוּא שֶׁיַּעֲדֵד בּוֹ הָעַד בְּשִׁקְרָה. לְפִיכֶף הַקֵּלוֹ חֻכְמִים בְּדָבָר זֶה, וְהֵאמְנוּ בּוֹ עַד אֶחָד, מִפִּי שְׂפָחָה, וּמִן הַכֹּהֵן, וּבָלֵא דְרִישָׁה וְחֻקִּירָה - כְּדִי שְׁלֵא יִשְׂאָרוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת.

בְּרִיף רְחֻמָּא דְסִיעֵן

או יחליץ וחסור זקתו מעליה; וישא אמה או בתה או שאר קרובותיה, אף על פי שהן בלן אסורות על אחיו שחלץ או יבם, כמו שבארנו.

טו. הכונס את יבמתו וגרשה - אם רצה להחזיר, יחזיר; מפני שהיא אשתו לכל דבר, ולא נשאר עליה שם [שום] אסור מפני אחיו כלל - לא מדברי תורה, ולא מדברי סופרים.

טז. כבר בארנו בהלכות אישות, שכן תשע שנים ויום אחד, ביאתו ביאה; ודבר זה, הלכה מפי הקבלה [מסורת ממדע"ה]. לפיכך, יבם קטן שרצה ליבם אשת אחיו - אם היה בן תשע שנים ויום אחד, מיבם; אבל אינו חולץ עד שיגדיל ויבדק [אם הביא סימני גדלות], שהרי "איש" כתוב בפרשה לענין חליצה; ואם היה פחות מזה, אין ביאתו ביאה, וביאת בן תשע, אינה קונה קנין גמור; לפיכך אין יבמתו נותרת לזר, עד שיקבא עליה אחר שיגדיל, או עד שתחלץ, כמו שיתבאר.

יז. וכן היבמה הקטנה - אם רצה היבם ליבם אותה, מיבם; אבל אינה חולצת עד שתגדיל ותבדק; ואפלו נבעלה אחר שתים עשרה שנה, אינה חולצת עד שתבדק [וימצאו בה סימנין].

יח. כשם שאין היבם חולץ עד שיעשה איש - כך היבמה לא תחלץ עד שתעשה אשה גדולה; ויבם קטן שבא על יבמה קטנה, יגדלו זה עם זה [אינו יכול לגרשה].

יט. היבמה לא תתיבם ולא תחלץ, עד שתמתין תשעים יום, חוץ מיום המיתה ויום היבום או יום החליצה - כשאר כל הנשים. ומפני מה לא תחלץ בתוך תשעים יום? מפני שאינה ראויה ליבום, ונאמר: "ואם לא יחפץ האיש וחליצה נעלו"; בעת שהיא עולה ליבום, עולה לחליצה; וכל זמן שאינה עולה ליבום, אינה עולה לחליצה. ואם יבם אותה או חלץ בתוך השלשה חודשים - הואיל ואינה מעברת - הרי זו נפטרה, ואינה צריכה כלום.

כ. החולץ ליבמתו, ונמצאת מעברת וילדה - אם היה ולד של קימה, הרי זו כמי שלא נחליצה לו מעולם; ומתרת לכהנה, ומתבר בקרובותיה. אם הפילה, או שלא שהה שלשים יום אחר שנולד - חזר וחולץ לה הוא או אחד מאחיו; שחליצת המעברת אינה חליצה, וביאת המעברת אינה יבום.

כא. לפיכך, הכונס או החולץ ליבמתו המעברת - לא תנשא צרתה עד שתלד זו, שאין הולד מתיר עד שיצא לאור העולם.

כב. הכונס את יבמתו ונמצאת מעברת - מפרישין אותה, וממתניין לה: אם הפילה, יחזר ויקים; ואם ילדה, אפלו מת ביום שנולד - הרי זה מוציאה בגט וחולץ לה, ואחר כך תהיה מתרת לאחרים. ואם נתקם הולד שלשים יום אחר שנולד, הרי זה ולד של קימה; ואינה צריכה ממנו גט, מפני שהיא ערנה עליו [אשת אחיו].

כג. ילדה לאחר ששה חודשים משנתבמה, ולד של קימה - הרי הולד ספק אם בן תשעה לראשון, אם בן

עבודה זרה, בין קטן בין גדול - משיצא ראשו ורבו לאור העולם קדם שימות אחיו, הרי זה זוקק את אשתו ליבום. ואם היה לו אח מן השפחה או מן הנכרית - אינו אחיו לדבר מן הדברים, ואינו זוקק את אשתו; ואף על פי שהיתה לדתו בקדשה, הואיל והיתה הורתו [עיבורו] שלא בקדשה, אינו אחיו.

ז. אחים מן האם - אינן חשובין אחים אלא לאבלות ולעדות; אבל לענין גרשה או ליבום וחליצה - הרי הן כמי שאינן, שאין אחיה אלא מאב.

ח. גרים שנתגירו ועבדים שנסתחררו - אין להן אחיה כלל, והרי הן כזרים זה לזה. ואפלו אחד מהן הורתו שלא בקדשה ולדתו בקדשה, והשני הורתו ולדתו בקדשה - הרי הן כזרים; ואפלו תאומים ונולדו בקדשה, אין ביניהן אחיה - עד שתהיה הורתן ולדתן בקדשה.

ט. מי שהיו לו נשים רבות ומת - ביאתה או חליצתה של אחת מהן, פוטרת את השאר; ואינו מיבם לשתיים, שנאמר: "אשר לא יבנה את בית אחיו" - בית אחד הוא בונה, ואינו בונה שני בתים. וכן אם היו לו אחים רבים - אחד מהן חולץ או מיבם לאחת מן היבמות, ויתרו שאר הצרות [שאר נשי המת].

י. היו ביבמות אלו פשרות לכהנה ופסולות - אם היה מיבם - מיבם לאינו שירצה; ואם היה חולץ - יחלץ לפסולה, כדי שלא יפסל את הכשרה לכהנה בחליצה.

יא. מתו לו אחים רבים, ונפלו נשותיהן לפניו - אם אפשר לו ליבם את בלן, מיבם; ואם לאו, חולץ לכלן, או חולץ למי שירצה מהן ומיבם למי שירצה, אחת מכל בית ובית.

יב. הכונס את יבמתו - נאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחים. ואם בא הוא או אחד מאחיו על צרתה, הרי זה עובר בעשה - שנאמר: "יבמה יבוא עליה", לא עליה ועל צרתה; ולא [איסור] הבא [היוצא] מכלל [מצות] עשה, [הרי הוא מצות] עשה. וכן החולץ ליבמתו - נאסרה החלוצה היא וכל צרותיה, על החולץ ועל שאר האחים. וכלן אסורות עליהן מדברי סופרים כשניות [ערויות שאיסורן מדרבנן], שמאחר שמת אחיו בלא ולד, נסתלק אסור ערנה מעל כל נשיו; לפיכך תופסין בהן הקדושין כשניות.

יג. החולץ ליבמתו - כשם שהיא אסורה עליו, כך קרובותיה, כגון אמה ובתה; וכן היא אסורה לבנו ולאחיו ואפלו השניות שלה אסורות, כגון בת בת בתה; וכן היא אסורה לבן בן בנו. כללו של דבר, הרי היא כאשתו שגרשה. וכן אם מתה יבמתו ועדין היא זקוקה לו [יש לה זיקה אליו כי לא נתייבמה ולא נחלצה, ולכן] - אסור בקרובותיה, כאלו היתה אשתו ומתה תחתיו. וכל האסורין האלו - מדבריהן. ומתבר אדם לשא אחות צרת חלוצתו ושאר קרובותיה.

יד. אסור ליבם לשא קרובת זקוקתו [שלא נתייבמה ולא נחלצה], כגון אמה או בתה, עד שייבם אחד מאחיו לה,

עד שִׁיבּוֹא הַהוֹלֵךְ' [האח שהלך למדינת הים], או 'עד שִׁיבְרֵיא [האח] הַחֹרֵשׁ, וְנִמְלַךְ בוֹ, וְאִם לֹא יִרְצֶה, אֲנִי אֵיבִים או אֶחְלֹץ' - אין שומעין לו; אֵלָא אוֹמְרִין לו: 'עֲלִיד מְצֻנָה, או יִבֵּם או חֲלֹץ'.

ט. וכן אם הִיָּה הַגְּדוֹל בְּמַדִּינָה אַחֶרֶת - אין אֲחִיו הַקָּטָן יָכוֹל לוֹמַר: 'עַל אֲחִי הַגְּדוֹל הַיָּה מְצֻנָה, הַמְתִּינוּ לוֹ עַד שִׁיבּוֹא'; אֵלָא אוֹמְרִין לָזֶה שֶׁהוּא כָּאֵן: 'או יִבֵּם או חֲלֹץ'.

י. יָבֵמָה הִרְאוּהָ לִיבּוֹם [מותרת ליבם] שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהַתִּיבֵם - דִּינָה כְּדִין מוֹרְדָת עַל בְּעֻלָּה, וְכּוֹפִין אֶת יָבֵמָה לְחַלֵּץ לָהּ, וְתִצָּא בְּלֹא כְּתֻבָּה. הַיָּתִיב אֲחִיו נְשִׂים רַבּוֹת - כֹּל מִי שֶׁתִּבְעַע הַיָּבֵם מִהֵן לִיבּוֹם וְלֹא רָצְתָה - הִיא הַמוֹרְדָת, וְחֲלֹץ לָהּ וְתִצָּא בְּלֹא כְּתֻבָּה. וְשָׂאָר צְרוּחֵיהָ שֶׁלֹּא נִתְבָּעוּ, נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּתָן כְּשָׂאָר הָאֲלֻמָּנוֹת.

יא. הֵיוּ הַיָּבָמִין רַבִּים, וְתִבְעַע אוֹתָהּ הַגְּדוֹל לִיבּוֹם, וְהִיא אֵינָה רוֹצֶה בוֹ, וְרוֹצֶה בְּאֲחִיו - אין שומעין לָהּ, שֶׁמְצֻנָה בְּגִדוֹל.

יב. אָמַר הַגְּדוֹל: 'אֵינִי רוֹצֶה לֹא לְחַלֵּץ וְלֹא לִיבֵם, הֲרֵי אֲחִי לְפָנָיךְ', וְתִבְעַע אוֹתָהּ אָחֵד מִן הָאֲחִין לִיבּוֹם, וְהִיא אֵינָה רוֹצֶה בוֹ, וְרָצְתָה בְּאֵחַ אַחֵר, וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - אין זוֹ מוֹרְדָת; מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּלַּק הַגְּדוֹל שֶׁמְצֻנָה בוֹ, הֲרֵי כִּלְוֵן רְאוּיִין; וְהוֹאִיל וְהִיא רוֹצֶה בְּאָחֵד מִהֵן, וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - הֲרֵי זוֹ לֹא מְרָדָה. וְלֹא עוֹד, אֵלָא אִם הִיָּה אָחֵד מִהֵן בְּמַדִּינָה אַחֶרֶת, וְאָמְרָה: 'הֲרִינִי מִמְתַּנֶּנֶת עַד שִׁיבּוֹא וְיִיבֵם אוֹתִי, אֲכַל זֶה אֵינִי רוֹצֶה בוֹ' - אין זוֹ מוֹרְדָת. וְאוֹמְרִין לָזֶה שֶׁאֵינּוּ הַגְּדוֹל שֶׁתִּבְעַע אוֹתָהּ: 'אִם תִּרְצֶה לְחַלֵּץ לָהּ וְלַתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ, חֲלֹץ; וְאִם לֹא, הֲרֵי רָצְתָה שֶׁתִּשָּׁבַע עַד שִׁיבּוֹא אֲחִיד - הוֹאִיל וְאֵין לָךְ דִּין קְדִימָה עָלֶיךָ'.

יג. כָּא זֶה שֶׁתִּלְתָּה בוֹ, וְלֹא רָצָה בָּהּ - חוֹזְרִין אֲצֵל זֶה שֶׁתִּבְעַע אוֹתָהּ לִיבּוֹם, וְהִיא אֵינָה רוֹצֶה בוֹ. וְאוֹמְרִין לָהּ: 'אֵין כָּאֵן מִן שְׂרוּצָה לִיבֵם אֵלָא זֶה, וּמְצֻנָת יָבּוֹם קוֹדֶמֶת' - או תִּתְיַבֵּם לוֹ, או תִּצָּא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּדִין כֹּל מוֹרְדָת.

יד. כִּי יָבֵמָה שֶׁאֲמַרְנוּ שֶׁדִּינָה שֶׁתִּחַלֵּץ וְלֹא תִתְיַבֵּם - הֲרֵי זוֹ נוֹטְלַת כְּתֻבָּתָהּ, אִם יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה, כְּשָׂאָר כֹּל הָאֲלֻמָּנוֹת. וְכֵן אִם הִיָּה יָבֵמָה מִכָּה שְׁחִין, או שִׂישׁ בוֹ שָׂאָר מוּמִין אֲנָשִׁים - חוֹלֵץ לָהּ, וְנוֹטְלַת כְּתֻבָּתָהּ. נוֹלְדוּ בָּהּ מוּמִין כְּשֶׁהִיא שׁוֹמְרַת יָבֵם [כשמתנינה להתייבם] - נִסְתַּחֲפָה [נתקלקלה] שָׂרְהוּ [כלומר: מזלו גרם]; וְאִם לֹא רָצָה לִיבֵם, יִחַלֵּץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּהּ.

טו. יָבֵמָה שֶׁנִּדְרָה הִנְיָה מִיָּבֵמָה בְּחַיֵּי בְּעֻלָּה, או שֶׁנִּדְרָה הִנְיָה מִכָּל הַיְהוּדִים - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיִּחַלֵּץ לָהּ, וְתִטַּל כְּתֻבָּתָהּ. וְאִם נִדְרָה לְאַחַר מִיתַת בְּעֻלָּה [כדי להיפטר מיבוסם], מִבְּקָשִׁין מִמֶּנּוּ שֶׁיִּחַלֵּץ לָהּ; וְאִם לֹא רָצָה, הֲרֵי זוֹ מוֹרְדָת. וְכֵן אִם נִתְפָּנָה בְּנִדְרָה, אִפְלוּ בְּחַיֵּי בְּעֻלָּה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִיבֵם אוֹתָהּ - אין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְחַלֵּץ, אֵלָא אִם בֵּן מְרָדָה, וְתִצָּא בְּלֹא כְּתֻבָּהּ.

טז. יָבֵמָה שֶׁתִּבְעַע הַיָּבֵם לְחַלִּיצָה, וְהִיא אוֹמְרַת: 'אֵינִי חוֹלֶצֶת וְלֹא נוֹטְלַת כְּתֻבָּהּ, אֵלָא אֲשַׁב בְּבֵית בְּעֻלִּי כְּשָׂאָר הָאֲלֻמָּנוֹת' - אין שומעין לָהּ; שֶׁהֲרֵי הִקְנּוּ אוֹתָהּ לָזֶה מִן

שְׂבָעָה לְאַחֲרוֹן; לְפִיכָךְ יוֹצֵיא בְּגֹט, וְהוֹלֵךְ כְּשֶׁר. וְאִם כָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁיִּלְדָה, הַבָּנִים שִׁיבּוֹאוּ אַחֲרָיו סִפְק מִמְזוּרִים [שמא בן הראשון הוא].

הַלְכוֹת יָבוֹם וְחַלִּיצָה פָּרָק ב

א. מַדְבְּרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא הַיָּבֵם עַל יָבֵמָתוֹ, עַד שֶׁיִּקְדַּשׁ אוֹתָהּ בְּכַנִּי שְׁנֵי עֲדִים בְּפִרוּטָה אוּ בְשֻׁנָה פְּרוּטָה; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'מֵאָמֵר'. וְאֵין הַמֵּאָמֵר קוֹנֶה בִּיבָמָה קִנְיָן גָּמוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאָר; וְהַעוֹשֶׂה מֵאָמֵר בִּיבָמָתוֹ שֶׁלֹּא מַדְעָתָהּ - לֹא עֹשֶׂה כְּלוּם, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדְּשֶׁת אֵלָא בְּרִצְוָנָה. וְקִטְנָה מִן הָאֲרוּסִין [שנתארסה ומת ארוסה], אֵין עוֹשִׂין בָּהּ מֵאָמֵר אֵלָא מַדְעַת אָבִיהָ.

ב. וְכִשְׁם שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ אֶת יָבֵמָתוֹ, כִּי הוּא מְכַרְךָ בְּרַפְת גְּשׁוּאִין בְּעֻשְׂרָה, וְכוֹתֵב כְּתֻבָּה, כְּדִין כֹּל נוֹשֵׂא אִשָּׁה. וְאִם כָּא עַל יָבֵמָתוֹ וְלֹא עֹשֶׂה מֵאָמֵר - קִנְיָן קִנְיָן גָּמוּר, וְאֵינוּ צָרִיךְ לְחַזֵּר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר הַבְּעֻלָּה; וּמִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מְרָדוֹת [מלקות מדרבנן], וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּהּ.

ג. הַבָּא עַל יָבֵמָתוֹ - בֵּין בְּשׁוּגָג בֵּין בְּמִזִּיד, בֵּין בְּאִנּוּס בֵּין בְּרִצְוֹן, בֵּין שֶׁהִיָּה הוּא מִזִּיד וְהִיא שׁוּגָגַת אוּ אִנּוּסָה, בֵּין שֶׁהִיָּתָה הִיא מִזִּידָה וְהוּא שׁוּגָג אוּ אִנּוּס, בֵּין שֶׁהִיָּתָה יְשֻׁנָה בֵּין שֶׁהִיָּתָה עֲרָה, בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדִרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדִרְכָּהּ, אָחֵד הַמְעֻרָה [תחילת ביאה] וְאָחֵד הַגּוֹמֵר [גמר ביאה] - קִנְיָהּ.

ד. בְּמָה דְּרָכִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְכַעַל; אֲכַל אִם נִפְל וְנִתְקַע בָּהּ, או שֶׁבָּא עָלֶיהָ שְׁכוּר שֶׁאֵינוּ מְכִיר כְּלוּם, או יָשָׁן - לֹא קִנְיָהּ. נִתְכַּוְּנוּ לְהִטִּיחַ בְּכַתֵּל, וְהִטִּיחַ [בעל] בִּיבָמָתוֹ - לֹא קִנְיָהּ; לְהִטִּיחַ בְּבִהְמָה, וְהִטִּיחַ בִּיבָמָתוֹ - קִנְיָהּ, שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוְּנוּ לְשֵׁם בְּעֻלָּה מִכָּל מְקוֹם.

ה. יָבֵמָה שֶׁנִּתְיַבְּמָה, וְאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם: 'לֹא נִבְעַלְתִּי' - וְאָף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'בְּעַלְתִּי' - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיִּחַלֵּץ לָהּ, הוֹאִיל וְקִדְּם וְגִרְשָׁה בְּגֹט; וְאִם עָדִין לֹא גִרַשׁ, כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיִּבְעַל, או יִחַלֵּץ וְיוֹצֵיא בְּגֹט. גִּרְשָׁה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהִיא אוֹמְרַת 'לֹא נִבְעַלְתִּי' - מִבְּקָשִׁין מִמֶּנּוּ שֶׁיִּחַלֵּץ לָהּ; וְאִם הִיָּה מוֹדֵה שֶׁלֹּא בְּעַל, כּוֹפִין אוֹתוֹ לְחַלֵּץ. הִיא אוֹמְרַת: 'נִבְעַלְתִּי', וְהוּא אוֹמֵר: 'לֹא בְּעַלְתִּי' - אֵינָה צָרִיכָה חַלִּיצָה; שֶׁאֵין זֶה נֶאֱמָר לְאַסְרָה עַל כֹּל אָדָם אַחַר שֶׁכִּנְסָהּ.

ו. מִי שֶׁמַּת וְהִנִּיחַ אֲחִים רַבִּים - מְצֻנָה עַל הַגְּדוֹל לִיבֵם אוּ לְחַלֵּץ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהִיָּה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תִּלְד'; מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמָדוּ, שֶׁאֵינוּ מְדַבֵּר אֵלָא בְּבִכּוֹר שֶׁל אֲחִים, כְּלוּמַר: גְּדוֹל הָאֲחִים יָקוּם עַל שֵׁם אֲחִיו הַמֵּת; וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: 'אֲשֶׁר תִּלְד' - מִשְׁמַעוֹ 'אֲשֶׁר יִלְדָה הָאִם', עִם מִשְׁמַע 'אֲשֶׁר תִּלְד הַיָּבֵמָה'.

ז. לֹא רָצָה הַגְּדוֹל לִיבֵם, מִחוֹזְרִין עַל כֹּל הָאֲחִים; לֹא רָצוּ - חוֹזְרִין אֲצֵל הַגְּדוֹל וְאוֹמְרִין לוֹ: 'עֲלִיד מְצֻנָה, או חֲלֹץ או יִבֵּם'. וְאֵין כּוֹפִין אֶת הַיָּבֵם לִיבֵם, אֲכַל כּוֹפִין אוֹתוֹ לְחַלֵּץ.

ח. אָמַר הַגְּדוֹל: 'הַמְתִּינוּ עַד שֶׁיִּגְדִּיל [האח] הַקָּטָן, או

הַזֶּה שֶׁקָדְשָׁה גַּט, וַיִּבְרָא מִיָּבֶם אוֹ חוֹלֵץ. וְאִם הָיָה יָבָמָה כְּהֵן, שְׂאִינוּ יָכוֹל לִשְׂאֵא גְרוּשָׁה - תִּצָּא מִן הַזֶּה בְּגִט, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַחוּטָא נֶשְׁכָּר, וַיִּחְלֹץ לָהּ יָבָמָה.

ב. חֲזוֹר הַזֶּה שֶׁגָּרְשָׁה מִן הָאֲרוּסִין, וַנִּשְׂאָה אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ יָבָמָה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִדֹּד. אָכֵל אִם גְּרֻשָׁה מִן הַנִּשְׂוֹאִין, וְחֲזוֹר וַנִּשְׂאָה אַחַר שֶׁחָלַץ - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ; מִפְּנֵי שֶׁהִיא דוֹמָה לְאִשָּׁת אִישׁ שֶׁנִּשְׂאָת וְכֹא בַּעֲלָהּ, שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל זֶה וְעַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. וְהִיבָמָה שֶׁזִּנְתָה וְהִיא [- בעודה] זְקוּקָה [שלא התייבמה ולא נחלצה] - לֹא נֶאֱסָרָה עַל יָבָמָה; אֲלֵא רִצָּה חוֹלֵץ, רִצָּה מִיָּבֶם.

כא. כָּל יָבָמָה שֶׁהִיא סָפֵק מַדְבְּרִיָּהּ אִם יֵשׁ עָלֶיהָ זְקָת יָבֶם אוֹ אֵין עָלֶיהָ זְקָת יָבֶם - כְּגוֹן יָבָמָה שֶׁיִּלְדָה וְלֹד שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו וּמַת בְּתוֹף שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁדִּינָה שֶׁתִּחְלֹץ מִסָּפֵק מַדְבְּרִיָּהּ כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ - אִם הִלְכָה וַנִּתְקַדְּשָׁה לְאַחַר קֵדָם חֲלִיצָה, חוֹלֵץ לָהּ יָבָמָה וְחָשַׁב עִם בַּעֲלָהּ; וְאִם נִתְקַדְּשָׁה לְכַהֵן שֶׁהוּא אֲסוּר בְּחֻלוּצָה, אֵינוֹ חוֹלֵץ לָהּ, שְׂאִין אוֹסְרִין עַל זֶה אִשְׁתּוֹ, מִסָּפֵק מַדְבְּרִיָּהּ. גְּרֻשָׁה הִכְהֵן אוֹ מַת - הָרִי זֹו חוֹלֵצַת, וְאַחַר כֵּן תִּנְשָׂא לְאַחֵרִים לְכַתְּחִלָּה.

הַשְּׂמִים; וְרִצָּה מִיָּבֶם, רִצָּה חוֹלֵץ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּתָהּ. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא אֶפְלוֹ אִמְרָה: 'אֵינִי נֹדֶנֶת מִשְׁלִי, וְאֲשִׁב עֲגוּנָה כֹּל יְמֵי' - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁהָרִי הֵיבֶם אוֹמֵר לָהּ: 'כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ זְקוּקָה בִּי, אֵין נוֹתֵנִין לִי אִשָּׁה'; וְאֶפְלוֹ הָיָה נָשׁוּי, אֶפְשָׁר שִׁישָׂא אִשָּׁה אַחֲרָת, אוֹ תִּהְיֶה לוֹ מְרִיבָה בְּתוֹף בֵּיתוֹ מִפְּנֵי הַיָּבָמָה [שאשתו תחשוש שמא ייבס].

יז. יָבָמָה שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעֲלָהּ כְּתֻבָּה מִפְּנֵי שֶׁהִיָּתָה אֲסוּרָה עָלָיו, וְהָרִי הִיא מְתָרֵת לִיבֶם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר - אִם רִצָּה הֵיבֶם לִיבֶם, מִיָּבֶם; וְאֵין לָהּ עָלָיו כְּתֻבָּה, כְּדָרְךָ שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעֲלָהּ. וְדִינָה עִם יָבָמָה בְּתוֹסַפֵּת [תוספת כתובה], כְּמוֹ שֶׁהָיָה עִם בַּעֲלָהּ [שחייב בתוספת]; אָכֵל אִם לֹא כָּתַב לָהּ בַּעֲלָהּ כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁמְכָרָה לוֹ כְּתֻבָּתָה אוֹ מְחַלָּה אוֹתָהּ - צָרִיף הֵיבֶם לְכַתֵּב לָהּ כְּתֻבָּה כְּשֶׂאֵר הָאֲלַמְנוֹת.

יח. הַיָּבָמָה - קֵדָם שֶׁיָּבֹא עָלֶיהָ יָבָמָה, אוֹ קֵדָם שֶׁיִּחְלֹץ לָהּ - הָרִי הִיא אֲסוּרָה לְהַנְשֵׂא לָזֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִהְיֶה אִשָּׁת הַמַּת הַחוּצָה, לְאִישׁ זֶר". וְאִם נִשְׂאָת לְאַחַר וּבַעֲלָהּ - לוֹקָה הוּא וְהִיא, וּמוֹצִיאָה בְּגִט, וְאֶפְלוֹ הָיָה לָהּ כְּמָה בָּנִים, וְנֶאֱסָרָה עָלָיו וְעַל יָבָמָה; וַיָּבָמָה חוֹלֵץ לָהּ, וְאַחַר כֵּן תִּהְיֶה מְתָרֵת לְאַחֵרִים.

יט. נִתְקַדְּשָׁה לְאַחַר, לֹא נֶאֱסָרָה עַל יָבָמָה; אֲלֵא נוֹתֵן לָהּ

שיעור רמב"ם פרק אחד ליום - ל' תשרי'ו' מר'חשון ה'תשס"ו

יום ראשון

הִלְכוֹת בְּרֵפֶת כְּהֵנִים פֶּרֶק יד

אוֹתָם מְלָה מְלָה, וְהֵם עוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִמּוֹר לְהֵם", עַד שֶׁמְשַׁלְּמִין פְּסוּק רֵאשׁוֹן, כָּל הָעַם עוֹנִין 'אֲמֵן'. וְחֲזוֹר שְׁלִיחַ צְבוּר וּמִקְרָא אוֹתוֹן פְּסוּק שְׁנֵי מְלָה מְלָה, וְהֵם עוֹנִין. עַד שֶׁמְשַׁלְּמִין פְּסוּק שְׁנֵי, וְכָל הָעַם עוֹנִין 'אֲמֵן'. וְכֵן בְּפִסּוּק שְׁלִישִׁי.

ד. כְּשִׁישְׁלִימוּ הַכְּהֵנִים שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים, מִתְחִיל שְׁלִיחַ צְבוּר בְּכֻרְכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תְּפִלָּה שֶׁהִיא 'שִׁים שְׁלוֹם', וְהַכְּהֵנִים מְחֻזְרִין פְּגִיָּהֵן כְּלָפֵי הַקֹּדֶשׁ, וְאַחַר כֵּן קוֹפְצִין [מכופפים כרגיל] אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן; וְעוֹמְדִין שָׁם בְּדוּכָן עַד שֶׁיִּגְמְרוּ הַבְּרָכָה, וְחֻזְרִין לְמִקוֹמָן.

ה. אֵין הַמִּקְרָא רֵשָׁא לְהַקְרוֹת לְכְהֵנִים, עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אֲמֵן' מִפִּי הַצְּבוּר; וְאֵין הַכְּהֵנִים רֵשָׁאִין לְהִתְחִיל בְּבְרָכָה, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַצְּבוּר מִפִּי הַמִּקְרָא; וְאֵין הַצְּבוּר עוֹנִין 'אֲמֵן', עַד שֶׁתְּכַלֶּה הַבְּרָכָה מִפִּי הַכְּהֵנִים; וְאֵין הַמִּקְרָא מִתְחִיל בְּבְרָכָה אַחֲרָת, עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אֲמֵן' מִפִּי הַצְּבוּר. וְאֵין שְׁלִיחַ צְבוּר רֵשָׁאִי לְעֵנוֹת 'אֲמֵן' אַחַר הַכְּהֵנִים כְּשֶׂאֵר הָעַם, שֶׁמָּא תִּטְרַף [תתבלבל] דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיזוֹ בְּרָכָה מִקְרָא אוֹתוֹן, אִם פְּסוּק שְׁנֵי, אוֹ פְּסוּק שְׁלִישִׁי.

ו. אֵין הַכְּהֵנִים רֵשָׁאִין לְהַחֲזִיר פְּגִיָּהֵן מִן הַצְּבוּר, עַד שֶׁיִּתְחִיל שְׁלִיחַ צְבוּר 'שִׁים שְׁלוֹם'; וְאֵינֵן רֵשָׁאִין לְעַקֵּר רְגְלֵיהֶן מִמִּקוֹמָן, עַד שֶׁיִּגְמְרוּ שְׁלִיחַ צְבוּר 'שִׁים שְׁלוֹם'; וְאֵינֵן רֵשָׁאִין לְכַף קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, עַד שֶׁיִּחְזְרוּ פְּגִיָּהֵן מִן הַצְּבוּר. וּמִתְקַנּוֹת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאי, שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכְּהֵנִים לְדוּכָן בְּסַנְדְּלֵיהֶן, אֲלֵא עוֹמְדִין יַחֲפִין.

ז. כְּשִׁישְׁיִי הַכְּהֵנִים מְכַרְכֵּין אֶת הָעַם, לֹא יִבִּיטוּ בָּעַם, וְלֹא

א. בְּשַׁחֲרִית בְּמוֹסָף וּבְנֻעִילָה, הַכְּהֵנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם; אָכֵל בְּמִנְחָה, אֵין נִשְׂיָאת כַּפֵּים, מִפְּנֵי שֶׁבְּמִנְחָה כְּבֹר סַעְדוּ כָּל הָעַם, וְשֶׁמָּא שְׁתּוֹ הַכְּהֵנִים יֵין, וְשֶׁכּוֹר אֲסוּר בְּנִשְׂיָאת כַּפֵּים. וְאֶפְלוֹ בְּיוֹם הַתְּעֻנִית, אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה; גְּזֵרָה מִנְחָה שֶׁל תְּעֻנִית, מִפְּנֵי מִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם.

ב. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתַעֲנִית שֶׁמְתַפְּלִין בוֹ מִנְחָה וְנֻעִילָה, כְּגוֹן צוּם כְּפּוֹר וְתַעֲנִית צְבוּר; אָכֵל תְּעֻנִית שְׂאִין בוֹ נֻעִילָה, כְּגוֹן תְּשַׁעָה בָּאָב וְשִׁבְעָה עֶשֶׂר בְּתַמְזוּז, הוֹאִיל וְתַפְּלַת מִנְחָה שֶׁלֶּהֶן סְמוּף לְשַׁקִּיעַת הַחֶמֶה - הָרִי זֹו נְרָאִית כְּנֻעִילָה וְאֵינָה מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם, וְלִפְיָכָף יֵשׁ בָּהּ נִשְׂיָאת כַּפֵּים. וְכֵהֵן שֶׁעֵבֵר וְעָלָה לְדוּכָן בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם הַכְּפּוּרִים - הוֹאִיל וְהַדְּבָר יְדוּע שְׂאִין שָׁם שְׁכָרוֹת, הָרִי זֹה נוֹשָׂא אֶת כַּפָּיו; וְאֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד, שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ 'פְּסוּל הָיָה, וְלִפְיָכָף הוֹרִידוּהוּ'.

ג. בְּצִד הִיא נִשְׂיָאת כַּפֵּים בְּבּוֹלִין [כל מקום חוץ מבית המקדש]? בַּעַת שֶׁיִּגְיַע שְׁלִיחַ צְבוּר לְעַבּוֹדָה, כְּשִׂיאֵמֵר 'רִצָּה', כָּל הַכְּהֵנִים הַעוֹמְדִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, יִגְעֲרִין מִמִּקוֹמָן וְהוֹלְכִין וְעוֹלִין לְדוּכָן [מקום מוגבה]; וְעוֹמְדִין שָׁם, פְּגִיָּהֵם לְמוֹל הַהִיכָל וְאַחֲרֵיהֶן כְּלָפֵי הָעַם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן כְּפּוֹפּוֹת לְתוֹף כַּפֵּיהֶם, עַד שֶׁיִּשְׁלִים שְׁלִיחַ צְבוּר הַהוֹדָיָה; מְחֻזְרִין פְּגִיָּהֵן כְּלָפֵי הָעַם, וּפּוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וּמְגַבִּיהִן יְדֵיהֶם כְּגִיד כְּתֻפֵּיהֶן, וּמִתְחִילִין 'בְּבְרָכָךָ'; וְשְׁלִיחַ צְבוּר מִקְרָא

יג. כשמתחזירין הלהנים פניהן לצבור לברכם, וכשמתחזירין פניהן מן הצבור אחר שמברכין, לא יחזירו אלא דרך ימין, בכל מקום; וכן כל פונות שיהיה אדם פונה, לא יהיה אלא דרך ימין.

יד. במקדש - מברכין ברפת להנים פעם אחת ביום, אחר תמיד של שחר: באין ועומדין על מעלות האולם [ומדריגות החיכל], ומברכין בדרך שאמרנו. אבל במדינה - מברכין אותה אחר כל תפלה חוץ ממנחה, כמו שאמרנו. בכל מקום, משתדלין שיהיה המקרא אותן ישראל - שנגאמר: "אמור להם", מקלל שאין המקרא מהן.

יום שני

הלכות ברפת להנים פרק טו

א. ששה דברים מונעין נשיאת פנים - הלשון, והמומין, והעברה, והשנים, והיין, וטמאת הזדים. הלשון כיצד? העלגים שאין מוציאין את האותיות כתקנן, כגון שקורין לאלפין עינין, ולעינין אלפין, או לשבלת סבלת, וכיוצא בהן - אין נושאים את פניהן. וכך כבדי פה וכבדי לשון. שאין דבריהן נפרין לכל - אין נושאים את פניהן.

ב. המומין כיצד? כהן שיש מומין בידיו או בפניו או ברגליו, כגון שהיה אצבעותיו עקמות [כפופות] או עקולות [עקומות לצדיהן], או שהיה ידיו בהקניות [מלאות בהרות] - לא ישא את פפיו, לפי שהעם מסתכלין בו. מי שהיה ירוד על זקנו בשעה שהוא מדבר, וכן סומה באחת מעיניו - לא ישא את פפיו; ואם היה דש [רגיל וידוע] בעירו והיה הכל רגילין בזה הסומה באחת מעיניו, או בזה שרירי זב - מתר, לפי שאין העם מסתכלין בו. וכן מי שהיה ידיו צבועות איסטוס ופואה [מיני צבעים], לא ישא את פפיו; ואם היה רב אנשי אותה העיר מלאכתן בכה - מתר, לפי שאין מסתכלין בו.

ג. העברה כיצד? כהן שהרג את הנפש, אפלו בשגגה - אף על פי שעשה תשובה, לא ישא את פפיו, שנגאמר: "ידיכם, דמים מלאו", וכתוב: "ובפרשכם פפיכם, אעלים עיני מכם". וכהן שעבד עבודה זרה - בין באנס, בין בשגגה - אף על פי שעשה תשובה, אינו נושא את פפיו לעולם, שנגאמר: "לא יעלו כהני הבמות"; וברכה כעבודה, שנגאמר: "לשרתו ולברך בשמו". וכן כהן שגשגמד לעבודה זרה - אף על פי שחזר בו, אינו נושא את פפיו לעולם. ושאר העברות, אין מונעין.

ד. השנים כיצד? כהן נער - לא ישא את פפיו, עד שיתמלא זקנו. והיין כיצד? מי ששתה רביעית יין חי בבת אחת [שאינו מזוג במים] - אינו נושא את פפיו, עד שישור יינו מעליו, לפי שהקשה ברכה לעבודה. שטה רביעית יין בשתי פעמים, או שנתן לתוכה מעט מים - מתר; ואם שטה יתר מרביעית - אף על פי שהוא מזוג, אף על פי ששתהו בכמה פעמים - לא ישא את פפיו, עד שישור יינו מעליו. וכמה היא רביעית? אצבעים על אצבעים על רום אצבעים וחיצי אצבע וחמש אצבע. וזה האצבע שמושחין [מודדים] בו בכל התורה בלה, הוא הגודל; והוא הנקרא 'בהן יד'.

וסיחו דעתן; אלא יהיו עיניהן כנגד הארץ, כעומד בתפלה. ואין אדם רשאי להסתפל בפני הלהנים בשעה שהן מברכין, כדי שלא יסית דעתו; אלא כל העם מתפנין לשמע הברכה, ומכניין פניהן כנגד פני הלהנים, ואינם מביטין בפניהן.

ח. אם היה הלהן המברך אחד - מתחיל לברך מעצמו, ושליח צבור מקרא אותו מלה מלה, כמו שאמרנו. היה שנים או יתר - אינן מתחילין לברך, עד שיקרא להן שליח צבור ואומר להן 'להנים', והן עונין ואומרים "וברך"; והוא מקרא אותן מלה מלה, על הסדר שאמרנו.

ט. כיצד ברפת להנים במקדש? הלהנים עולין לדוכן אחר שישלימו עבודת תמיד של שחר, ומגביהין ידיהם למעלה על גבי ראשיהן, ואצבעותיהן פשוטות, חוץ מלהן גדול שאין מגביה ידיו למעלה מן הציץ; ואחד מקרא אותן מלה מלה, בדרך שעושים בגבולין, עד שישלימו שלשה הפסוקים. ואין העם עונין 'אמן' אחר כל פסוק, אלא עושין אותה במקדש ברכה אחת. וכשישלימו, כל העם עונין: 'ברוך ה' אלהי ישראל, מן העולם ועד העולם'.

י. ואומר את השם פכתבו, והוא הדבר הנהגה מידו הא ואו הא, וזה הוא השם המפרש האמור בכל מקום. ובמדינה אומרים אותו בכניו, והוא אלף דלת נון יוד; שאין מוכירין את השם ככתבו אלא במקדש בלבד. ומשמת שמעון הצדיק, פסקו הלהנים מלברך בשם המפרש, אפלו במקדש - כדי שלא ילמד אותו מי שאינו הגון; ולא היו חכמים הראשונים מלמדין שם זה לתלמידיהם ובהגונים, אלא אחת לשבע שנים. כל זה, גדלה לשמו הנכבד והנורא.

יא. אין ברפת להנים נאמרת בכל מקום אלא בלשון הקדש, שנגאמר: "כה תברכו את בני ישראל" - כך למדו שומעי שמועה [מעתיקי המסורת] ממשנה רבנו: "כה תברכו", בצמידה; "כה תברכו", בנשיאת פנים; "כה תברכו", בלשון הקדש; "כה תברכו", פנים כנגד פנים; "כה תברכו", בקול רם; "כה תברכו", בשם המפרש, והוא שיהיה במקדש, כמו שאמרנו.

יב. אין הלהנים רשאים בכל מקום להוסיף ברכה על שלשת הפסוקים, כגון: "ה' אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלף פעמים", וכיוצא בו - לא בקול רם, ולא בלחש, שנגאמר: "לא תספו על הדבר". בשעה שפול כהן עולה לדוכן, כשהוא עוקר רגליו לעלות, אומר: 'יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתהיה הברכה הזאת שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה, ואל יהי בה מכשול ועון, מעתה ועד עולם'. וקדם שיחזיר פניו לברך את העם, מברך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו בקדשתו של אהרן, וצונו לברך את עמו ישראל, באהבה; ואחר כך מחזיר פניו לצבור, ומתחיל לברך. וכשמתחזיר פניו מן הצבור אחר שהשלים, אומר: 'עשינו מה שצויתנו עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו - השקיפה ממעון קדשך מן השמים, וברך את עמך את ישראל'.

"כה תברכו", "אמור להם", "ושמו את שמי". וכל כהן שאינו מברך, אינו מתברך. וכל כהן המברך - מתברך. שגאמר: "ואברכה מברכך".

בריה רחמנא דסיצן

יום שלישי

הלכות תפלין ומזוזה וספר תורה

יש בכללן חמש מצוות עשה; וזה הוא פרטן: (א) להיות תפלין על הראש; (ב) לקשרם על היד; (ג) לקבוע מזוזה בפתחי השערים; (ד) לכתב כל איש ספר תורה לעצמו; (ה) לכתב המלך ספר שני לעצמו, כדי שיהיה לו שני ספרי תורה. ובאור כל המצוות האלו - בפרקים אלו.

הלכות תפלין פרק א

א. ארבע פרשיות אלו - שהן "קדש לי", "ויהיה פי ובאף ה'" שבספר ואלה שמות, ו"שמע", "ויהיה אם שמע" - הן שנקתבות בפני עצמן, ומחפין [מכסים] אותן בעור, ונקראין 'תפלין'; ומניחין אותן על הראש, וקושרין אותן על היד. ואפלו קוצו של אות אחת מארבע הפרשיות, מעצב את פלן מן התורה, עד שיהיו נכתבות שלמות. כתקנן.

ב. וכן שתי פרשיות שבמזוזה - שהן "שמע" ו"ויהיה אם שמע" - אפלו אות אחת משתי הפרשיות, אם חסר קוצו, מעצב מן התורה, עד שיהיו שתייהן נכתבות שלמות. וכן ספר תורה שחסר אפלו אות אחת, פסול.

ג. עשרה דברים יש בתפלין - בלן הלכה למשה מסיני, וכלן מעצבין; לפיכך, אם שנה באחת מהן, הרי התפלין פסולות. שנים מהן בכתבתן, ושמונה בחפזן [בעור הבתים] וקשירת רצועותיהן; ואלו הן השנים שבכתבתן - שכותבין אותן בדיו, ושיהיו נכתבין על הקלף.

ד. כיצד מעשה הדיו? מקבצין העשן של שמנים, או של זפת ושעוה וכיוצא בהן; וגובלין [לשים] אותן בשרף האילן, ובמעט דבש, ולותתין [מרטיבין] אותו הרבה ודכין [מועכים] אותו, עד שיעשה רקיין [דק דק]; ומנבשין אותו, ומצניעין אותו. ובשעת פתיכה, שורהו במי עפצא [מי פרי האלו] וכיוצא בו, וכותב בו - שאם תמחקנו, ימחק. וזה הוא הדיו שמצוה מן המבחר לכתב בו ספרים תפלין ומזוזות; ואם כתב שלשתן [ס"ת תפילין ומזוזה] במי עפצא וקלקנתוס [מיני דיו], שהוא עומד ואינו נמחק במי עפצא - כשרין.

ה. אם בן, מה מעטה ההלכה שגאמרה למשה מסיני, שיהיו כותבים בדיו? למעט שאר מיני צבעונין, כגון האדם והירק וכיוצא בהן; שאם כתב בספרים או בתפלין או במזוזות אפלו אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב - הרי אלו פסולין.

ה. טמאת הידים כיצד? כהן שלא נטל ידיו, לא ישא את כפיו; אלא נטל ידיו במים עד הפרק [חיבור כף היד לדורע], כדרך שמקדשין לעבודה, ואחר כך מברך, שגאמר: "שאו ידיכם קדש, וברכו את ה'". והחלל [כהן פסול כגון שנולד מגרושה וכהן] אינו נושא את כפיו, לפי שאינו בכהונו.

ו. כהן שלא היה לו דבר מפל אלו הדברים המונעין את נשיאת כפיו - אף על פי שאינו חכם ואינו מדקדק במצוות, או שהיו הבריות מרגיזין אתריו [חושדים בו], או שלא היה משאו ומתנו בצדק - הרי זה נושא את כפיו, ואין מונעין אותו; לפי שזו מצוות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפיו, ואין אומרים לאדם רשע: 'הוסף רשע, והמנע מן המצוות'.

ז. ואל תחמה ותאמר: 'ומה תועיל ברכת הדיוט זה?' - שאין קבול הברכה תלוי בכהנים, אלא בהקדוש ברוך הוא, שגאמר: "ושמו את שמי על בני ישראל, ואני אברכם" - הכהנים עושין מצוה שנוצטוו בה, והקדוש ברוך הוא ברחמיו מברך את ישראל כחפצו.

ח. עם שהן אחורי הכהנים, אינן בכלל הברכה; והעומדין מצדיהן, הרי הן בכלל הברכה. ואם היתה מחצה בין הכהנים ובין העם המתברכים, אפלו היא חומה של ברזל - הואיל ופניהם למול פני הכהנים, הרי הן בכלל הברכה.

ט. נשיאת כפיו בעשרה, וכהנים מן המגזן. בית הכנסת שבלן כהנים, בלן נושאים את כפיהם; ולמי הם מברכין? לאחיהן שבפפון ולאחיהן שבבדרום; ומי עונה אחריהן 'אמן'? הנשים והטף. ואם נשאר שם עשרה כהנים יתר על אלו שעלו לדוכן - העשרה עונין 'אמן', והשאר מברכין.

י. צבור שלא היה בהן אלא שליח צבור לבדו, לא ישא את כפיו; ואם הבטחתו [בטוח הוא] שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו [בלי להתבלבל], רשאי. ואם אין להן בהן כלל - פשיעו שליח צבור ל'שים שלום', אומר: 'אלהינו ואלהי אבותינו, ברננו בברכה המשלשת בתורה, האמונה לאהרן ולבניו כהנים עם קדושך, כאמור: "ברכך ה', וישמך. יאר ה' פניו אליך, ויחנך. ישא ה' פניו אליך, וישם לך שלום. ושמו את שמי על בני ישראל, ואני אברכם"'. ואין העם עונין 'אמן', ומתחיל ואומר 'שים שלום'.

יא. כהן שנושא את כפיו בבית הכנסת זה, והלך לבית הכנסת אחר, ומצא צבור שמתפללין, ולא הגיעו לברכת כהנים - נושא ידיו להן, ומברכין; ואפלו כמה פעמים ביום. כהן שלא עקר רגליו ממקומו לעלות לדוכן בשעה שאמר שליח צבור 'רצה', שוב אינו עולה באותה התפלה; אבל אם עקר רגליו לעלות - אף על פי שלא הגיע לדוכן אלא לאחר עבודה, הרי זה עולה ומברך.

יב. כל כהן שאינו עולה לדוכן, אף על פי שבטל מצות עשה אחת - הרי הוא כעובר על שלשה עשה, שגאמר:

הגוים בִּיתר על דְּמִיקָהּ, שְׁלֵא לְהַרְגִיל אוֹתָן לְגַנְבָן וּלְגַזְלוֹן.
יד. סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכֶּתֶבְךָ עַל גְּבִי עוֹר בְּהֵמָה
 וְחִזָּה וְעוֹף הַטְּמְאִין, אוֹ עַל גְּבִי עוֹרוֹת שְׂאִינָן מְעַבְדִּין, או
 שֶׁכֶּתֶב סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין עַל עוֹר שְׁלֵא עֲבָדוּ לְשִׁמָּן -
 הָרִי אֵלוֹ פְּסוּלִין.

טו. הַכוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, וּבִשְׁעַת כְּתִיבָהּ לֹא
 הֵיחָה לוֹ כְּוִנָּה [לשם קדושת השם], וְכֹתֵב אֲזַכְּרָה מִן
 הָאֲזַכְּרוֹת [שם משמות הקב"ה] שֶׁבִּהְיָ שְׁלֵא לְשִׁמָּן - פְּסוּלִין.
 לְפִיכָף, הַכוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם - אֶפְלוּ מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל שׂוֹאֵל
 בְּשִׁלּוּמוֹ, לֹא יִשְׁכַּנּוּ; הֵיחָה כּוֹתֵב שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה שְׁמוֹת - הָרִי
 זֶה מִפְּסִיק בִּינֵיהֶן, וּמְשִׁיב.

טז. הַטּוֹבֵל אֶת הַקּוּלְמוֹס לְכֹתֵב אֶת הַשֵּׁם - לֹא יִתְחַיֵּל
 מֵאוֹת הַשֵּׁם, אֲבָל מִתְחַיֵּל הוּא מֵאוֹת שֶׁלְּפָנָיו. שֶׁכַּח לְכֹתֵב
 אֶת הַשֵּׁם, תּוֹלָה אוֹתוֹ בֵּין הַשֵּׁיטוֹת [השורות]; אֲבָל מִקְצַת
 הַשֵּׁם בְּשִׁטָּה וּמִקְצָתוֹ תְּלוּי, פְּסוּל. וּבִשְׂאֵר הַתְּכוּבוֹת - אִם
 שָׁכַח, כּוֹתֵב מִקְצַת הַתְּכוּבָה בְּשִׁטָּה וּמִקְצָתָהּ לְמַעְלָה. בְּמָה
 דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּסֵפֶר תּוֹרָה; אֲבָל בְּמְזוּזוֹת וּתְּפִלִּין, אֵין
 תּוֹלִין בֵּהֶן אֶפְלוּ אוֹת אַחַת, אֲלֵא אִם שָׁכַח אֶפְלוּ אוֹת
 אַחַת, גּוֹנֵז מֵה שֶׁכֶּתֵב וְכוֹתֵב אַחֲרָהּ. וּמִתָּר לְכֹתֵב אֶת הַשֵּׁם
 עַל מְקוֹם הַגֵּרָד [שנגרד הדין אחר שנתייבש] וְעַל מְקוֹם
 הַמַּחֲק [שנמחק קודם שהתייבש], בְּכֻלָּן.

יז. כּוֹתֵבֵי סֵפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אֲסוּר לָהֶם לְהַפֵּךְ אֶת
 הִירִיעָה עַל פָּנֶיהָ; אֲלֵא פּוֹרֵשׁ עָלֶיהָ בְּגָד, אוֹ כּוֹפְלָהּ.

יח. סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, שֶׁאֲמַר הַסּוֹפֵר אַחַר שִׁיבְּאוּ
 מִתַּחַת יָדוֹ: 'לֹא כְּתַבְתִּי הָאֲזַכְּרוֹת [שמות הקב"ה] שֶׁבִּהְיָ
 לְשִׁמָּן' - אֵינוֹ נֶאֱמָר לְפָסְלוֹ, אֲבָל נֶאֱמָר לְהַפְסִיד כָּל שְׂכָרוֹ.
 וְלָמָּה אֵינוֹ נֶאֱמָר לְפָסְלוֹ? שֶׁמֵּא לֹא נִתְּפַנֵּן אֲלֵא לְהַפְסִיד עַל
 הַלּוּקָח, אוֹ עַל זֶה שֶׁשָּׁכְרוּ, וְדָמָה שֶׁאֵינוֹ מִפְּסִיד בְּאֻמְרָה
 זֹאת אֲלֵא שֶׁכָּר הָאֲזַכְּרוֹת. לְפִיכָף, אִם אָמַר: 'סֵפֶר תּוֹרָה זֶה',
 אוֹ 'תְּפִלִּין אֵלוֹ - עוֹרוֹת שֶׁלָּהֶן, אֵינִים מְעַבְדוֹת לְשִׁמָּן' -
 מֵתוֹף שֶׁנֶּאֱמָר לְהַפְסִיד שְׂכָרוֹ, נֶאֱמָר לְפָסְלוֹ; שֶׁהָרִי הַכֹּל
 יוֹדְעִים, שֶׁאִם אֵין הָעוֹרוֹת מְעַבְדִּים לְשִׁמָּן, אֵין לְכַלּוֹ שְׂכָר.

יט. אֵין כּוֹתֵבֵין תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אֲלֵא בְּכֹתֵב אֲשׁוּרֵי [שבו
 נטנה תורה לישראל]. וְהִתִּירוּ בְּסֵפָרִים, לְכֹתֵבֵן אֶף בִּיּוֹנֵי
 בְּלָבָד; וּכְכֹר נִשְׁתַּקַּע [נעלם] יּוֹנֵי מִן הָעוֹלָם, וְנִשְׁתַּבְּשׁ
 וְאָבָד - לְפִיכָף אֵין כּוֹתֵבֵין הַיּוֹם שֶׁלְּשִׁתָּן, אֲלֵא אֲשׁוּרֵי.
 וְצָרִיף לְהַזְהִיר בְּכֹתֵבֵתָן, כְּדִי שְׁלֵא תִדְּבַק אוֹת לֹאוֹת - שֶׁכָּל
 אוֹת שֶׁאֵין הָעוֹר מִקִּיף לָהּ מֵאַרְבַּע רִחוּתֶיהָ, פְּסוּלָהּ; וְכָל
 אוֹת שֶׁאֵין הַתִּינוּק שֶׁאֵינוֹ לֹא חֶסֶם וְלֹא סָכַל [טפס] יְכוּל
 לְקוֹרוֹתָהּ, פְּסוּלָהּ. לְפִיכָף, צָרִיף לְהַזְהִיר בְּצוּרַת הָאוֹתִיוֹת,
 שְׁלֵא תִדְּמָה הַיּוֹד לְאוֹ, וְלֹא לְאוֹ לְיּוֹד; וְלֹא כָּף לְבֵית, וְלֹא
 בֵּית לְכָף; וְלֹא דָלֵת לְרִישׁ, וְלֹא רִישׁ לְדָלֵת; וְכֵן כָּל פְּיוּצָא
 בֵּהֶן, עַד שִׁירוֹץ הַקּוֹרָא בֵּהֶן.

כ. עוֹר שֶׁהֵיחָה נְקוּב, לֹא יִכְתֹּב עַל גְּבִי הַנְּקֵב. וְכָל נְקֵב
 שֶׁהִדִּיּוּ עוֹבְרָת עָלָיו - אֵינוֹ נְקֵב, וּמִתָּר לְכֹתֵב עָלָיו; לְפִיכָף,
 מִתָּר לְכֹתֵב עַל גְּבִי עוֹר הָעוֹף שֶׁנִּתְּעַבְּד. נְקֵב הָעוֹר אַחַר
 שֶׁנִּכְתְּבָה - אִם נְקֵב בְּתוֹף הָאוֹת, כְּגוֹן תּוֹף הָא אוֹ תּוֹף מֵם,
 וְכֵן בְּשְׂאֵר אוֹתִיוֹת - כְּשֶׁר. נְקֵב בְּיָרֵךְ [רגל] שֶׁל אוֹת עַד

ו. שְׁלֹשָׁה עוֹרוֹת הֵן - גְּוִיל, וְקֶלֶף, וְדוּכְסוּסְטוֹס [כמבואר
 להלן]. כִּיצַד? לּוֹקְחִין עוֹר הַבְּהֵמָה אוֹ עוֹר הַחֲמִיָּה, מְעַבְרִין
 שְׂעָר מִמֶּנּוּ תַּחֲלָה; וְאַחַר כָּף מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמַלַּח, וְאַחַר
 כָּף מְעַבְדִּין אוֹתוֹ בְּקִמָּח, וְאַחַר כָּף בְּעַפְצָא [מי פרי האלוה]
 וְכִיּוּצָא בּוֹ מְדַבְּרִים שֶׁמְקַבְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְּקִין אוֹתוֹ. וְזֶה
 הוּא הַנְּקָרָא 'גְּוִיל'.

ז. וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ שְׂעָרוֹ, וְחִלְקוּ אוֹתוֹ
 בְּעֵבְרוֹ לְשָׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁהֶעֱבְדִּין עוֹשִׂין, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה שְׁנֵי
 עוֹרוֹת - אֶחָד דֶּק, הוּא שֶׁמִּמּוֹל הַשְּׂעָר, וְאֶחָד עֵבֶה, וְהוּא
 שֶׁמִּמּוֹל הַבְּשָׂר - וְעֲבָדוּ אוֹתוֹ בְּמַלַּח, וְאַחַר כָּף בְּקִמָּח,
 וְאַחַר כָּף בְּעַפְצָא וְכִיּוּצָא בּוֹ - זֶה הַחֲלֵק שֶׁמִּמּוֹל הַשְּׂעָר,
 נְקָרָא 'דוּכְסוּסְטוֹס'; וְזֶה שֶׁמִּמּוֹל הַבְּשָׂר, נְקָרָא 'קֶלֶף'.

ח. הִלְכָה לְמֹשֶׁה מְסִינֵי, שִׁיְהִיּוּ כּוֹתֵבֵין סֵפֶר תּוֹרָה עַל
 הַגְּוִיל, וְכוֹתֵבֵין בְּמִקּוֹם הַשְּׂעָר; וְשִׁיְהִיּוּ כּוֹתֵבֵין הַתְּפִלִּין עַל
 הַקֶּלֶף, וְכוֹתֵבֵין בְּמִקּוֹם הַבְּשָׂר; וְשִׁיְהִיּוּ כּוֹתֵבֵין הַמְּזוּזָה עַל
 הַדוּכְסוּסְטוֹס, וְכוֹתֵבֵין בְּמִקּוֹם הַשְּׂעָר. וְכָל הַכוֹתֵב בְּקֶלֶף
 בְּמִקּוֹם שְׂעָר, אוֹ שֶׁכֶּתֵב בְּגְוִיל וּבְדוּכְסוּסְטוֹס בְּמִקּוֹם בְּשָׂר
 - פְּסוּל.

ט. אֶף עַל פִּי שֶׁכָּף הִיא הִלְכָה לְמֹשֶׁה מְסִינֵי, אִם כְּתַב
 סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַקֶּלֶף, כְּשֶׁר; וְלֹא נֶאֱמַר 'גְּוִיל', אֲלֵא לְמַעַט
 הַדוּכְסוּסְטוֹס, שֶׁאִם כְּתַב עָלָיו, הַסֵּפֶר פְּסוּל. וְכֵן אִם כְּתַב
 הַמְּזוּזָה עַל הַקֶּלֶף אוֹ עַל הַגְּוִיל, כְּשֶׁרָה; לֹא נֶאֱמַר 'עַל
 הַדוּכְסוּסְטוֹס', אֲלֵא לְמַצּוּהָ.

י. אֵין כּוֹתֵבֵין סֵפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, עַל גְּבִי עוֹר בְּהֵמָה
 טְמֵאָה וְחִזָּה וְעוֹף הַטְּמְאִים; אֲבָל כּוֹתֵבֵין עַל גְּבִי עוֹר
 בְּהֵמָה וְחִזָּה וְעוֹף הַטְּהוֹרִין, וְאֶפְלוּ נְבִלוֹת וְטִרְפוֹת שֶׁלָּהֶן.
 וְאֵין כּוֹתֵבֵין עַל גְּבִי עוֹר הַדָּג הַטְּהוֹר, מִפְּנֵי הַזְּהֵמָה
 [ליכלוהן], שֶׁאֵין זֶהֱמָתוֹ פּוֹסְקָת בְּעַבְדָּהּ.

יא. גְּוִיל שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה, וְקֶלֶף שֶׁל תְּפִלִּין אוֹ שֶׁל סֵפֶר
 תּוֹרָה - צָרִיף לְעַבְד אוֹתָן לְשִׁמָּן [לשם קדושת מצוותן]; וְאִם
 עֲבָדָן שְׁלֵא לְשִׁמָּן, פְּסוּלִין. לְפִיכָף, אִם עֲבָדָן הַגּוֹי, פְּסוּלִין;
 אֶף עַל פִּי שֶׁאֲמַרְנוּ לוֹ לְעַבְד עוֹר זֶה לְשֵׁם הַסֵּפֶר אוֹ לְשֵׁם
 הַתְּפִלִּין - פְּסוּלִין; שֶׁהַגּוֹי עַל דַּעַת עֲצָמוֹ הוּא עוֹשֶׂה, לֹא
 עַל דַּעַת הַשׁוֹכֵר אוֹתוֹ. לְפִיכָף, כָּל דְּבַר שֶׁצָּרִיף מְעַשֶׂה
 לְשִׁמוֹ - אִם עֲשָׂהוּ הַגּוֹי, פְּסוּל. וּמְזוּזָה, אֵינָה צָרִיכָה עַבְדָּהּ
 לְשִׁמָּה.

יב. הִלְכָה לְמֹשֶׁה מְסִינֵי, שֶׁאֵין כּוֹתֵבֵין סֵפֶר תּוֹרָה וְלֹא
 מְזוּזָה, אֲלֵא בְּשִׁרְטוּט [קוים ישרים ליישר הכתב]; אֲבָל
 תְּפִלִּין, אֵינָן צָרִיכִין שִׁרְטוּט, לְפִי שֶׁהֵן מְחַפִּין [מכוסים].
 וּמִתָּר לְכֹתֵב תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שְׁלֵא מִן הַתְּכוּבָה, שֶׁהַכֹּל גּוֹרְסִין
 פְּרִשְׁיוֹת אֵלוֹ; אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה, אֲסוּר לְכֹתֵב בּוֹ אֶפְלוּ אוֹת
 אַחַת שְׁלֵא מִן הַתְּכוּבָה.

יג. סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁכֶּתֵבֵן מִין, יִשְׁרְפוּ. כְּתֵבֵן
 גּוֹי, אוֹ יִשְׂרָאֵל מִשְׁמֵד, אוֹ מוֹסֵר, אוֹ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה, אוֹ
 קֶטָן - הָרִי אֵלוֹ פְּסוּלִין וְיִגְנוּזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיִּקְשְׁרוּתֶם
 וְכִתְבַתֶּם' - כָּל שֶׁמְזַהֵר עַל הַקְּשִׁירָה וּמֵאֲמִין בָּהּ, הוּא
 שְׁכוֹתֵב. נִמְצָאוּ בְּיַד מִין וְאֵין יָדוּעַ מִי כְּתֵבֵן, יִגְנוּזוּ; נִמְצָאוּ
 בְּיַד גּוֹי, כְּשִׁרִין. וְאֵין לּוֹקְחִין סֵפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן

ח. וצריך להזהר בתגין [כתרים] של אותיות, והן כמו זיגין וקופות על האות שיש להן תג, כמו שהן כתובין בספר תורה; ואלו הן האותיות המתנגות שבארבע פרשיות אלו:

ט. פרשה ראשונה - יש בה אות אחת בלבד, והיא מס סתומה של "מזמים", עליה שלש זיגין. פרשה שנייה - יש בה חמש אותיות, וכל אחת מהן הא, ועל כל הא מתמשתן - ארבע זיגין; והן: הא של "ונתנה", והא ראשונה והא אחרונה של "הקשה", והא של "ויהרג", והא של "ידכה". פרשה שלישית - יש בה חמש אותיות, ואלו הן: קוף של "ובקומך", יש עליה שלשה זיגין; וקוף של "ויקשרתם", יש עליה שלשה זיגין; וטית טית פה של "לטטפת", על כל אחת משלשתן ארבעה זיגין. פרשה רביעית - יש בה חמש אותיות, ואלו הן: פה של "ואספת", יש עליה שלשה זיגין; ותו של "ואספת", יש עליה זין אחד; וטית טית פה של "לטטפת", על כל אחת משלשתן ארבעה זיגין. כל האותיות המתנגות, שיש עשרה; ואם לא עשה התגין, או הוסיף וגרע בהן - לא פסל.

י. הלוקח תפלין ממי שאינו ממחה [בקי], צריך לבדוק לקח ממנו מאה קציצות [בתים], בודק מהן שלש קציצות - או שתיים של ראש ואחת של יד, או שתיים של יד ואחת של ראש: אם מצאם כשרים, החזיק זה האיש, והרי כלן כשרין, ואין השאר צריך בדיקה. ואם לקחן צבתיים צבתיים [חבילות חבילות] - כלן צריכות בדיקה; שחזקת הצבתיים, מאנשים הרבה לקוחין.

יא. הכותב תפלין בכתב ידו, או שלקחן מן הממחה, או משאר אדם ויבדוק והחזירן לעורן - לעולם אינו צריך לבדוק פעם אחרת, ואפלו אחר כמה שנים; כל זמן שחפזן שלם, הרי הן בחזקתו, ואין חוששין להן שפא נמחקה אות מתוכן או שנגקה. הלל הגן היה אומר: אלו, משל אבי אמא'.

יום חמישי

הלכות תפלין פרק ג

א. שמונה הלכות יש במעשה התפלין - כלן הלכה למשה מסיני, ולפיכך כלן מעבדות, ואם שנה באחת מהן, פסל; ואלו הן: שיהיו מרבעות, וכן תפירתן [בגידיו] ברבוע [ארכו כרחבו], ואלכסונון ברבוע, עד שיהיה להן ארבע זויות שוות; ושיהיה בעור של ראש, צורת שין מזמין ומשמאל; ושכרף הפרשיות במטלית [בד]; ושכרף אותן בשער על המטלית, ואחר כך מכניסן בכתיהן; ושיהיו תופרין אותן בגדין; ושעושיין להן [לרצועות] מעברת [מקום מעבר] מעור החפוי שתכנס בה הרצועה, עד שתהא עוברת והולכת בתוך תוכר [כעין לולאה] שלה; ושיהיו הרצועות שחרות; ושיהיה הקשר שלהן, קשר ידוע בצורת דלת.

ב. כיצד עושיין תפלין של ראש? לוקחין עץ מרבע, ארכו כרחבו כגבהו; ואם היה גבהו יתר על רחבו, או פחות

שנפסקה - אם נשתיר ממנה [מהחלק שלמעלה מהנקב] מלא אות קטנה, כשר; והוא, שלא תדמה לאות אחרת. ואם לא נשתיר ממנה מלא אות קטנה, פסולה.

יום רביעי

הלכות תפלין פרק ב

א. כיצד כותבין את התפלין? של ראש - כותבין ארבע הפרשיות על ארבעה קלפים, וגוללין כל אחד ואחד לבדו, ומניחין אותן בארבעה בתים שהן מחברין בעור אחד; ושל יד - כותבין את ארבע הפרשיות בארבעה דפין [עמודים] על קלף אחד, וגוללו כמין ספר תורה מסופו לתחלתו, ומניחו בכית אחד.

ב. וצריך להזהר בפרשיות - שאם עשה הסתומה פתוחה [התחיל פרשה סתומה בתחילת השורה] או הפתוחה סתומה [התחיל פרשה פתוחה באמצע או בסוף השורה], פסלן. ושלש הפרשיות הראשונות, כלן פתוחות; ופרשה אחרונה שיהא "והיה אם שמע", סתומה.

ג. וצריך להזהר במלא וחסר, עד שיהיו ארבעתן כתיבות כמו שהן כתיבות בספר תורה הכדוק [המוגה]; שאם כתב חסר מלא - פסל, עד שימחק היתר; ואם כתב המלא חסר - פסל, ואין לו תקנה. ואלו הן החסרות והמלאות שיש בארבע פרשיות אלו:

ד. פרשה ראשונה - "קדש לי כל בכור" מלא, "זכור" מלא, "בחוק" חסר, "הוציא" מלא, "יצאים" חסר וכו', "וביאך" מלא, "והאמרי" חסר, "והיבוס" מלא, "לאבתיך" חסר וכו', "העבדה" חסר, "מצת" חסר, "השביעי" מלא, "מצות" מלא, "שאר" חסר, "גבלך" חסר, "בעבור" מלא, "לאות" מלא, "ולזכרון" מלא, "עניך" מלא, "תורת" מלא, "הוצאך" חסר יוד, "נתנה" חסר, "למועדה" מלא.

ה. פרשה שנייה - "והיה פי יבאך" חסר, "ולאבתיך" חסר וכו', "חמר" חסר, "בכור" מלא, "בחוק" חסר, "הוציאנו" מלא, "ויהרג" חסר, "בכור" מלא, "מבכר" חסר, "ועד בכור" מלא, "זבח" חסר, "וכל בכור" מלא, "לאות" מלא, "ידכה" כתוב בהא, "ולטטפת" חסר וכו' או אחרונה, "עניך" מלא, "בחוק" חסר, "הוציאנו" מלא.

ו. פרשה שלישית - "שמע": "מאדך" חסר, "לכניך" מלא, "בביתך" בלא יוד שניה, "ובקומך" מלא, "לאות" מלא, "ידך" בלא יוד שניה, "לטטפת" חסר שני ואוין, "עניך" מלא, "מזוזת" חסר וכו' או ראשונה, "ביתך" בלא יוד שניה, "ובשעריך" מלא.

ז. פרשה רביעית - "והיה אם שמע" חסר, "מצותי" בנאו אחת, "יורה" מלא, "ומלקוש" מלא, "ותירשך" חסר וכו', "והשתחיתם" מלא, "יבולה" מלא, "הטבה" חסר, "נתן" חסר, "אתם" חסר, "לאות" מלא, "לטטפת" חסר וכו' או שניה, "עניכם" מלא, "אתם" חסר, "בביתך" בלא יוד שניה, "ובקומך" מלא, "מזוזות" מלא, "ביתך" בלא יוד שניה, "ובשעריך" מלא, "לאבתיכם" חסר וכו'.

התפירות עֶשֶׂר או ארבע עֶשְׂרֵה, עוֹשֶׂה. וְכָל הַתְּפִירוֹת, יִהְיֶה הַחוּט שֶׁלֶּהֶן סוֹכֵב מִשְׁתֵּי הַרוּחוֹת [מב' הצדדים].

יא. וְצָרִיף שֶׁיִּגְיַע הַחֲרִיץ [שבין בית לבית] שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁל ראש, עד מקום התפר. ואם היה החרץ נפר כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אַרְבָּעָה ראשים נראין לכל, ואף על פי שאין החרץ מגיע למקום התפר - כְּשֵׁרוֹת; ואם אין חרצן נפר, פסולות. וְצָרִיף לְהַעֲבִיר בְּתוֹף כֹּל חֲרִיץ וְחֲרִיץ עַל גְּבֵי הָעוֹר, חוּט או משיחה להכדיל בין בית לבית; ומנהג פשוט, להעביר גיד מגידי התפירה בכל חריץ וחרץ משלשֶׁתן.

יב. וכיצד עושים הרצועות? לוקחין רצועה של עור, רחבה כארץ השעורה; ואם הייתה רחבה מזה השעור, כשרה. וארץ רצועה של ראש - כְּדֵי שֶׁתִּקְרָא אֶת הַרֹאשׁ וְיִקָּשֶׁר מִמֶּנָּה הַקָּשֶׁר, וְתִמְתַּח שְׁתֵּי הַרְצוּעוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁיִּגְיַעוּ לְטַבּוֹר או למעלה ממנו מעט; וארץ רצועה של יד - כְּדֵי שֶׁתִּקְרָא אֶת הַיָּדוּעַ וְיִקָּשֶׁר מִמֶּנָּה הַקָּשֶׁר, וְתִמְתַּח רְצוּעָה אַחַת עַל אֶצְבַּע אֶמְצָעִית, וְיִכְרַף מִמֶּנָּה עַל אֶצְבָּעוֹ שֶׁל שְׁלֹשׁ פְּרִיכוֹת וְיִקָּשֶׁר. ואם היו הרצועות ארוכות יתר על השעורין האלו, כשרות.

יג. ומכניס רצועה של ראש בתוך שלה [מקום מעבר הרצועה], ומקיף במדת ראשו, וקושר קשר מרבע, כמין דלת. וקשר זה, צריך כל תלמיד חכמים ללמדו, ואי אפשר להודיע צורתו בכתב, אלא בראיית העין. וכן בשל יד, קושר קשר כמין יוד; ומהינה הרצועה של יד עולה ויוֹרֶדֶת בְּתוֹף הַקָּשֶׁר, כְּדֵי שֶׁיִּרְחִיב וְיִקָּצֵר בְּעַת שִׁירְצָה לְקָשֶׁר עַל יָדוֹ.

יד. הרצועות של תפלין, בין של ראש בין של יד - פנייהן החיצונים שחרים, וזו היא ההלכה למשה מסיני. אכל אחורי הרצועות, הואיל ומבפנים הן, אם היו ירקות או לבנות, כשרין; אדמות - לא יעשה, שמה תהפך הרצועה, ונגנאי הוא לו. ולא יהיו אחורי הרצועה לעולם, אלא כעין הקציצה - אם ירקה, ירקין, ואם לבנה, לבנים. ונואי הוא לתפלין, שיהיו פלן שחרות, הקציצה, והרצועה בלה.

טו. העור שמחפין בו התפלין, ושעושים ממנו הרצועות, הוא עור של בהמה או חיה או עוף הטהורים, ואפלו נבלות וטרפות שלהן. ואם עשה מעור טמאים, או שתפה תפלין בזהב - פסולות. ועור הרצועות, צריך עבוד לשמן. אכל העור שמחפין בו, אינו צריך עבוד כלל - אפלו עשהו מצה [עור שלא נעבד בקמח ומלח], כשר; ומקומות הרבה, נהגו לעשות אותן בעור מצה.

טז. אין עושים התפלין אלא ישראל, שעשיתן בכתיבתן. מפני השין שעושים בעור, כמו שאמרנו; לפיכך, אם חפן גוי, או תפרן - פסולין. והוא הדין לכל הפסול לכתבן, שלא יעשה אותן.

יז. תפלין של ראש, אין עושים אותה של יד, ושל יד, עושים אותה של ראש - לפי שאין מורידין מקדשה חמורה לקדשה קלה. וכן רצועה של תפלין של ראש, אין עושים אותה לתפלין של יד. במה דברים אמורים? בשלשֶׁתן; אכל תפלין של ראש שלא לבשן אדם מעולם.

ממנו, אין כֶּכָּף בלום; ואין מקפידין אלא על ארכו, שיהא כרחבו. וחרפין בו שלשה חריצין, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ אַרְבָּעָה ראשים, כגון זה: . ולוקחין עור, ומרטיבין אותו במים, ומחפין בו את העץ, ומכניסין את העור בין כל חריץ וחרץ; ומכמשיין [מקמטים] אותו והוא רטב, מכאן ומכאן, עד שעושים מן העור דמות שין שיש לה שלשה ראשין מימין המניח תפלין, ודמות שין שיש לה ארבעה ראשין משמאל המניח.

ג. ומניחין את העור על העץ, עד שייבש; ואחר כך חולץ העור מעל גבי האמום [דפוס, תבנית] של עץ, ונמצא העור שיש בו ארבעה בתים פנויין. מכניסין פרשה בכל בית ובית, ומחזירין מקצת העור מלמטה; ותופרין אותו מארבע פנותיו, ומניחין מן העור שלמטה מקום שתכנס בו הרצועה, כמו תוכר, והוא הנקרא 'מעברת'.

ד. וכיצד עושים תפלין של יד? לוקחין עץ מרבע, ארכו כרחבו, ויהיה גבהו כאצבע, או יתר על זה מעט; ומחפין אותו בעור רטב, ומניחין את העור על האמום עד שייבש; וחולץ העור, ומכניס ארבע הפרשיות במקום העץ, ומחזיר מקצת העור מלמטה; ותופרו מארבע פנותיו, ומניחין מן העור תוכר, מקום הרצועה.

ה. כיצד סדור הפרשיות בתפלין של ראש? מכניס פרשה אחרונה שהיא "ויהיה אם שמע" בבית שהוא על ימין המניח; ו"שמע", סמוכה לה; ו"ויהיה כי ביאך", בבית שלישי סמוכה ל"שמע"; ו"קדש לי", בבית רביעי שהוא לשמאל המניח תפלין - כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַקּוֹרָא שֶׁפָּנָיו כְּנֶגֶד פְּנֵי הַמְּנִיחַ, קוֹרָא עַל הַסֵּדֵר, כְּגוֹן זֶה: . ואם החליף סדור זה, פסולות.

ו. תפלין של יד - כותבין אותה בארבעה דפין [עמודים] בעור אחד, ארץ כספר תורה, על סדורן בתורה, כגון זה: ; ואם כתבן על ארבעה עורות והניחן בבית אחד - יצא, ואינו צריך לדבוקן.

ז. כשהוא גולל הפרשיות, בין של ראש בין של יד, גולל אותן מסופן לתחתן - עד שתמצא כשתפתח הפרשה, תקרא כל שיטה מתחלתה לסופה.

ח. כשמכניסין את הפרשיות בבתיים שלהן, כורכין אותן במטלית, ועל המטלית שער, ואחר כך מכניסין אותן בבתיהן. ושער זה, צריך להיות שער בהמה או חיה טהורה, ואפלו מנבלות וטרפות שלהן; וכבר נהגו כל העם, לרכך בשער זנב העגלים.

ט. כשתופרין את התפלין, אין תופרין אלא בגידין של בהמה או של חיה טהורה, ואפלו מנבלות וטרפות שלהן. לוקחין הגידין שיש בעקב הבהמה או החיה, והן לבנים קשים, ומרכיבין אותן באבנים וכיוצא בהן עד שיעשו כפשתן, וטוויין אותן ושוזרין אותן; ובהן תופרין התפלין ויריעות ספר תורה.

י. כשתופרין התפלין, תופרין אותן ברבוע. והלכה רוחת, שיהיו בכל צד שלש תפירות, עד שיהיו הפל שתיים עשרה תפירות, בין של יד בין של ראש; ואם עשה

ואם שח, הרי זו עברה, וצריך לברך ברכה שניה על מצות תפלין, ואחר כך מניח של ראש.

ז. תפלין - כל זמן שמניחן, מברך עליהן, ואפלו חלץ ולבש מאה פעמים ביום. וכל המצות בלן, מברך עליהם קדם עשייתן; לפיכך, צריך לברך על התפלין של יד, אחר הנחה על הקברת קדם קשירה; שקשירתן, היא עשייתן.

ח. כשחולץ אדם תפליו להצניען בכלי, לא גיח של יד מלמטה ושל ראש מלמעלה; מפני שבשעה שהוא רוצה ללבושן, יפגע בשל ראש תחלה, ונמצא שמניחה [עוזבה] ומציא של יד, לפי שאין לובשין של ראש קדם של יד, ואסור לו לאדם להניח מצוה, ולעבר ממנה למצוה אחרת - אלא מצוה שתבוא לידי של אדם בתחלה, בה הוא מתעסק. לפיכך, צריך להניח של יד למעלה, כדי שפגע בה תחלה וילבש על הסדר.

ט. כלי שהכינו [יחדו] להניח בו תפלין, והניח בו - נתקדש, ואסור להשתמש בו בדברי חל; הכינו ולא הניח בו, או שהניח בו צראי [במקרה] ולא הכינו - לא נתקדש, והרי הוא חל כמות שהיה. ואסור לתלות את התפלין, בין ברוצה בין בתפלה עצמה; אבל תולה הוא את הכיס שהתפלין מניח בו.

י. זמן הנחת תפלין - ביום, לא בלילה, שנאמר: "מימים מימה" - "חקה" זו היא מצות תפלין. וכן שבתות וימים טובים, אינן זמן תפלין, שנאמר: "יהיו לך לאות", ושבתות וימים טובים הן עצמן אות. ומאימתי זמן הנחתה? משיראה את חברו ברחוק ארבע אמות ויכירהו, עד שתשקע החמה.

יא. מי שהניח תפלין קדם שתשקע החמה, וחסכה והן עליו - אפלו היו עליו כל הלילה, מתר; ואין מורין דבר זה ברבים, אלא מלמדן את הכל, שלא יניחו תפלין עליהן, אלא יחלצו אותן משתשקע החמה. וכל המניח תפלין לכתחלה אחר שתשקע החמה - עובר בלאו, שנאמר: "ושמרת את החקה הזאת למועדה, מימים מימה".

יב. הנה בא בדרך ותפלין בראשו, ושקעה עליו החמה - מניח ידו עליהן עד שהוא מגיע לביתו, וחולץ. הנה יושב בבית המדרש ותפלין בראשו, וקדש [שבת] עליו היום - מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו, וחולץ; ואם יש בית סמוך לחומה שמשתמרין בו, מניחן שם. ואם לא חלץ תפליו משתשקע החמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן, ונמצאו עליו כדי לשמרן - מתר.

יג. כל הפטור מקרית שמע, פטור מן התפלין. קטן שיודע לשמר תפלין - אביו לוקח לו תפלין, כדי לחנכו במצוות. חולי מעים, וכל שאינו יכול לשמר את נקביו אלא בצער - פטור מן התפלין; וכל השמאי, בלן חביב בתפלין כטהורין. מצטערין, ומי שאין דעתו נכונה ומישבת עליו - פטור מן התפלין; שהמניח תפלין, אסור לו להסיח דעתו מהן. כהנים בשעת העבודה, והלוויים

אם רצה להחזירן ליד, מתר. וכיצד הוא עושה? טולה [מכסה] עליה עור עד שתעשה אחת, וקושרה על ידו.

יד. תפלין שנפסקו [נחתכו] התפירות שלהן - אם היו שתי התפירות זו בצד זו [החיצונה והפנימית שכנגדה], או שנפסקו שלש תפירות אפלו זו שלא כנגד זו - הרי אלו פסולות. במה דברים אמורים? בישנות; אבל בחדשות, כל זמן שפני טבלה קימת [שעדיין מרובעים הם], פשרות. ואלו הן החדשות? כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפלין, והוא חזק ואינו נכרת - הרי אלו חדשות; ואם אין ראוי לתלות בו, אלא והוא נפסק - הרי אלו ישנות.

טו. רצועה שנפסקה - אין קושרין אותה, ואין תופרין אותה, אלא מוציאה וגונזה, ועושה אחרת. ושני הרוצה [שמשתלשל מקשר הראש ולמטה] פסולין, עד שיהיה ארקה ורחבה כשעור, או יתר עליו. ולעולם יזהר להיות פני עור הרוצה [הצד העליון] למעלה בעת שקושר אותן על ידו ועל ראשו.

יום שישי

הלכות תפלין פרק ד

א. היכן מניחין התפלין? של ראש - מניחין אותן על הקדקד, שהוא סוף השער שכנגד הפנים, והוא המקום שמחו של תינוק רופס [רחן] בו; וצריך לבון אותן באמצע, כדי שיהיו בין העינים, ויהיה הקשר [של תשרי] בגבה הערף, שהוא סוף הגלגלת.

ב. ושל יד - קושר אותה על שמאלו על הקברת, והוא הקשר התפוח [מנופח ועולה] שבמפרק שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע; שנמצא כשהוא מדבק מרפקו לצלעיו, תהיה תפלה כנגד לבו, ונמצא מקום: "והיו הדברים האלה... על לכתך".

ג. המניח תפלין של יד על פס ידו, או של ראש על מצחו - הרי זו דרך המינות; העושה תפלתו עגלה כאגוז, אין בה מצוה כלל. אטר [שמאלין] - מניח תפלין בימינו, שהיא לו כשמאל; ואם היה שולט בשתי ידיו - מניח אותה בשמאלו, שהיא שמאל כל אדם. ומקום קשירת התפלין ומקום הנחתן, מפי השמועה למדום [מסורת ממשה רבינו ע"ה].

ד. תפלין של ראש, אינה מעפכת של יד, ושל יד, אינה מעפכת של ראש - מפני שהן שתי מצוות, זו לעצמה וזו לעצמה. וכיצד מברך עליהן? על של ראש מברך: 'אשר קדשנו במצוותיו וצוננו על מצות תפלין'; ועל של יד מברך: 'אשר קדשנו במצוותיו וצוננו להניח תפלין'.

ה. במה דברים אמורים? בשהניח אחת מהן; אבל אם הניח שתיהן - מברך ברכה אחת, והיא 'להניח תפלין', וקושר של יד תחלה, ואחר כך מניח של ראש. וכשהוא חולץ, חולץ של ראש תחלה, ואחר כך חולץ של יד.

ו. מי שברך 'להניח תפלין' וקשר תפלין של יד - אסור לו לספר, ואפלו להשיב שלום לרבו, עד שגייט של ראש;

כב. הנכנס למרחץ - מקום שבני אדם עומדין לבושין, מתר להניח תפלין; ומקום שבני אדם עומדין שם מקצתן ערמין ומקצתן לבושין, אינו חולץ תפלין ואינו מניח שם תפלין לכתחלה; ומקום שבני אדם עומדין ערמין, חולץ תפלין, ואין צריך לומר שאינו מניח.

כג. לא יהלך אדם בבית הקברות ותפלין בראשו, ואפלו בתוף ארבע אמות של מת או של קבר; וצריך לחלץ תפלין, עד שירחיק ארבע אמות. ולא ילבש אדם תפלין, עד שיכסה ערותו וילבש בגדיו. הנושא משוי על ראשו - חולץ תפלין של ראש, עד שיקסיר המשוי; ואפלו מטפחת, אסור להניח על הראש שיש בו תפלין, אכל צונגה הוא מצנפתו על תפלין.

כד. בית שיש בו תפלין או ספר תורה - אסור לשמש בו משתו, עד שיוציאן, או יניחן בכלי ויניח הכלי בכלי אחר שאינו פלני; אכל אם היה הכלי השני מזמן להן - אפלו עשרה פלים, ככלי אחד הן חשויבין. ואם הניחן כלי בתוף פלי, מתר להניחן תחת קראשותיו בין פר לכסת שלא כנגד ראשו, כדי לשמרן, ואפלו אשתו עמו במטה.

כה. קדשת תפלין, קדשה גדולה היא; שכל זמן שתפלין על ראשו של אדם, ועל זרועו - הוא ענו ונרא, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מתשבות רעות, אלא מפנה לבו לדברי האמת והצדק. לפיכך, צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום - שמצותן, כף היא. אמרו עליו על רב, תלמיד רבנו הקדוש, שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה, או בלא ציצית, או בלא תפלין.

כו. אף על פי שמצותן ללבושן כל היום - בשעת תפלה, יותר מן הכל; אמרו חכמים: 'כל הקורא קריית שמע בלא תפלין, כאלו מעיד עדות שקר בעצמו'. וכל שאינו מניח תפלין, עובר בשמונה עשה - שהרי בארבע הפרשיות צוה על תפלין של ראש, ועל תפלין של יד. וכל הרגיל בתפלין - מאריך ימים, שנאמר: "אדני עליהם - יהיו".

שבת קודש

הלכות מזוזה פרה

א. כיצד כותבין את המזוזה? כותב שתי הפרשיות "שמע" ו"יהיה אם שמע" על דף [עמוד] אחד, ביריעה אחת; ועושה לה רוח מלמעלה ורוח מלמטה, כמו חצי צפרן. ואם כתבה בשנים בשלשה דפין, כשרה - ובלבד שלא יעשה פזנב [רחב למעלה וקצר למטה], או כמו עגול [כתובה בצורה עגולה], או כקבה [כאהל, קצר למעלה ורחב למטה]; ואם עשה כאחת מאלו, פסולה. כתבה שלא על הסדר, כגון שהקדים פרשה לפרשה - פסולה. כתבה בשני עורות - אף על פי שתפרן, פסולה. ספר תורה שבילה, ותפלין שבלו - אין עושין מהן מזוזה; ולא מן הגליון [הקלף הריק] של ספר, אין כותבין עליו מזוזה, לפי שאין מורדין מקדשה חמורה לקדשה קלה.

ב. ומצוה לעשות הרוח שבין פרשת "שמע" ל"יהיה אם

בשעה שאומרים שיר על הדוכן, וישראל בשעת מעמדן במקדש - פטורים מן התפלה ומן התפלין.

יד. חיב אדם למשמש בתפלין כל זמן שהן עליו, שלא נסיח דעתו מהן אפלו רגע אחד - שקדשתן גדולה מקדשת הציץ; שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהן אחד ועשרים שם של יוד הא בשל ראש, וכמותן בשל יד.

טו. תפלין צריכין גוף נקי כאלישע, שיזהר שלא תצא ממנו ריח מלמטה כל זמן שהן עליו. לפיכך, אסור לישן בהם שנת קבע ולא שנת עראי, אלא אם הניח עליהן סודר, ולא היתה עמו אשה - ישן בהן שנת עראי כיצד הוא עושה? מניח ראשו בין ברקיו, והוא יושב וישן [שאר] זו שינת קבע]..

טז. היו תפלין פרוכין בידו - מתר לישן בהם אפלו שנת קבע. ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי; אכל אם נכנס לסעודת קבע - חולצן ומניחן על שלחנו עד שיטל ידיו [מים אחרונים], ואחר כך יניחם, ויברך על מזונו והוא לבוש בהן.

יז. היה לבוש תפלין, והצריך לבית הפסא - לא יניח תפלין בחזין [שבכותל] הסמוכין לרשות הרבים ויכנס, שמה יטלום עוברי דרכים. כיצד יעשה? אפלו הצריך להשתין מים, חולץ תפלין ברחוק ארבע אמות, וגוללן בכגודו כמין ספר תורה, ואוחזן בימינו כנגד לבו; ויזהר כדי שלא תצא רצועה מתחת ידו טפה, ונכנס ועושה צרכיו. וכשיצא, מרחיק ארבע אמות מבית הפסא, ולובשן.

יח. במה דברים אמורים? בבית הפסא הקבוע, שאין ניצוצות נתזות עליו; אכל בית הפסא עראי - לא יכנס בהן כשהן גלולין, אלא חולץ אותן, ונותנן לחברו לשמרן. ואין מי רגלים קלין [מהגוף בלא ניצוצות] אפלו בבית הפסא הקבוע, אלא בישיבה; ואם היה עפר תחתו [ור], אפלו בעמידה. היה במקום קשה - יעמד במקום מרווח, כדי שלא ינתזו ניצוצות עליו.

יט. היה לבוש תפלין והצריך לבית הפסא לעת ערב, ולא נשאר מן היום כדי ללבושן אחר שיצא - לא יכנס בהן גלולים כנגדו, ואפלו להשתין מים בבית הפסא הקבוע. אלא כיצד יעשה? חולצן ומניחן בכלין [תיק המיוחד להן] אם היה בו טפה, או בכלי שאינו פלני אף על פי שאין בו טפה, ואוחז הכלי בידו, ונכנס. וכן אם הצריך בלילה - מניחן בכלי, ואוחז הכלי בידו, ונכנס.

כ. שכח ונכנס לבית הפסא והוא לבוש תפלין - מניח ידו עליהן עד שיגמר עמוד [קילוח] ראשו, ויוצא וחולץ, אחר כך נכנס ועושה כל צרכיו; שאם יפסיק בעמוד ראשו, בין בגדולים בין בקטנים - יבוא לידי חלאים שיש בהן סכנה גדולה.

כא. שכח ושמש משתו בתפלין - הרי זה לא יאחז לא ברצועה ולא בקציצה [בית], עד שיטל ידיו; ויטלם, מפני שהידיים עסקניות.

לתחלתה, עד שתמצא פשיטת הקורא לקרות, יקרא מראש השיטה לסופה. ואחר שגוללה, מכניסה בשפופרת של קנה או של עץ או של כל דבר, ומחבר אותה אל מזונות הפתח במסמר, או חופר במזונות הפתח ומכניס בה המזונה.

ז. וקדם שיקבענה במזונות הפתח, מכרף תחלה: 'ברוף אתה ה' אל הינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצונו לקבץ מזונה'; ואינו מכרף בשעת כתיבתה, שקביעתה היא המצוה.

ח. תלגה במקל (העומד ליד המזונה) - פסולה, שאין זו קביעה. הניחה אחורי הדלת (בקר), לא עשה כלום. חפר במזונות הפתח, והכניס המזונה כמו נגר, והוא ככריח הקרשים בטבעות - (שהכניסה ברוחב המזונה) פסולה. העמיק לה טפח (חפר עומק טפח וקבעה), פסולה. חתך קנה והכניס בו מזונה, ואחר כך חבר הקנה אל קנים אחרים, והעמיד מן הכל מזונות הפתח - פסולה, מפני שקדמה קביעת המזונה לעשיית מזונות הפתח.

ט. מזונות היחיד, נבדקת פעמים בשבוע (שבע שנים), ומזונות רבים, פעמים ביובל (חמישים שנה) - שקמא נקרעה ממנה אות או נמחקה; מפני שהיא קבועה בפתלים, מרקבת.

י. הכל חזבין במזונה, אפלו נשים ועבדים; ומחנכין את הקטנים לעשות מזונה לבתיהם. השוכר בית בחוזה לארץ, והדר בפונדק (מלון) בארץ ישראל - פטור מן המזונה שלשים יום; אבל השוכר בית בארץ ישראל, חזב במזונה מיד.

יא. המשפיר בית לחברו - על השוכר להביא מזונה ולקבץ אותה, אפלו היה נותן שכר על קביעתה; מפני שהמזונה חובת הדר היא, ואינה חובת הבית. וכשהוא יוצא, לא יטלנה בידו ויצא; ואם היה הבית לגוי, הרי זה נוטלה כשיצא.

שמע, פרשה סתומה [יסיים הראשונה בסוף השורה ופסיק ריוח ט' אותיות ויתחיל השניה באמצע השורה]; ואם עשה אותה פתוחה, בשרה, לפי שאינה סמוכה לה מן התורה. וצריך להזהר בתגין שבה; ואלו הן התגין שעושין במזונה:

ג. פרשה ראשונה - יש בה שבע אותיות, על כל אות ואות מהן שלשה זינין; ואלו הן: שין ועין של "שמע", ונון ד'נפשא, ושני זינין של "מזונות", ושני טיתין של " [ל] טטפת". ופרשה שניה - יש בה שש אותיות, על כל אחת מהן שלשה זינין; ואלו הן: גימל של "דגגד", ושני זינין של "מזונות", ושני טיתין של " [ל] טטפת", וצדי של "הארץ". ואם לא עשה תגין, או שהוסיף בהן, או גרע מהן - לא פסל. ואם כתבה שלא בשרטוט [קוים ישרים לישור הכתב], או שלא דקדק במלא וחסר, או שהוסיף בה מבפנים אפלו אות אחת - הרי זו פסולה.

ד. מנהג פשוט, שכותבין על המזונה מבחוץ, כנגד הרוח שבין פרשה לפרשה, 'שדי'; ואין בזה הפסד, לפי שהוא מבחוץ. אבל אלו שכותבין בה מבפנים שמות המלאכים, או שמות קדושים, או פסוק, או חותמות [צורות שונות] - הרי הן בכלל מי שאין לו חלק לעולם הבא; שאילו הטפשים, לא די להן שבטלו המצוה, אלא שעושין מצוה גדולה, שהיא יחוד שמו של הקדוש ברוך הוא ואהבתו ועבודתו, כאלו הוא קמיע להניח עצמן, כמו שעלה על לבם הפסל שזה דבר המתנה בהכלי העולם.

ה. ומצוה לכתב "על הארץ" בשיטה (שורה) אחרונה, בין בראש השיטה בין באמצע שיטה; ונהגו כל הסופרים לכתב אותה בשתיים ועשרים שיטות, ו"על הארץ" בראש שיטה אחרונה. ואלו הן האותיות שבראש כל שיטה ושיטה, על הסדר: שמע, ה', הדרים, לבניד, ובשכבד, בין, והיה, מצוה, בכל, ירה, עשב, פן, והשתחיתם, השמים, ואבדתם, ושמתם, אתם, בדרך, ובשעריד, אשר, על הארץ.

ו. כשכופלין אותה, גוללין אותה מסוף השיטה

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - ל' תשרי'ו' מרחשון ה'תשס"ז

(סה:): "האיש מצוה על פריה ורביה, אבל לא האשה".

יום שלישי יום רביעי

מצות עשה רכב.

המצוה הרכ"ב — הצווי שנוצטוינו לגרש בספר (בשטר) דוקא אם נרצה לגרש, והוא אמרו יתעלה: "וכתב לה ספר פריית ונתן בידה" (דברים כד, א). וכבר נתבארו דיני מצוה זו, כלומר דין גרושין, בשלמות במסכתא המיוחדת לכך, כלומר מסכת גטין.

יום ראשון יום שני

מצות עשה ריב.

המצוה הרי"ב — הצווי שנוצטוינו לפרות ולרבות ולהתפונ לקיום המין, וזוהי מצות פריה ורביה, והוא אמרו יתעלה: "[ואתם] פרו ורבו" (בראשית ט, ז). וכבר בארו (ברכות טז.) שהתתן פטור מקריאת שמע אם נשא בתולה, ונתנו טעם לכך, מפני שהוא עוסק במצוה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו וחיוביה בפרק ו' מיבמות (סא:): ואין הנשים חייבות במצוה זו; ובפרוש אמרו שם

מִלְּהַחְזִיר גְּרוּשְׁתּוֹ אַחַר שְׁנֵשֶׂאת לְאַחַר, וְהוּא
אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא-יִוְכַל בְּעֵלָה הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר-
שָׁלַח לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהַעֹבֵר עַל
לֹאוֹ זֶה — לֹקֵה. וְכִבֵּר נִתְבְּאָרוּ דִינֵי מִצְוָה זוֹ
בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבְמוֹת.

הַמִּצְוָה הַרְט"ז — הַצְּוִי שְׁנִצְטוּיָנוּ שִׁישָׂא
הֵיכֶם (הגיס) אֶשֶׁת אָחִיו אִם מֵת וְלֹא הֵנִיחַ זָרַע,
וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "יְבֵא עָלֶיךָ" (דברים
כה, ה). וְכִבֵּר נִתְבְּאָרוּ דִינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמִסְכָּתָא
הַמִּיחָדָת לָהּ, כְּלוֹמַר מִסְכָּת יְבָמוֹת.

יום חמישי יום שישי

מצות לא תעשה שנו.

הַמִּצְוָה הַשְּׁנ"ו — הָאֲזִהְרָה שְׁהִזְהַר הָאָדָם
מִלְּהַחְזִיר גְּרוּשְׁתּוֹ אַחַר שְׁנֵשֶׂאת לְאַחַר, וְהוּא
אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא-יִוְכַל בְּעֵלָה הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר-
שָׁלַח לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהַעֹבֵר עַל
לֹאוֹ זֶה — לֹקֵה. וְכִבֵּר נִתְבְּאָרוּ דִינֵי מִצְוָה זוֹ
בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבְמוֹת.

שבת קודש

מצות לא תעשה שנו.

מצות עשה רטז.

הַמִּצְוָה הַשְּׁנ"ו — הָאֲזִהְרָה שְׁהִזְהַר הָאָדָם

לקוטי תורה (מבואר) אתם נצבים (פרק ו)

הנמשך ע"י קיום המצוות לאור ה' הנמשך ע"י לימוד התורה:]

כי רמ"ח פיקודין הם רמ"ח אברים דמלכא, והם בחינת אברים החיצוניים.

רמ"ח פיקודין נקראים רמ"ח אברין דמלכא, שהמצוות נמשלו לאברים, לפי שבכל מצוה ומצוה מלוכשים אורות עליונים כמו אברי הגוף שבהם מלוכשים כוחות הנפש, ולכן כשאדם מקיים מצוה נמשך עליו האור העליון שמלוכש במצוה זו.

אלא שהמצוות (שרובן ככולן הן מצוות מעשיות) הן כמו אברים חיצוניים, שהם כלי המעשה שבהם מלוכש חיות חיצוני יותר, וכך ברוחניות, שענינן של מצוות הוא להמשיך אור השם על גוף האדם, ואורות עליונים שבמצוות הם אורות יותר "חיצוניים", שענינם לפעול בגשמיות העולם.

ותורה היא בבחינת אברים הפנימיים, ולכן תלמוד תורה כנגד כולם, שחיות הנפש תלוי יותר באברים הפנימיים, שנקיבתן במשהו.

משא"כ התורה עצמה היא כמו אברים פנימיים, שחיות הנפש תלוי יותר בהם, וכפי שמצינו בהלכות טריפות שנקיבת אברים פנימיים היא במשהו. וכך הוא בנמשל, דאורייתא וקוב"ה כולא חד, שבתורה מלוכש אור פנימי יותר מהאורות עליונים שבמצוות, וע"י לימוד התורה נמשך אור השם בפנימיות ורוחניות האדם. ולכן אמרו רז"ל שתלמוד תורה כנגד כולם.

[ועתה חוזר לענין ראשון - הקשר בין גבעות למאזנים:]

והם הם כמשל כף מאזנים ששוקלין בכף זו ונותנים משא בכף השניה להכריע, כך על ידי משא התורה והמצוות מכריע כף האהבה להאיר על נפשו.

וזהו גם פירוש הכתוב "וגבעות במאזניים", ד"גבעות" הוא כינוי לאהבת השם הנוצרת מן ההתבוננות, אבל כדי להוליד את האהבה בפועל צריכים "לשקול" את האהבה על כף מאזניים, פירוש, ע"ד מאזניים גשמיים, ששמים את הדבר ששוקלים אותו על כף אחת ובכף השני נותנים משא כדי להכריע את הכף, כי "עיקר הסיבה של הגבהת הדבר הנשקל הוא מפני המשא של המשקל שבכף השני

תוכן הפרק: הטעם שנקראים האבות בשם "הרים" והשייכות לתקיעת שופר

[בכתוב מסיים "למען הקים גו" וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב". בפרק זה יתבאר הקשר בין כריתת הברית להאבות. אלא שלפני זה מקדים את הפירוש הפנימי בכתוב "ושקל בפלס הרים" (ד"הרים" הוא כינוי לאבות):]

וזהו ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים. כי הנה הרים וגבעות הם בחינת ומדריגות האהבה, כי ב' בחינות הם, הרים וגבעות.

לפי הפירוש הפשוט בכתוב זה (דאיירי בגדולת השם ש"יודע משקל ההרים כאילו שקלם בפלס ומאזנים") אינו מובן הכפל בכתוב, שמפרט הן הרים והן גבעות. וכן השינוי, דגבי הרים נקט "בפלס" ואצל גבעות - "במאזנים". אולם, לפי הפירוש הפנימי בכתוב, קאי על העבודה דאהבת השם, כי "אהבה" נמשלה ל"הר", ובאהבה יש שתי מדריגות. המדריגה העליונה באהבה נמשלה להרים, והמדריגה התחתונה - לגבעות.

[ומתחיל לבאר קודם מדריגת "גבעות":]

גבעות הם במדריגתן למטה מבחינת הרים, כי גבעות אינן אמתן שמקבלין מן ההרים, והוא בחינת אהבה בחיצוניות הלב הנלקח מטעם ודעת והתבוננות בגדולת ה' כי רב הוא.

והענין הוא: ידוע מאמר רז"ל דהרים אלו האבות וגבעות אלו אמהות, דכמו שהאמהות הן בחינת מקבל מן האבות, כך בחינת "גבעות" היא למטה ממדריגת "הרים". והרמז בעבודת השם - "גבעות" היא אהבת השם שבחיצוניות הלב שנולדה ע"י התבוננות בגדולת השם.

[וביאור השייכות בין גבעות ל"מאזנים":]

והנה כדי לזכך נפשו להאירה באור אהבה זו צריך להמשיך עליו אור תורה ומצוות.

כדי להוליד אהבת השם בלב, לא די לו לאדם להתבונן בגדולת השם, אלא צריך להרגיש אור אלקי בנפשו, דרק אז שייך שיתעורר ברגש אמיתי של אהבה אליו יתברך. ואור ה' נמשך על נפש האדם ע"י קיום התורה והמצוות.

[בתור מאמר המוסגר מבאר את ההבדל בין אור ה'

הדבר הנשקל הוא מצד אריכות העץ, שהוא ארוך ומרוחק מן הדבר הנשקל ומפני הריחוק הוא מכביד ומכריע להגבי' הנשקל למעלה מעלה (ולכן מספיק להשים גם דבר קל על צד השני כדי להכריע), וכל שהוא רחוק יותר, יותר יוכל להגבי'.

וכך על ידי המרירות שבנפשו על ריחוקו מאת ה' אשר רחוק ממנו בתכלית, ועל ידי עקירת הרצון ממה שהיה תקוע בו בתחלה, הוא מעורר את האהבה רבה העליונה שלמעלה מן הדעת.

והענין ברוחניות: "פלס" מורה על העבודה ורגש המרירות המתעורר מצד ה'ריחוק" (היינו מצד ההכרה בגודל ריחוקו מהשם), והריחוק גופא הוא המעורר את האהבה רבה להשם (בחינת "הרים"), וכנ"ל שדוקא ע"י התשובה מעומקא דלבא באים לידי אהבה להשם שלמעלה מטעם ודעת (כמשל הפלס, שדוקא הריחוק מכריע ומגבי' את הכף).

וזהו הרים הגבוהים ליעלים, פירוש, שבחינת הרים הגבוהים נמשך למטה על ידי יעלים, שהוא בחינת קול השופר, כי שופר של ראש השנה של יעל פשוט, שהוא בחינת תשובה מעומק הלב כנ"ל.

והנה על פי ביאור זה ב"שקל בפלס הרים", יובן גם הפירוש הפנימי בכתוב "הרים הגבוהים ליעלים", ד"הרים הגבוהים" קאי על אהבה להשם שלמעלה מן הדעת, וגילוי אהבה זו הוא ע"י "יעלים", דקאי על קול שופר, כמאמר המשנה "שופר של ר"ה של יעל פשוט", והוא כנגד "קול פשוט" של תקיעת שופר, שהיא צעקת הלב שמצד עבודת התשובה מעומקא דלבא.

ולשון יעל הוא לשון עלייה, שמעלה את האדם לבחינת ומדריגת האהבה שלמעלה מן הדעת. וזהו גם פירוש תיבת "יעל" - מלשון עלי', שהתשובה מעלה את האדם לאהבה שלמעלה מן הדעת [ע"ד שהובא לעיל בפירוש "לעברך בברית"].

ופשוט, דכל מאי דפשיט ליבי' טפי עדיף, דהיינו לפשוט את האהבה מהתלבשותה בגוף, להיות צועק לבו בקרבו למסור נפשו לה' ולהתכלל באחד.

ו"יעל פשוט" פירשו חז"ל ד"כל מאי דפשיט ליבי' טפי עדיף", ו"פשיט" הוא גם מלשון "הפשטה", שהאדם צריך להפשיט את האהבה מלבושי הגוף, כלומר: אהבה רבה זו להשם מביאה את האדם לידי

המכריע", וכך בנמשל, שכדי לעורר את רגש האהבה שבלב צריכים את ה"משא" דתורה ומצוות כנגדה, וכאשר אור השם מאיר בנפש האדם [הן האורות הנמשכים ע"י המצוות (אברים חיצוניים) והן האור הנמשך ע"י תורה (אברים פנימיים)] אזי מתגלית האהבה בלב, להאיר את הנפש.

[ומעתה יבאר ענין מדריגת "הרים":]

אבל בחינת ומדרגות הרים הם בחינת הרים הגבוהים, שהיא בחינת האהבה שלמעלה מן הטעם ודעת שהיא למעלה מבחינת תורה ומצוות, דאורייתא מחכמה נפקת.

משא"כ "הרים" שהם גבוהים מן הגבעות קאי על אהבה עליונה יותר, והיא האהבה שלמעלה מטעם ודעת.

וגם התעוררות אהבה זו זקוקה לאור השם, אלא שלאהבה זו לא מספיק האור האלקי הנמשך ע"י תורה ומצוות, כי ע"י תומ"צ נמשך רק האור ששרשו ממדריגת החכמה, כמאמר הזהר "אורייתא מחכמה נפקת", ולפיכך ה"אור" דתורה ומצוות, אף שהוא מחכמה עילאה, אינו מוליד אלא אהבה שעל פי טעם ודעת.

ואי אפשר להגיע אליה על ידי תורה ומצוות כי אם על ידי תשובה מעומקא דליבא שלמעלה מן הדעת, מחמת ריחוקו מאור פניו ית', שאז מרחוק דוקא ה' נראה לי כנ"ל.

אי אפשר להגיע לאהבה שלמעלה מן החכמה, ע"י האור האלקי הנמשך ע"י תורה ומצוות (בחינת חכמה), אלא ע"י האור האלקי הנמשך ע"י תשובה מעומקא דלבא, שהיא עבודה שלמעלה מן הדעת, שהמרירות על ריחוקו מאור פניו ית' נוגעת בנקודת לבבו ונפשו, שאז - "מרחוק ה' נראה לי", וכהפירוש שהובא לעיל, שע"י המרירות מריחוקו מה' זוכים ש"ה' נראה לי", גילוי הקב"ה בכבודו ובעצמו.

וזהו ענין פלס, פירוש שהוא המשקל של עץ ארוך ורצועות תלוין בראשו (שקורין בעזמין) ששם שוקלין את הדבר הניתן בו, ואריכות וכובד העץ ומרחקו הוא המכריעו.

ועתה יובן הטעם שגבי הרים אומר "ושקל בפלס" דוקא, דהנה פלס הוא משקל שמשתמשים בו לשקול דבר כבד מאד, והוא עץ ארוך שעל ראשו האחד נותנים הדבר ששוקלין אותו, ועיקר הסיבה להגבהת

להשקות את הגן הוא ההארה האלקית המאירה בגן עדן שאפשר להיות נתפסת בהשגה (שהרי כל ענין הגן עדן הוא ש"נהנין מזיו השכינה שהוא תענוג ההשגה").

אבל מעבר הנהר הוא למעלה מן הדעת, בחינת הרים הגבוהים, שם הוא שרש בחינת ומדריגות האבות.

אבל בחי' "בעבר הנהר" - מה שלמעלה מבחינת נהר - הוא אור אין סוף ב"ה עצמו שלמעלה מן הדעת וההשגה, ומשם שורש האבות, בחינת "הרים הגבוהים" הנ"ל.

ומשם היתה השבועה והכריתת ברית להיות לך לאלהים בבחינת פנימית כנ"ל:

וזהו הקשר בין כריתת ברית והאבות ("כאשר נשבע לאבותיך"), כי ענין הכריתת ברית הוא הקשר הפנימי בין ישראל והקב"ה בכבודו ובעצמו שלמעלה מן הדעת, כנ"ל, ולכן שייך לבחינת האבות, שהם "מעבר הנהר".

תשוקה גדולה להתרחק ו"להפשיט" את עצמו מגשמיות העולם ולהכליל לגמרי באור השם.

וזהו וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב, שהם בחינת הרים הגבוהים.

וע"פ כל הנ"ל יובן גם מ"ש (בהמשך ל"לעברך בברית גו' למען הקים גו'") "וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב", דהאבות הם בחינת הרים (כנ"ל), כי עבודתם היתה באהבה רבה לה' שלמעלה מן הדעת ששרשה מפנימיות האלקות כנ"ל.

כי בעבר הנהר ישבו אבותיכם, ונהר הוא היוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד כו', שהוא בחינת המשכת אור אין סוף ב"ה להיות שם השגת הנבראים כו' כמ"ש במ"א.

שזהו מ"ש "בעבר הנהר ישבו אבותיכם", שהפירוש הפנימי ב"עבר הנהר" הוא, שהאבות הם למעלה מבחינת הנהר. דבחינת "נהר" היא כמ"ש "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד גו'", דגן עדן הוא מקום השגת אלקות, ונהר היוצא מעדן

ו דין ברכות אשר יצר ואלהי נשמה ופרושיו ובו ט סעיפים:

ברכו עדין "על נטילת ידים" ו"אשר יצר" — אם בן הוי הפסק מברכה ולא נכון לעשות כן כמו שנתבאר, ואם כבר ברכו — אם בן הם עושים עכשו ברכה לבטלה. ואפלו השליח צבור — לא יברך שתי פעמים. ואפלו אם הוא מכונ בפעם השנייה כדי להוציא את הרבים ידי חובתן — אפלו הכי הוי ברכה לבטלה. שהרי בזמן הזה כלם בקיאים ויודעים לברך וכל אחד מברך לעצמו. ושליח צבור שאינו רוצה לשנות המנהג שלא לברך "על נטילת ידים" ו"אשר יצר" לפני התכה — יזהר שלא לברך אלו הברכות קדם ירידתו לפני התכה, וגם יזהר שלא להפסיק בין נטילת ידים לברכת "על נטילת ידים" באמירת תהלים ולא בלמוד, וכל שפן בדברים אחרים:

ה אכל יש נוהגין לברך "על נטילת ידים" ו"אשר יצר" בביתם מיד אחר הנטילה, וכשבאים לבית הנכנסת מברכים כל ברכות השחר, לבר מאותן ברכות שברכו בביתם שאין מברכים אותם פעם שנייה. ומנהג זה יפה הוא, וראוי לנהג כן, שהרי כל המצות צריך לברך עליהן קדם לעשייתן, אלא שבנטילת ידים אי אפשר לברך קדם הנטילה, לכן נדחית הברכה עד לאחר הנטילה, אם בן כל מה דאפשר לקרב הברכה שתהא סמוכה להנטילה — צריך לקרב, ולא להפסיק בינתיים:

ו כל הברכות פותחין ב"ברוך", חוץ מברכה הסמוכה לתברתה, כגון "אהבה רבה" שהיא סמוכה ל"יוצר אור" ודי לה ב"ברוך" שבפתיחת "יוצר אור"; וחוץ מברכת ההודאה, כגון "מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה כו'" שמברכים על הגשמים, שאין צריך לפתח בה ב"ברוך", כינן שהיא בלה לשון הודאה. וכן כל כיוצא באלו:

ז ברכת "אלהי נשמה" אינה סמוכה לברכת "אשר יצר", שהרי מיד שגעזר משנתו צריך לברך "אלהי נשמה" מדינא דגמרא, ו"אשר יצר" אין צריך לברך עד שיעשה צרכיו. ומה שאינה פותחת בברוך, הינו לפי שהיא ברכת ההודאה. ומכל מקום טוב לסמכה לברכת "אשר יצר", כדי שתהא ברכה הסמוכה לתברתה, שדי לה ב"ברוך" שבתחלת ברכה ראשונה:

א אף-על-פי שמדינא דגמרא אין צריך לברך ברכת "אשר יצר" אלא כשעשה צרכיו, מכל מקום נהגו העולם לברך בכל שחרית תכף אחר ברכת "על נטילת ידים" ברכת "אשר יצר", לפי שבכל יום נעשה האדם בריה חדשה, לכן שני לברך בכל יום ויום "אשר יצר את האדם בחכמה". והרוצה להסתלק מהספק — יזהר לעשות צרכיו תכף ומיד אחר נטילת ידים שחרית, וכשיצא מבית הפסא יטל ידיו פעם שנית ויברך "אשר יצר", ויצא ידי חובתו בברכת "אשר יצר" זו, אף אם היה מחייב לברך "אשר יצר" על מה שנעשה בריה חדשה, כי ברכה אחת עולה לכאן ולכאן. וטוב שלא יברך ברכת "על נטילת ידים" עד לאחר נטילה שנית, שנוטל אחר יציאתו מבית הפסא. ובפרט אם צריך לנקביו, שאז אסור לו לברך:

ב יש נוהגים כשמשכימין בבקר ורוצים לילך תכף ומיד לבית הנכנסת להתפלל — ממתינים לברך "על נטילת ידים" עד באום לבית הנכנסת, ומסדרין ברכות "על נטילת ידים" עם שאר ברכות השחר, מפני שעקר תקנת נטילת ידים בשחר הוא כדי להתקדש ולטהר ידינו קדם עבודתנו, כמו כהן שהיה מקדש ידיו קדם עבודתו, וכיון שעקר העבודה הוא להללו ולשבחו ולהתפלל לפניו, לכן קדם התפלה שני לברך "על נטילת ידים", שאם אין תפלה — אין נטילת ידים:

ג במה דברים אמורים, כשהולכין לבית הנכנסת תכף אחר נטילת ידים, ומתחילין מיד לסדר סדר הברכות. אבל אסור להפסיק בין נטילה לברכה בלמוד או בשום תפלה, וכל שכן בדברים אחרים. ומי שרוצה להפסיק בינתיים, כגון אלו שאומרים תהלים קדם התפלה, וכן בימי סליחות שאומרים סליחות קדם התפלה — יזהר לברך "על נטילת ידים" בביתו תכף אחר הנטילה:

ד לפיכך מה שנוהגים בימי הסליחות ובזמנים נוראים, שלאחר שמפסיקין באמירת הסליחות או באמירת תהלים ושאר דברים — מתחילין לברך "על נטילת ידים" ו"אשר יצר" — ממה נפשך לא יפה הם עושים וצריך למחות בידם: אם לא

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

הנצחון על פינסק המתנגדית פרק קל"ז

כאשר החליט רבי אליהו בעל-שם לבוא לפינסק כדי לסלול בה דרך ללימוד הקבלה, ובכך להכשיר את הקרקע להופעת החסידות שבאה בעקבות זה, היה הצדיק המקובל הזה בן שבעים שנה. מסע מפראג לפינסק לא היה משימה קלה עבור אדם בגילו. ברם, רבי אליהו, הבעל-שם מוורמייזא – כך היה נקרא על שם העיר שבה התפרסם שמו לראשונה – לא נרתע משום דבר, ויצא לדרך.

הוא הגיע לפינסק כאורח פשוט, כמו אחד מן הנוודים הרבים שבאותה עת. הוא הלך ללון ב"הקדש" העירוני, שם התאכסנו כל העניים עוברי האורח, ולא גילה לאיש את שמו.

אלא שאם הצליח רבי אליהו להסתיר את שמו וזהותו – לא יכל להסתיר את הדרת פניו ואורח התנהגותו. די היה להסתכל בו ולראות כי מאחורי הבגדים הפשוטים וההשתדלות לא לבלוט מסתתר אדם שאיננו מן הרגילים. היו, אם כן, כמה מן האכסנאים שהרגישו בו כבן מעלה. באותה תקופה רבו הצדיקים והגאונים הנסתרים שערכו גלות. הללו לא גילו את זהותם גם לאחר שאנשים עמדו על גדלותם. במקרים רבים, כאשר התברר שהאורח הוא למדן, נערכה לו קבלת פנים בהתאם לדרגת למדנותו, ובכל אופן לא היו משאירים אותו ב"הקדש", כי אם מספקים לו דירה לפי כבודו. היו מקרים אחרים, שהאורח רצה בכל מחיר להישאר נסתר, וגם כאשר דיברו איתו דברי תורה היה מעמיד פנים שאינו מבין את הדברים.

במקרה של רבי אליהו הודיעו אנשי האכסניה לראשי הקהל על הימצאותו של יהודי זקן הנראה כלמדן גדול. רבי נפתלי כץ, רבה של העיר, שמסרו לו על כך, בחר בשני אברכים כדי לשוחח עם האורח בדברי תורה ולעמוד על-ידי-כך על מדת למדנותו.

כאשר הגיעו שני האברכים אל רבי אליהו והחלו לדבר אתו דברי תורה – לא ניסה זה כלל להסתיר את גדלותו, השליחים נוכחו מיד כי לפניהם עומד איש שאינו למדן רגיל כי אם מגדולי הדור.

הם לא לחצו על האורח שיגלה את זהותו, אך מיהרו לרווח מיד לרב העיר על מימצאיהם. מיד אורגנה קבלת-פנים מיוחדת במינה לכבוד האורח הנסתר, המיוחד במינו. רב העיר וטובי למדני פינסק ניהלו אתו שיחה תורנית מקיפה, והתפעלותם מגאונותו גדלה מאד.

האורח הוזמן להשמיע שיעור בכל אחת משלש הישיבות המפוארות של פינסק. רבי אליהו בעל-שם ניאות לכך בתנאי שתחלה יאמרו ראשי הישיבות עצמם את שיעוריהם, כדי שבכך יוכל להתוודע אל דרכם בלימוד התורה. לאחר שסיימו אמר הבעל-שם בעצמו פלפול באותו נושא ובאותה דרך. חידושי התורה של רבי אליהו השאירו רושם עז, וכל צבור הלומדים התפעל מאד מהם.

רבי אליהו קיבל אכסניה אצל אחד מנכבדי פינסק. הבית המה כל העת ממבקרים, למדנים מבוגרים וצעירים, שהתענגו מאד מתורתו של הבעל-שם, שהיתה גדושה בבקיאות וחריפות. איש לא שאל לשמו של האורח, ואיש לא ידע את זהותו, פרט לרבה של העיר, רבי נפתלי כץ.

עברו שלושה שבועות. במשך הזמן רכש לו רבי אליהו תלמידים רבים שהיו כרוכים אחריו וראו בו את מורם ורובם. הללו לא נפרדו ממנו אפילו לזמן קצר. גם הוא מצדו היה מעוניין בתלמידים, והיה משמיע לפני תלמידיו כל יום שיעור.

כעבור זמן קצר שכר רבי אליהו לעצמו דירה, ובה קיבל תלמידים ומעריצים ומשמיע בפניהם שיעוריו. לא עבר זמן רב והתברר שדרכו של הגאון האורח היא דרך הקבלה. כל תלמידיו – כולם חניכי אותן ישיבות שנלחמו בדרך הקבלה – הפכו להיות מעריצים נלהבים של דרך הקבלה.

לפתע תפסו ראשי הישיבות והלמדנים של פינסק, ראשי המתנגדים לדרך הקבלה, שאחד מגדולי המקובלים חדר לתוך מבצרם ומשך לצדו מספר רב מטובי למדני העיר. הדבר העלה את חמתם. הם, שניהלו כל ימיהם מלחמה בקבלה, היו בטוחים שאצלם, בפינסק, לא תהיה לקבלה לעולם כל אחיזה, והנה נוכחו לדעת כי הקרקע נשמטת מתחת רגליהם.

הם טיכסו עצה מה לעשות כדי לעצור את התפשטות הקבלה, אך לא היה לאל ידם לעשות הרבה. ככל שגדל חרונם – כך התרבה מספר התלמידים בכל שלש ישיבותיה של פינסק שעברו אל דגלו של רבי אליהו בעל-שם והפכו להיות ממעריציו ומן ההולכים בדרכו. שוב לא היה רבי אליהו בודד. יציאה למלחמה גלויה נגדו פירושה היה מלחמה נגד רבים מטובי למדני פינסק שהיו לצדו.

מובן שהשלוש לא שרר בפינסק. ויכוחים סוערים התנהלו שם כל העת מול המתנגדים, שעד עתה נשמע רק קולם בלבד, עמד צבור בעל דעה יציבה והחלטית ובעל כוח.

עברו שנתיים ובפינסק התגבשה ישיבה גדולה של רבי אליהו בעל-שם, ותלמידים רבים נהרו אליה. למרות ההתנגדות והתעמולה העזה נגד רבי אליהו ונגד דרכו הלך וגדל מספר תלמידיו ומעריציו ההולכים בדרכו ונשמעים להוראותיו – שמו של רבי אליהו התפרסם לשבח ולתהלה בפי כל.

בהמשך הזמן בחר רבי אליהו חמשים מתלמידיו המובחרים שאותם הועיד להיות הם עצמם ממפיצי ומרביצי תורת הקבלה, הללו העמידו מאות תלמידים משלהם שהלכו גם הם בדרך זו.

אחד הלמדנים המתנגדים בפינסק, בשם ר' גבריאל, שהיה לא רק למדן גדול כי אם גם בעל כוח פיזי רב, גבה קומה ובעל גוף, ונוסף לכך בעל כושר נאום מעולה – החליט לצאת במלחמה נגד הדרך החדשה, הוא היה משמיע ללא הרף דרשות נלהבות שבהן קרא לצעירים ומבוגרים לצאת למלחמת קודש נגד רבי אליהו בעל-שם ואנשי שלומו, אלא שרבי אליהו הורה לתלמידיו לשמור על קור רוח ולא להיגרר לויכוחים ומאבקים. המתנגדים, שהולכו ע"י ר' גבריאל, היו קופצים וזועמים ויוצאים ברעש ומהומה, ואילו אנשי הבעל-שם היו שומעים חרפתם ושמים מחסום לפיהם, כאילו אין הדבר נוגע להם.

שתיקתם של חסידי רבי אליהו הרגיזה עוד יותר את המתנגדים, שראו בזה אות לזלזול והתעלמות מקיומם וחישיבותם, ופירשו את התנהגותם כחוצפה.

המתנגדים הגיעו לידי כך שברוב ריתחתם התנפלו על כמה מתלמידי הבעל-שם שערקו ממחנם והכו אותם. כאשר לא הגיעה תגובה דומה מצד אנשי הבעל-שם הגבירו עוד יותר את אלימותם. פינסק סערה. המתנגדים הצדיקו, כמובן, את המכים האלימים, אך מעריצי רבי אליהו סברו כי זה מעשה נבלה שאסור לשתוק עליו.

בעלי הקבלה החליטו, איפוא, שלא להבליג, אך לא להשיב במכות כי אם להזמין את המכים לדין-תורה. המכים, שזהותם היתה מוכרת, השליכו בכעס את ההזמנה לדין-תורה שקיבלו, ואמרו כי אינם מוכנים להתדיין עם הנפגעים "הללו קיבלו את המגיע להם על-פי הצדק" – טענו.

בעלי הקבלה איימו כי יכריזו על המתנגדים חרם, כדין מסרבים לדין-תורה. בין בעלי הקבלה היו כבר רבים מלמדניה ונכבדיה של פינסק, כך שהמתנגדים לא יכלו להתעלם מדרישתם. אילו לא היתה חזקה על בעלי הקבלה הוראתו של הבעל-שם להימנע מתגובות אלימות – היו בעלי הקבלה משיבים למתנגדיהם כגמולם והללו היו יוצאים בשן ועין. אך מחמת הוראת רבם נמנעו מכל אלימות.

על הפרק עמד רק נושא הבאת המתנגדים ל"דין תורה".

ט אֱלֹהַ תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה
 בְּדַרְתּוֹ אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ־נֹחַ כִּסְיִי: וַיּוֹלֵד
 נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יֹפֶת:
 יא וְהִשְׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמְלֵא
 הָאָרֶץ חָמָס כִּסְיִי: יב וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ
 וְהִנֵּה נִשְׁחַתָּה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בֶּשֶׂר אֶת־דְּרָכּוֹ
 עַל־הָאָרֶץ כִּסְיִי: ס וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קַן
 כָּל־בֶּשֶׂר בָּא לִפְנֵי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס
 מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מִשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ כִּסְיִי:
 יד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קָנִים תַּעֲשֶׂה

ט אלֵין תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ גְּבֹר זַפְאִי
 שְׁלִים הָוָה בְּדִרוּהִי בְדַחֲלָתָא דִּינִי
 הַלִיךְ־נֹחַ: י וַאֲוִלִיד נֹחַ תִּלְתָּא
 בְּנִין יִתְשֵׁם יִתְחָם וְיִתְיֹפֶת:
 יא וְאִתְחַבְּלַת אֶרְעָא קָדָם יִי
 וְאִתְמְלִיאַת אֶרְעָא חֲטוּפִין:
 יב וְחִזָּא יִי יִתְאֶרְעָא וְהָא
 אִתְחַבְּלַת אַרְי חַבִּילוּ כָּל־בְּסָרָא
 אַנְשׁ יִתְאֶרְחָה עַל אֶרְעָא:
 יג וַאֲמַר יִי לְנֹחַ קַצָּא דְכָל־בְּסָרָא
 עֲלַת לְקַדְמֵי אַרְי אִתְמְלִיאַת
 אֶרְעָא חֲטוּפִין מִן־קָדָם־עוֹבְדֵיהוֹן
 בִּישְׂיָא וְהָא־אַנָּא מִחַבְּלָהוֹן עִם־
 אֶרְעָא: יד עֵיבַד לְךָ תְּבוּתָא
 דְאֶעִין־דְּקָדְרוּם מְדוּרִין תַּעֲבַד יִתְ-

רש"י

(ט) אֱלֹהַ תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק. הוֹאִיל
 וְהַזְכִּירוּ, סִפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי י) "זָכַר צַדִּיק
 לְבָרְכָה". דָּבָר אַחֵר: לְלַמֶּדֶךָ שֶׁעַקֵּר תּוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁל
 צַדִּיקִים, מַעֲשִׂים טוֹבִים: בְּדַרְתּוֹ. (סנהדרין קח) יֵשׁ
 מִרְבוּתֵינוּ דְיֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְשַׁבַּח, כָּל שֶׁכֵּן שָׂאלוּ הָיָה
 בְּדוֹר צַדִּיקִים הָיָה צַדִּיק יוֹתֵר, וַיֵּשׁ שְׁדוּרְשִׁים אוֹתוֹ
 לְגַנְאִי, לְפִי דוֹרוֹ הָיָה צַדִּיק, וְאֵלוֹ הָיָה בְּדוֹרוֹ שֶׁל
 אַבְרָהָם, לֹא הָיָה נֶחֱשָׁב לְכֻלּוֹם: אֶת־הָאֱלֹהִים
 הִתְהַלֵּךְ־נֹחַ. וּבְאִבְרָהָם הוּא אוֹמֵר: (לקמן כד)
 "אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו", נֹחַ הָיָה צָרִיךְ סַעַד
 לְתַמְכוֹ, אֲבָל אַבְרָהָם הָיָה מִתְחַזֵּק וּמְהַלֵּךְ בְּצַדִּיקוֹ
 מֵאֵלָיו: הִתְהַלֵּךְ. לְשׁוֹן עֶבֶר, וְזֶהוּ שֶׁמוֹשׁוֹ שֶׁל ל',
 בְּלִשׁוֹן כְּבֹד מִשְׁמֶשֶׁת לְהִבָּא וּלְשַׁעֲבַר בְּלִשׁוֹן אַחַד:
 (שם יג) "קוּם הִתְהַלֵּךְ", לְהִבָּא, "הִתְהַלֵּךְ נֹחַ",
 לְשַׁעֲבַר, (שמואל א יב) "הִתְפַּלֵּל בְּעַד עַבְדֶּיךָ",
 לְהִבָּא, (מלכים א ח) "וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה",
 לְשׁוֹן עֶבֶר, אֶלֹא שֶׁהִי"ו שֶׁבְּרָאשׁוֹ הוֹפְכוֹ לְהִבָּא:
 (יא) וְתִשְׁחַת. לְשׁוֹן עֶרְוָה וְעַבּוּדַת כּוֹכָבִים
 (סנהדרין נו), (סְפָרִים אַחֲרִים: עֶרְוָה: "כִּי הִשְׁחִית כָּל
 בֶּשֶׂר אֶת דְּרָכּוֹ", וְעַבּוּדַת כּוֹכָבִים: כְּמוֹ: (דברים ז)
 "פֶּן תִּשְׁחִיתוּן"): וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס. גִּזַּל [סְפָרִים

אַחֲרִים: שֶׁנֶּאֱמַר: (יונה ג) "וּמִן הַחָמָס אֲשֶׁר
 בְּכַפֵּיהֶם": (יב) כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בֶּשֶׂר. אֶפְלוּ
 בְּהֵמָה, חִיָּה וְעוֹף נִזְקָקִין לְשִׂאינָן מִינָן: (יג) קַן
 כָּל־בֶּשֶׂר. כָּל מְקוֹם שֶׁאֵתָּה מוֹצֵא זְנוּת וְעַבּוּדַת
 כּוֹכָבִים, אֲנִידְרָלְמוֹסִיָּא בָּאָה לְעוֹלָם וְהוֹרְגַת טוֹבִים
 וְרָעִים: כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס. לֹא נֶחֱתַם גֹּזֵר
 דִּינָם, אֶלֹא עַל הַגִּזַּל (סנהדרין קח): אֶת־הָאָרֶץ. כְּמוֹ
 מִן הָאָרֶץ, וְדוּמָה לוֹ: (שמות ט) "כִּצְאֵתִי אֶת הָעֵיִר",
 (מלכים א טו) מִן הָעֵיִר, "חָלָה אֶת רַגְלֵיו", מִן רַגְלָיו.
 דָּבָר אַחֵר: "אֶת הָאָרֶץ", עִם הָאָרֶץ, שֶׁאֵף ג' טְפָחִים
 שֶׁל עֵמֶק הַמַּחְרָשָׁה נְמוּחוֹ וְנִטְשָׁטְשׁוֹ: (יד) עֲשֵׂה
 לְךָ תֵּבַת. הִרְבֵּה רֹוח וְהִצְלָה לְפָנָיו. וְלָמָּה הִטְרִיחוֹ
 בְּבִגְנֵן זֶה? כְּדִי שִׁירְאוּהוּ אֲנָשֵׁי דוֹר הַמַּבּוּל עוֹסְקִי
 בָּהּ ק"כ שָׁנָה וְשׂוֹאֲלִין אוֹתוֹ: מָה זֹאת לְךָ? וְהוּא
 אוֹמֵר לָהֶם: 'עֲתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהִבָּא מִבּוּל
 לְעוֹלָם', אוֹלֵי יָשׁוּבוּ: עֲצֵי־גֹפֶר. כִּף שְׂמוֹ, וְלָמָּה
 מִמֵּין זֶה? עַל שֵׁם גְּפָרִית, שֶׁנִּגְנָר עֲלֵיהֶם לְהַמְחֹת
 בוֹ: קָנִים. מְדוּרִים מְדוּרִים, לְכָל בְּהֵמָה וְחִיָּה:
 בַּכְּפָר. זָפַת בְּלִשׁוֹן אַרְמִי, וּמְצִינוֹ בְּגִמְרָא כְּפָרָא.
 בְּתַבְתּוֹ שֶׁל מִשָּׂה, עַל יְדֵי שֶׁהִיוּ הַמַּיִם תְּשִׁים, דִּיָּה
 בַּחֲמֵר מִבְּפָנִים וְזָפַת מִבְּחוּץ, וְעוֹד כְּדִי שְׂלֵא יִרִיחַ

אֶת־הַתְּבֵה וְכִפַּרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ
 בַּכֹּפֶר כִּסִּי: טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ
 מֵאוֹת אַמָּה אַרְבֵּי הַתְּבֵה חֲמִשִּׁים אַמָּה רַחְבָּהּ
 וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ: טז צֹהַר | תַּעֲשֶׂה
 לַתְּבֵה וְאֶל־אַמָּה תִּכְלְנָה מִלְמַעְלָה וּפְתַח
 הַתְּבֵה בְּצִדָּהּ תִּשִּׂים תַּחְתִּים שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים
 תַּעֲשֶׂה כִּסִּי: לו ז' וְאֹנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל
 מִיָּם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחַת כָּל־בֶּשֶׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ
 חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ
 יָגוּעַ כִּסִּי: יח וְהִקְמַתִּי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּךָ וּבֵאתָ
 אֶל־הַתְּבֵה אִתָּהּ וּבְנִיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בְנֵיךָ
 אִתְּךָ כִּסִּי: יט וּמִכָּל־הַחַי מִכָּל־בֶּשֶׂר שְׁנַיִם מִכָּל
 תָּבִיא אֶל־הַתְּבֵה לְהַחִיִּת אִתְּךָ זָכָר וּנְקֵבָה
 יְהִי כִּסִּי: ישראל כ מִהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה
 לְמִינָהּ מִכָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכָּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ

תבוא ותחפי יתה מגו ומברא
 בכפרא: טו ודין דמעבד יתה
 תלת מאה אמין ארפא דתבואתא
 חמשיין אמין פתיה ותלתין אמין
 רומה: טז נהור תעביד לתבואתא
 ולאמתא תשכללנה מלעלא
 ותראע דתבואתא בסטרה תשוי
 מדורין ארעין תננין ותליתאין
 תעבדנה: יז וְאֹנָא הָא אֹנָא מִיָּתִי
 ית־טופנא מיא על־ארעא לחבלא
 פל־בסרא די־בה רוחא דחיי
 מתחות שמיא כל די בארעא
 ימות: יח וְאֶקָם ית־קִימִי עִמָּךָ
 ותעול לתבואתא את ובניך ואתך
 ונשי־בניך עמך: יט ומכל־דחי
 מכל בסרא תרין מפלא תעיל
 לתבואתא לקימא עמך דכר ונקבא
 יהון: כ מעופא לזנהי ומן־
 בעירא לזנה ומכל רחשא דארעא
 לזנהי תרין מפלא יעלון לנתך

רש"י

שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך. וזהו לשון
 אונקלוס, שתרגם 'טפנא', שהציף את הכל והביאם
 לכבל שהיא עמקה, לכך נקראת שנער, שנגערו שם
 כל מתי מבול, (ספרים אחרים: מימי, וכן הגיה
 מהרש"ל ב'חקמת שלמה' במסכת שבת):
 (יח) והקמתי את בריתי. (בראשית רבה): ברית
 ה'ה צריך על הפרות שלא ירקבו ויעפשו, ושלא
 יהרגוהו רשעים שפדור: אתה ובניך ואשתך.
 האנשים לבד והנשים לבד, מכאן שנאסרו
 בתשמיש המטה (שם): (יט) ומכל־החי. אפלו
 שדים (חגיגה טז): שנים מפל. מן הפחות שבהם
 לא פחתו משנים: אחד זכר ואחד נקבה:
 (כ) מהעוף למינהו. (בראשית רבה) אותן שדבקו

אותו צדיק ריח רע של זפת, אבל פאן מפני חזק
 המים, זפתה מבית ומחוץ: (טז) צהר. יש
 אומרים חלון, ויש אומרים אבן טובה המאירה
 להם (בראשית רבה שם): ואל־אמה תכלנה
 מלמעלה. כסויה משפע ועולה עד שהוא קצר
 מלמעלה ועומד על אמה, כדי שיזובו המים למטה
 מכאן ומכאן (בספרים אחרים אינו): בצדה תשים.
 שלא יפלו הגשמים בה: תחתים שנים ושלושים.
 ג' עליות זו על גב זו, עליונים לאדם, אמצעים
 למדור, תחתיים לזבל (שם): (יז) ואני הנני
 מביא. הנני מוכן להסכים עם אותם שזרוני
 ואמרו לפני כפר: (תהלים ח) "מה־אנוש כִּי־
 תזכרנו": מבול. שבלה את הכל, שבלבל את הכל,

לְקַיֵּמָא: כא וְאַתָּה סִבְלָךְ מִכָּל־
 מִיכָל דְּמִתְאַכֵּל וְתִכְנֹשׁ לְוִתְךָ
 וְיִהְיֶה לְךָ וְלַהוֹן לְמִיכָל: כב וְעִבֵד
 נֹחַ כָּכֵל דִּי פִקִּיד יְתֵהּ יִי בִּן עֶבֶד:
 א וְאָמַר יִי לְנֹחַ עוֹלָאֲתָּ וְכָל־
 אָנֶשׁ בֵּיתְךָ לְתַבּוּתָא אַרְיִי־יִתְךָ
 חֻזִּיתִי וּפְאִי קִדְמִי בְּדָרָא קִדְדִין:
 ב מִכָּל בְּעִירָא דְכִינָא תִּסַּב לְךָ
 שְׂבָעָא שְׂבָעָא דְכָר וְנִקְבָּא וּמִן
 בְּעִירָא דְלֹא אִיתְהָא דְכִינָא הִיא
 תְּרִין דְכָר וְנִקְבָּא: ג אִף מְעוּפָא
 דְשָׂמַיָא שְׂבָעָא שְׂבָעָא דְכָר וְנִקְבָּא
 לְקַיֵּמָא וְרָעָא עַל אִפִּי כָל אֲרָעָא:
 ד אַרְיִי לְזִמְן יוֹמִין עוֹד שְׂבָעָא
 אָנָּא מַחַת מִטְרָא עַל אֲרָעָא
 אַרְבַּעִין יָמִין וְאַרְבַּעִין לֵילֹן
 וְאַחֲרֵי יָת פֵּל יְקוּמָא דִּי עֲבַדְתָּ
 מִעַל אִפִּי אֲרָעָא: ה וְעִבֵד נֹחַ
 כָּכֵל דִּי פִקִּידָהּ יִי: ו וְנֹחַ בֵּר שֵׁת
 מָאָה שְׁנַיִן וְטוֹפְנָא הִנֵּה מֵאָה עַל
 אֲרָעָא: ז וְעָאֵל נֹחַ וּבְנוֹהֵי
 וְאַתְתָּה וּנְשֵׁי בְנוֹהֵי עִמָּה לְתַבּוּתָא
 לְקַיֵּמָא מִן הַמַּבּוּל כִּשׁ"י:

לְהַחֲיוֹת כִּשׁ"י: כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מֵאֲכָל־
 אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאַסְפֹּת אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וּלְהֵם
 לְאֹכְלָהּ: כב וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ
 אֱלֹהִים בֵּן עֶשְׂרֵה כִּשׁ"י: ע"ב בַּחֹל שְׁנַיִן א וַיֹּאמֶר יְהוָה
 לְנֹחַ בְּאֵ־אֶתְּהָ וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתְּבָה כִּי־אֲתִיב
 רְאִיתִי צְדִיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה כִּשׁ"י: ב מִכָּל א
 הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שְׁבָעָה שְׁבָעָה
 אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה
 הִיא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ כִּשׁ"י: ג גַּם מֵעוֹף
 הַשָּׁמַיִם שְׁבָעָה שְׁבָעָה זָכָר וְנִקְבָּה לְחַיּוֹת זָרַע
 עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ כִּשׁ"י: ד כִּי לֵימִים עוֹד שְׁבָעָה
 אֲנֹכִי מִמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם
 וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וּמַחֲוִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר
 עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה כִּשׁ"י: ה וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל
 אֲשֶׁר־צִוָּהוּ יְהוָה כִּשׁ"י: ו וְנֹחַ בֵּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת
 שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מֵיִם עַל־הָאָרֶץ: ז וַיִּבֶא נֹחַ
 וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתְּבָה מִן הַמַּבּוּל כִּשׁ"י:

רש"י

הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹדוֹ וְעַכְבֵּי אֶת הַפְּרָעָנוֹת.
 צֵא וְחָשַׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל מְתוֹשֵׁלַח, וְתִמְצָא שֶׁהֵם כָּלִים
 בְּשֵׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ: כִּי לֵימִים עוֹד.
 מֵהוּ עוֹד? זְמַן אַחֵר זְמַן זֶה, נוֹסֵף עַל מָאָה וְעֶשְׂרִים
 שָׁנָה: אַרְבָּעִים יוֹם. כִּנְגֵד יְצִירַת הַיְלֹד, שֶׁקִּלְקְלוּ
 לְהַטְרִיחַ לְיוֹצְרֵם לְצוּר צוּרַת מְזוּרִים: (ה) וַיַּעַשׂ
 נֹחַ. זֶה בִּיאָתוֹ לְתַבָּה: (ז) נֹחַ וּבָנָיו. הַאֲנָשִׁים לְבַד
 וְהַנְּשִׁים לְבַד, לְפִי שֶׁנֶּאֱסָרוּ בְּתִשְׁמִישׁ הַמַּטָּה מִפְּנֵי
 שֶׁהָעוֹלָם שְׂרוּי בְּצַעַר: מִפְּנֵי מִי הַמַּבּוּל. אִף נֹחַ
 מִקְטָנֵי אֲמָנָה הָיָה, מֵאֲמִין וְאִינוּ מֵאֲמִין שֶׁיֵּבֵא
 הַמַּבּוּל, וְלֹא נִכְנַס לְתַבָּה עַד שֶׁדַּחַקוּהוּ הַמַּיִם:

בְּמִינֵיהֶם, וְלֹא הִשְׁחִיתוּ דְרָכָם וּמְאֲלֵיהֶם בָּאוּ, וְכָל
 שֶׁהַתְּבָה קוֹלְטָתוֹ הַכְּנִיס בָּהּ: (כב) וַיַּעַשׂ נֹחַ. זֶה
 בְּגִזְרַת הַתִּיבָה (סְנֵהדְרִין קח): (א) רְאִיתִי צְדִיק. וְלֹא
 נֶאֱמַר "צְדִיק תָּמִים". מִכָּאן שֶׁאֲדוּמָרִים מִקְצַת שְׂבָחוֹ
 שֶׁל אָדָם בְּפָנָיו, וְכֹלֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו (ב"ר):
 (ב) הַטְּהוֹרָה. הַעֲתִידָה לְהִיֹּת טְהוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל,
 לְמִדְּנוּ שֶׁלְּמַד נֹחַ תּוֹרָה (עִירוּבִין יח): שְׂבָעָה שְׂבָעָה.
 כְּדִי שֶׁיִּקְרִיב מֵהֵם קָרְבָן בְּצִאתוֹ: (ג) גַּם מֵעוֹף
 הַשָּׁמַיִם וְגו'. בְּטְהוֹרִים הַכְּתוּב מְדַבֵּר, וְלְמַד סְתוּם
 מִן הַמִּפְרָשׁ: (ד) כִּי לֵימִים עוֹד שְׂבָעָה. (סְנֵהדְרִין
 קח) אֵלּוּ ז' יָמֵי אָבְלוֹ שֶׁל מְתוֹשֵׁלַח הַצְדִיק, שֶׁחָס

רוּחַ חַיִּים: טז וְהַבָּאִים זָכַר וּנְקַבָּה מִכָּל-בֶּשֶׂר
 בָּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה
 בַּעֲדוֹ כִּשְׁׁי: שְׁלִישִׁי יז וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבַּעַיִם יוֹם
 עַל-הָאָרֶץ וַיִּרְבוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת-הַתְּבֹהַ
 וַתָּרֶם מֵעַל הָאָרֶץ כִּשְׁׁי: יח וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבוּ
 מְאֹד עַל-הָאָרֶץ וַתִּלָּךְ הַתְּבֹהַ עַל-פְּנֵי
 הַמַּיִם כִּשְׁׁי: יט וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל-
 הָאָרֶץ וַיִּכְסּוּ כָל-הַהָרִים הַגְּבוּהִים אֲשֶׁר-תַּחַת
 כָּל-הַשָּׁמַיִם: כ חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה
 גָּבְרוּ הַמַּיִם וַיִּכְסּוּ הַהָרִים כִּשְׁׁי: כא וַיִּגְוַע
 כָּל-בֶּשֶׂר אֲשֶׁר אֶל-הָאָרֶץ בַּעֲוֹף וּבַבְּהֵמָה
 וּבַחַיָּה וּבְכָל-הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ עַל-הָאָרֶץ וְכָל
 הָאָדָם: כב כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת-רוּחַ חַיִּים בְּאִפֵּי
 מִכָּל אֲשֶׁר בַּחַרְבָּה מָתוּ כִּשְׁׁי: כג וַיִּמַּח
 אֶת-כָּל-הַיְקוּם אֲשֶׁר אֶל-פְּנֵי הָאֲדָמָה
 מֵאָדָם עַד-בְּהֵמָה עַד-רֶמֶשׂ וְעַד-עוֹף הַשָּׁמַיִם
 וַיִּמְחוּ מִן-הָאָרֶץ וַיִּשְׁאַר אֶדְנָח וְאֲשֶׁר אִתּוֹ

די בה רוחא דחיי: טז ועליא
 דכר ונקבא מכל בשרא עלו כמא
 די פקיד יתה יי ואגן יי
 (במימרה) עלוהי: יז ותוה
 טופנא ארבעין יומין על ארעא
 וסגיאנו מיא ונטלו ית תבותא
 ואתרמת מעל ארעא: יח ותקיפו
 מיא וסגיאנו לחדא על ארעא
 ומהלכא תבותא על אפי מיא:
 יט ומיא תקיפו לחדא לחדא על
 ארעא ואתחפיאו כל טוריא
 רמיא די תחות כל שמיא:
 כ חמש עשרי אמין מלעלא
 תקיפו מיא ואתחפיאו טוריא:
 כא ומית כל בשרא דרחש על
 ארעא בעופא ובבעירא ובחימא
 ובכל רחשא דרחש על ארעא
 וכל אנשא: כב כל די נשמתא
 רוחא דחיינ באנפוהי מכל די
 ביבשתא מיתו: כג ומחא ית כל
 יקומא די על אפי ארעא מאנשא
 עד בעירא עד רחשא ועד עופא
 דשמיא ואתמחיאנו מן ארעא
 ואשתאר ברם נח ודי עמה

רש"י

עולה. אף כאן צפור, כל מין מראית נוצה]:
 (טז) ויסגר ה' בעדו. הגן עליו שלא שברוה,
 הקיף התבה דבים ואריות והיו הורגים בהם.
 ופשוטו של מקרא: סגר פנגדו מן המים. וכן כל
 בעד שבמקרא לשון פנגד הוא: (בראשית כ) "בעד
 כל-רחם", (מלכים ב ד) "בעדך ובעד בניך", (איוב
 ב) "עור בעד עור", (תהלים ג) "מגן בעדי", (שמואל
 א יב) "התפלל בעד עבדיך", פנגד עבדיך:
 (יז) ותָרַם מעל הארץ. משקעת היתה במים
 אחת עשרה אמה, כספינה טעונה המשוקעת
 מקצתה במים, ומקראות שלפנינו יוכיחו:

(יח) ויגברו. מאליהן: (כ) חמש עשרה אמה
 מלמעלה. למעלה של כל גבה כל ההרים, לאחר
 שהשוו המים לראשי ההרים: (כב) נשמת-רוח
 חיים. נשימה של רוח חיים: אֲשֶׁר בַּחַרְבָּה. ולא
 דגים שבים (סנהדרין קח): (כג) וימח. לשון ויפעל
 הוא, ואינו לשון ויפעל, והוא מגזרת "ויפן",
 "ויבן". כל תבה שסופה ה"א, כגון: בנה, מחה,
 קנה, פשהו נותן וי"ו יו"ד בראשה, נקוד
 בחירי"ק תחת היו"ד: אף נח. לבר נח, זהו
 פשוטו, ומדרש אגדה: (ב"ר) גונח וכוהה דם
 מטרח הבהמות והחיות. ויש אומרים שאחר

בַּתְּבֹהֶא כַּסִּי: כד וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים
 וּמֵאֵת יוֹם: ח א וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת
 כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּבֹהֶא
 וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁכּוּ
 הַמַּיִם כַּסִּי: ב וַיִּסְכְּרוּ מַעֲיֵנַת תְּהוֹם וְאַרְבַּת
 הַשָּׁמַיִם וַיִּכְלָא הַגָּשֶׁם מִן־הַשָּׁמַיִם כַּסִּי: ג וַיִּשְׁכּוּ
 הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הַלֹּךְ וּשׁוֹב וַיַּחֲסְרוּ הַמַּיִם
 מִקִּצָּה חֲמִשִּׁים וּמֵאֵת יוֹם כַּסִּי: ד וַתֵּנַח הַתְּבֹהֶא
 בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בִּשְׁבַע־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל
 הַרִי אֲרָרַט כַּסִּי: ה וְהַמַּיִם הָיוּ הַלֹּךְ וַחֲסוּר עַד
 הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בַּעֲשִׂירֵי בָּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ

מתבואתא: כד ותקיפו מיא על
 ארעא מאה וחמשין יומין:
 א ודכיר יי ית נח וית כל חיתא
 וית כל בעירא די עמה בתבואתא
 ואעבר יי רוחא על ארעא ונחו
 מיא: ב ואסתכרו מבועי תהומא
 וכוי שמיא ואתפלי מטרא מן
 שמיא: ג ותבו מיא מעל ארעא
 אזלין ותיבין וחסרו מיא מסוף
 מאה וחמשין יומין: ד ונחת
 תבואתא בירחא שביעאה בשבעת
 עשר יומא לירחא על טורי
 קרדו: ה ומיא הו אזלין וחסרין
 עד ירחא עשיראה בעשיראה
 בחד לירחא אתחזיאו רישי

רש"י

ואיר - קי"ח, הרי ק"נ: (ד) בחדש השביעי.
 סיון, והוא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים:
 בשבעה עשר יום. מכאן אתה למד שהיתה התבה
 משקעת במים י"א אמה, שהרי כתיב: "בעשירי
 באחד לחדש נראו ראשי ההרים", זה אב שהוא
 עשירי למרחשון לירידת גשמים, והם היו גבהים
 על ההרים חמש עשרה אמה, וחסרו מיום אחד
 בסיון עד אחד באב חמש עשרה אמה לששים יום,
 הרי אמה לד' ימים, נמצא שבט"ז בסיון לא חסרו
 אלא ד' אמות, ונחה התבה ליום המחרת, למדת,
 שהיתה משקעת אחת עשרה אמה במים שעל
 ראשי ההרים: (ה) בעשירי וגו' נראו ראשי
 ההרים. זה אב, שהוא עשירי למרחשון שהתחיל
 הגשם, ואם תאמר הוא אלול, ועשירי לכסלו
 שפסק הגשם. כשם שאתה אומר: "בחדש
 השביעי", סיון, והוא שביעי להפסקה, אי אפשר
 לומר כן, על פרחף, שביעי אי אתה מונה אלא
 להפסקה, שהרי לא פלו ארבעים יום של ירידת
 גשמים, ומאה וחמשים של תגברת המים עד אחד
 בסיון, ואם אתה אומר שביעי לירידה, אין זה סיון.

מזונות לארי, והכישו, ועליו נאמר: (משלי יא) "הן
 צדיק בארץ ישלם": (א) ויזכר אלהים. זה השם,
 מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים על ידי
 תפלת הצדיקים, ורשעתם של רשעים הופכת מדת
 רחמים למדת הדין, שנאמר: (בראשית ו) "וירא ה'
 כי רבה רעת האדם וגו' ויאמר ה' אמתה" והוא
 שם מדת רחמים: ויזכר אלהים את נח וגו'. מה
 זכר להם לבהמות? זכות שלא השחיתו דרפם קדם
 לכן, ושלא שמשו בתבה: ויעבר אלהים רוח. רוח
 תנחומין והנחה עברה לפניו: על הארץ. על עסקי
 הארץ: וישכו. כמו: (אסתר ב) "כשוף חמת
 המלך", לשון הנחת חמה: (ב) ויסכרו מעינת.
 כשנפתחו כתיב: "כל מעינות", וכאן אין כתיב
 "כל", לפי שנשתירו מהם אותן שיש בהם צרך
 לעולם, כגון חמי טבריא וכיוצא בהן: ויכלא.
 וימנע, כמו: (תהלים מ) "לא תכלא רחמיך",
 (בראשית כג) "לא יכלה ממך": (ג) מקצה
 חמשים ומאת יום. התחילו לחסר, והוא אחד
 בסיון, כיצד? - בכ"ז בכסלו פסקו הגשמים, הרי
 ג' מכסלו וכ"ט מטבת, הרי ל"ב, ושכט ואדר וניסן

טוריא: ו ותהו מסוף ארבעין
 יומין ופתח נח ית פות תבותא די
 עבד: ז ושלח ית ערבא ונפק
 מפק ותיב עד דיבישו מיא מעל
 ארעא: ח ושלח ית יונה מלותה
 למחזי הקליאו מיא מעל אפי
 ארעא: ט ולא אשפחת יונה מנח
 לפרסת רגלה ותבת לותה
 לתבותא ארי מיא על אפי כל
 ארעא ואושיט ידה ונסבה ואעיל
 יתה לותה לתבותא: י ואוריק
 עוד שבועא יומין אחרנין ואוסיק
 שלח ית יונה מן תבותא:
 יא ואתת לותה יונה לעדן רמשא
 וקא טרף זיתא תביר נחית
 בפומה וידע נח ארי קליאו מיא

ראשי ההרים כש"י: ו ויהי מקץ ארבעים יום
 ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה כש"י:
 וישלח את הערב ויצא יצוא ושוב עד
 יבשת המים מעל הארץ כש"י: ח וישלח את
 היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני
 האדמה כש"י: ט ולא מצאה היונה מנוח לבף
 רגלה ותשב אליו אל התבה כימים על פני
 כל הארץ וישלח ידו ויקחה ויבא אתה אליו
 אל התבה: ויחל עוד שבעת ימים אחרים
 ויסף שלח את היונה מן התבה כש"י: יא ותבא
 אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף
 בפי וידע נח כי קלו המים מעל הארץ כש"י:

רש"י

אליהו, שנאמר (מלכים א יז): "והעורבים מביאים
 לו לחם ובשר": (ח) וישלח את היונה. לסוף ז'
 ימים, שהרי כתיב: "ויחל עוד שבעת ימים
 אחרים". מפלל זה אתה למד שאף בראשונה
 הוחיל ז' ימים: וישלח. אין זה לשון שליחות,
 אלא לשון שלוח, שלחה ללכת לדרך, וכזו יראה
 אם קלו המים, שאם תמצא מנוח, לא תשוב אליו:
 (י) ויחל. לשון המתנה, וכן (איוב כט): "לי שמעו
 ויחלו", והרבה יש במקרא: (יא) טרף בפי.
 אומר אני שזכר הנה, לכן קוראו פעמים לשון זכר
 ופעמים לשון נקבה, לפי שכל יונה שבמקרא לשון
 נקבה, כמו (שיר השירים ה): "כיונים על אפיקי מים
 רוחצות", (יחזקאל ז): "כיוני הגאיות כלם הומות",
 (הושע ז): "כיונה פותה": טרף. חטף, ומדרש
 אגדה: לשון מזון, ודרשו (עירובין יח): בפי, לשון
 מאמר. אמרה: "יהיו מזונותי מרוזין פזית בגדו של
 הקדוש ברוך הוא, ולא מתוקין כדבש בידי בשר

והעשירי אי אפשר למנות אלא לירידה, שאם אתה
 אומר להפסקה והוא אלול, אי אתה מוצא
 "בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ",
 שהרי מקץ ארבעים, משנראו ראשי ההרים, שלח
 את העורב, וכ"א יום הוחיל בשליחות היונה, הרי
 ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני
 האדמה. ואם תאמר באלול נראו, נמצא שחרבו
 במרחשון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא
 תשרי, שהוא ראשון לבריאת עולם, ולרבי יהושע
 הוא ניסן: (ו) מקץ ארבעים יום. משנראו ראשי
 ההרים: את חלון התבה אשר עשה. לצהר (כ"ד),
 ולא זה פתח התבה העשוי לביאה ויציאה:
 (ז) יצוא ושוב. הולך ומקיף סביבות התבה, ולא
 הלך בשליחותו, שהנה חושדו על בת זוגו, כמו
 ששנינו באגדת חלק (סנהדרין קח): עד יבשת
 המים. פשוטו כמשמעו, אבל מדרש אגדה: מוכן
 הנה העורב לשליחות אחרת, בעצירת גשמים בימי

יב וַיִּיחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרַיִם וַיִּשְׁלַח
 אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה שׁוֹב־אֵלָיו עוֹד כִּס"ו:
 יג וַיְהִי בַּאֲחַת וַיִּשְׁמְאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן
 בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיִּסַּר
 נֹחַ אֶת־מִכְסֵה הַתֶּבֶה וַיֵּרָא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי
 הָאָדָמָה כִּס"ז: יד וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּשַׁבְעָה
 וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבִשָׁה הָאָרֶץ כִּס"ח: ט
 וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר: טז צֵא מִן־
 הַתֶּבֶה אֹתָהּ וְאֶשְׁתֶּךָ וּבְנֶיךָ וְנִשְׂי־בְנֶיךָ
 אִתְּךָ כִּס"ט: יז כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־בֶּשֶׂר
 בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ עַל־
 הָאָרֶץ כְּתִיב הוּצֵא קְרִי הֵיצֵא אִתְּךָ וְשָׂרְצוּ בָאָרֶץ
 וּפְרוּ וּרְבוּ עַל־הָאָרֶץ כִּס"י: יח וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו
 וְאִשְׁתּוֹ וְנִשְׂי־בָנָיו אִתּוֹ: יט כָּל־הַחַיָּה כָּל־
 הַרְמֵשׁ וְכָל־הָעוֹף כָּל רוֹמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ
 לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם יֵצְאוּ מִן־הַתֶּבֶה כִּס"י: כ וַיִּבֶן נֹחַ
 מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכָּל אֲבֵי הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל

מעל ארעא: יב ואוריף עוד
 שבועה יומין אחרנין ושלח ית
 יונה ולא אוסיפת למתוב לותה
 עוד: יג והנה בשפת מאה וחד
 שנין בקדמאה בחד לירחא נגובו
 מיא מעל ארעא ואעדי נח ית
 חופאה דתבותא ויחזא ויהא נגובו
 אפי ארעא: יד ובכרחא תנינא
 בעשרין ושבעא יומא לירחא
 יבשית ארעא: טו ומליל יי עם
 נח למימר: טז פוק מן תבותא
 את ואתתך ובנך ונשי בנך עמך:
 יז כל חיתא דעמך מכל בשרא
 בעופא ובבעירא ובכל רחשא
 דרחש על ארעא אפיק עמך
 ויתלדון בארעא ויפשוון ויסגון
 על ארעא: יח ונפק נח ובנוהי
 ואתתה ונשי בנוהי עמה: יט כל
 חיתא כל רחשא וכל עופא כל
 דרחש על ארעא לזרעיתהון נפקו
 מן תבותא: כ ובנא נח מדבחא
 קדם יי ונסיב מפל בעירא דכנא
 ומפל עופא דכי ואסיק עלון

רש"י

ודם': (יב) וייחל. הוא לשון ויחל, אלא שזה
 לשון ויפעל וזה לשון ויתפעל: ויחל, וימתן,
 וייחל, ויתמתן: (יג) בראשון. לרבי אליעזר הוא
 תשרי, ולרבי יהושע הוא ניסן (ראש השנה יב):
 חרבו. נעשה כמין טיט, שקרמו פניה של מעלה:
 (יד) בשבעה ועשרים. וירידתן בחודש השני
 ב"ז, אלו י"א ימים שהחמה יתרה על הלכנה,
 שמשפט דור המבול שנה תמימה הנה: יבשה.
 נעשה גריד פהלכתה: (טז) אתה ואשתך וגו'.

איש ואשתו, פאן התיר להם תשמיש המטה:
 (יז) הוצא. הוצא פתיב, היצא קרי. היצא, אמר
 להם שיצאו, הוצא, אם אינם רוצים לצאת,
 הוציאם אתה: ושרצו בארץ. ולא בתבה, מגיד
 שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש:
 (יט) למשפחתיהם. קבלו עליהם על מנת לדבק
 במינן: (כ) מכל הבהמה הטהרה. אמר: לא צוה
 לי הקדוש ברוך הוא להכניס מאלו שבעה שבעה,
 אלא פדי להקריב קרבן מהם (בראשית רבה, פרשה

בְּמִדְבָּחָא: כא וְקָבִיל יְיָ בְּרִעוֹא
 ית קורבנה ואמר יי במימרה לא
 אוסף למילט עוד ית ארעא בדיל
 חובי אנשא ארי יצרא לבא
 דאנשא ביש מזעירה ולא אוסף
 עוד לממחי ית כל דחי כמא
 דעבדית: כב עוד כל יומי ארעא
 זרועא ונחצדא וקורא וחומא
 וקניטא וסתנא וימם וליליא לא
 יבטלון: א ובריה יי ית נח וית
 בנוהי ואמר להון פושו וסגו
 ומלו ית ארעא: ב ונדחלתכון
 ואימתכון תחי על כל חות ארעא
 ועל כל עופא דשמאי בכל די
 תרחיש ארעא ובכל נוני ימא
 בידכון יהון מסירין: ג כל
 רחשא דהוא חי לכון יהי למיכל
 פירוק עשבא יהבית לכון ית

עֲלֵת בַּמִּזְבֵּחַ כָּשִׁי: כא וַיִּרַח יְהוָה אֶת־רִיחַ
 הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לְבֹו לֹא אֶסֶף לְקַלֵּל
 עוֹד אֶת־הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יַצַּר לִבִּי
 הָאָדָם רַע מִנְעֲרֵיו וְלֹא־אֶסֶף עוֹד לְהַכּוֹת
 אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כָּשִׁי: כב עַד כָּל־יְמֵי
 הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקִיץ וְחֹרֶף וַיּוֹם
 וְלֵילָה לֹא יִשְׁבְּתוּ כָּשִׁי: ט א וַיְבָרַךְ אֱלֹהִים
 אֶת־נֹחַ וְאֶת־בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ
 וּמְלֹאוּ אֶת־הָאָרֶץ: ב וּמִזֶּרְעָכֶם וְחַתְּכֶם יִהְיֶה
 עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם כָּכֹל
 אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאָדָמָה וּבְכָל־דְּגַי הַיָּם בְּיַדְכֶם
 נִתְּנוּ כָּשִׁי: ג כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה

רש"י

והקנין לאכל הנערים: נחם. הוא סוף ימות
 החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי, שהעולם חם
 ביותר, כמו ששנינו במסכת יומא: 'שלהי קניטא
 קשי מקניטא: ויום ולילה לא ישבתו. מפלל
 ששבתו כל ימות המבול, שלא שמשו המזלות,
 ולא נפר בין יום ובין לילה (בראשית רבה פרשה כ"ה
 ופרשה ל"ד): לא ישבתו. לא יפסקו כל אלה
 מלהתנהג כסדרן: (ב) וחתכם. ואימתכם, כמו:
 "תראו חתת" (איוב ו). ואגדה לשון חיות (סנהדרין
 צח שבת קנא), שכל זמן שהתינוק בן יומו חי, אין
 אתה צריך לשמרו מן העכברים. עוג מלך הבשן
 מת, צריך לשמרו מן העכברים, שנאמר:
 "ומוראכם וחתכם יהיה" - אימתי יהיה מוראכם
 על החיות? כל זמן שאתם חיים: (ג) לכם יהיה
 לאכלה. (סנהדרין נט): שלא הרשיתי לאדם הראשון
 [לאכול] בשר, אלא ירק עשב, ולכם - פירוק עשב
 שהפקרתי לאדם הראשון, 'נתתי לכם את-כל':

כ"ו ופרשה ל"ד): (כא) מנעריו. מנעריו פתיב,
 משננער לצאת ממעי אמו, נתן בו יצר הרע: לא
 אסף. ולא אסף. כפל הדבר לשבועה, הוא שפתוב
 (ישיה נד) "אשר נשבעתי מעבר מי נח", ולא מצינו
 בה שבועה אלא זו, שכפל דבריו, והיא שבועה,
 וכן דרשו חכמים במסכת שבועות (דף לו):
 (כב) עד כל-ימי הארץ וגו' לא ישבתו. ו' עתים
 הללו, שני חדשים לכל אחד ואחד, כמו ששנינו:
 חצי תשרי ומרחשון וחצי כסלו, זרע. חצי כסלו
 וטבת וחצי שבט, קור וכו', בכבא מציעא (דף קו):
 (ספרים אחרים: "עד כל-ימי", כלומר תמיד, כמו
 במדבר יט) "עוד טמאתו בו": קר. קשה מחרף,
 חרף. עת זרע שעורים וקטניות, החריפין להתבשל
 מהר, קר, הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן
 (מהרש"ל). קציר, חצי ניסן ואיר וחצי סיון: קיץ.
 הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמנבשים אותן
 בשדות, ושמו קיץ כמו (שמואל ב טז): "והלחם

לֹא־אָכְלָה בִּירֵק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל כֶּסֶף:
 וְאֶת־בֶּשֶׂר בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ כֶסֶף:^ה וְאֶת־
 אֶת־דְּמַמְכֵם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדַרְשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה
 אֲדַרְשְׁנֹו וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אֲחִיו אֲדַרְשׁ
 אֶת־נַפְשׁ הָאָדָם כֶּסֶף:^ו שִׁפְךָ דָּם הָאָדָם בְּאָדָם
 דָּמוֹ יִשְׁפָךְ כִּי בְּצַלְם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־
 הָאָדָם כֶּסֶף:^ז וְאַתֶּם פָּרוּ וּרְבוּ שָׂרְעוּ בָאָרֶץ
 וּרְבוּ־בָהּ כֶסֶף:^ח חֲמִישִׁי ה' וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ
 וְאֶל־בְּנָיו אֲתוּ לֵאמֹר: ט וַאֲנִי הֲנִי מִקְּיָם
 אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זִרְעֵכֶם אַחֲרֵיכֶם כֶּסֶף:^י
 וְאֵת כָּל־נַפְשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בְּעוֹף
 בְּבַהֲמָה וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכָּל יִצְאֵי

פלא: ד ברם בשרא בנפשה
 דמה לא תכלון: ה וברם ית
 דמכון לנפשתיכון אתבע מיד כל
 חיתא אתבענה ומיד אנשא מיד
 גבר דישוד ית דמא דאחיהי
 אתבע ית נפשא דאנשא:
 ו דישוד דמא דאנשא בסהדין
 על מימר דינניא דמה יתשד ארי
 בצלמא דיי עבד ית אנשא:
 ז ואתון פושו וסגו אתילידו
 בארעא וסגו בה: ח ואמר יי
 לנח ולבנהי עמה למימר:
 ט ואנא הא אנא מקים ית קימי
 עמכון ועם בניכון בתריכון:
 י ועם כל נפשא חיתא דעמכון
 בעופא בבעירא ובכל חות ארעא
 דעמכון מפל נפקי תבותא לכל

רש"י

ממנו, כמו שדרשו רבותינו: "והאלהים אנה לידו"
 במסכת מכות: הקדוש ברוך הוא מומנן לפונדק
 אחד וכו': (ו) באדם דמו ישפך. אם יש עדים
 המיתוהו אתם, למה? "כי בצלם וגו'": עשה את
 האדם. זה מקרא חסר, וצריך להיות: עשה
 העושה את האדם, וכן הרבה במקרא: (ז) ואתם
 פרו ורבו. (כתובות ה): לפי פשוטו, הראשונה
 לברכה וכאן לצווי. ולפי מדרשו, להקיש מי שאינו
 עוסק בפריה ורביה לשופך דמים (יבמות ג):
 (ט) ואני הנני. מספים אני עמך, שהיה נח דואג
 לעסק בפריה ורביה, עד שהבטיחו הקדוש ברוך
 הוא שלא לשחת העולם עוד, וכן עשה, ובאחרונה
 אמר לו: הנני מספים לעשות קיום וחזוק ברית
 להבטחתי, ואתן לך אות: (י) חית הארץ אתכם.
 הם המתהלכים עם הבריות: מפל יצאי התבה.
 להביא שקצים ורמשים: לכל חית הארץ. להביא
 המזיקין, שאינן בכלל החיה אשר אתכם, שאין

(ד) בשר בנפשו דמו. אסר להם אבר מן החי,
 פלומר כל זמן שנפשו בו, לא תאכלו הבשר:
 בנפשו דמו. בעוד נפשו בו: בשר בנפשו לא
 תאכלו. הרי אבר מן החי, ואף "בנפשו דמו לא
 תאכלו" הרי דם מן החי: (ה) ואף את דמכם.
 אף על פי שהתרתם לכם נטילת נשמה בבהמה,
 "את דמכם אדרש" מהשופך דם עצמו:
 לנפשתיכם. אף החונק עצמו, אף על פי שלא יצא
 ממנו דם: מיד כל חיה. לפי שחטאו דור המבול
 והפקרו למאכל חיות רעות לשלט בהן, שנאמר
 (תהלים מט): "נמשל בבהמות נדמו", לפיכך הצריך
 להזהיר עליהן את החיות: ומיד האדם. מיד
 ההורג במזיד ואין עדים, אני אדרש: מיד איש
 אחיו. מיד [מי] שהוא אוהב לו פאח והרגו שוגג,
 אני אדרש אם לא יגלה ויבקש על צונו למחל,
 שאף השוגג צריך פפרה, ואם אין עדים לחיבו
 גלות, והוא אינו נכנע, הקדוש ברוך הוא דורש

חות ארעא: יא ואקם ית קנמי
 עמכון ולא ישתיצי כל בשרא
 עוד ממיי טופנא ולא יהי עוד
 טופנא לחבלא ארעא: יב ואמר
 יי דא את קנס די אנא יהב בין
 מימרי וביניכון ובין פל נפשא
 חיתא די עמכון לדרי עלמא:
 יג ית קשתי יהבית בעננא ותהי
 לאת קנס בין מימרי ובין ארעא:
 יד ויהי בעננתי עננא על ארעא
 ותחזי קשטא בעננא:
 טו ודכירנא ית קנמי די בין
 מימרי וביניכון ובין פל נפשא
 חיתא בכל בשרא ולא יהי עוד
 מיא לטופנא לחבלא כל בשרא:
 טז ותהי קשטא בעננא ואחזנה
 למדבר קנס עלם בין מימרא דני
 ובין פל נפשא חיתא בכל בשרא
 די על ארעא: יז ואמר יי לנח
 דא את קנס די אקמית בין מימרי
 ובין פל בשרא די על ארעא:
 יח והיו בני נח די נפקו מן
 תבואת שם וחס ויפת וחס הוא
 אבוהי דכנען: יט תלתא אלין
 בני נח ומאלין אתבדרו פל
 ארעא: כ ושרי נח גבר פלח

התבה לכל חית הארץ כס"י: יא והקמתי את
 בריתי אתכם ולא יכרת כל-בשר עוד ממי
 המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת
 הארץ כס"י: יב ויאמר אלהים זאת אות-הברית
 אשר-אני נתן ביני וביניכם ובין כל-נפש חיה
 אשר אתכם לדרת עולם כס"י: יג את-קשתי
 נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין
 הארץ: יד והיה בענני ענן על-הארץ ונראתה
 הקשת בענן כס"י: טו וזכרתי את-בריתי אשר
 ביני וביניכם ובין כל-נפש חיה בכל-בשר
 ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל-
 בשר: טז והיתה הקשת בענן וראיתה לזכר
 ברית עולם בין אלהים ובין כל-נפש חיה
 בכל-בשר אשר על-הארץ כס"י: יז ויאמר
 אלהים אל-נח זאת אות-הברית אשר
 הקמתי ביני ובין כל-בשר אשר
 על-הארץ כס"י: כ ששי יח ויהיו בני-נח היצאים
 מן-התבה שם וחס ויפת וחס הוא אבי
 כנען כס"י: יט שלשה אלה בני-נח ומאלה נפצה כל-הארץ: כ ויחל נח

רש"י

ביני ובין כל-נפש חיה, אלא זהו מדרשו: כשטבא
 מדת הדין לקטרג עליכם (לחייב אתכם), אני רואה
 את האות ונזכר: (יז) זאת אות הברית. הראהו
 הקשת ואמר לו: הרי האות שאמרתי: (יח) וחס
 הוא אבי כנען. למה הצרף לומר כאן? לפי
 שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח, שקלקל
 בה חם ועל ידו נתקלל כנען, ועדין לא כתב
 תולדות חם ולא ידענו שפנען בנו. לפיכך, הצרף
 לומר כאן: "וחס הוא אבי כנען": (כ) ויחל.

הלוכן עם הבריות: (יא) והקמתי. אעשה קיום
 לבריתי, ומהו קיומו? "את הקשת", כמו שמסים
 והולך: (יב) לדרת עולם. נכתב חסר, שיש
 דורות שלא הצרכו לאות, לפי שצדיקים גמורים
 היו, כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של
 רבי שמעון בן יוחאי (בראשית רבה): (יד) בענני
 ענן. כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון
 לעולם: (טז) בין אלהים ובין כל נפש חיה. בין
 מדת הדין של מעלה וביניכם, שהיה לו לכתב:

אִישׁ הָאָדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם כִּסְיִי: כֹּא וַיִּשֶׁת מִן־הַיַּיִן
 וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֱהֻלָּהּ כִּסְיִי: כֹּב וַיֵּרָא חָם
 אָבִי כְנָעַן אֵת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגִּד לְשְׁנֵי־אָחָיו
 בְּחֹיץ כִּסְיִי: כֹּג וַיִּקַּח שָׁם וַיִּפֹּת אֶת־הַשְּׂמֹלֶה
 וַיְשִׁימוּ עַל־שִׁכְמָם שְׁנֵיהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרָנִית וַיִּכְסּוּ
 אֵת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אַחֲרָנִית וְעֶרְוַת
 אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ כִסְיִי: כֹּד וַיִּיקֶן נֹחַ מִיָּינוּ וַיֵּדַע
 אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן כִּסְיִי: כֹּה וַיֹּאמֶר
 אַרְוֵר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאָחָיו כִּסְיִי:
 כו וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שָׁם וַיְהִי כְנָעַן
 עֶבֶד לָמוֹ כִּסְיִי: כז יִפֹּת אֱלֹהִים לַיִּפֹּת וַיִּשְׁכַּן

בְּאַרְעָא וַנְצִיב פְּרָמָא: כֹּא וַשְׁתִּי
 מִן חֲמָרָא וַרְוִי וַאֲתַגְלִי בְּגוֹ
 מִשְׁכְּנָה: כֹּב וַחֲזָא חָם אֲבֹהֵי
 דְכְנַעַן יְת עֲרִיתָא דְאֲבֹהֵי וַחֲוִי
 לְתַרִין אַחֻהֵי בְשׂוּקָא: כֹּג וַנְסִיב
 שָׁם וַיִּפֹּת יְת כְּסוּתָא וְשׁוּרֵי עַל
 כְּתָף תְּרוּיָהוֹן וַאֲזֵלוּ מִחֲזָרִין
 וַחֲפִיאוּ יְת עֲרִיתָא דְאֲבֹהֵוֹן
 וַאֲפִיָהוֹן מִחֲזָרִין וְעֲרִיתָא
 דְאֲבֹהֵוֹן לֹא חֲזוּ: כֹּד וַאֲתַעַר נֹחַ
 מִחֲמָרָה וַיֵּדַע יְת דִּי עֲבַד לֵה בְרָה
 זְעִירָא: כֹּה וַאֲמַר לִיט כְּנָעַן עֶבֶד
 פְּלַח עֲבָדִין יְהִי לְאַחֻהֵי:
 כו וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלֹהֵה דְשָׁם
 וַיְהִי כְנַעַן עֲבָדָא לְהוֹן: כז יִפְתִּי
 יְיָ לַיִּפֹּת וַיִּשְׁרִי שְׂכִינְתָהּ בְּמִשְׁכְּנָהּ

רש"י

וַיִּקְנִים עָרוֹם וַיַּחֲף וַיַּחֲפוּ שֵׁת וְגו'": וּפְנֵיהֶם
 אַחֲרָנִית. לְמָה נֹאמַר פֵּעַם שְׁנֵיהֶם? מִלְּמַד שֶׁשְּׂשֻׁקָרְבוּ
 אֲצֵלוֹ וַהֲזָרְכוּ לְהַפְּךְ עֲצָמָם לְכַסּוֹתוֹ, הִפְכּוּ פְנֵיהֶם
 אַחֲרָנִית: (כד) בְּנוֹ הַקָּטָן. הַפְּסוּל וְהַבְּזוּי, כְּמוֹ
 (יִרְמִיָּה מֵט): "הִגָּה קָטָן נִתְתִּיף בְּגוֹיִם בְּזוּי":
 (כה) אַרְוֵר כְּנָעַן. אֵתָה גְרַמְתָּ לִּי שְׁלֵא אֹלִיד בֶּן
 רְבִיעִי אַחֵר לְשִׁמְשֵׁנִי, אַרְוֵר בֶּנְךָ רְבִיעִי לְהִיּוֹת
 מִשְׁמֵשׁ אֵת זְרַעִם שֶׁל אֱלוֹ הַגְּדוֹלִים שֶׁהִטֵּל עֲלֵיהֶם
 טָרַח עֲבוּדְתִי מֵעַתָּה. וּמָה רָאָה חָם שֶׁסָּרְסוּ? אָמַר
 לָהֶם לְאָחָיו: אָדָם הָרֵאשׁוֹן שְׁנֵי בָנִים הָיוּ לוֹ, וְהָרֵג
 זֶה אֵת זֶה בְּשִׁבִיל יִרְשֵׁת הָעוֹלָם, וְאָבִינוּ יֵשׁ לוֹ ג'
 בָּנִים וְעוֹדְנוּ מִבְּקֵשׁ בֶּן רְבִיעִי?!: (כו) בְּרוּךְ ה'
 אֱלֹהֵי שָׁם. שְׁעֵתִיד לְשִׁמֹּר הַבְּטָחָתוֹ לְזָרְעוֹ, לְתַת
 לָהֶם אֵת אֶרֶץ כְּנָעַן: וַיְהִי. לָהֶם כְּנָעַן לְמַס עוֹבָד:
 (כז) יִפֹּת אֱלֹהִים לַיִּפֹּת. מִתְרַגֵּם: יִפֹּת, 'יִרְחִיב':
 וַיִּשְׁכַּן בְּאֱהֻל־שָׁם. יִשְׂרָה שְׂכִינְתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל,
 וּמְדַרְשׁ חֲכָמִים: אֵף עַל פִּי שְׂיִפֹּת אֱלֹהִים לַיִּפֹּת,
 שְׂבָנָה כְּרֵשׁ, שֶׁהִיָּה מִבְּנֵי יִפֹּת, בֵּית שְׁנֵי, לֹא שָׂרְתָה
 בּוֹ שְׂכִינָה, וְהִכֵּן שָׂרְתָה? בְּמִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן שְׂבָנָה

(בְּרֵאשִׁית רַבָּה) עָשָׂה עֲצָמוֹ חֲלִין, שֶׁהִיָּה לוֹ לְעַסֵּק
 תַּחֲלָה בְּנִטְיָעָה אַחֲרָת: אִישׁ הָאָדָמָה. אֲדוּנִי
 הָאָדָמָה, כְּמוֹ (רוּת א): "אִישׁ נְעַמִּי": וַיִּטַּע כָּרֶם.
 כְּשֶׁנִּכְנַס לְתַבָּה הַכְּנִיס עִמּוֹ זְמוּרוֹת וַיַּחֲוִי תַאֲנִים
 (בְּרֵאשִׁית רַבָּה): (כא) וַיִּתְגַּל. לְשׁוֹן וַיִּתְפַּעַל:
 אֱהֻלָּהּ. אֱהֻלָּה כְּתִיב, רְמָזוֹ לְעֲשֻׁרַת הַשְּׂבָטִים
 שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שָׁם שׁוּמְרוֹן, שֶׁנִּקְרְאָת אֱהֻלָּהּ, שֶׁגָּלוּ עַל
 עַסְקֵי הַיַּיִן, שֶׁנֹּאמַר (עִמּוֹס ו): "הַשׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי
 יַיִן": (כב) וַיֵּרָא חָם אָבִי כְנָעַן. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה) יֵשׁ
 מִרְבוּתֵינוּ אוֹמְרִים: כְּנָעַן רָאָה וְהִגִּיד לְאָבִיו, לְכָף
 הַזָּכָר עַל הַדְּבָר וְנִתְקַלַּל: וַיֵּרָא אֵת עֶרְוַת אָבִיו. יֵשׁ
 אוֹמְרִים: סָרְסוּ (סְנֵהֲדִרִין ע) וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: רְבִעוֹ
 (בְּרֵאשִׁית רַבָּה): (כג) וַיִּקַּח שָׁם וַיִּפֹּת. אֵין כְּתִיב
 וַיִּקַּח וְאֵלָא "וַיִּקַּח" (סְנֵהֲדִרִין ע), לְמַד עַל שָׁם
 שֶׁנִּתְאַמַּץ בְּמַצְוָה יוֹתֵר מִיִּפֹּת, לְכָף זָכוּ בְּנֵיו לְטִלִּית
 שֶׁל צִיצִית, וַיִּפֹּת זָכָה לְקַבּוּרָה לְבָנָיו, שֶׁנֹּאמַר
 (יִחְזַקְאֵל לֵט): "אֵתָן לְגוֹג מְקוֹם־שָׁם קְבָר", וְחָם
 שְׂבָנָה אֵת אָבִיו נֹאמַר בְּזָרְעוֹ (יִשְׁעִיָּה כ): "כֵּן יִנְהַג
 מִלְךְ־אֲשׁוּר אֵת שְׂבִי מִצְרַיִם וְאֵת־גְּלוֹת כּוּשׁ, נְעָרִים

בַּאֱהֲלֵי־שָׁם וַיְהִי כִנְעַן עֶבֶד לְמוֹ כַּסִּי: כח וַיְחִי־
 נֹחַ אַחֲרֵי הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים
 שָׁנָה: כט וַיְהִי כָּל־יְמֵי־נֹחַ תִּשְׁעַ מֵאוֹת שָׁנָה
 וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמָת: פ י א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת
 בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וַיִּפֹּת וַיּוֹלְדוּ לְהֵם בָּנִים אַחֲרֵי
 הַמַּבּוּל: ב בְּנֵי יֹפֶת גַּמְר וּמְגוּג וּמְדִי וַיּוֹן וַתְּבֵל
 וּמִשְׁדָּ וַתִּירָם כס"י: ג וּבְנֵי גַמְר אֲשַׁכְנַן וְרִיפֹת
 וַתַּגְרָמָה: ד וּבְנֵי יוֹן אֱלִישָׁה וַתְּרַשִּׁישׁ כְּתִים
 וַדְדָנִים: ה מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אֵינִי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם
 אִישׁ לְלִשְׁנֹו לְמִשְׁפַּחְתָּם בְּגוֹיֵיהֶם: וּבְנֵי חָם
 כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפּוּט וּכְנַעַן: ז וּבְנֵי כּוּשׁ סְבֵא
 וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתָּכָא וּבְנֵי רַעְמָה
 שָׁבֵא וַדְדָן: ח וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹד הוּא הַחַל
 לְהִיּוֹת גִּבּוֹר בְּאַרְץ כס"י: ט הוּא־הִיָּה גִבּוֹר־צִיד
 לְפָנָיִךְ יְהוָה עַל־כֵּן יֹאמֵר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צִיד
 לְפָנָיִךְ יְהוָה כס"י: י וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ כָּבֵל
 וְאַרְךָ וְאַכְד וְכַלְנֵה בְּאַרְץ שִׁנְעָר: יא מִן־הָאָרֶץ
 הַהִוא יֵצֵא אֲשׁוּר וַיְכַן אֶת־נִינּוּה וְאֶת־רַחֲבַת
 עִיר וְאֶת־כַּלַּח כס"י: יב וְאֶת־רֶסֶן בֵּין נִינּוּה וּבֵין

דָשִׁם וַיְהִי כִנְעַן עֶבֶד לְהוֹן:
 כח וַיְחִיָּא נֹחַ בְּתַר טוֹפְנָא תְּלַת
 מֵאָה וַחֲמִשִּׁין שָׁנִין: כט וְהוּוּ כָּל
 יוֹמֵי נֹחַ תִּשְׁעַ מֵאָה וַחֲמִשִּׁין שָׁנִין
 וַמִּית: א וְאֵלִין תּוֹלְדַת בְּנֵי נֹחַ
 שֵׁם חָם וְכַפֹּת וְאֶתְלִידוֹ לְהוֹן בְּנִין
 בְּתַר טוֹפְנָא: ב בְּנֵי יֹפֶת גוֹמֵר
 וּמְגוּג וּמְדִי וַיּוֹן וַתְּבֵל וּמִשְׁדָּ
 וַתִּירָם: ג וּבְנֵי גוֹמֵר אֲשַׁכְנַן
 וְרִיפֹת וַתַּגְרָמָה: ד וּבְנֵי יוֹן
 אֱלִישָׁה וַתְּרַשִּׁישׁ כְּתִים וַדְדָנִים:
 ה מֵאֵלִין אֶתְפָּרְשׁוּ נְגוֹת עַמְמֵיָא
 בְּאַרְצֵהוֹן גִּבּוֹר לְלִישְׁנָה
 לְזַרְעֵיתְהוֹן בְּעַמְמֵיָהוֹן: וּבְנֵי
 חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפּוּט וּכְנַעַן:
 ז וּבְנֵי כּוּשׁ סְבֵא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה
 וְרַעְמָה וְסַבְתָּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שָׁבֵא
 וַדְדָן: ח וְכוּשׁ אֹלִיד יֵת נִמְרֹד
 הוּא שְׂרִי לְמַהְוֵי גִבּוֹר תְּקִיף
 בְּאַרְעָא: ט הוּא הוּוּה גִבּוֹר תְּקִיף
 קְדָם יְיָ עַל כֵּן יֵתְאֵמֵר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר
 תְּקִיף קְדָם יְיָ: י וְהוּוּה רִישׁ
 מַלְכוּתָהּ כָּבֵל וְאַרְךָ וְאַכְד וְכַלְנֵה
 בְּאַרְעָא דְכַבֵּל: יא מִן אַרְעָא (נ"א
 עִיצָה) הַהִיא נִפְק אֶתְוֹרָאָה וּכְנַא
 יֵת נִינּוּה וְיֵת רַחֲבַת (נ"א רַחֲבַת)
 קַרְתָּא וְיֵת כַּלַּח: יב וְיֵת רֶסֶן בֵּין
 נִינּוּה וּבֵין כַּלַּח הִיא קַרְתָּא

רש"י

שְׁלֵמָה, שְׁהִיָּה מִבְּנֵי שָׁם: וַיְהִי כִנְעַן עֶבֶד. אַף
 מִשְׁיָגְלוֹ בְּנֵי שָׁם, וְיִמְכְרוּ לְהֵם עֶבְדִים מִבְּנֵי כִנְעַן:
 (ב) וַתִּירָם. זוֹ פָּרָס (כּוּרַשִׁית רַבָּה): (ח) לְהִיּוֹת
 גִּבּוֹר. לְהִמְרִיד כָּל הָעוֹלָם עַל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
 בְּעֵצַת דּוֹר הַפְּלָגָה: (ט) גִּבּוֹר צִיד. צִד דְּעֵתָן שֶׁל
 בְּרִיּוֹת בְּפִיּוֹ, וּמִטְעַן לְמֹרֵד בְּמִקּוֹם: לְפָנָיִךְ ה'.

מִתְכַּוֵּן לְהַקְנִיטוֹ עַל פָּנָיו: עַל כֵּן יֹאמֵר. עַל כָּל
 אֲדָם מְרַשִּׁיעַ בְּעֵצוֹת פָּנִים, יוֹדֵעַ רְבוּנוֹ וּמִתְכַּוֵּן
 לְמֹרֵד בּוֹ, יֹאמֵר: 'זֶה כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צִיד' (כּוּרַשִׁית
 רַבָּה): (יא) מִן־הָאָרֶץ. בֵּין שְׂרָאָה אֲשׁוּר אֶת בְּנָיו
 שׁוֹמְעִין לְנִמְרֹד וּמוֹדְדִין בְּמִקּוֹם לְכַנּוֹת הַמַּגְדֵּל, יֵצֵא
 מִתּוֹכָם (כּוּרַשִׁית רַבָּה): (יב) הָעִיר הַגְּדֹלָה. הִיא

בַּלַּח הוּא הָעִיר הַגְּדֹלָה כַּס"י: יג וּמְצָרִים יִלְד
 אֶת־לוֹדִים וְאֶת־עַנְמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־
 נַפְתָּחִים כַּס"י: יד וְאֶת־פְּתָרְסִים וְאֶת־כַּסְלֹחַיִם
 אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים
 וְאֶת־כַּפְתָּרִים כַּס"י: טו וְכַנְעֵן יִלְד אֶת־צִידֹן
 בְּכַרְוֹ וְאֶת־חַת: טז וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי
 וְאֶת־הַגְּרִגְשִׁי: יז וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הָעַרְקִי וְאֶת־
 הַסִּינִי: יח וְאֶת־הָאֲרוּרִי וְאֶת־הַצְּמֵרִי וְאֶת־
 הַחַמְתִּי וְאַחַר נִפְצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי כַּס"י:
 יט וַיְהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בְּאַכָּה גְרָרָה
 עַד־עֵזָה בְּאַכָּה סְדֵמָה וְעַמְרָה וְאַדְמָה
 כְּתִיב וְצִבְיִם קְרִי וְצִבְוִים עַד־לְשַׁע כַּס"י: כ אֵלֶּה בְנֵי־
 חָם לְמִשְׁפְּחוֹתָם לְלִשְׁנָתָם בְּאַרְצֹתָם
 בְּגוֹיֵיהֶם כַּס"י: ס כֹּא וְלִשְׁם יִלְד גַּם־הוּא אָבִי
 כָּל־בְּנֵי־עֶבֶר אָחִי יַפֶּת הַגְּדוֹל כַּס"י: כב בְּנֵי שֵׁם
 עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד וְלוֹד וְאַרְם: כג וּבְנֵי
 אָרַם עוּץ וְחוּל וְגֵתֵר וּמֶשׁ: כד וְאַרְפַּכְשָׁד יִלְד
 אֶת־שִׁלַּח וְשִׁלַּח יִלְד אֶת־עֶבֶר: כה וְלַעֲבָר יִלְד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד

רַבְתָּא: יג וּמְצָרַי (בכלל הס' ומצרים) אוליד ית לודאי ונת ענמאי ונת להבאי ונת נפתוחאי: יד ונת פתרוסאי ונת כסלוחאי די נפקו מתמן פלשתאי ונת קפוטקאי: טו וכנען אוליד נת צידון ככרה ונת חת: טז ונת יבוסאי ונת אמוראי ונת גרגשאי: יז ונת חווי ונת ערקאי ונת אנתוסאי: יח ונת ארודאי ונת צמראי ונת חמתאי וכתר בן אתבדרו זרעית כנענאי: יט והנה תחום כנענאי מצידון מטי לגרר עד עזה מטי לסדום ועמורה ואדמה וצבובים עד לשע: כ אלן בני חם לזרעיתיהון ללישנהון בארעתהון בעממיהון: כא ולשם אתיליד אף הוא אבוהון דכל בני עבר אחוהי דיפת רבא: כב בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם: כג ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש: כד וארפכשד אוליד ית שלח ושלח אוליד ית עבר: כה ולעבר אתילידו תרין בנין שום חד פלג ארי ביזמוהי

רש"י

פי שנקלקו ללשונות וארצות, כלם בני חם הם: (כא) אבי כל-בני-עבר. הנקרא - היה שם: אחי יפת הגדול. איני יודע אם יפת הגדול, אם שם? כשהוא אומר: "שם בן-מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול", הווי אומר יפת הגדול, שהרי בן ת"ק שנה היה נח פשהתחיל להוליד, והמבול היה בשנת שש מאות שנה [לנח]. נמצא, שהגדול בכניו היה בן מאה שנה, ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול: אחי יפת. ולא אחי חם, שאלו שניהם כבדו את אביהם, וזה בזהו: (כה) נפלגה.

נינה, שנאמר (יונה ג): "ונינה היתה עיר גדולה לאלהים": (יג) להבים. שפניהם דומים ללהב: (יד) פתרסים ואת פסלחים אשר יצאו משם פלשתים. משניהם יצאו, שהיו פתרסים וכסלחים מחליפין משכב נשותיהם אלו לאלו, ויצאו מהם פלשתים: (יח) ואחר נפצו. מאלה נפצו משפחות הרבה: (יט) גבול. סוף ארצו, כל גבול לשון סוף וקצה: באכה. שם דבר. ולי נראה כאדם האומר לחברו: גבול זה מגיע עד אשר תבא למקום פלוני: (כ) ללשנתם בארצתם. אף על

פֶּלֶג כִּי בַיּוֹם נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו
 יִקְטָן כִּשׁ"י: כו וַיִּקְטַן יֶלֶד אֶת־אֱלֹמוֹדֵד וְאֶת־שֶׁלֶף
 וְאֶת־חֲצֵרְמוֹת וְאֶת־יֵרַח כִּשׁ"י: כז וְאֶת־הַדּוֹרִם
 וְאֶת־אוּזַל וְאֶת־דִּקְלָה: כח וְאֶת־עוֹבֵל וְאֶת־
 אֲבִימָאֵל וְאֶת־שָׂבָא: כט וְאֶת־אוֹפֵר וְאֶת־
 חוּיְלָה וְאֶת־יוֹבב כֹּל־אֵלֶּה בְּנֵי יִקְטָן: לוֹ וַיְהִי
 מוֹשְׁבָם מִמַּשָּׂא בֵּאֵכָה סִפְרָה הָרַקְדָּם:
 לא אֵלֶּה בְּנֵי־שָׁם לְמִשְׁפַּחָתָם לְלִשְׁנָתָם
 בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵיהֶם: לב אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת בְּנֵי־נֹחַ
 לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵיהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם
 בְּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל: פ שְׁבִיעִי יָא א וַיְהִי כֹל־
 הָאָרֶץ שֹׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אַחֲרִים כִּשׁ"י: ב וַיְהִי
 בְּנִסְעֵם מִקְדָּם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאָרֶץ שֹׁנַעַר
 וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כִּשׁ"י: ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הִבֵּה

אתפליגת ארעא ושום אחיו
 יקטן: כו ויקטן ילד את-אלמודד ואת-שלף
 ואת-חצרמות ואת-ירח: כז ואת-הדורים
 ואת-אוזל ואת-דקלה: כח ואת-עובל ואת-
 אבימאל ואת-שבא: כט ואת-אופר
 ואת-חוילה ואת-יובב כל אליו בני
 יקטן: ל ויהוה מותבנהון ממשא
 מטי לספר טור מדינחא:
 לא אליו בני שם לזרעיתהון
 ללישנהון לארעיתהון בעממיהון:
 לב אליו זרעית בני נח
 לתולדתהון בעממיהון ומאליו
 אתפרשו עממא בארעא בטר
 טופנא: א ויהוה כל ארעא לישן
 חד ומלל חד: ב ויהוה
 במטלהון בקדמיתא ואשפחו
 בקעתא בארעא דבכל ויתיבו
 תמן: ג ואמרו גבר לחברה הבו
 נרמי לבנינו ונשרפנון בנורא
 יוקדתא (ג"י בנורא) והות להון

רש"י

נתבלבלו השונות ונפצו מן הבקעה, ונתפלגו בכל
 העולם. למדנו שהיה עבר נביא, שקרא שם בנו על
 שם העתיד, ושינוי בסדר עולם, שבסוף ימיו
 נתפלגו, שאם תאמר בתחלת ימיו, הרי יקטן אחיו
 צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קדם לכן,
 שנאמר: "ויקטן ילד וגו'", ואחר כך "ויהי כל
 הארץ וגו'". ואם תאמר באמצע ימיו, לא בא
 הפתוב לסתם אלא לפרש, הא למדת, שבשנת מות
 פלג נתפלגו: יקטן. שהיה ענו ומקטין עצמו, לכהן
 זכה להעמיד כל המשפחות הללו:
 (כו) חצרמות. על שם מקומו, דברי אגדה
 (בראשית רבה): (א) שפה אחת. לשון הקדש:
 ודברים אחדים. באו בעצה אחת ואמרו: לא כל
 הימנו שיכר לו את העליונים. נעלה לרקיע ונעשה
 עמו מלחמה. דבר אחר: על יחידו של עולם. דבר

אחר: "ודברים אחדים", (ספרים אחרים: דברים
 חדים). אמרו: אחת לאלף ותרנו' שנים הרקיע
 מתמוטט, כשם שעשה בימי המבול. באו ונעשה
 לו סמוכות (בראשית רבה): (ב) בנסעם מקדם.
 שהיו יושבים שם, כדכתיב למעלה: (לעיל י) "ויהי
 מושבם וגו' הר הקדם" ונסעו משם לתור להם
 מקום להחזיק את כלם, ולא מצאו אלא שנער:
 (ג) איש אל-רעהו. אמה לאמה: מצרים לכוש
 וכוש לפוט ופוט לכנען: הבה. הזמינו עצמכם. כל
 'הבה', לשון הזמנה הוא, שמכינים עצמן
 ומתחברים למלאכה, או לעצה, או למשא: הבה.
 הזמינו, אפקרליי"ר בלע"ז: לבנים. שאין אבנים
 בכבל, שהיא בקעה: ונשרפה לשרפה. כך עושין
 הלבנים, שקורים טוול"ש בלע"ז (ציגעל
 דאכשטיינע), שורפים אותן בכבשן: לחמר. לטוח

נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשָׂרָפָה וְתָהִי לָהֶם
הַלְבְּנָה לְאַבְן וְתַחֲמֹר הִיָּה לָהֶם לַחֲמֹר כִּסְיִי:
ד וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה | נְבִינָה לָנוּ עֵיר וּמַגְדָּל וְרֹאשׁוֹ
בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שָׁם פֶּן־נִפּוּץ עַל־פְּנֵי
כָּל־הָאָרֶץ כִּסְיִי: ה וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאוֹת אֶת־הָעִיר
וְאֶת־הַמַּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם כִּסְיִי: ו וַיֹּאמֶר
יְהוָה הֵן עִם אֶחָד וְשֵׁפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה
הַחֲלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבְצָר מֵהֶם כָּל
אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת כִּסְיִי: ז הִבֵּה נִרְדָּה וְנִבְלָה
שָׁם שְׂפַתָּם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת
רֵעֵהוּ כִּסְיִי: ח וַיִּפֹּץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי
כָּל־הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לְבִנְתַּת הָעִיר כִּסְיִי: ט עַל־כֵּן
קָרָא שְׁמָהּ בְּכָל כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שְׂפַת
כָּל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפִּיצָם יְהוָה עַל־פְּנֵי

לְבִנְתָּא לְאַבְנָא וְחִימְרָא הוּוּה לְהוּן
לְשִׁיעַ: ד וְאַמְרוּ הִבּוּ נְבִינָא לְנָא
קְרַתָּא וּמַגְדָּלָא וְרִישָׁא מְטִי עַד
צִית שְׁמִיא וְנַעֲבִיד לְנָא שׁוּם
דִּילְמָא נְתַבְדַּר עַל אִפִּי כָּל
אַרְעָא: ה וְאַתְגְּלִי יְיָ לְאַתְפְּרַעָא
עַל עוֹבְדֵי קְרַתָּא וּמַגְדָּלָא דִּי בָנוּ
בְּנֵי אַנְשָׁא: ו וְאָמַר יְיָ הָא עָמָא
חַד וְלִישָׁן חַד לְכָל־הוּן וְדִין
דְּשָׂרִיו לְמַעַבְדּוֹ וּכְעַן לֹא יִתְמַנַּע
מִנְהוּן כָּל דְּחֻשְׁבּוֹ לְמַעַבְדּוֹ:
ז הִבּוּ נְתַגְלִי וְנִבְלַבְל תְּמִן
לִישְׁנָהוּן דְּלֹא יִשְׁמַעוּן (גְּבַר)
אַנְשׁ לִישָׁן חִבְרָה: ח וְבַדַּר יְיָ
יִתְהוּן מִתְמִן עַל אִפִּי כָּל אַרְעָא
וּמִנְעוּ לְמַבְנֵי (נִיִּי וְאַתְמַנְעוּ
מִלְמַבְנֵי) קְרַתָּא: ט עַל כֵּן קָרָא
שְׁמָהּ בְּכָל אַרְי תְּמִן בְּלַבְל יְיָ
לִישָׁן כָּל אַרְעָא וּמִתְמִן בְּדַרְנִין יְיָ

רש"י

כָּנָגַד מִדָּה, הֵם אָמְרוּ: "הִבֵּה נְבִינָה", וְהוּא כְּנָגַדִּים
מִדָּד וְאָמַר: "הִבֵּה נִרְדָּה": וְנִבְלָה, וְנִבְלַבְל, נוֹ"ן
מִשְׁמַשׁ בְּלִשׁוֹן רַבִּים, וְהִ"א אַחֲרֹנָה יִתְרָה כְּהִ"א
שֶׁל נִרְדָּה: לֹא יִשְׁמְעוּ. זֶה שׁוֹאֵל לְבִנְיָה וְזֶה מְבִיא
טִיט, וְזֶה עוֹמֵד עָלָיו וּפּוֹצֵעַ אֶת מַחוּ: (ח) וַיִּפֹּץ
ה' אֹתָם מִשָּׁם. בְּעוֹלָם הַזֶּה, מֵה שְׁאֲמָרוּ: "פֶּן
נִפּוּץ" נִתְקַזֵּם עֲלֵיהֶם. הוּא שְׁאֲמַר שְׁלֵמָה (מִשְׁלִי י):
"מִגּוֹרֵת רִשָּׁע הִיא תְּבוֹאֲנוּ": (ט) וּמִשָּׁם הִפִּיצָם.
לְמַד שְׂאִין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְכִי אֵי זֶה קִשָּׁה:
שֶׁל דּוֹר הַמְּבּוּל, אוֹ שֶׁל דּוֹר הַפְּלֹגָה, אֱלוֹ לֹא פִּשְׁטוּ
יָד בְּעֵקֶר, וְאֱלוֹ פִּשְׁטוּ יָד בְּעֵקֶר לְהִלָּחֵם בּוֹ, וְאֱלוֹ
נִשְׁטְפוּ וְאֱלוֹ לֹא נִאָּבְדוּ מִן הָעוֹלָם? אֱלֹא שְׁדוֹר
הַמְּבּוּל הָיוּ גְּזוּלִים וְהִיתָה מְרִיבָה בִּינֵיהֶם, לְכַף
נִאָּבְדוּ, וְאֱלוֹ הָיוּ נוֹהֲגִים אַחֲבָה וְרַעוּת בִּינֵיהֶם,
שְׁנֵאמַר: "שְׂפָה אַחַת וּדְבָרִים אַחֲדִים", לְמַדָּת

הַקִּיר: (ד) פֶּן־נִפּוּץ. שְׁלֹא יָבִיא עֲלֵינוּ שׁוּם מְכָה
לְהִפִּיצָנוּ מִכָּאן: (ה) וַיֵּרֶד ה' לִרְאוֹת. לֹא הִצְרִיף
לְכַף, אֱלֹא בָּא לְלַמֵּד לְדַבְּרִים שְׁלֹא יִרְשִׁיעוּ הַנְּדוֹן
עַד שְׂרִיאוֹ וְיָבִינוּ. בְּמַדְרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא: בְּנֵי
הָאָדָם. אֱלֹא בְּנֵי מִי, שְׁמָא בְּנֵי חַמּוּרִים וְגַמְלִים?
אֱלֹא בְּנֵי אָדָם הָרֹאשׁוֹן שְׁכָפָה אֶת הַטּוֹבָה וְאָמַר:
(לְעִיל ג) "הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נִתְתָּה עִמָּדִי". אִף אֱלוֹ כְּפוֹ
בְּטוֹבָה לְמַרְד בְּמִי שֶׁהִשְׁפִּיעָם טוֹבָה וּמִלְטָם מִן
הַמְּבּוּל: (ו) הֵן עִם אַחַד. כָּל טוֹבָה זֶה יֵשׁ עִמָּהּ,
שְׁעַם אַחַד הֵם וְשֵׁפָה אַחַת לְכֻלָּם, וְדָבָר זֶה הַחֲלוּ
לַעֲשׂוֹת: הַחֲלָם. כְּמוֹ: אָמַרְם, עֲשׂוּתָם, לְהַתְחִיל
הֵם לַעֲשׂוֹת: לֹא־יִבְצָר מֵהֶם וְגו' לַעֲשׂוֹת.
בְּתַמִּיקָה, יִבְצָר לְשׁוֹן מְנִיעָה, כְּתַרְגוּמוֹ. וְדוּמָה לוֹ:
"יִבְצָר רוּחַ נְגִידִים" (תְּהִלִּים עו): (ז) הִבֵּה נִרְדָּה.
בְּבֵית דִּינּוּ נִמְלָךְ מַעֲנִתָּנוֹתוֹ יִתְרָה: הִבֵּה. מִדָּה

את־תֵּרַח: כה ויחי נחֹר אחרי הולידו את־
 תֵּרַח תִּשְׁעֵ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה ומֵ־אֵת שָׁנָה וַיֹּלֶד
 בָּנִים וּבָנוֹת: ס כו וַיְחִי־תֵּרַח שְׁבַע־שָׁנָה
 וַיֹּלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־נְחֹר וְאֶת־הָרָן: כז וְאַלֶּה
 תּוֹלְדֹת תֵּרַח תֵּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם אֶת־
 נְחֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט: כח וַיִּמַּת
 הָרָן עַל־פְּנֵי תֵּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלְדֹתוֹ בְּאוּר
 כַּשְׂדִּים כִּסְי: מִפְּטִיר כט וַיִּקַּח אַבְרָם וְנְחֹר לָהֶם
 נָשִׁים שֵׁם אִשְׁת־אַבְרָם שָׂרִי וְשֵׁם אִשְׁת־נְחֹר
 מִלְכָּה בֶת־הָרָן אֵבִי־מִלְכָּה וְאָבִי יִסְכָּה כִּסְי:
 5 וַתְּהִי שָׂרִי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלֶד: לא וַיִּקַּח תֵּרַח
 אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֶת
 שָׂרִי כַלְתּוֹ אִשְׁת־אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם
 מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אֶרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ
 עַד־הָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כִּסְי: לב וַיְהִי ימֵי־תֵּרַח

ית תרח: כה ותחא נחור בתר
 דאוליד ית תרח מאה ותשע עשר
 שנין ואוליד בנין ובנות: כו ותחא
 תרח שבעין שנין ואוליד ית
 אברם ית נחור וית הרן:
 כז ואלין תולדת תרח תרח
 אוליד ית אברם ית נחור וית הרן
 והרן אוליד ית לוט: כח ומית
 הרן על אפי תרח אבוהי בארעא
 דנלדותה באורא דכסדאי:
 כט ונסיב אברם ונחור להון נשין
 שום אפת אברם שרי ושום אפת
 נחור מלכה בת הרן אבוהא
 דמלכה ואבוהא דיסכה: ל ותות
 שרי עקרה לית לה ולד:
 לא ודבר תרח ית אברם ברה וית
 לוט בר הרן בר ברה וית שרי
 כלתה אפת אברם ברה ונפקו
 עמהון מאורא דכסדאי למיזל
 לארעא דכנען ואתו עד תרן
 ויתיבו תמן: לב והווי יומי תרח

רש"י

המבול: (כח) על־פני תרח אביו. בחיי אביו
 (בראשית רבה). ומדרש אגדה: יש אומרים שעל ידי
 אביו מת, שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרד על
 שפתת את צלמיו, והשליכו לכבשן האש, והרן
 יושב ואומר בלבו: אם אברם נוצח אני משלו, ואם
 נמרד נוצח אני משלו, וכשנצל אברם, אמרו לו
 להרן: משל מי אתה? אמר להם הרן: משל אברם
 אני. השליכוהו לכבשן האש ונשרף, וזהו אור
 בשדים. ומנחם [בן סרוק] פרש אור, בקעה, וכן
 (ישעיה כד): "בארים כפדו ה'", וכן (שם יא):
 "מאורת צפּעוני". כל חור ורקע עמק קרוי אור:
 (כט) יסכה. זו שרה, על שם שסכתה ברוח

הקדש, ושהכל סוכין בפינה (ספרים אחרים: כמו
 שנאמר "ויראו אותה שרי פרעה"). ועוד יסכה,
 לשון נסיכות (וכן הוא בסנהדרין ל"ט להדיא), כמו
 שרה לשון שררה: (לא) ויצאו אתם. ויצאו תרח
 ואברם עם לוט ושרי: (לב) וימת תרח בתרן.
 לאחר שיצא אברם מתרן ובא לארץ כנען, והיה
 שם יותר מששים שנה, שהרי כתיב: (לקמן יב)
 "ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו
 מתרן", ותרח בן שבעים שנה היה כשנולד אברם,
 הרי קמ"ה לתרח כשיצא אברם מתרן. עדין נשארו
 משנותיו הרבה, ולמה הקדים הפתוח מיתתו של
 תרח ליציאתו של אברם? שלא יהא הדבר מפרסם

חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאֲתַיִם שָׁנָה וַיִּמַּת תָּרַח מֵאֲתַן וַחֲמֵשׁ שָׁנִין וַיִּמַּת תָּרַח
 בְּחָרָן כִּסִּי: פכפ קנ"ג פסוקים, בצלא"ל סימן.
 בְּחָרָן: פ פ פ

רש"י

לפל ויאמרו: לא קיים אברהם את כבוד אביו, שנאמר: "ובניהו בן יהודע בן איש חי": בְּחָרָן.
 שהניחו זקן והלך לו. לפיכך, קראו הכתוב מת. הנו"ן הפוכה, לומר לך: עד אברהם חרוץ אף של
 (ספרים אחרים: ועוד) שהרשעים אף בחייהם
 קרויים מתים, והצדיקים אף במיתתן קרויים חיים,
 מקום:
 חסלת פרשת נח

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עין חיים היא למחזיקים בה, ותמכה מאשר. דרכיה דרכי נעם, וכל נתיבותיה שלום. ארץ ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד. יהיה חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדדיקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שלישי התחתון של הספר תורה. * לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּבְנֵי־אִיִּם טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם
 הַנְּאֻמִּים בְּאֶמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמִשְׁשָׁה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ
 וּבְבְנֵי־אֵי הָאֶמַת וְצַדִּיק:**

הפטרת נח בישיבה פרק נד

א רני עקרה לא ילדה פצחוי רנה וצהלי לא חלה כירפים בני שוממה מפני בעולה אמר
 יהוה: ב הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך וישו אל תחשכי האליכי מיתרוך
 ויתדתיך חזקי: ג כיימין ושמואל תפריצי וורעד גוים יירש וערים נשמות יושבו:
 ד אל תיראי כילא תבושי ואל תבלמי כי לא תחפירי כי בשת עלומיך תשפחי וחרפת
 אלמנותיך לא תזכרי עוד: ה כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל

אֱלֹהֵי כָּל־הָאָרֶץ יִקְרָא: וּפִי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וְעֲצוּבָת רֹחַ קִרְאָךְ יְהוָה וְאִשָּׁת נְעוּרִים כִּי תִמְאָם אָמַר אֱלֹהֶיךָ: וּבְרַגְעַ קִטְוֹן עֲזוּבְתֶיךָ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֶקְבְּצֶךָ: הַפְּשִׁעָף קִצְרָף הַסְּתֵרְתִי פָּנַי רַגַע מִמֶּךָ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רַחֲמֶיךָ אָמַר גְּאֻלְךָ יְהוָה: ט פִּי־מִי גַח זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי מֵעֵבֶר מִי־נַח עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצָרָף עֲלֶיךָ וּמִגְּעֵר־בְּךָ: י כִּי הִהְרִים יְמוּשׁוֹ וְהִגְבְּעוֹת תְּמוּטִינָה וְחֶסְדֵי מֵאֲתָךְ לֹא־יְמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תִמוּט אָמַר מִרְחֲמֶךָ יְהוָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכַל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצֶדֶק:

נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזוֹר לֹא יִשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מְלֶכֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׁמַחְנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶוּ הַנְּבִיאַ עֲבָדֶךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגִּל לְבָנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחְלוּ עוֹד אַחֲרֵים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קִדְשֶׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכָּבֵה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְגַן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשְּׁבִיט הַזֶּה, שְׁנַתְּתָ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְקַדְשָׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבִיט:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז הפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל־אויב ואורב ולסטים וחיזות רעות בדרך ומפל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: orhachasidus@dvarmalchus.org

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס